

إِنِّ الدِّينَ عِنْدَ الْإِسْلَامِ

Allah Katındaki Din

İSLAM

Prof. Dr. Mustafa ERDEM

GENİŞLETİLMİŞ
3. BASIM

إِنَّمَا الدِّينُ عِبَادَةُ اللَّهِ

Allah Katındaki Din

İSLAM

Prof. Dr. Mustafa ERDEM

GENİŞLETİLMİŞ
3. BASIM

Prof. Dr. MUSTAFA ERDEM

Ankara, Kızılcahamam etepe köyünde doğan Mustafa Erdem, ilkokulu kendi köyünde okuduktan sonra 1973 yılında Ankara İmam Hatip Okulu’nu bitirdi. Aynı yıl Ankara Atatürk Lisesi’nde fark derslerini veren Erdem, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’ne girdi ve 1978 yılında mezun oldu.

Öğrencilik yıllarında Diyanet İleri Başkanlığı ve TRT Genel Müdürlüğü’nde memur olarak alıan Mustafa Erdem, 1986 yılında A İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Anabilim Dalı’nda Araştırma Görevlisi olarak akademik hayata baladı. 1990 yılında doktor, 1993 yılında doçent oldu ve 2000 yılında profesör kadrosuna atandı.

1987-1988 yıllarında Mısır’da araştırmalar yapan Mustafa Erdem, 1993 yılından itibaren on yıl süreyle Kırgızistan O Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi kuruculuğunu ve koordinasyonunu üstlendi.

24 ve 25. Dönem Ankara Milletvekili olarak TBMM’de görev yapan Mustafa Erdem’in Hz. Âdem, Dinler Tarihi (Prof. Dr. Abdurrahman Küçük ile birlikte), Kırgız Türkleri, Misyonerlik Faaliyetleri ve Türkiye, Allah Katındaki Din İlam, Kırgızistan Hatıraları, Hz. Nuh ve Hz. İbrahim isimlerinde yayımlanmış eserleri ve çok sayıda makaleleri bulunmaktadır. Arapça, İngilizce ve Kırgızca bilen Mustafa Erdem evli ve üç ocuk babasıdır.

İslam
Allah Katındaki Din

Prof. Dr. Mustafa ERDEM

3. BASKI

Nisan 2023 / Ankara

Bu kitabın tüm hakları yazarına aittir.

Allah Katındaki Din
İSLAM

Prof. Dr. Mustafa ERDEM

ISBN: 978-605-71290-0-0

İkinci Basım: 2022 Anıl Grup Matbaacılık Yay. Ltd. Şti.
Üçüncü Basım: 2023 Anıl Grup Matbaacılık Yay. Ltd. Şti.

Baskı & Cilt

Dikmen Caddesi No: 244 / P-13
Dikmen - ANKARA
T: 0312 482 75 45 - 0312 483 63 53
www.anilmatbaa.com.tr

Sertifika No: 40349

İçindekiler

ÜÇÜNCÜ BASKININ ÖN SÖZÜ.....	VIII
ÖN SÖZ	XVI
GİRİŞ.....	1
A- İNSAN VE DİN.....	1
B- İNSANLIK İÇİN DİNİN ÖNEMİ	10
C- İNSANLIĞIN DİNÎ TECRÜBESİ	16
D- YAHUDİLİK.....	22
E- HİRİSTİYANLIK.....	27
İSLAM	35
A- İMAN ESASLARI	47
a- İman.....	47
b- Allah’a İman	52
Allah’ın Zati Sıfatları	56
Allah’ın Subuti Sıfatları.....	57
Allah Sevgisi	59
c- Meleklerle İman.....	66
Meleklerin İsimleri ve Görevleri.....	67

d- Kitaplara İman	70
Tevrat	72
Zebur	74
İnciller (Yeni Ahit)	75
Kur'an-ı Kerim	76
1. Kur'an-ı Kerim İle İlgili Kavramlar	84
Vahiy	84
Ayet	85
Sure	86
2. Kur'an-ı Kerim'in Yazılması	87
3. Kur'an-ı Kerim'in Toplanması/Bir Kitap Hâline	
Getirilmesi	89
e- Peygamberlere İman	95
Peygamberlik	95
Peygamberlik ve Mucize	101
Peygamberlerin Ortak Özellikleri ve Sıfatları	105
f- Ahirete İman	106
Kabir Hayatı	108
Kıyamet	110
Öldükten Sonra Yeniden Dirilmek (Ba'sü Bade'l-Mevt)	111
Haşır ve Mahşer	112
Amel Defterlerinin Dağıtılması	113
Hesap ve Sual	113
Mizan	114
Sırat	115
Kevser Havuzu	115
Şefaat	115
A'râf	116
Cennet	117
Cehennem	118
Ahirette Allah'ın Görülmesi (Rü'yetullah)	118
g- Kaza ve Kadere İman	119
Ecel	121
Tevekkül	122

B- İBADETLER	124
a- Allah-İnsan İlişkilerinde İbadetin Önemi.....	124
Temizlik.....	129
Abdest.....	130
Gusül.....	132
Teyemmüm.....	132
b- Namaz.....	134
Namazın Farzları (Şartları ve Rûkûnleri).....	140
Namazın Rûkûnleri.....	141
Ezan ve Kamet.....	142
Cuma Namazı.....	142
Cenaze Namazı.....	144
Vitr Namazı.....	146
Seferîlik/Yolculuk Meselesi.....	146
Namazların Kaza Edilmesi.....	148
c- Oruç.....	150
Fıtır Sadakası.....	154
d- Zekât.....	156
e- Hac.....	161
f- Mübarek Yerler, Gün ve Geceler.....	166
Mübarek Yerler.....	166
Mübarek Günler.....	167
Mübarek Geceler.....	168
Dinî Bayramlar.....	171
 C- İSLAM'DA AHLAK	 172
a- Ahlaki Çevrenin Önemi.....	180
b- Adalet.....	184
c- Övülen Ahlaki Erdemler.....	189
d- Yasaklanan Ahlaki Bozukluklar.....	201
e- Toplumsal Görev ve Sorumluluklar.....	211
f- Millet, Vatan ve Devlete Karşı Sorumluluklar.....	216
g- Çevreye Karşı Sorumluluklar.....	223

D- İSLAM'DA SOSYAL HAYAT	225
a- Ailenin Önemi.....	225
b- Evlilik	229
c- Nikâh.....	232
d- Anne-Babanın Çocuklarına Karşı Görevleri	237
e- Çocukların Anne-Babasına Karşı Görevleri.....	245
f- Kadın ve Kadın Hakları.....	249
g- İslam'da Örtünme/Tesettür	257
h- Çocuk Hakları ve Yetimler.....	261
i- Akraba ve Komşularla İlişkiler.....	265
 E- İSLAM TARİHİ	 268
a- Peygamber Olmadan Önce Hz. Muhammed	268
Hz. Muhammed'in Doğumu ve Çocukluğu	268
Hz. Muhammed'in Suriye Seyahati.....	274
Hz. Muhammed'in Hz. Hatice İle Evlenmesi.....	276
Hz. Muhammed'in Hakemliği	277
b- Hz. Muhammed'in Peygamberlik Dönemi.....	280
Hz. Muhammed'e Vahiy Gelmesi	280
İlk Vahiy Sonrasında Hz. Muhammed'in Yaşadıkları.....	283
Vahiy ve Hz. Muhammed	286
İlk Müslümanlar	288
Açıktan İslam'a Davet.....	291
Hz. Hamza ve Hz. Ömer'in Müslüman Olması.....	296
Ebû Talib ve Hz. Hatice'nin Vefatı	298
Hz. Muhammed'in İsrâ ve Miraç Mucizesi.....	298
Hz. Muhammed'in Medine'ye Hicreti.....	301
c- Hz. Muhammed'in Medine Hayatı.....	307
Bedir Savaşı.....	310
Beni Kaynuka Yahudileri	312
Uhud Savaşı	313
Beni Nadir Yahudileri.....	315
Hendek Savaşı	316
Beni Kurayza Yahudileri.....	319
Hudeybiye Antlaşması	319

Hayber'in Fethi.....	323
Mu'te Savaşı.....	324
Mekke'nin Fethi	325
Huneyn Savaşı	328
Taif'in Fethi.....	329
Tebük Seferi.....	329
Veda Haccı.....	332
Veda Hutbesi	333
Hz. Muhammed'in Vefatı.....	335
Kur'an-ı Kerim'de Hz. Muhammed	338
Hz. Muhammed'in Yüksek Ahlakı	347
Hz. Muhammed'in Aile Hayatı.....	353
G- TASAVVUF VE TARİKATLAR.....	363
a- Tasavvuf.....	363
b- Tasavvufun Gayesi.....	366
c- İslam Tasavvuf Tarihi.....	368
d- Dinde İlahi Olan ile İnsani Olan.....	373
e- Tasavvuf İbadet İlişkisi.....	376
f- Tasavvuf Ruh İlişkisi.....	379
g- Tarikatlar.....	382
h- Veli Kavramı.....	385
i- Günümüzde Tarikatlar.....	388
SONUÇ.....	398
YARARLANDIĞIMIZ KAYNAKLARDAN BAZILARI	409
İNDEKS	411

ÜÇÜNCÜ BASKININ ÖN SÖZÜ

“Allah Katındaki Din İslam” kitabımız, Cenab-ı Allah’ın yardımıyla çok kısa bir sürede okuyuculardan yoğun bir ilgi görmüş, ilk iki baskısı tükenmiştir. Bu durum insanımızın din konusunda ne kadar samimi bir arayış içinde olduğunu göstermektedir.

Çeşitli ekonomik, sosyal ve siyasal sorunlar arasında âdetâ hayat mücadelesi veren insanlar, teselliyi dinî değerlerde aramakta, samimi duygularla dine yönelmektedir. Fakat fitri açlığın giderilmesi bakımından bir zaruret hâlini alan bu ilgi, günümüzdeki inanış ve uygulamalara bakıldığında, zaman zaman hangi din, hangi İslam sorusunu akla getirmektedir.

İnsanlar fitri ihtiyaçlarını içinde bulundukları sosyal çevrenin etkisi ve katkısıyla çeşitli dinlerle gidermeye çalışmaktadır. Dünya nüfusunun büyük bir kısmını etkisi altına alan Yahudilik, Hıristiyanlık, Hinduizm, Budizm, Taoizm ve Konfüçyüsçülük gibi dinler, tarihi yorgunluk ve müntesipleri tarafından uğradıkları tahrif ve tahribat dolayısıyla dinamizmini kaybetmiş ve insanlığı ruhen/manen tatmin edemez hâle gelmişlerdir. Bu yüzden büyük ölçüde her biri diğerinin tabanından devşirdikleri yeni dindaşları aracılığıyla insanlık dünyasında yeniden etkin olmaya çalışmaktadır. Buna karşılık İslam hem ilahî din geleneğinin en mükemmel hâle gelmiş şekli hem de herhangi bir değişikliğe uğramadan zamanımıza kadar gelen

kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim aracılığıyla insanlığın tamamını kucaklamakta, kıyamete kadar inananlarını mutlu edecek değerleri ihtiva etmekte ve ilk günlerdeki gibi dinamizmini korumaktadır. Ancak İslam'ın özünde barındırdığı değerleri insanlığın yararına sunabilmesi, dünya ve ahiret saadeti verebilmesi, din olarak kabul edenlerin yani Müslümanların onu kusursuz uygulamaları ve diğer insanlara tanıtımları ile mümkündür. Eğer İslam insanlığın ortak değeri ise ki öyledir, herhangi bir dine inanan bir insanın başka bir dinî inancı kendi kutsal metinlerinden öğrenme, kabullenme ve uygulamasındaki zorluk sebebiyle, Müslüman olması, mevcut Müslümanları tanıması, sevmesi ve onları örnek almasıyla mümkündür. Dolayısıyla her Müslüman, bireysel sorumluluğunun gereği olarak öncelikle Allah'a gerçek anlamda kulluk görevini yerine getirebilmek için İslam'a inanmak ve onun hükümlerini uygulamak yanında başkalarına da örnek olmak zorundadır. Ayrıca dünyanın çeşitli yerlerinde yaşamakta olan ve çeşitli sebeplerle İslam'ın evrensel mesajından nasibini alamayan insanlara onu tebliğ etmekle sorumludur.

Müslüman bir ana babadan doğan ve Müslüman bir ülkede yaşayanların, sahip oldukları nimetin kadrini/kıymetini bilmeleri gerekir. Onların denizdeki balık örneğinde olduğu gibi, İslam'ın ulaşmadığı coğrafyalarda Müslüman olmayan bir ana babadan doğanların yaşadıkları manevi açlığı idrak etmeleri mümkün olmayabilir. Bu yüzden olmalı ki, İslam'ı anlama ve uygulamadaki bazı detaylar yüzünden Müslümanlar birbirleriyle ölümüne uğraşmakta, çatışmakta veya çeşitli sebeplerle onu gerçek anlamda temsil edememektedir. Buna karşılık aklı, gönlü vicdanı doyuma ulaşmadığı için kendi dinleri dışında barış ve huzuru, dünya ve ahiret mutluluğunu arayan gayrimüslimler, İslam'ı bütün değerleriyle, özellikleriyle ve güzellikleriyle temsil eden örnekler bulmakta güçlük yaşamaktadır. Müslümanlar İslam'ı tebliğ ve temsil görevini yerine getiremedikleri için hidayetden nasibini alamayanlar,

vahşi duyguların tesiriyle özelde Müslümanlara genelde bütün insanlığa dünyayı zindan etmektedir.

Geçmişe oranla günümüzde dinî bilgiye ulaşma konusundaki kolaylığın insanları rahatlatması, teskin etmesi gerekirken farklı kaynakların etkisi altında kalan dinin onları daha da içinden çıkılmaz duygu ve düşünceye ittiği görülmektedir. Din insanları kaynaştıran, birleştiren, bütünleştiren bir değer olma yerine dışlayan, ötekileştiren, tartışan, çatıştıran, ayrıştıran bir karaktere dönüşmektedir. Bu bağlamda altyapı yetersizliği sebebiyle dinin ana kaynaklarından yararlanamayan insanların ulaşabildikleri kişi ve kaynaklar, onlara ruhi dinginlik ve huzur vermesi gerekirken veremedikleri için mevcut sorunlara bir yenisi eklenmekte, deyim yerinde ise hayat büsbütün çekilmez hâle gelmektedir.

Ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal sorunlar insanın doğrudan dünya hayatını, dinî olanlar ise hem dünyasını hem de ahiretini etkilemektedir. Din dışı sorunlar sabır, hoşgörü, kanaat, tevekkül gibi ahlaki değerlerle katlanılabilir hâle gelirken, dinî olanlar çoğu kere bireysel sorumluluk sınırlarını aşarak toplumun veya insanlığın bir kısmını ötekileştirerek kitlesel çatışmalara yol açmaktadır. Üzülerek ifade etmek gerekirse, tamamlanan ve en mükemmel din olarak Kur'an-ı Kerim'de ifade buyrulan İslam, insanlığın dünya ve ahiret saadeti hedefleyen, barış ve huzur dini olarak nitelenirken onu temsil ettiğini iddia edenlerin elinde, günümüzde, terörle, çatışmalarla anılmaktadır. Hatta İslam, kendi müntesiplerinin din adına birbiriyle çatıştığı ve birbirini din adına öldürdüğü bir hâle dönüştürülerek bütün güzelliklerinden ve birleştirici özelliklerinden uzaklaştırılmaktadır.

"Allah Katındaki Din İslam" kitabı birbirini besleyen ve birbirini tetikleyen bu çatışmalar arasında kalan insanlığa herhangi bir kişisel duygu katmadan, en yalın hâliyle İslam'ı tanıtmayı hedeflemektedir. Amacımız ilk insan ve ilk peygamber Hz.

Âdem ile birlikte insanlık sahnesine çıkan ve Hz. Muhammed zamanında mükemmelleşerek tamamlanan yüce dinimiz İslam'ın sonsuza kadar insanlığa ışık tutması, dünyada sağladığı katkı ve uygulamalarla onun ahiretini aydınlatmasıdır. Bu yüzden kitapta temel İslami konular özet olarak verilmiş, dinin insanlığın vazgeçilmez bir ihtiyacı ve değeri olduğu, onsuz dünya ve ahiret saadetine olmayacağı hatırlatılmış, daha fazlasını öğrenme arzusu içinde bulunanlara rehber olması istenmiştir.

Allah katındaki Din İslam kitabımızın, üçüncü baskısını yayına hazırlayan Anıl Matbaacılık çalışanları ve sahibi Necip Eranıl'a şükranlarımı sunarım.

Gayret bizden başarı Allah'tandır.

Mustafa ERDEM

Nisan 2023

ÖN SÖZ

Din, Allah inancını esas alan, Allah'ın insanlara insanca yaşamaları için emanet ettiği kurallar bütünüdür. İlk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem ile başlayan bu süreç Hz. Muhammed'in peygamber olarak görevlendirilmesiyle tamamlanmıştır. Allah katındaki adı İslam olan bu din başlangıçta sınırlı ve bölgesel bir karakter arz etmiş, Hz. Muhammed zamanında ke-male ererek evrensel bir mahiyet kazanmıştır.

Allah inancı, insanın içine fitri olarak yerleştirilmiştir. İnsan, ayrılmaz bir vasfı olan bu duygu ile kendini bildiği andan itibaren, yaratan ve yaşatan Rabbini aramak durumunda olmuştur. Peygamberler bu duyguyu hatırlatmak ve Allah'ın istediği istikamete yönlendirmek için Allah tarafından görevlendirilmiştir. Böylece tarihin her döneminde, coğrafyanın her yerinde insanlar kendilerini yaratan ve yaşatan yüce kudreti bilmek, ona kulluk görevlerini doğru bir şekilde yerine getirmek arzu ve arayışı içinde olmuştur. Buna rağmen çeşitli etkenler sebebiyle Allah'a inanmayan, ona isyan ederek ilahî eksenden kopan uzaklaşan kişi ve toplumlar tarihin her döneminde görülmüştür.

Dinler tarihi uzmanlarının ilahî kaynaklı olduğu hususunda neredeyse hemfikir oldukları din, zamanla ilahî eksenden uzaklaşarak beşerî unsurlarla başkalaşıma uğramış farklı isimler altında dünyanın çeşitli coğrafyalarında varlığını devam ettirmiştir.

Din, bir olgu olarak, insanın vazgeçemediği, onunla birlikte var olan ve onunla birlikte devam eden bir değerler bütünüdür. Bundan dolayı tarihin hiçbir döneminde coğrafyanın hiçbir yerinde dinsiz bir toplum olmamıştır.

Allah katında ve dolayısıyla yeryüzünde bir tek doğru din vardır ve onun adı da İslam'dır. Bütün Peygamberler sorumlu oldukları toplumlara, içinde bulundukları zaman ve toplumun şartları çerçevesinde aynı dini tebliğ etmişlerdir. Yahudilik ve Hristiyanlık gibi dinler, beşerî unsurların karışımıyla bu ilahî özden kopmuş ve değişime uğramıştır. Bunun yanında dünden bugüne, insanların yaratılıştan gelen inanma duygusunu tatmin için kendilerinin ürettiği ve geliştirdiği dinler de olmuştur.

Her insan ister hak isterse batıl olsun, kendi dinini en doğru kabul eder. İnandığı dinî değerlerle dünyada ve ölüm ötesinde mutlu olacağına inanır. Bu bağlamda İslam, insanlığın dünya ve ahiret mutluluğunu temin için Allah tarafından peygamber aracılığıyla gönderilen yegâne dindir. Bunun yanında o, diğer dinleri de bir olgu olarak kabul eder, fakat onların insanlar tarafından üretildiğini ve batıl olduğunu hatırlatır ve eleştirir. İslam, gerek Allah tarafından gönderilen, ancak zamanla bozulan Yahudilik, Hristiyanlık gibi dinlerin, gerekse insanların oluşturduğu Budizm ve Hinduzim gibi inanışların dünya ve ahiret saadetini kazandıramayacakları uyarısına bulunur.

İslam, dinin özünü “*Allah inancı*” oluşturması sebebiyle, Allah’a inanmayanların veya O’na eş koşanların, din ve insanlık adına yaptıkları güzel, yararlı ve hayırlı işlerin Allah katında bir değeri olmadığını ve bu insanların ahirette kurtuluşa eremeyeceklerini haber verir.

İslam dini, Allah tarafından gönderilen Kur’an-ı Kerim esas olmak üzere, onun hayata geçiriliş ve uygulanış biçimi olan Hz. Peygamber’in sünneti ile birlikte bir bütün oluşturur ve kurumsal bir özellik ve kimlik kazanır. Bundan dolayıdır ki

Hız. Peygamber, Veda Haccında insanlığın dünya ve ahiret mutluluğu için Kur'an-ı Kerim ve Sünnete birlikte sahip çık-malarını ve onların hükümlerini birlikte uygulamalarını tav-siye eder.

Bu tavsiyeler doğrultusunda uygulanan İslam'ın, geçmişte dünyanın en hızlı yayılan dini olma özelliğini kazandığı ve Müslümanları yeni bir medeniyetin kurucusu konumuna ge-tirdiği görülmüştür.

İslam, ulaştığı ve etkilediği yerlerdeki yerel kültür ve insani zaaflar sebebiyle zamanla bazı anlayış farklılıklarına ve uygu-lamalara sahne olmuştur. Kur'an-ı Kerim, benzerinin insanlar tarafından meydana getirilememe ve değişime uğramadan kıyamete kadar kalacak olma özelliğine sahiptir. Dünyada hiçbir kutsal metnin sahip olmadığı bu özellik sayesinde o, yaşanagelen problemlerin çözümünde hakem rolü üstlenmiş ve Müslümanlar arasında büyük kopma ve bölünmelerin olu-şumuna imkân vermemiştir. Nitekim İslam'ı temsilde Ehl-i Sünnet dediğimiz ana kütle, Hz. Peygamber tarafından ema-net edilen değerlere titizlikle sahip çıkmış ve onun eksiksiz olarak günümüz insanlığına ulaşmasında önemli bir katkı sağlamıştır.

İslam'ın bu güven veren yapısını, kendi dinleri ve toplumları için tehdit olarak algılayan bazı gayri müslim çevreler; Müs-lümanlar arasındaki görüş, yorum ve uygulama farklılıklarını dinî, ahlaki ve ilmî olmayan yollara başvurarak sinsi bir şekil-de teşvik edip büyötmek arzusuyla hareket etmişlerdir.

Müslümanlar arasına sokulmak istenen fitne ateşi başlangıç-ta misyonerler aracılığıyla devamlı körüklenmiş, oryantalist-ler tarafından da bilimsel bir kimliğe büründürölerek İslami kutsalların ve değerlerin çarpıtılması, güvenilir olmaktan çıkarılması hedeflenmiştir. Bu bağlamda İslam'ın hurafelerle doldurulmuş, başka yerlerden alınmış veya çalınmış, yalan ve yanlışlarla dolu batıl bir din olduğu iddia edilmiştir.

Bu saldırılara karşılık Kur'an-ı Kerim öncelikle Allah tarafından korunmuş, sonra da en küçük bir tereddüde mahal bırakmayacak şekilde başlangıçtan itibaren yazılı kayıtlara geçirilmiştir. Ayrıca hiçbir kutsal metne nasip olmayacak şekilde hafızlardan hafızlara, dilden dile aktarılarak günümüze kadar gelmiş, ibadetlerde okunmuştur. Bu durum, İslam dini üzerinde operasyon yapmak isteyenlerin heveslerini kursağında bırakmıştır.

Kur'an-ı Kerim üzerinden sonuç alamayacağını düşünen çevreler, başta Hz. Muhammed ve onun sünnetini itibarsızlaştırarak bu emellerine ulaşmak yoluna girmişlerdir. Müslümanlar arasındaki Sünnet'in değeri, bu alandaki mesnetsiz çalışmaları da etkisizleştirmeye yetmiştir. Zira Müslümanlar, Hz. Muhammed'in tavsiyeleri doğrultusunda Sünnet ile Kur'an-ı Kerim'i birbirine karıştırmama konusunda azami gayret göstermiştir. Bunun yanında onlar, Hz. Peygamber'e yalan isnat etmeme konusundaki samimiyetlerinin bir ürünü olarak Sünnet ve Hadis'i kayda geçirirken, diğer dinlerin kutsal kitaplarını koruma konusundaki duyarlılıklarından çok daha hassas ve samimi davranmıştır. Buna rağmen insan olan her yerde bazı zaafların ve yanlışların olması muhtemeldir. Nitekim dünden bugüne Müslümanlar arasında yaşanan acı olayların ortaya çıkmasında, çeşitli çevreler tarafından beslenen fitne hareketlerinin ve insani zaafların büyük etkisinin olduğunu hatırdan uzak tutmamak gerekir.

Günümüzde iletişim imkânlarının çoğalması ve çeşitlenmesi dolayısıyla İslam ve Müslümanlar üzerine saldırılar eskisine göre daha yoğun bir şekilde artmaktadır. Gerek yurt dışında gerekse ülkemizde savunmasız kalan masum insanlar ve gençler üzerinde operasyonlar yapılmaktadır. Özellikle bu tür saldırılara hedef olan Müslüman gençlik, kültürünü ve inancını savunma imkân ve araçlarından yoksun olmanın bedelini ağır ödemektedir. İnsanlara İslam'ı ana kaynaklarından ve bütün değer ve kurallarıyla doğru bir şekilde öğretmek,

onlar üzerinde yapılan ve yapılacak olan operasyonların etkisini azaltmak, bu konuda görevli ve duyarlı olanların sorumluluğu olarak ortaya çıkmaktadır.

İslam dünyasında bu alanda yapılan çalışmalar; günümüz sosyal, siyasal ve ekonomik şartların etkisinden kurtulamamaktadır. Bir kısım çevreler esaret, terör ve siyasal çatışmaların tesiriyle İslam'ın sevgi, barış ve huzur boyutunu unutarak radikalleştirmekte, kendisi gibi düşünmeyenleri din adına en ağır şekilde cezalandırmaktadır. Misyonerlerin ve oryantalistlerin etkisi altında kalan bazıları İslam'ı diğer dinlere benzeterek, ibadetleri ve ahlaki sorumlulukları göz ardı etmekte, İslam'ı sadece inanca indirgeyerek bireysel sorumlulukların ve dini yükümlülüklerin dışına itmektedir. Bütün bunların yanında dini daha iyi yaşadığını ve temsil ettiğini söyleyen bazı çevreler ise; insani ve dünyevi sorumlulukları olanları, sadece birer rahip durumuna düşürecek tavsiyelerde bulunmakta, İslam'ı sosyal ve dünyevi hayatın dışına sıkıştırmaktadır.

Günümüzde İslam, Müslümanlar arasında birleştirici, kaynaştırıcı, insanlara barış ve huzur getiren bir din olma özelliğini kaybetmiş gibi görünmekte veya gösterilmektedir. Gerekçesi ne olursa olsun İslam dünyası ve Müslümanlar çatışma, savaş, ihtilal ve terörle anılmakta, bundan dolayı diğer din mensuplarının İslam'a ilgi duyması zorlaşmaktadır. Bu durumun oluşmasında mutlaka İslam karşıtı güçlerin etkisi ve katkısı bulunmakla birlikte bireysel olarak Müslümanların ve İslam toplumlarının da insani zaaf ve dünyevi hırslarının etkisinin olduğunu unutmamak gerekir.

Geçmişin cahil toplumlarını terbiye eden, eğiten, hidayete erdiren, medenileştiren ve alternatif medeniyetler üreten İslam'ın, bugün terörün, iç çatışmaların, cehaletin, insanlık dışı uygulamaların ve ilkelliğin kaynağı olarak gösterilmesinde mutlaka Müslümanların sorumlulukları vardır. Bir anlamda

Müslümanların yapıp ettikleri insani zaafıların hepsi İslam'a fatura edilmektedir. Bugün huzur, mutluluk, medeniyet, bilim ve teknoloji adına yeni bir şey üretemeyen Müslümanlar bireysel sorumluluklarını unutarak, geçmiştekilerin ürettikleri hizmet ve başarılarında teselli aramakta ve övünmektedirler.

Bu kötü gidişi durdurmak, tersine çevirmek, İslam'ı yeniden insanlığın kurutuluşu, dünya ve ahiret saadeti için ortak bir değer hâline getirmek, insanlar arasında barış ve huzuru temin etmek bütün Müslümanların üzerine düşen bir sorumluluktur. Allah'ın bizlere emaneti olan yeni nesillerle, Allah katında yegane din olan Hz. Muhammed'in tebliğ ettiği İslamı uygun bir zeminde buluşturup uygun metotlarla anlatmak zorunluluğu her geçen gün hızla artmaktadır. Geçmişin Müslüman olmayan toplumlarına ilham ve hidayet kaynağı olan İslam, günümüzde Müslüman memleketlerde ve toplumlarda yeterince idrak, temsil ve tebliğ edilememektedir. Bu yüzden irşat görevi tam olarak yerine getirilemediği için, yeni nesiller ondan uzaklaşmakta deizm, ateizm veya ne olduğu belirsiz başka dinî inanış ve akımların kucağına itilerek hem dünyasını hem de ahiretini kaybedecek hâle gelmektedir.

"Allah Katındaki Din: İslam" adını verdiğimiz bu eserin Giriş kısmında okuyucuya din kavramı, dinin insanlık için önemi üzerinde durulmuş, İslam dışındaki diğer dinler, özellikle Yahudilik ve Hristiyanlık hakkında genel ve kısa bilgiler verilmiştir.

Bu kitap İslam'ı, kendi ana kaynakları ve onların ışığında oluşan bir medeniyetin kültürel birikiminden yararlanarak günümüz insanına tanıtmayı hedeflemektedir. Elbette pek çok eksik nokta ve konu bulunmaktadır. Vatan, millet, din ve devlet konusunda duyarlı, İslam'ın ve insanlığın kendisine emanet olduğunu düşünen, bu iki değeri birbiriyle kaynaştırmayı arzulayan bilim insanları bu bayrağı daha ileriye götürecekler ve daha güzel çalışmalar yapacaklardır.

Bu kitap hazırlanırken ülkemizde İslam dini konusunda yapılan çalışmalar ve yazılan eserlerden yararlanma gayreti içinde olunmuştur. Okuyucuyu sıkmamak için akademik bir dil ve metot kullanmamaya özen gösterilmiştir. Sadece önemine binaen İslam'ın iki ana kaynağı Kur'an-ı Kerim ve hadisler yanında çok sınırlı referans, metin içerisinde verilmiştir. Ayrıca konu ve referanslarda tekrara düşmemeye ve okuyucuyu sıkmamaya gayret edilmiştir. Pek çok eserden yararlanılmasına rağmen bunlardan çok sınırlı bir kısmı kaynakçada belirtilmiştir.

Bu kitabı okuyarak içerik yönünden hazırlanmasında katkıları olan Prof. Dr. Recep Kılıç, Prof. Dr. Mustafa Baş hocalarıma çok teşekkür ederim. Yoğun programı arasında büyük fedakârlıklara katlanarak ayet ve hadisleri kontrol eden, teknik pek çok konuda desteğini esirgemeyen gelinim Dr. Elif Erdem'e, okuma zahmetine katlanarak değerlendirmelerde bulunan Yaşar Kefeli kardeşime, Türkçe açısından katkılarını esirgemeyen, yönlendiren dostum gönül insanı Mustafa Yücel'e şükranlarımı sunarım.

Umarım bu kitap, Allah Katındaki din olan İslamı öğrenemediği için onu yaşama konusunda yetersiz kalan sessiz Müslüman çoğunluğun gönlünü ferahlatacak, yolunu aydınlatacak, dünya ve ahiret saadetine katkı sağlayacak ve derdine derman olacaktır. Gayret bizden başarı Allah'tandır.

Mustafa ERDEM

GİRİŞ

A- İNSAN VE DİN

İnsanlar tarihin derinliklerinden ve en ilkel dönemlerinden günümüze kadar bir “*yüce kudrete*” inanagelmışlerdir. İnsanlık tarihini inceleyenler, din duygusunun ilk insandan itibaren var olduğunu söylemişlerdir. Bazı farklı düşünceler ileri sürülse de bilim insanlarının çoğunluğu dinin fitri olduğu kanaatinde birleşmişlerdir.

Dinin kaynağı ve başlangıcı hakkında en açık bilgiyi kutsal kitaplar vermektedir. Tevrat ve Kur'an-ı Kerim dinin ilk insan Hz. Âdem ile birlikte tarih sahnesine çıktığını ve kaynağının da Allah olduğunu bildirmektedir. Tecrübeye dayalı ilimlerin insanın geçmişi hakkındaki bilgi yetersizliği, dinin kaynağı hakkında da geçerli olmakta, dolayısıyla bilim insanları ulaştıkları sonuçların yorumlanması konusunda dinî verilerden yararlanmaktadır.

Din, dinler tarihi verilerine göre; Tanrı kaynaklı ve Tanrı merkezli, insanın Tanrı, diğer insan ve varlıklarla münasebetlerini düzenleyen değerler bütünüdür. Din sayesinde insan-Tanrı arasında sağlıklı, etkili ve güçlü bir iletişim kurulmaktadır. Din, bir taraftan insan-Tanrı arasındaki ilişkileri düzenlerken, eş zamanlı olarak insanın diğer insanlar ve varlıklarla olan ilişkilerini düzenlemektedir.

Din kelime ve kavram olarak çeşitli şekillerde tarif edilmektedir. Kur'an-ı Kerim'de din; hem ulûhiyeti hem de kulluğu içermektedir. Bir yönüyle Allah'a ait olan vasıflarla hâkim olma, itaat altına alma, hesaba çekme, cezalandırma veya ödüllendirme anlamlarını içerirken, diğer taraftan kul için boyun eğme, teslim olma, ibadet etme gibi anlamlar içermektedir. Din, kavram olarak en kısa ve özlü bir şekilde; *"akıl sahiplerini özgür iradeleriyle iyiliğe yönlendiren ilahî kanunlar/hükümler"* olarak tarif edilmektedir. Konuya farklı açılardan bakanlar da yine önceki tarife benzer bir şekilde dinin, Tanrı kaynaklı ve Tanrı merkezli değerler bütünü olduğunu ifade etmektedir.

Din, insan hayatının her tarafını kuşatmış ve onun ayrılmaz bir parçası olmuştur. Bundan dolayı dini anlamak insanlık tarihini anlamakla eş değer kabul edilmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de din kelimesiyle özelde İslam kastedilmekle birlikte, başlangıçtan itibaren hak, batıl, insanlığın sahip olduğu bütün inançları kuşatan bir kavram olarak da kullanılmaktadır.

Dinin muhatabı insandır. İnsan, Cenâb-ı Allah'ın yarattığı varlıklar silsilesinin en mükemmel halkasını oluşturmaktadır. Bu husus Kur'an-ı Kerim'de *"Biz insanı en güzel surette yarattık."* (Tîn, 95/4), *"Biz âdemoğlunu şereflendirdik."* (İsrâ, 17/70) ayetleriyle açık bir şekilde ifade edilmektedir. Aynı şekilde onun, Allah'ın emirlerinin uygulanması ve dünyanın idare edilmesi için *"halifelik"* (Bakara, 2/30) ile görevlendirildiği bildirilmektedir.

İslam, insanın beden ve ruh olmak üzere iki temel unsurdan meydana geldiğini haber vermektedir. İnsanın dengelemek zorunda olduğu bu iki temel unsur, ona bütün yaratıklar arasında çok özel bir alan tahsis edilmesine imkân sağlamaktadır. İnsan, ruhu öne çıkararak bedeni ihmal ederse meleklerle, bedeni öne çıkararak ruhu ihmal ederse sorumluluk taşıma-

yan diğer canlı varlıklara benzemektedir. Hâlbuki Allah, insanı melekler ile diğer varlıklar arasında orta bir yerde, kendine özgü bir şekilde yarattığını vurgulamaktadır.

İnsan, henüz fiziki olarak yaratılıp sorumluluk üstlenmeden ruh aşamasındayken, kendisine inanma duygusu verilmiş ve kime, neye ve nasıl inanacağı öğretilmiştir. Bu husus Kur'an-ı Kerim'de: *"Rabbin âdemoğullarından-onların sırtlarından-zürriyetlerini alıp bunları kendileri hakkındaki şu sözleşmeye şahit tutmuştu: Ben sizin Rabbiniz değil miyim? Elbette öyle! Tanıklık ederiz dediler. Böyle yaptık ki kıyamet gününde, bizim bundan haberimiz yoktu demeyesiniz."* (A'râf, 7/172) şeklinde açık bir şekilde belirtilmiştir. Türk-İslam kültüründe bu aşama *"elest bezmi"* olarak tanımlanmıştır.

İnanma duygusu ruh ile birlikte insanın yaratılışına, kimliğine yerleştirilmiştir. Nitekim Rum suresi 30/30. ayette *"O hâlde sen hanif olarak bütün varlığınla dine, Allah insanları hangi fitrat üzere yaratmışsa ona yönel! Allah'ın yaratmasında değişme olmaz. İşte dosdoğru din budur; fakat insanların çoğu bilmezler."* buyrularak bu duygunun yaradılışla birlikte geldiği, insana ait bir özellik olduğu ve değiştirilemez bir nitelik taşıdığı hatırlatılmıştır. Nitekim Peygamberimiz Hz. Muhammed de bir hadisi şerifinde *"Her çocuk fitrat üzere (inanma duygusuyla birlikte) doğar."* (Buhârî, Tefsîr, (Rûm) 2) buyurarak bu olguya dikkat çekmiştir.

Batılı düşünürlerden Ernest Renan, insanda din duygusu dışında bulunan hey şeyin yok olabileceğini fakat din duygusunun bütünüyle asla yok olamayacağını, bu durumun materialistlerin düşüncelerinin batıl olduğunun en açık delili olduğunu söylemektedir. Ogüst Spatiyen ise *"Niçin dindarım?"* sorusunun cevabını ararken *"Ben dindarım, çünkü başka türlü olmaya, yani dindar olmamaya muktedir değilim; dindar olmak varlığım ve benliğim için zaruri ihtiyaçlardan biridir."* diyerek bir anlamda Rum suresindeki bu ilahî bilgiyi vurgu-

lamıştır. Dinin fitratla ilişkisi sebebiyle tarihin ilk dönemlerinden itibaren insanlar hep bu duygu ile beraber yaşamış ve günümüze kadar bu duyguyu tatmin etmeye çalışmışlardır. İslam bilginlerinin çoğu yukarıda mealini verdiğimiz ayette geçen “*fitratullah*” tabirini, Allah’ın insanlara gönderdiği tevhit dini olan İslam şeklinde yorumlamışlardır.

Hz. Âdem’den itibaren bütün insanlar, Allah’ın insanlara önerdiği dinî emir ve yasakları anlayıp uygulayabilecek ve hayatlarını bu istikamette düzenleyebilecek akli, bedenî ve ruhi imkânlarla sahip olarak yaratılmışlardır.

İnsan akıl ve inanma duygusu gibi özelliklerle diğer varlıklardan ayrılmıştır. O, akıl sayesinde yaratana, ezeli ve ebedî kudreti, yaratılanları tanımış, bu alanlarda fikir sahibi olmuş, varlığın yaratılış sebeplerini araştırmış, Allah ve yaşanan çevre ile ilişkilerini belirleyerek düzenlemiştir.

İnsan hayatın boyunca yarınını, sonunu ve en son gideceği yeri düşünür. Geçmişi hakkında merak sahibi olduğu kadar geleceği hakkında da bilgi edinmeye çalışır. Bütün gizemlerin, özellik ve güzellikleriyle yok olduğu için geçmişi geri getirmek mümkün değildir. Bunun yanında gelecek de bir şekilde mazi olmaya mahkûmdur. İnsanda bulunan ruh ise fitratın gereği daima var olmak, ebedîleşmek ister. Bu iki gizemli alan akıl ve şuur sahibi insanı “*Sen ne idin? Nereden geldin? Niçin geldin? Nereye gideceksin?*” sorularının cevabını bulmaya zorlar. Burada diğer canlılarda olmayan ve insanın yaratılışından gelen inanma duygusu devreye girer. Bu duygu ile insan, Allah’a kul-luk görevini yerine getirmek ister ve sorduğu sorulara ilişkin cevapları akılla elde edemediğinden din ile bulmaya çalışır.

Akıl ile din arasında çok yakın ve ayrılmaz bir ilişki vardır. Kur’an-ı Kerim bütünüyle akıl sahibi, buluşa ermiş kimseleri muhatap almış, dini anlama ve uygulama konusunda onları hep akıldan yararlanmaya davet etmiştir.

Bu sebeple akıl sahibi olmayan varlıklar, deliler ve çocuklar din ile yükümlü tutulmamışlardır. Bu anlamda dinin şartı akıl ve özgür seçimdir. Dinde akıl kadar irade ve seçme hakkı da önemlidir. Dinin vadettiği yüksek gayeye erişebilmek için akıllı olmak, kendi arzu ve iradesiyle dinin gösterdiği yolu tutmak şarttır. İnsanda akıl ve hür irade olmadıkça dinden beklenen yararların gerçekleşme imkânı da yoktur.

Dindar olmak için akıllı ve bilgili olmak yeterli değildir. Akıllı kişinin dini kabullenmesi, aynı zamanda sevmesi, irade ve seçme hakkını o yönde kullanması gerekir. Dinin önerdiği yüksek gayeye ulaşmak için akıl şart olduğu gibi, dindar olmak için de kişinin hem dini bilmesi hem de sevmesi şarttır.

Din, kanunlar ve kurallar bütünü, dindarlık ise kişinin hayatını bu kanun ve kurallara göre düzenlemesi, onu yaşaması anlamına gelir ki, bu noktada din ile dindarlık birbirinden ayrılır. Ancak burada dinin aynı zamanda sadece bir vicdan meselesi olmadığını da hatırlatmakta yarar vardır. Dünyada herkesin bir vicdanı olacağı varsayımından hareketle, vicdan ile dinin özdeşleşmesi hâlinde kişi sayısınca din olacağı anlamı çıkar. Hâlbuki gerçek bir olduğuna göre, gerçek din de bir tanedir. Nitekim M. Akif Ersoy da dinin kişi ve toplum için vazgeçilmezliğini ve ahlakın da dinden kaynaklandığını, dolaşısıyla din ile vicdanın ayrı olduğunu değerlendirir:

“Ne irfandır veren ahlâka üstünlük, ne vicdandır;

Fazîlet hissi insanlarda Allah korkusundandır.

Yüreklerden çekilmiş farz edilsin havfı Yezdân'ın

Ne irfânın kalır te'sîri kat'iyyen, ne vicdanın.”

Dünyada dinin kaynağı hakkında birbirinden farklı çok sayıda teori olsa da İslam inancına göre dinin kaynağı Allah'tır. O, hükümlerini vahiy ve nübüvvet yoluyla insanlara bildirmiştir. Bu yolların her ikisi de tarihen sabittir. Hiçbir insan hiçbir peygamber dinin ana kaynağı değildir. Peygamberler

birer din kurucusu olmayıp, Allah'ın dinini insanlara tebliğ eden ve yaşayarak örnek olan seçkin insanlardır. Bu sebeple onların kendi arzularıyla Allah adına, din adına bazı emir ve yasaklar koymaları, Allah'ın koyduğu kuralları değiştirmeleri mümkün değildir.

İnsanın inanma duygusunu tatmin etmesi gerekir. Fakat akıl etkileşime açıktır. Bundan dolayı Cenâb-ı Allah onun inanma duygusunu doğru bir şekilde tatmin etmesi, bunu beşerî unsurlarla lekelememesi, kirleterek maksadının dışına çıkarmaması, yanlış yönlemlere yönlendirmemesi için akla rehberlik etmek üzere, insanlar içinden seçtikleri bazı özel kişileri peygamberlikle görevlendirmiştir. Peygamberler; insanlar arasındaki ihtilaf ve farklılıkları gidermek, inanç ve dini uygulamada doğruyu bulmalarına yardımcı olmak, birliği sağlamak, akli yetersizlik ve nefsi zaafı vahiy ile kontrol altına almak için çok önemli görev ve sorumluluklar üstlenmişlerdir. Dinî duygunun ve inanma ihtiyacının ilk insanla başladığı dikkate alınarak İslam, ilk insan Hz. Âdem'i Allah tarafından görevlendirilen ilk peygamber olarak bildirmiştir.

Peygamberler insan olmakla birlikte, insanlara inanç unsurlarını öğretmek veya ruhlar âleminde verdikleri sözü hatırlatmak üzere Allah tarafından görevlendirilmişlerdir. Hz. Peygamber'in görev ve sorumluluğu Kur'an-ı Kerim'de *"Şüphesiz biz seni hak ile müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Sen cehennemlik olanlardan sorumlu tutulacak değilsin."* (Bakara, 2/119) şeklinde uyarıcı olarak vurgulanmaktadır.

Zaman zaman bazı çevrelerde *"akla"* kendine özgü bir kutsallık atfedilerek *"vahye"* eş değer bir özellik veya bilgiye kaynaklık görevi yüklenmekte, bunun yanında vahiy ve nübüvvet olmasa bile insan aklının bu açığı doldurup dolduramayacağı konusu tartışılmaktadır. Ehl-i Sünnet geleneğinin büyük önderlerinden İmam-ı Maturidî (ölm. 333/944), insanların akıllarıyla Allah'ın varlığını, birliğini bilebileceğini söylemekte-

dir. Aynı şekilde İmam-ı Azam (ölm. 150 /767) da insanların kendi akıllarıyla Allah'ı bilmelerinin ve ona iman etmelerinin vacip olduğunu hatırlatmaktadır.

Bilim insanların büyük çoğunluğu tarafından, din konusunda saf aklın gücünün çok sınırlı olduğu söylenmektedir. Onlara göre akıl, hurafe ve putperestliğin ne kadar yanlış, faydasız ve delice bir şey olduğunu bildirebilir. Ancak bunların ortadan kalkması hâlinde onların yerine nelerin konulacağı hususunda yeterli olmaz. Cennet, cehennem, ruhun mahiyeti, evrenin derinlikleri ve sınırları gibi konularda insan aklı âcizdir. Nitekim Ziya Paşa, Terkib-i Bendinde:

“İdrâk-i meâlî bu küçük akla gerekmez

Zîrâ bu terâzî bu kadar sıkleti çekmez.”

diyerek aklın sınırlarına dikkat çekmiştir.

İnsanın yaratılıştan gelen inanma duygusunu akıl ile tatmin etmesi hâlinde dinî inanış ve uygulamaların ölçülerini, şekillerini ve sınırlarını tam olarak belirleyemeyeceği için vahye ve nübüvvete ihtiyaç duyulmaktadır. Aksi hâlde insanlar din adına farklı alanlara yönelebilirler. Nitekim yeryüzünde farklı dinlere inanan akıl sahibi insanlara kendi inandıkları dinî değerler makul gelmektedir.

Hakk'ı bilmek, Allah ile ilişkide bulunmak ve Hakk'ın emirlerini anlamak vahiy ve peygamberler tarafından açıklandığı için, bunları kalpte olan inanma duygusu ile anlamak yeterli değildir. Dolayısıyla insanda fitri olan inanma duygusu akıl ve basiret ile bilinse de gelişmesi vahiy ile gerçekleşir. İddia edildiği gibi akıl ile her şey mümkün olsa idi dünden bugüne ortak paydası akıl ve din olan bütün insanların aynı dine inanmaları gerekecekti. Hatta bundan dolayı insanlığın ortak değeri ilahî dinde bir bozulma olmayacak, insanlar arasında inanç ve uygulamalarda farklılıklar bulunmayacaktı. Oysa insan inanma duygusunun baskısı ve çevre faktörlerin etkisi

ile aklın emrine girdiğinde, kendince bazı şeyleri makul görmeye başlayacak ve bunları gerçek ve mutlak doğrular olarak değerlendirmeye cihetine gidecektir.

Bazıları tarafından akıl gerçeğin bilinmesi konusunda yegâne güç olarak kabul edilirken, bazıları tarafından iyi bir idrak vasıtası olarak görülmektedir. Bununla birlikte aklın, kalpte meydana gelen olaylara bütünüyle vâkıf olamadığı için, ruhun bütün derinliklerine ulaşamayacağı ve bundan dolayı ilahî mesajı tam olarak anlamakta güçlüklerle karşılaşacağı belirtilmektedir. Bunun içindir ki, İslam itikadına göre din, hem aklî hem de naklîdir. Dinin vahye dayanması aklî ve makul olmasına mâni değildir.

Ferit Kam bu konuda şöyle demektedir:

*“Dine ait bütün mebahiste
Cedeliyyatı eyle istihkar,
Kalbe bak akla itibar etme,
Çünkü aklın şiarıdır inkâr.
Fazla izah-ı fikre ihtiyaç yok,
Kafa inkâr eder gönül ikrar.
Akl u insaf ile temayüz eden
Aksi davada eylemez ısrar.”*

(Dine ait bütün konularda tartışmayı bırak. Akla itibar etmeyi bir kenara bırakarak kalbine bak. Çünkü inkâr aklın özelliklerinden biridir. Bu konuda fazla fikrî açıklamalara gerek yok. Kafa inkâr, gönül tasdik eder. Akıl ve insaf ile öne çıkanlar, karşıt görüşte ısrarcı olmaz.)

Yaratılıştan gelen inanma duygusu, mutlaka içi doldurulması gereken bir olgudur. Bundan dolayı tarihin hiçbir döneminde dinsiz bir insana ve topluma tesadüf edilmemiştir. Yüce Allah, peygamberlerin şahsında indirdiği vahiyler ile insanın

ruhunda duyduğu bu boşluğu doldurmak ve açlığı doyurmak istemiştir. Peygamberler, gelen vahiyleri insanlara tebliğ ederek ve uygulayarak çok önemli bir görevi yerine getirmişlerdir. Onların ölümünden sonra da insanlar, kutsal metinler ve onların yorum ve uygulama biçimi olan sünnet aracılığıyla kendilerine ulaşan dini yaşamış ve yaşatmışlardır.

B- İNSANLIK İÇİN DİNİN ÖNEMİ

İnsan birbirinden ayrı fakat diğeriyle geçici bir zaman için birleşmiş, maddi cisim/beden ile ruhtan ibarettir. Kur'an'ın ifadesiyle ruh mahiyeti bizce tam olarak bilinemeyen (İsrâ, 17/85), ilahî sırdan oluşmuş bir varlıktır. Dolayısıyla insan yalnız maddi unsurlardan oluşmayıp aynı zamanda “ruh” denilen manevi bir cevheri de içermektedir. Bütün dinler ve bilim insanları, maddi ve manevi unsurlardan oluşan insanın bu iki yönüne işaret etmektedir.

İnsanın maddi yönünü cismi/bedeni, manevi yönünü ise ruhu oluşturmaktadır. Beden yeryüzü unsurlarından, ruh ise ilahî unsurlardan meydana gelmiştir. Bunlar mahiyetleri bakımından birbirinden ayrı olsalar da gerçekte biri diğerinden ayırt edilmeyecek kadar iç içe girmiş, birleşmiş ve bütünleşmiştir.

Mahiyet itibarıyla ayrı olan beden ve ruhun her birinin kendine mahsus arzu ve istekleri vardır. Bu arzu ve isteklerin herhangi birini ihmal etmek mümkün değildir. İnsanın maddi yönü kendini korumak için nasıl sığınacak bir yer ararsa, manevi yönü de aynı şekilde kendisi için bir barınak aramak durumundadır. Bu dayanak ve barınak her şeyi yaratan, yaşatan, bilen ve her şeye gücü yeten bir Allah'a ve ebedî hayata olan sağlam imandır. Bu olmadıkça ruhun arzuları tatmin edilemez, acıları giderilemez.

İlahi kaynaklı olan ruh, karakterinin gereği devamlı yücelmek ve ait olduğu yer ile iletişime geçmek ister. Bu iletişimi sağlayamayan ruhlar saadete eremedikleri için acı çeker. Beden ise ait olduğu alana, dünyaya ve şehvi arzulara yönelir. Yükselbilmek ve bu süfli duygulardan kurtulabilmek için ilahî bir vasıtaya ihtiyaç vardır. Peygamberlerin insanlara tebliği ettiği dinde yerini bulan kurallar, ibadetler ve zikirler hep bu amaçın gerçekleşmesine yöneliktir.

İnsanın arzuları ve istekleri sınırsız olup ömrü sınırlı olduğu için bu duyguları hayatta iken tatmin etmek mümkün değildir. Dolayısıyla insanın bu sınırsız arzu ve emellerini ancak beka inancı gerçekleştirebilir. Bunu temin eden ise Allah'a ve O'nun vadettiği ve ebedî bir hayata imandır.

Dünya hayatı ebedi olan ahiret hayatını şekillendiren bir imtihan ve çeşitli sorunlarla mücadele alanıdır. İnsan fiziki kapasitesini ve gücünü aşan alanlarda sığınacak bir yer arar. Din yalnızlık, çaresizlik, korku, keder, hastalık, musibet ve felaketler karşısında insanın yegâne teselli kaynağıdır.

Din, insana kendi mahiyetini, başlangıç ve sonunu, yaratılışındaki gayeyi, yaratan ve yaratılanlara karşı görev ve sorumluluklarını bildirir. İnsana iyiyi ve kötüyü, faydalı ve zararlı olanı, kendi iradesiyle verdiği kararların sonuçlarını, sevap ve günahı belirler. İnsana hidayet ve mutluluk yollarını gösterir. İnsanı doğrudan hayırlı ve erdemli şeylere yönlendirir, onun maddi ve manevi ihtiyaçlarını, dünya ve ahiret saadetini temin eder.

Din duygusu insanın yaratılışı ile birlikte var olduğu için, insan her zaman ve her yerde bir yüce varlığa sığınma, ona güvenme ve ondan yardım isteme ihtiyacı içerisinde olur. İnsanın ruhi yönü bu manevi ihtiyacı ancak din ile karşılar. Darda ve zorda kaldığı zamanlar ibadet ve dualarıyla inandığı yüce varlığa sığınma ve onun yardımını isteme bütün dinlerin mensuplarının ortak özelliğidir.

İslam dini, inancın kaynağını ve insanların yegâne dua edebilecekleri ve yardımını isteyebilecekleri varlığın tek Allah olduğunu bildirmiş ve Fatiha suresinde Müslümanların *“Ancak Sana kulluk eder, ancak Senden yardım talep ederiz.”* (Fâtiha, 1/5) ayetiyle Allah’a yönelmelerini, başka kapılar ve sığınılacak yerler aramamalarını istemiştir.

Genel olarak dinlerin insanı kontrol altında tutmasına katkı sağlayan en önemli etken, ölüm ötesi yani İslam inancındaki ahiret olgusudur. Dolayısıyla oradaki mutlak otorite olan Allah korkusu ve onun huzurunda insanların hesap verme endişesidir. İnsanlar öncelikle orada mutlu olabilmek için dinin önerdiği güzel davranışları yapmak, zararına olacağı haber verilen olumsuzluklardan kaçmak durumundadırlar.

Ahiret inancı, dünyada çirkinlik ve kötülük yapanların yanlarına kalmayacağını, ölüm ötesinde mutlaka hesabının sorulacağını hatırlatmaktadır.

Ahiret inancı sadece ceza ve mükâfat olarak değil, insanın içindeki sonsuzluk duygusuna cevap vermek bakımından da önem taşımaktadır. İnsan, ölümden değil yok olmaktan korkmaktadır. Ölüm dünya hayatının sonlanması ve başka bir dünyada yeni bir hayatın başlamasıdır. Gelecekteki yeni dünya hayatında mutlu olma, oradaki nimetlerden yararlanma, ebedî kurtuluşa ulaşma, cennete kavuşma, Allah’ın rızasını kazanma veya cehennem azabından korunma arzusu, bu dünyadaki bazı olumsuzlukları kolayca göğüslemeyi, ıstırap ve acılara katlanmayı sağlamaktadır.

Din, önerdiği kutsal duygu ve edindiği alışkanlıklarıyla bireysel olarak insanı dünya hayatında hem ruhen hem de bedenen mutlu ve huzurlu ettiği gibi toplum olarak yaşamak durumunda olan insanların aynı ortak değerlere inanması hâlinde bütünüyle onların mutlu ve huzurlu olmasına katkı sağlamaktadır. Aynı şekilde insanlar; dinî değerler sayesinde karşılaştıkları problemleri göğüslemede sabır, kanaat, tevekk-

kül gibi ahlaki alanlara yöneldikleri gibi toplum olarak da karşılaştıkları felaketlere karşı tahammül etmek için benzer yollara başvurmaktadırlar.

Din, insanları aynı değerler ve duygular etrafında birleştirir. Dolayısıyla bireyin olduğu kadar toplumların da dine ihtiyacı vardır. Maddi ve bedenî ihtiyaçlarda bireyler ve toplumlar arasında hiçbir ayrım yoktur. Bundan dolayı Allah, ırk ve renk ayrımı yapmaksızın her topluma dini tebliğ etmek üzere bir peygamber, kılavuz göndermiş ve yollarını aydınlatmıştır.

Yeryüzünde insanlığa ait yapılmış bütün eserler ve kurumların hepsinin temelinde din vardır. Bu alan, genelde yasaların, nizamların ulaşamadığı yerlerde onları iyi ve yararlı işler yapmaya yöneltir. Çünkü din, özünde bütün insanlığın ortak paydası ve değeri olarak onların yaratılıştan gelen haklarını korur, haksızlığın, adaletsizliğin, kötülüğün ortadan kalkmasını ister. Böylece toplumların varlıklarının devamını sağlar.

Dünya hayatında madde ile mananın yan yana olması ve dengeyerek herhangi birinin ihmal edilmemesi gerekir. Bunlardan birinin ihmali bireysel ve toplumsal hayatın çökmesine yol açar. Nitekim tarihte çeşitli iç ve dış tehditlerle, ekonomik sıkıntılarla yıkılmayan toplumların, dini duyguları ve uygulamaları zayıflayınca manen çöküş yaşadığı ve yok olduğu görülür. Zira dinî hayat zayıfladığında bütünüyle maneviyat, ahlak ve hukuki değerler zayıflar. Tek ve her yerde var olduğuna inanılan Allah inancının zayıflaması, insanları bireysel olarak kontrol edecek değerlerin yok olmasına, bu da ahlaki ve hukuki suçların artmasına, kamu düzenin bozulmasına sebebiyet verir. Zira bütün kontrol mekanizmalarının dışına çıkan insanlar Hz. Muhammed'in *"Utanmıyorsan dilediğini yap."* (Buhârî, Enbiyâ, 54; Edeb, 78) sözünde ifade edildiği üzere keyfî bir yaşam sürerler.

Medeniyet tarihi açısından bakıldığında insanlığın gelişerek günümüzdeki durumuna ulaşmasındaki en mühim etken din

olmuştur. İnsanın kendisi bu fikirden ister hoşlansın isterse hoşlanmasın insanlık medeniyeti din üzerine kurulmuştur.

Medeniyet tarihi incelendiğinde bir medeniyetin duraklama, gerileme hatta yok olma durumunda, onu yeniden canlandıran Allah inancının merkeze konduğu ahlaki ve manevi değerlerdir. Aynı şekilde insanlığın ruhi ve ahlaki gelişiminde de en büyük etken yine dindir. İnsanın hayvani duygulardan kurtulması, beşeriyetin fedakârlık ve diğerkâmlık gibi yüce duygularla donanması benzer şekilde bir dinin öğretileriyle işlevsel hâle gelir.

Özet olarak din bizlere:

Yaratılışımızın gayesini;

- Nereden geldiğimizi, nereye gideceğimizi
- Yaratanımıza karşı görevlerimizi
- Yaratılmışlara karşı görevlerimizi
- Hangi işlerin iyi yararlı, hangilerinin kötü, zararlı olduğunu öğretir.

Bunların yanında dine ve ahlaka ihtiyaç olmadığını, dinin bilim ve teknolojiye, toplumsal faaliyetlerde ilerlemeye engel olduğunu, insanları uyuşturduğunu savunanlar da olmuştur. Batı'da katı taassup içindeki Hıristiyanlık, dinin medeni ve teknolojik gelişmelere engel olduğunu ileri süren ve bilimi esas aldığını iddia eden "Pozitifizm'i" doğurdu. Bu akım Osmanlı Devleti'nde de karşılık bulmaya başlayınca Ziya Paşa:

"İslâm imiş devlete pâ-bend-i terakki,

Evvel yoğ idi işbu rivâyet yeni çıktı."

(Devletin yükselmesine İslam ayak bağı oldu. Bu rivayet/düşünce önceden yoktu yeni çıktı) diyerek bu anlayışa tepki göstermiştir.

Geçmişte olduğu gibi bugün de din yerine bilimi koyanlar insanlığın dinden kurtularak ilerleyeceğini ileri sürenler, düşünenler vardır. Onlar kendi teorilerini din yerine koymakta, bir anlamda kendi ürettikleri sanal değerleri, yani dinsizliği alternatif din hâline getirmektedir. Yakın geçmişte Sovyetler Birliği bu fikirleri, resmî bir ideoloji olarak uygulamaya koymuş, fakat insanlardaki inanma duygusunu, bir yüce varlığa inanma ve tapınma olgusunu yok edememiştir. Nitekim Sovyetler Birliği'nin 1990'lı yılların başında dağılmasından sonra, orada yaşayan bütün toplumlar, komünizmden önceki inançlarını yeniden aramaya, keşfetmeye ve yaşatmaya başlamıştır.

C- İNSANLIĞIN DİNÎ TECRÜBESİ

Dinin sahibi ve kaynağı Allah'tır. Peygamberler sadece Allah'ın ezelf iradesinin ortaya çıkmasına vesile olmuş, kendilerine vahyedilenleri insanlara bildirmişlerdir. Bir olgu olarak din, ilk önce Peygamber'in ruhuna tecelli eder, yani Allah insanlara bildirmek istediğı şeyleri önce Peygamber'ine vahiy şeklinde bildirir. Peygamberlerin tebliğ ettiği din, hakiki kaynakları bakımından Allah'a aittir.

İslam inancına göre Hak dini, tevhit dini, Hz. Âdem ile başlamıştır. İnsanlığın dinî ihtiyaçları Allah tarafından gelen vahiyler ile şekillendirilmiş ve Hz. Âdem ilk peygamber olarak İslam dinini, tevhit inancını kendi çocuklarına tebliğ etmiştir.

İlk dönemlerden beri insanlar tarafından inanılan ve uygulanan dinlerin hemen hemen hepsi inanç ve uygulamalar bakımından birbirleriyle ilişkili ve birbirinin devamı niteliğindedir. Allah tarafından tevhit esası üzerine gönderilen İslam, Hz. Muhammed zamanında tamamlanıp mükemmel şeklini almıştır. Daha önce değişik zaman ve coğrafyalarda, gönderilen dinler içine insani unsurlar karışmış, hurafe ve batıl inanışlara bulaşmış vaziyette tarihteki yerini almış, birbirinden farklı isim ve uygulamalarla varlığını sürdürmüştür.

Dinler tarihçilerinin yaptıkları sınıflandırmaları bir kenara bırakacak olursak; Yahudilik, Hristiyanlık, Hinduizm, Budizm, Taoizm, Konfüçyanizm, Zerdüştilik/Mecusilik gibi bazı

dinler veya ateizm, politeizm gibi dinî inanışların insanlık tarihinde yer aldığını söylemek mümkündür.

Hız. Muhammed'e gelen vahiylerle din konusundaki bütün yanlışlar düzeltilmiş, eksiklikler tamamlanmış ve Hız. Âdem'den itibaren insanlığın ortak değeri İslam dini en mükemmel şekline kavuşmuştur.

Bugün dünyada yaklaşık sekiz milyar insan yaşamakta ve bunların sadece iki milyarı Müslüman, geri kalanları Hız. Muhammed'in şahsında tamamlanan İslam'dan başka dinlere inanmaktadır.

Dinler tarihçileri Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam dinlerini ilahî kaynaklı olarak aynı grupta tanımlamaktadırlar. Geleneksel İslam inanç ve kültüründe Yahudilik ve Hristiyanlık, yukarıda ifade ettiğimiz tasnife uygun olarak, *"Ehl-i Kitap"* kabul edilmektedir. Bazı bilim insanları, yaptıkları yorumlarda, Kur'an-ı Kerim'de adı geçen Sabiilik ve Mecusiliği de Ehl-i Kitap kapsamına almaktadırlar.

Kur'an-ı Kerim bütün bu dinleri, hatta inanç noktasında kâfir, münafık ve müşrikleri bir olgu olarak kabul eder. Ancak inananlarının yanlış yolda olduklarını belirterek uyarır ve Müslüman olmalarını ister. Fakat bu konuda, herkes inanç ve amellerinin karşılığı olarak ahirette yargılanacağı için, herhangi bir baskı ve dayatmayı doğru bulmaz.

Kur'an-ı Kerim'de adı geçmediği hâlde yeryüzünde yaşamış veya hâlen yaşamakta olan bazı dinler de mevcuttur. Bunlar bulundukları coğrafyaya, kurucularına veya o dine inanan toplumlara göre isimlendirilir. Büyük çoğunluğu İslam'ın doğduğu coğrafyanın dışındaki insanlar arasında yaygın ve etkin olan bu dinlerin, önceden Allah'ın o toplumlara gönderdiği peygamberlerin bozulmuş emaneti mi, yoksa kurucularına izafetle beşerî bir iradenin din hâline gelmiş şekli mi olduğu tartışmalıdır. Kur'an-ı Kerim bu dinlerin öğretileri arasında

yer alan, insanlığın genel ahlak, fitrat ve yararına olan hususlarda sessiz kalmakta, inanç konusunda kişiyi inkâra götüren, şirke bulaştıran veya genel anlamda İslam'ın temel inanç ve uygulamalarıyla çelişen/çatışan hususlarını doğru olmadığı gerekçesiyle reddetmektedir.

Yeryüzünde yaşayan veya temsilcileri kalmayan dinler arasında, bazı benzer taraflar bulunduğu gibi birbirleriyle çelişen inanış ve uygulamalar da bulunmaktadır. Hemen hemen hepsinde din kurucusu, Yüce Tanrı inancı, ölüm ötesi inanç, kutsal kitap, mabet, cemaat, dinî inanış ve uygulamalar bulunmaktadır. Her din mensubu, kendi dininin en doğru olduğuna ve onun inanç değerlerinin ve dinî pratiklerinin insanı dünyada ve öldükten sonra kurtuluşa erdireceğine inanmaktadır.

Dinî inanışlarda en az akıl kadar duygular da etkili olduğu ve dinî değerler akıl süzgecinden geçirilemediği için, insanlar inandıkları bütün dinî değerleri, kendilerince makul bulmaktadır. Örneğin Yahudiler, kendi millî tanrıları olarak kabul ettikleri Yehova'nın, onlara diğer insanlardan daha farklı muamele edeceğini iddia etmektedir. Hristiyanlar, inanan-inanmayan insanlar tarafından, asırlardır tam izahı yapılamayan "Baba-Oğul-Kutsal Ruh" üçlemesini, "aklen izahı zor, ancak imanı zaruri" olarak izah etmeye çalışmaktadır. Bir başka ifade ile Yahudiler kendi tanrılarına verdikleri sıfatlarla onu bir insan gibi düşünmekte, Hristiyanlar ise Allah tarafından insan olarak yaratılan ve peygamber olarak görevlendirilen Hz. İsa'ya Tanrı gibi inanmaktadır.

Bir dinin gerçek olup olmadığını anlama konusunda bilim insanları, onun insanlığa önerdiği değerler arasında Allah inancı, peygamber olgusu, adalet anlayışı ve uygulamasının olup olmadığına bakar. Dinin temel şartı, her türlü noksan sıfatlardan uzak, rahman, rahim, âlim ve hakîm, âdil ve müşfik, mutlak varlık sahibi her şeyin yaratıcısı Allah tarafından gönderilmiş olmasıdır. O dine inanmanın birinci şartı da Al-

lah'ın varlığı ve birliğini kabul ve tasdik ederek onun gösterdiği yolda gitmektir. Bu dinin ikinci önemli hususu, onun bir peygamber tarafından tebliğ edilmesi ve peygamber tarafından tebliğ edilen öğretilerin de Allah tarafından indirilen bir vahye dayanmasıdır. Peygamberler tarafından tebliğ edilen vahiylerle dayanmayan din gerçek olmaz. Bu iki şartın dışında üçüncü bir şart da gerçek dinin öğretileri arasında, mutlak anlamda adaletin gerçekleşeceği bir gün, yani ahiret hayatının bulunması ve ona dair hükümleri içermesi gerekmektedir. İşte bunlar dinin üç temel esasıdır.

Bir dinin hak ve bütün insanları kuşatan ve onları yönlendiren bir değerler bütünü olabilmesi için, dinî hükümlerin yanında, insanlığa rehberlik edecek sosyal ve ahlaki kuralları da içermesi gerekmektedir.

Dinin amelî kısımlarını insanın Allah'a, kendine ve çevresine karşı görevleri oluşturmaktadır. Bütün bu uygulamalar ahlaki güzelliklerin ortaya çıkmasına yöneliktir. Bu nedenle din yukarıda kısmen işaret etmeye çalıştığımız gibi, bazılarının düşündükleri şekilde amelî kıymeti olmayan sadece vicdani bir olgudan ibaret değildir. Din insanın iç ve dış temizliğini sağlayarak onun dünyada ve ahirette mutluluğunu hedeflediği için, sadece şekilden ibaret bir ameller bütünü de değildir.

İnsanı yaratan Allah, ona kendini tanıma, kendisine inanma ve kulluk etmesi için dinî kurallar önermiştir. Bu kurallar, ilk Peygamber'den son Peygamber'e kadar inanç esasları olarak hiç değişmeden gelmiştir. Dinî emirlerin uygulanmasında zaman ve şartlara göre, özü aynı kalmak şartıyla detaylarda bazı farklılıklar olmuştur.

Bütünüyle ilahî kaynaklı dinlerde dinî hükümler iman, amel ve ahlak olmak üzere üç temel esasta toplanmaktadır.

Hz. Muhammed'den önceki peygamberler İslam'ı kendi zamanlarında, kendi çevrelerinde yaşayan insanlara orijinal

hâli ile tebliğ etmekle görevlendirilmişlerdir. Dolayısıyla İslam, dünyanın her yerinde görevlendirilen geçmiş peygamberlerin tebliğ ettiği aynı dinin adıdır. Kur'an-ı Kerim'de: *"Senden önce hiçbir peygamber göndermedik ki ona, benden başka ilah yoktur, şu hâlde bana kulluk edin diye vahyetmiş olmayalım."* (Enbiyâ, 21/25) şeklinde ifade buyrulan ayeti kerime de bunu vurgulamaktadır.

Tarihî süreçte insanlar ve toplumlar peygamberlerin getirdiği dinî emir ve yasaklardan uzaklaştıkça, onları doğru yola iletmek için Allah tarafından yeni peygamberler görevlendirilmiştir. Peygamberlerin görev ve sorumlulukları yaşadıkları zaman dilimi, toplum ve coğrafya ile sınırlı tutulmuş olmakla birlikte içinde yaşadığı toplumlara tebliğ ettiği ilahî mesaj, özü itibarıyla evrenseldir.

Allah katında tek din olan İslam'ın kaynağı ve adı aynı olmasına rağmen bu mesajın muhatabı toplumlar, zamanla kendi inançlarına farklı isimler vermiş, peygamberlerine de farklı kimlikler oluşturmuşlardır. Hz. Musa ve Hz. İsa, her ikisi de aynı dini insanlığa tebliğ etmelerine rağmen, onların muhatap oldukları toplumlar bu dini farklı isimlerle anmışlardır. Bu çerçevede Hz. Musa'nın kavmi kendileriyle özdeşleştirdikleri dinlerini "Yahudilik", Hz. İsa'nın emanet ettiği dine inananlar ise kendilerini "*Hıristiyanlar*" olarak adlandırmışlardır. Bu nedenle her iki dine inanan kitleler bu isimleri kullanırken, dinler tarihçileri de aynı isimlerle o toplulukların dinî inançlarını değerlendirmişlerdir.

Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de ilahî mesaja muhatap olan Yahudi ve Hıristiyanları Ehl-i Kitap olarak genel bir kavram içerisinde muhatap alırken, bazı yerlerde de onlara kendilerinin verdikleri isimlerle de hitap etmektedir. Bu çerçevede Kur'an-ı Kerim'de Yüce Allah, Hz. Musa'nın tebliği ettiği dine inandığını iddia edenlere "*Yahudi*" veya "*İsrailoğulları*" (Al-i İmran, 3/93), Hz. İsa'nın tebliğ ettiği dine inananlara da onlar

kendilerine “*Nasara*” (Hristiyan) tabirini kullandıkları için, “*Hristiyanlar*” (Mâide, 5/14, 82) olarak hitap etmiştir.

Hız. İsa Yahudi toplumuna peygamber olarak gönderilmişti. Yahudiler tarih boyunca yaşadıkları acı ve sıkıntılardan kendilerini kurtaracak peygambere “*Mesih*” adını vererek beklemekteydiler. Cenab-ı Allah Kur’an-ı Kerim’de Hız. İsa’yı, Yahudilerin bekledikleri Mesih olduğunu hatırlatmak için, onu zaman zaman bu isimle anmıştır (Âl-i İmrân, 3/45; Nisâ, 4/171, 172; Mâide, 5/17, 72, 75; Tövbe, 9/30, 31).

Bütün bu örneklerden de anlaşıldığı üzere Kur’an-ı Kerim, Yahudi ve Hristiyanların kendi ürettikleri isimleri onlar hakkında bilgi verirken kullanmaktan çekinmemiştir.

D- YAHUDİLİK

Yahudilik Yahudiler, İbraniler veya İsrailoğulları olarak bilinen toplumun dinidir. Bu toplum, Filistin'e yerleşmeden önce İbrani, Filistin'de iken İsrail, sürgünden sonra da İsrailoğulları, birey olarak da Yahudi olarak adlandırılmıştır.

Yahudilik, Babil sürgününden sonra millî bir din hâline gelmiştir. Hem ilahî kökenli olması hem de millî dinler arasında sayılması dolayısıyla dinler tarihinde özel bir yere sahiptir. Yahudilik, bir kısmı başta ABD olmak üzere dünyanın çeşitli yerlerinde ve bir kısmı da İsrail Devleti'nde yaşayan toplam 30 milyon civarındaki bir toplumun dinî inanışını oluşturmaktadır. Birkaç bin yıllık bir geçmişe sahip bu din, yeryüzündeki en eski ilahî kaynaklı din olarak tanınmaktadır.

Yahudilikte din ile ırk iç içe girdiğinden dolayı birini diğerinden ayırmak zorlaşmıştır. Yahudi kutsal kitabında verilen bilgilerden anlaşıldığına göre Yahudiler, kendilerini dünya milletleri arasında seçilmiş kavim olarak görmektedirler.

Tevrat, ilk insan olarak Hz. Âdem'den söz etmekle birlikte, Yahudi tarihi Hz. İbrahim ile başlatılmaktadır. Yahudiler, Hz. İbrahim'in ilk eşi Hz. Sara'nın çocukları olarak milletler arasında kendilerini ayrıcalıklı olarak görmektedirler, Hz. İbrahim'in eşi Hz. Hacer'den olmasına rağmen Hz. İsmail ve onun soyundan gelenleri kendilerine denk görmemektedirler. Yahudiler, kendileri gibi Hz. İbrahim soyundan gelmesine rağmen, bü-

yük dedelerinden olan Hz. İsmail'in annesi Hacer olduğundan dolayı Hz. Muhammed'e ve onun şahsında gelen İslam dinine her zaman olumsuz yaklaşmışlar ve hasım olmuşlardır.

Yahudiliğin oluşmasında en önemli şahsiyet Hz. Musa'dır. Mısır'da Firavun'un bütün erkek çocuklarının öldürülmesini emrettiği bir zamanda, (Bakara, 2/49; A'râf, 7/141; Kasas, 28/4) Hz. Musa annesi tarafından bir sepete konularak Nil Nehri'ne bırakılmıştır. Hz. Musa, Firavun'un eşi tarafından ırmakta bulunmuş ve saraya getirilerek orada Yüce Allah'ın hikmetinin bir ürünü olarak kendi öz annesi tarafından emzirilmiş, gelecekteki peygamberlik görevine hazırlanmıştır. Gençliğinde Yahudilerden birisi ile kavga eden bir Mısırlıyı öldüren Hz. Musa, Firavun ve adamlarının kendisine bir kötülük yapacağından korkarak Sina'ya kaçmış ve orada, tanıştığı Hz. Şuayb'ın kızlarından birisiyle evlenmiştir. Hz. Musa, Sina'dan ayrılırken kendisine peygamberlik görevi verilmiş, (Tâhâ, 20/13) onun isteği üzerine Yüce Allah, Yahudi dilini ondan daha iyi bilen ve konuşan ağabeyi Hz. Harun'u kendisine yardımcı olmak üzere görevlendirmiştir. Çeşitli mucizelerle Allah tarafından desteklenen Hz. Musa'nın en önemli mucizeleri, elindeki asası aracılığı ile gerçekleşmiştir. Hz. Musa onu Kızıldeniz'e dokundurduğunda deniz yarılmış, Hz. Yusuf zamanında Mısır'a yerleşen Yahudiler buradan geçerek Firavun'un zulmünden kurtulmuştur. Onları yakalayıp cezalandırmak isteyen Firavun ile beraberindeki askerleri Kızıldeniz'de boğularak cezalandırılmıştır (Kasas, 28/7-40).

Hz. Musa Tur Dağı'na çıkmış, orada Allah tarafından kendisine bazı emirlerin yazılı olduğu levhalar (on emir olarak bilinmektedir) verilmiştir (A'râf, 7/142, 150). Kur'an-ı Kerim'de "suhuf", "kitap", "sifr" gibi kelimelerle anılan ve bunların tamamını ifade için kullanılan "Tevrat," İslam literatüründe, Allah'ın Hz. Musa'ya indirdiği Yahudi kutsal kitabının genel adı olarak kabul edilmiştir.

Allah tarafından kendilerine çeşitli nimetler verilen ve ayrıcalıklar tanınan Yahudi toplumu (Bakara, 2/47) Tevrat'ın hükümlerini uygulamamış, belirtilen emir ve yasaklardan bazılarını gizlemiş, bazılarını değiştirmiş, Allah'a karşı nankörlük etmiştir. Hatta Yahudiler daha işin başında Hz. Musa Tur Dağı'nda iken kendilerine nezaret eden Hz. Harun'a karşı gelerek Samiri adında birisi tarafından altından yapılan buzağı heykeline tapmaya başlamışlardır (A'râf, 7/148).

Hz. Musa, Yahudilik ve Yahudiler için çok büyük bir önemi haizdir. O Yahudi toplumundan namaz kılacaklarına, zekâtı vereceklerine ve peygamberlerine itaat edeceklerine dair söz almıştır. Yahudiler sıkıntılı zamanlarında söz vermelerine rağmen, sıkıntı biter bitmez sözlerini unutmuş ve bunu alışkanlık hâline getirmişlerdir. Vadedilmiş topraklar olarak inanılan Filistin'e girebilmeleri için orada bulunanlarla mücadele edilmesi gerektiğini emreden Hz. Musa'ya itaat etmemiş ve onu yalnız bırakmışlardır. Bundan dolayı Yahudiler yıllarca çöllerde yaşamaya mahkûm edilmiş, bir kısmı hayatını kaybetmiştir. Onlar Hz. Musa'nın hayatta olduğu dönemde Filistin'e girememişlerdir.

Yahudilerin en parlak dönemleri Hz. Davud ve Hz. Süleyman zamanındadır. Bu ikisinin vefatından sonra, taşkınlıklarından dolayı Filistin dışında yıllarca sürgün hayatı yaşamışlardır. Yahudiler tarafından kral olarak kabul edilen Hz. Davud, Yahudiler için çok önemli olan Kudüs'ü almış ve yine onlara göre kral olan Hz. Süleyman, Yahudiler için çok önemli bir konumda bulunan Beytü'l- Makdis'i (Mescid-i Aksa) yaptırmıştır.

İlahi dinler arasında kabul edilen Yahudilikte tek bir Tanrı'ya inanılmaktadır. Ancak onlar Tanrı'ya verdikleri sıfatlar, onu kendi millî tanrıları gibi kabul etmeleri, Kutsal kitapları ve dinî uygulamalarda yaptıkları değişiklikleri yönüyle İslam'dan ayrılmaktadır.

Zaman zaman Müslüman-Müslüman olmayan bazı çevreler, “İbrahimî dinler” kavramı altında, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam’ı, aynı din gibi gösterme gayreti içine girmişlerdir. Oysa bu dinler arasında kutsal kitap, inanç esasları ve ibadet yönünden pek çok farklılar bulunmaktadır.

Benzer şekilde Hz. İbrahim ile Yahudilik ve Hristiyanlık arasında bir ilgi bir yakınlık oluşturulmak istenmiş ise de bu sadece Yahudilere gönderilen peygamberlerin nesep bağı dolaısıyla olmuştur.

Hâlbuki Kur’an-ı Kerim, Yahudilerin ve Hristiyanların inanç ve dinî uygulamalarında ilahî mesajın dışına çıktığını vurgulayarak, Hz. İbrahim’in “müşrik olmadığını”, onlarla manevi bir ilişkisinin bulunmadığını ısrarla hatırlatmış ve onu bu kavramın dışında tutmuştur: “İbrahim ne Yahudi ne Hristiyan idi; aksine o, tek Allah’a inanıp boyun eğmiş birisiydi, müşriklerden de değildi.” (Âl-i İmrân, 3/67; Ayrıca bk. Bakara, 2/135; Âl-i İmrân, 3/95; En’âm, 6/79, 161; Nahl, 16/120).

Kur’an-ı Kerim genel olarak, Yahudilerle ilgili şu konularda bilgiler vermektedir:

- Allah tarafından Yahudilere verilen nimetler
- Uymaları gereken dinî hükümler
- Kendilerine peygamberler tarafından getirilen hükümleri ve tebligatı değiştirmeleri, yanlış yorumlamaları ve doğru yoldan sapmaları
- Yahudilerin yaptıkları işlerin kötülüğünden dolayı, zillet ve meskenete uğramaları
- Yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışmaları
- Bazı peygamberlere ve salih kimselere iftira etmeleri veya onları öldürmeleri
- Basit çıkarları uğruna gerçeklere yüz çevirmeleri

- Allah'ın Yahudilere tavsiyeleri

Yahudi ahlakının en bariz özelliklerinden birisi onun Yahudi ile Yahudi olmayanlar arasında yaptığı ayrımdır. Bir Yahudi'nin yapmakla yükümlü olduğu iyilik, milletiyle sınırlıdır. Örneğin faiz sadece Yahudi olmayanlara uygulanmakta, başka milletlerden olanlar sıkıştırılabilmekte, köle olarak kullanılabilmekte fakat Yahudiler asla satın alınmamakta ve köle olarak kullanılmamaktadır. İslam kültür ve inancındaki yaratıcı ve yaratılan arasındaki ilişki Yahudilikte tam tersi uygulanmakta, onlar kendilerini diğer toplumlardan farklı olarak görmekte ve başkalarını kendilerine hizmetle yükümlü saymaktadır.

E- HİRİSTİYANLIK

Hıristiyanlık, vahiy ve kutsal kitaba dayanan, Hz. İsa ile birlikte Yahudi toplumuna gelmiş ilahî kökenli bir dindir. Hz. İsa *“Ben yalnız İsrail halkının kaybolmuş koyunlarına gönderildim.”* (Matta, 15/24) diyerek kendisinin sınırlı bir görevle Allah tarafından gönderildiğini haber vermektedir. Fakat sonradan onun getirdiği mesaj/din, Yahudilikteki ırkçı anlayış ve uygulamaları reddederek evrensel bir karakter kazanmıştır.

Günümüzde dünya nüfusunun 1/5 kadarı sayıya ulaşan Hıristiyanlar, çeşitli mezhep ve tarikat adı altında dünyanın her tarafına yayılmış bulunmaktadır. Özü itibarıyla tek tanrılı bir din olmasına rağmen günümüzde *“Baba-Oğul-Kutsal Ruh”* üçlemesi, Hıristiyan inancının temelini oluşturmaktadır. Hz. İsa hayatta iken Hıristiyan olmayan, sonradan Hıristiyanlıkta önemli bir şahsiyet haline gelen Pavlus’un telkinleriyle oluşan bu inanış şekli, daha sonraki dönemlerde icra edilen konsillerde (din şûraları gibi) iman esası hâline getirilmiş ve *“aklen izahı zor, fakat imanı zaruri”* olarak nitelenmiştir.

Hıristiyanlıkta Hz. İsa, merkezî bir öneme sahiptir. Üç temel konuda, onunla ilgili yapılan yorumlar, Hıristiyanlığın ilahî vasfını kaybetmesine ve Hz. İsa’nın tanrılaştırılmasına sebep olmuştur. Bunlardan birincisi onun babasız olarak dünyaya gelmesi, ikincisi gösterdiği mucizeler, üçüncüsü ise vefatı üzerinde yapılan yorumlardır.

Yüce Allah'ın yaratma kudretinin bir ürünü olarak, Hz. Meryem'den babasız olarak dünyaya gelen Hz. İsa, Yahudiler tarafından annesi ile birlikte ayıplanırken, Hristiyanlar tarafından kutsallaştırılmış ve Tanrı olarak kabul edilmiştir. Bu durum Kur'an-ı Kerim'de eleştirilerek şöyle buyrulmuştur: *"Sonra çocuğu alarak topluluğuna getirdi. Dediler ki: Ey Meryem! Gerçekten sen çirkin bir iş yaptın! Ey Harun'un kız kardeşi! Baban kötü bir adam, annen de iffetsiz değildi. Bunun üzerine Meryem çocuğu işaret etti. Beşikteki bir çocukla nasıl konuşuruz? Dediler. Çocuk cevap verdi: Ben Allah'ın kuluyum; o, bana kitap verdi ve beni peygamber yaptı. Nerede olursam olayım, o beni kutlu ve bereketli kıldı; yaşadığım sürece bana namazı ve zekâtı emretti; beni anneme saygılı kıldı, zorba ve isyankâr yapmadı. Doğduğum gün, öleceğim gün ve yeniden hayata döndürüleceğim gün esenlik benimle olacaktır."* (Meryem, 19/27-33).

Kur'an-ı Kerim'de, Hz. İsa'nın babasız olarak dünyaya gelmesi olayını, Tanrı veya Tanrı'nın oğlu olarak niteleyen Hristiyanlara, ibretlik bir cevap verilmiş ve bir hatırlatma yapılmıştır: *"Allah katında İsa'nın durumu Âdem'in durumu gibidir. Onu topraktan var etti, sonra ona ol dedi ve o da hemen oluverdi."* (Âl-i İmrân, 3/59). Böylece sadece babası olmadığı için Hz. İsa'ya tanrılık unvanı verenlere, annesi ve babası olmayan ve doğrudan topraktan yaratılan Hz. Âdem hatırlatılmıştır. Annesi ve babası olmayan birinin sadece babası olmayana göre tanrılaştırılmasının daha makul olacağına, babası olmayan birinin tanrılaştırılması gerekecekse, annesi ve babası olmayanın, yani Hz. Âdem'in tanrılaştırılmasının daha uygun olacağına dikkat çekilmiştir. Hâlbuki ne Hz. Âdem ne de Hz. İsa'nın kendisi tanrılık iddiasında bulunmuştur.

Hristiyanlar; Kur'an-ı Kerim'de Hz. İsa'nın peygamberliğinin ispatına katkı sağlayan ve Allah'ın yardımı sonucu gerçekleşen çamurdan yaptığı kuşa hayat verme, körün gözlerini açma, cüzzamlıyı iyileştirme, ölüleri diriltme, evlerde yenilip

içilen ve biriktirilenleri haber verme (Âl-i İmrân, 3/49) şeklinde açıklanan mucizelerini, bizzat İsa'yı tanrılaştırarak (!), tanrısallıkla yaptığı eylemler olarak iddia etmişlerdir. Yani onun tanrılığının işareti olarak kabul etmişlerdir. Buna mukabil onun Allah'ın kulu ve elçisi olduğunu, kendisine kitap verdiğini ve Allah'a kulluk etmekle yükümlü olduğunu içeren beşikteyken konuşma mucizesini yok saymış, ondan hiç söz etmemişlerdir (Meryem, 19/29-32). Oysa Kur'an-ı Kerim'de bir mucize olarak belirtilen bu beyan onun kim olduğunu, görevinin, yetki ve sorumluluğunun nelerden ibaret olduğunu açık bir şekilde ortaya koymuştur.

Hristiyan dünyası, Hz. İsa'nın Yahudiler tarafından acıklı bir şekilde haça gerilmek suretiyle öldürüldüğüne inanır. Sonra onun gömüldüğünü, fakat ölümler arasından kalkarak dirildiğini ve Tanrı'nın yanında oturduğunu, kıyamete yakın bir tarihte de yeryüzüne ineceğini iddia eder.

Pavlus tarafından iddia edilerek geliştirilen Hz. İsa'nın ölümü ve dirilmesi olayı, Hristiyanlıkta asırlarca çözümlenemeyen bir "*asli suç*" doktrinine dönüştürülmüş ve merkezî bir önemi haiz olmuştur.

Hz. İsa'nın kendisi hayatta iken hiç söz etmediği ve elde mevcut İncillerde hemen hemen hiç yer almayan Hz. Âdem'in cennette işlediği hata/günah, Pavlus tarafından asli suç inancına dönüştürülmek suretiyle bütünüyle insanlığın ortak suçu hâle getirilmiştir. İncillerde Hz. İsa'nın ölüm şekli konusunda bu tür iddialardan tamamen farklı anlatımlar yer almasına karşılık, Pavlus tarafından Hz. İsa, Tanrı'nın oğlu olarak, Hz. Âdem'den itibaren bütünüyle günahkâr ölen insanlığı, bu suçtan kurtarmak adına kendini feda eden Tanrı/Tanrı'nın oğlu olarak gösterilmiştir. Daha sonra da Hz. İsa'ya ve üçlemeye iman şeklinin itirafı biçiminde uygulanan vaftiz ayiniyle, yaşayan insanların bu günahattan arındıklarına inanılmış ve bu eylem Hristiyanlığa giriş biçimi olarak kabul edilmiştir. Bir

anlamda vaftiz, Hz. Âdem'in günahında boğulan insanın Hz. İsa ile yeniden dirilişinin sembolü olarak benimsenmiştir.

Hz. İsa'nın ölmesi/göğe yükseltilmesi meselesi Müslümanlar arasında da tartışma konusu olmaktadır. Bu konuda Kur'an-ı Kerim ayetlerini esas alan bilim insanları Hz. İsa'nın diğer insanlar gibi ölümlü olduğunu ve öldüğünü, hadisleri esas alanlar ise onun tekrar geri geleceğini söylemektedirler. Öncelikle şunu hatırlatmakta yarar var ki, Meryem suresinin 57. ayetinin tefsirini yapanlar, Yüce Allah'ın, Hz. İdris'i de Hz. İsa gibi kendi katına çıkardığından ve yeryüzünde mezarının olmadığını söz ederler.

Kur'an-ı Kerim'de Hz. İsa'nın vefatı, aynen doğumunda olduğu gibi diğer insanlardan farklı anlatılmaktadır. Yüce Allah, akıl ve sıra dışı olan bu olguyu detaylı bir şekilde açıklamaktadır. Kur'an-ı Kerim'in "*müteşâbih*" konuları arasında yer alan bu olay, pek çok kişinin farklı yorum yapmasına vesile olmuştur. Zira Kur'an-ı Kerim'de Allah dışında her şeyin fâni (Rahmân, 55/26-27) ve yok olacağı belirtilmekte ve özellikle genelleme yapılarak, her nefsin ölümü tadacağı vurgulanmaktadır (Âl-i İmrân, 3/185; Enbiyâ, 21/35; Ankebût, 29/57). İnsanın ölümlü bir varlık olma gerçeği, Hz. Peygamber'in şahsına yönelik olarak "*Elbette sen öleceksin, onlar da ölecek.*" (Zümer, 39/30) şeklinde onun da diğer insanlarla aynı kaderi paylaşacağına dikkat çekilmektedir. Hatta bu konuda biraz daha ileri gidilerek "*Senden önce de hiçbir insana ölümsüzlük vermedik. Şimdi sen ölürsen, onlar ebedî mi kalacaklar?*" (Enbiyâ, 21/34) beyanıyla genelleme yapılarak, Hz. İsa da dâhil bütün insanların aynı kaderi yaşayacakları belirtilmektedir. Bu ayeti kerimeden, şayet yeryüzünde bir insan ölümsüz olsa, o da muhakkak Hz. Muhammed olurdu anlamını çıkarmak mümkündür.

Kur'an-ı Kerim'de Hz. İsa'nın haça gerilerek öldürülmesi konusundaki iddiaya Yüce Allah şöyle cevap vermektedir: "*Allah*

elçisi Meryem oğlu İsa Mesih'i öldürdük demeleri yüzünden... Hâlbuki onu ne öldürdüler ne de çarmıha gerdiler. Onlara öyle gösterildiği için şüpheye düştüler. Onun hakkında ayrılığa düşenler bu konuda tam bir kararsızlık içindedirler. Bu hususta zanna uyma dışında hiçbir bilgileri yoktur ve onu kesin olarak öldürmemişlerdir. Bilakis Allah onu kendi katına çıkarmıştır..." (Nisâ, 4/157-158). Burada Hz. İsa'nın kesinlikle Yahudiler tarafından öldürülmediği belirtilmektedir. İslam âlimleri bu kesin ifadelerle rağmen *"Onlara öyle gösterildi..."* (şübbihe lehüm) şeklindeki açıklamayı; onun yerine Hz. İsa'yı Yahudilere ihbar eden ve on iki havariden biri olduğu söylenen Yahuda İşkariyot'un, Allah tarafından Hz. İsa şekline çevrildiği ve onun öldürüldüğü şeklinde tefsir etmişlerdir. Burada herhangi bir öldürme olayının yaşanmadığı açık olarak vurgulanmasına karşılık yapılan yorumlar, geleneksel kültürde var olan inancın İslam kültürüne yansması olarak düşünülebilir. Yahudilerin şerrinden Hz. İsa'nın korunması için Allah'ın Yahuda'yı Hz. İsa şekline dönüştürdüğüne dair hiçbir açık bilgi yoktur. Burada yaşanan olay, Hz. Peygamber'in hicret esnasında Allah tarafından korunmasına çok benzemektedir. O zaman Allah bir şekilde müşriklerin onu evinden çıkarken görmelerine engel olmuş ve onlar da Hz. Peygamber'in evden ayrılışını fark etmemişlerdir. Bu örnekten hareketle, Hz. İsa'yı öldürmek için toplananlar arasından Allah onu katına alarak, Yahudilerin menfur emellerini gerçekleştirmelerine engel olmuştur, şeklinde düşünmek mümkündür.

İslam literatüründe Hz. İsa'nın Allah katına ölmeden çıkarılması olayının detaylarıyla alakalı bilgi yoktur. Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de Hz. İsa'nın kıyametten önce yeryüzüne geleceğine dair herhangi bir ayeti kerime de yoktur. Sadece: *"Ehl-i Kitaptan her biri ölümünden önce ona mutlaka iman edecektir; o da kıyamet gününde onlara şahit olacaktır."* (Nisâ, 4/159) ayeti kerimesinin yorumundan böyle bir kanaat oluşmuş ve bu durum bazı hadislerle desteklenmiştir.

Hız. İsa'nın bu durumu onun Allah'ın yanında sağ olduğu, hâlâ yaşadığı ve kıyamet alameti olarak tekrar dünyaya geleceğı şeklinde bir inanışa dönüşmüştür. Oysa Hristiyanlar tarafından IV. yüzyılda sistemleştirilen üç bölüm ve on iki maddeli “Havariler İnanç Sistemi” nin ikinci bölümü İsa'ya ayrılmıştır. Orada onun tekrar dünyaya geliş i ile ilgili şu maddeler yer almıştır:

“Ve onun biricik oğlu Rab İsa'ya

Bakire Meryem ve Kutsal Ruh'tan doğmuş olduğuna

Pilatus zamanında çarmıha gerildiğine, öldüğüne ve gömüldüğüne

Üçüncü gün ölüler arasından dirildiğine

Göklere yükseldiğine

Baba'nın sağında oturduğuna

Oradan ölüleri ve dirileri yargılamak üzere ineceğine”

Âl-i İmrân suresinde Hız. İsa ile ilgili olarak hiçbir yoruma gerek kalmadan gayet açık bir şekilde şöyle buyrulmaktadır: “... Ey İsa! Ben seni vefat ettireceğim, seni katıma yükselteceğim, seni o inkârcılardan arındıracağım ve sana tabi olanları kıyamet gününe kadar inkâr edenlerden üstün kılacağım...” (Âl-i İmrân, 3/55). Nisâ suresinin az önce metnini naklettiğimiz 158. Ayeti kerimesinde Yüce Allah Hız. İsa'yı kendi katına çıkardığını bildirmiştir. Daha sonra, Mâide suresinin 116 ve 117. ayetlerinden anlaşıldığına göre; Hristiyanlığın vazgeçilmezi olan üçleme inancı, Hız. İsa zamanında oluşturulmamıştır. Hız. İsa, kendisi ile ilgili tanrılık iddiasında bulunmadığı gibi aksine insanları bir olan Allah'a kulluk etmeye davet etmiştir. O bu hususta her şeyi gören ve bilen Allah'ı şahit göstererek şöyle demiştir: “...Fakat Sen beni vefat ettirdikten sonra onların hâlini bilip gören sadece sensin. Sen her şeye şahitsin.” (Mâide, 5/117).

Hız. İsa'nın tekrar yeryüzüne geleceği ile alakalı beklenti ve yorumlar, Hız. Peygamber'in son peygamber, Kur'an-ı Kerim'in son ilahî kitap ve İslam'ın da en son ve en mükemmel din olduğu konusundaki ilahî mesajın sorgulanmasına sebep olacaktır ki, bu da İslam inancı açısından oldukça sakıncalıdır.

Kur'an-ı Kerim, Hristiyan inanç esaslarının özü olan üçleme-yi (Mâide, 5/73) ve Hız. İsa'nın Allah'ın oğlu olduğu (Mâide, 5/17, 72) şeklindeki inançlarını küfür olarak nitelemektedir. Hız. İsa hayatta iken bu inanç ve uygulamaların olmadığını yukarıda kısmen verdiğimiz ayetlerde şöyle hatırlatılmaktadır: *"Allah, 'Ey Meryem oğlu İsa! İnsanlara beni ve annemi Allah'tan başka iki Tanrı kabul edin diye sen mi dedin?" buyurduğu zaman o şu cevabı verir: 'Hâsâ Seni tenzih ederim. Hakkım olmayan şeyi söylemek bana yakışmaz. Hem ben söyleseydim şüphesiz Sen onu bilirdin. Sen benim içimdekini bilirsin, ama ben Senin zatında olanı bilmem. Gizlileri tam olarak bilen yalnız Sensin. Ben onlara ancak Senin bana emrettiklerini söyledim. Benim de Rabbiniz, sizin de Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin dedim. İçlerinde bulunduğum sürece onların yaptıklarına tanık idim. Fakat Sen beni vefat ettirdikten sonra onların hâlini bilip gören sadece Sensin. Sen her şeye şahitsin."* (Mâide, 5/116-117).

Kur'an-ı Kerim, yukarıda geçen ayeti kerimelerden anlaşıldığı şekliyle, Hristiyanların inanç konusunda aşırıya giderek sapıttıklarını, Hız. İsa'nın Tanrı veya Tanrı'nın oğlu olmadığını, tam aksine Allah'ın kulu ve elçisi olduğunu vurgulamaktadır. Onun da diğer peygamberler gibi tevhit inancını tebliğ ettiğini ve vahyin kaynağının kendisi olmadığını, İncil'in Allah tarafından kendisine verilmiş bir kutsal kitap olduğunu açıklamaktadır.

İSLAM

Kelime olarak İslam, çok geniş kapsamlı anlamlar içermekle birlikte kavram olarak insanı dünya ve ahirette, Allah'ın nimetlerine kavuşturan ve onu kurtuluşa erdiren ilahî vahiyler bütünü ya da özel olarak, en son şekliyle Hz. Muhammed'in tebliğ ettiği dinin adıdır.

İslam Yüce Allah'a itaat etmek, Hz. Peygamber'in din adına bildirmiş olduğu şeylerin hepsini kalp ile tasdik edip dil ile söyleyerek, inandıklarını yaşamak, söz ve davranışlarıyla kabul edip benimsediğini göstermek demektir.

İslam, insanın yaratılışında yerleştirilmiş ve tabiat kanunlarıyla birleşmiş olan bir dindir. Tabiata Allah'ın yaratılış kanunu, İslam'a da dinî kanunu denebilir. Bundan dolayı İslam'ın emirlerinde insan fıtratına ve tabiata aykırı, akıl ile barışmayan bir hüküm yoktur. O her ruhun istediği, her kabiliyet ve yeteneğin, her aklîselimin aradığı bir dindir.

İslam, bazı bilim adamlarının diğer dinlere benzeterek isimlendirdiği şekliyle “*Muhammedilik*” olmadığı gibi, Hz. Muhammed de bir din kurucusu değildir. Zaten İslam dini de Hz. Muhammed ile başlamamıştır. Yüce Allah'ın Hz. Âdem ile başlattığı, diğer peygamberler aracılığıyla devam ettirdiği vahiy geleneğinin ve bütün insanlığı kuşatan ilahî mesajın genel adı İslam'dır. Hz. Muhammed ise Allah'tan gelen vahiyleri insanlara tebliğ etmekle görevli son peygamberdir, bu ilahî nizamın

son tebliğcisidir. Kur'an'a göre İslam dairesi ve bunun kemal derecesi Hz. Muhammed ile gerçekleşmiştir (Mâide, 5/3). O, son peygamber olarak görevlendirilmiş ve onun gelişiyile peygamberlik kapısı kapanmıştır (Ahzab, 33/40).

İslam, Allah'ın insanlık için seçtiği dinin adıdır. *"İslam"* ismi Allah tarafından verilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de *"Allah katında din İslam'dır."* (Âl-i İmrân, 3/19) ayetiyle bu husus çok açık ve net bir şekilde ifade edilmiştir. Aynı şekilde *"Kim İslam'dan başka bir din arama çabası içine girse bilsin ki bu kendisinden asla kabul edilmeyecek ve o ahirette ziyan edenlerden olacaktır."* (Âl-i İmrân, 3/85) şeklindeki uyarı ile diğer dinlerin Allah katında bir değeri veya geçerliliğinin olmayacağına dikkat çekilmiştir. Bu din yani İslam özünde, merkezinde tek Allah inancı olmasından dolayı tevhit dini olarak da isimlendirilmiştir.

Yaşayan dünya dinleri arasında İslam, kendi ruhunu açıklayan anlamlı bir isim taşımakla diğerlerinden ayrılmaktadır. İslam, çok geniş bir anlama sahip olmakla birlikte kısaca barış içinde olmak demektir. Müslüman ise, onun iradesine tam itaat eden birisi olarak hem Allah, hem kendisi, hem de insanlarla barışık olan demektir. Zaten İslam bütün öğretilerinde, Allah'ın birliğini, kendisinin O'nun kulu olduğunu ve bütün insanların kardeşliğini vurgulamaktadır.

Bu hâliyle İslam kendi mensuplarından, kendinden önceki ilahî dinlerin asıllarına iman etmelerini ister. Böylece her Müslüman, kendinden önceki vahiy ürünü diğer dinlerin Kur'an-ı Kerim'den önceki kutsal kitaplarına, inanç esaslarına ve Hz. Muhammed'den önceki diğer peygamberlere de iman eder. Başka bir ifade ile Müslüman Allah'ın Hz. Âdem'den itibaren gönderdiği dinin tamamına inanır.

İslam, bütünüyle ilahî kaynaklı dinleri içine alan ve hepsine şamil olan ilahî iradenin en mükemmel şeklidir. Kur'an-ı Kerim dünyadaki bütün ilahî kaynaklı kutsal kitapların bozul-

mamış asıllarını kendinde toplayan bir kitaptır. Bu açıdan bakıldığında İslam, diğer dinlerin yanlışlarını düzeltmek ve eksiklerini tamamlamak suretiyle dünyadaki bütün insanların dinî ihtiyaçlarını karşılamayı, onlar arasında kardeşlik duygularını geliştirerek dünyada barış ve huzuru tesis etmeyi ister.

İnanç bağlamında bütün peygamberler, kendi sorumlu oldukları toplumlara aynı dini telkin ve tebliğ etmişlerdir. Bundan dolayı Kur'an-ı Kerim'de, gönderilen bütün peygamberlerden Müslim olarak söz edilmiştir. (Bakara, 2/132; Mâide, 5/44) Dolayısıyla diğer peygamberlerin tebliğ ettikleri dinî hükümler, Hz. Muhammed'e inen vahiy ile tamamlanmıştır. Kur'an-ı Kerim'in tebliğ ettiği İslam, ilahî kaynaklı bütün dinlerin orijinal ve tarihî müktesebatını kendi süzgecinden geçirerek Allah'ın birliği ekseninde birleştirmiştir. Böylece o bütün peygamberlerin tebliğ ettikleri dinin İslam olduğunu hatırlatmış, Allah katında tek din olduğunu ilan etmiş ve kendisinden başka diğer bütün dinlerin meşruiyetini de ortadan kaldırmıştır.

Bu ifadelerden İslam'ı, daha önceki dinlerin mevcut hâlinin gelişmiş şekli, önceki peygamberlerin dinlerinden bir araya getirilmiş bir bütün olarak anlamamak lazımdır. Zira dinin kaynağı Allah olup beşerî mülahazaların ve katkıların tamamen dışındadır.

Kur'an-ı Kerim'in bildirdiğine göre Allah, bütün peygamberlerden Hz. Muhammed'in gelecekte insanlığa peygamber olarak görevlendirileceğini, onların bu hususu kendi toplumlarına iletmekle yükümlü olduğunu ve bu konuda kendilerinden misak alındığını haber vermektedir. Bu husus, Kur'an-ı Kerim'de şöyle ifade edilmektedir: *"Allah, kendilerine kitap verilenlerden, onu mutlaka insanlara açıklayacaksınız, onu gizlemeyeceksiniz, diye sağlam misak almıştı..."* (Âl-i İmrân, 3/187). Fakat onlar Allah tarafından kendilerine gelen kutsal kitapların bazı yerlerini tahrif ettikleri için oralarda geçen

Hız. Muhammed'in adını da kendi toplumlarının bilgisinden saklamaya çalışmışlardır. Hâlbuki *"Onlar, ellerindeki Tevrat'ta ve İncil'de yazılı buldukları o elçiye, o ümmi Peygamber'e uyarlar..."* (A'râf, 7/157), *"Meryem oğlu İsa da şöyle demişti: Ey İsrailoğulları! Bilin ki benden önceki Tevrat'ı doğrulamak ve benden sonra gelecek Ahmet isimli elçiye müjdelemek üzere size Allah tarafından gönderilmiş elçiyim."* (Saf, 61/6), ayetleri Hız. Peygamber'in diğer peygamberler tarafından haber verildiğini, Tevrat ve İncil gibi diğer kutsal kitaplarda onun adının yazılı olduğunu haber vermektedir. Hatta *"Kendilerine kitap verdiklerimiz onu kendi oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar. Yine de içlerinden bir grup bile bile gerçeği saklıyorlar."* (Bakara, 2/146) ayetinden, o toplumların, Allah tarafından gönderilen kutsal kitaplar ve peygamberlerin beyanlarından Hız. Peygamber'i yakından tanıdıkları anlaşılmaktadır.

İslam, ilahî kaynaklı dinler silsilesinin en son halkasını oluşturmaktadır. Hatta halkalar arasında kısmen bağımsızlık olduğu için buna halka yerine ip demek daha doğru olabilir. Zira bunlar bir bütünün parçaları değil tam aksine ilahî mesajın çeşitli zaman dilimlerinde farklı peygamberler aracılığıyla insanlığa ulaşmasıdır. Her ne kadar bütün inananlar kendi dinlerinin en son ve en mütekâmil olduğu iddiasında bulunsalar da konuya ilahî dinler kapsamında baktığımızda İslam, kronolojik olarak Yahudilik ve Hristiyanlıktan sonra gelmiştir.

Genel olarak biri diğerinin devamı niteliğinde olan veya biri diğerinden ayrılarak yeni bir kimlik kazanan bütün dinlerin mensupları arasında, içten içe veya aleni bir rekabet ve biri diğerini inkâr olayı vardır. Bu durum ilahî kaynaklı dinlerin mensupları (Yahudiler ve Hristiyanlar) arasında daha açık bir şekilde kendini hissettirmektedir.

Her ikisi de aynı kaynaktan gelme, aynı topluma hitap etme ortak paydasına rağmen Yahudilik ile Hristiyanlık arasında

çok ciddi inanç ve uygulama farklılıkları bulunmaktadır. Hz. Musa ekseninde şekillenen Yahudilik, Hristiyanlığı heretik/sapık saymakta, onun Peygamber'i ve kutsal kitabını kabul etmemektedir. Buna mukabil Hristiyanlar Kutsal kitaplarında Yahudi kutsal kitaplarına "*Eski Ahit*" adıyla özel bir yer vermek suretiyle, Yahudiliği kendi dinî geleneklerinin öncülleri kabul etmektedirler. Geleneksel din anlayışı ölçeğinde bir olgu olarak, hatta kendi dinlerinin bütün dinî hükümlerinin kaynağı olarak Yahudi kutsal kitabına inanmaktadırlar.

Yahudi ve Hristiyanların inanç ve uygulamalarında çok ciddi ayrılıklar vardır. Bu durum tarihî süreçte Yahudilerle Hristiyanlar arasında inanç eksenli çeşitli çatışmalara sebep olmuştur. Kur'an-ı Kerim'de Yahudi ve Hristiyanların birbiri hakkındaki kanaatleri şeklinde yer alan tespit, onların kendi aralarındaki ilişkilerin içyüzüne ayna tutması bakımından oldukça anlamlıdır: "*Hepsi de kitabı okumakta oldukları hâlde Yahudiler, Hristiyanlar hiçbir gerçeğe dayanmıyor dediler; Hristiyanlar da Yahudiler hiçbir gerçeğe dayanmıyor dediler...*" (Bakara, 2/113).

İslam; Allah tarafından insanlığa indirilen dinin, özü itibarıyla bir olduğunu, muhtelif zamanlarda ve mekânlarda peygamberler tarafından tebliğ edilerek farklı isimlerle tanınan diğer dinlerin aynı kaynaktan geldiğini, onların kutsal kitaplarının orijinallerini ve peygamberlerini kendi inanç esasları arasında kabul eder. Dolayısıyla Müslüman, aynı zamanda Hz. Musa'ya, Hz. İsa'ya ve insanlığın yaratılışından bu yana gelmiş geçmiş bütün peygamberlere ve tebliğ ettikleri şeriatlara, aralarında herhangi bir ayırım yapmaksızın inanan kimse demektir. Genel anlamda İslam, Allah'a teslim olmak ve peygamberlerin birbiri ardından tebliğ ettikleri ilahî iradeye tabi olmaktır.

Her üç ilahî dinin aralarında birbiriyle benzeşen/örtüşen pek çok dinî hüküm ve benzerlikler bulunur. Bu ortak pay-

dadan hareketle İslam, Yahudilik ve Hristiyanlığın orijinal olan taraflarını ve kendi ölçülerine uyan kısımlarını kabul ederken, yanlış gördüğü alanları eleştirir. Bu eleştirilerinde onların asli özelliklerini kaybetmiş ve kutsal kitapları tahrif edilen ilahî kaynaklı dinler olduğu gerçeğini de ilan etmekten uzak durmaz. Buna karşı hem Yahudiler hem de Hristiyanlar, kutsal kitabı ve Peygamber'yle birlikte İslam'ı bütünüyle reddederler. Bu bağlamda onlar, kendileriyle ilgili tahrif ithamından dolayı İslam karşıtlığında birbiriyle daha kolay anlaşabilmekte ve tavır koyabilmektedir.

İslam; Yahudilik ve Hristiyanlığın özü ve kaynağı itibarıyla aynı olduğunu kabul ettiği ve Allah katındaki isminin İslam olduğunu belirttiği hâlde, onların tarihî süreçte yaşadıkları bozulmaya paralel olarak Yahudilik, Hristiyanlık gibi farklı isimler almasından rahatsız olmaz ve onların dinlerine verdikleri yeni isimleri, onları tanıtmaya adına kullanmaktan çekinmez. Hatta bu yeni isimleri bozulma sürecinin bir ürünü olarak hatırlatır. Yahudilere gönderilen bütün peygamberleri, peygamberler zincirinin birer halkası olarak saygıya layık bulurken, Yahudilerin gayrimeşru ilan ettikleri, Hristiyanların tanrılaştırdığı Hz. İsa'yı da Allah'ın Yahudi toplumuna gönderdiği bir peygamber olarak tanımlar.

Kur'an-ı Kerim, diğer ilahî dinlerle arasındaki ortak değerlere dikkat çekmek, yanlış düşükleri temel alanları düzeltmek amacıyla şöyle bir öneride bulunmaktadır: *"De ki: 'Ey Ehl-i Kitap! Sizinle bizim aramızda müşterek olan bir söze gelin: Yalnız Allah'a ibadet edelim, ona hiçbir şeyi ortak koşmayalım ve Allah'ı bırakıp da içimizden bazıları diğer bazılarını Rab edinmesin..."* (Âl-i İmrân, 3/64).

Aynı şekilde Kur'an-ı Kerim, Ehl-i Kitap olarak isimlendiren özel bir yer verdiği Yahudilik ve Hristiyanlığın yanında Sabiilik ve Mecusiliğin adından söz etmesine rağmen, Uzak Doğu dinleri olarak da isimlendirilen Hinduizm, Budizm, Ca-

Yinizm, Taoizm, Konfüçyanizm gibi dinlerden hiç söz etmez. Dinler arasında bir sınıflandırma yaparken isim zikretmek-sizin *“hak din ve batıl din”* kavramını kullanarak bir anlamda onların varlığını da kabul eder.

Kur'an-ı Kerim, dinler yanında inançlar bazında da bazı kategorik açıklamalarda bulunmaktadır. Buna göre Allah inancısı ve hak din bağlamında mümin, kâfir, münafık, müşrik gibi kavramlara da yer verir.

İslam, diğer dinlerden farklı olarak, onların aşırılıklarını eleştirmekle kalmamakta, aynı zamanda doğrusunu, makul ve meşru olanını göstererek orta bir yol telkin etmektedir. Yahudilik dünya hayatını önemsemekte, Hristiyanlık ise özü itibarıyla dünyadan uzaklaşıp manastır ve ahiret hayatını öncelemektedir. Yahudilik insani karakterin yalnız maddi yönünü tatmin ederken, Hristiyanlık ise İncil'de yer alan *“Sağ yanağına bir tokat atana sol yanağını çevir.”* (Matta, 5/39) mealindeki beyandan anlaşıldığı kadarıyla; sevgi ve manevi tarafını öne çıkarmak ve tatmin etmek istemektedir. Bundan dolayı Hristiyanlıkta ruhbanlık öne çıkmakta, dünyevi zevkler horlanmaktadır.

İslam, insanı meleklerle diğer canlılar arasında bir varlık olarak kabul etmekte, insani karakter ve huyları tatmin için her birine meşru bir şekil vermekte, hiçbirini baskı altına almamakta ve yok saymamaktadır. İslam, insanlar arasında Allah sevgisine dayanan bir kardeşlik ve buna göre bir yardımlaşma esası kurmakta böylece şefkat ve sevgiyi güçlendirmektedir. İslam'ın tanıdığı erdem itidaldır, dengedir, aşırılıklardan uzak durmaktır. *“...Ahiret yurdunu iste, ama dünyadan da nasibini almayı unutma.”* (Kasas, 28/77) ayeti, hiç ölmeyecekmiş gibi dünya için çalışmayı, yarın ölecekmiş gibi de ahiret için hazırlıklı olmayı önermektedir.

İnsanın ihtiyaçları her an değişebilir, fakat insan daima insandır, onun kendisi demek olan benliği, karakteri değişmez.

Bunun için insanın tabiatına uygun olarak gelen İslam, bedenin gelişmesine, ruhun yükselmesine engel olmayacak tabii ilgi ve arzuların hepsinden yararlanma hakkını vermektedir. Bunlardan meşru şekillerde yararlanmayı yasak ve haram saymamakta, eşyada asıl olanın temiz ve mubah olduğunu vurgulamaktadır.

Kur'an-ı Kerim'e göre din ile hayat biri ötekinden ayrı iki şey değildir. Dinin hareket alanı hayatın tamamını kuşatır. O, öncelikle insanın maddi ve cismani ihtiyaçları ile ilgilenir. Allah insana, tabiat, hayat, dünya ve ahiret hakkında sahih ve doğru bilgiler vererek onun içini ve dışını temizler; onu süfli ve hayvani hayattan insani ve kutsal hayata yükseltir. Kısaca İslam, insanın tabiatına uygun bir hareket ve hayat kaynağıdır. Gücünü ezeli iradeden alır ve bununla insanın tabiatını terbiye eder, müntesipleri hareketi geçirir. Bütün esasları hayat ile ilgilidir. Ahiretin de dünyada kazanılacağını, orada dinî yükümlülüklerin ve insani sorumlulukların olmayacağını hatırlatarak dünyayı önemser.

İslam inancına göre insanın gerçek bir mümin olabilmesi için sadece Kur'an-ı Kerim'de var olan hakikatlere sağlam bir şekilde inanması yeterli değildir. Ayrıca bütün malıyla ve canıyla İslam'ın hizmetinde olması gerekmektedir. İyi bir insan ve iyi bir mümin olarak dinî görevlerini yerine getirmek zorundadır. Çünkü Kur'an-ı Kerim'de insanların Allah'a iman ettikten sonra ona ibadet etmeleri ve arkasından da iyilik yapmaları istenmektedir.

İslam'a Allah ile kul arasındaki ilişkiler kesin çizgiler ile belirlenmiştir. Allah'ın aşkın/yüce bir kudret olduğu, insanın ise onun emirlerini yerine getirmekle yükümlü, ölümlü bir kul olduğu vurgulanmıştır. İslam ile birlikte, diğer dinlerin insanlar için, o günün şartlarına göre önerdiği ağır şartlar hafifletilmiş veya üzerlerindeki yükleri kaldırılmıştır. Dinin sevgi, merhamet, rahmet boyutu ön plana çıkarılmış ve daha kolay yaşanır hâle getirilmiştir.

İslam, kendi kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim'de Allah tarafından adı belirlenen ve yerli yabancı bütün bilim adamları tarafından kutsal metinlerinin değiştirilmeden günümüze kadar ulaştığını kabul ettiği tek dindir. İslam diğer dinlerden farklı olarak, bir milletin, bir toplumun, bir bölgenin değil, bütün insanlığın ortak değeri olmak üzere evrensel olarak gönderilmiş bir dindir. Kur'an-ı Kerim diğer kutsal kitaplardan farklı olarak, belli bir toplumu ve belli bir zamanda ve coğrafyada yaşayan insanları değil bütün insanlığı muhatap alır. Bu sebeple Hz. Muhammed de diğerlerinden farklı olarak bütün insanlığa gönderilmiş bir peygamberdir (Sebe', 34/28). Kur'an-ı Kerim'in ayetleri "*Ey insanlar!*" şeklinde genelde bütün insanlara, "*Ey iman edenler!*" diye özelde Müslümanlara seslenir.

İslam dininin inanç esaslarının özünü Allah'a, ahiret gününe ve ebedî hayata, meleklerle, kutsal kitaplara, Peygamberlere ve kadere iman oluşturmaktadır. Bunların yanında Müslümanların salih amel ile bu inanç esaslarını desteklemeleri istenmektedir. Bu temel inanç ve uygulamalar aynı zamanda bütün peygamberlerin ortak tebliğ konusu olmaktadır.

İslam'ın kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim, dünyada var olan bildiğimiz bilmediğimiz her şeyi yaratan ve her şeyin kendisine kesin bir surette bağlı olduğu, kadir-i mutlak bir yaratıcı fikrini ispatla işe başlar. Bu inanç, sadece geçmiş peygamberlerden kalan bir inancın devamı değildir. Bu inanç, tohum hâlinde insan ruhunun içine yerleştirilen ve cesetlerle bütünleşmeden önce Allah'ın birliğini kabul eden bir ikrardır.

İslam nazarında her insan Allah'ın kuludur ve hepsi yaratılıştan gelen eşit ve tabii haklara sahiptir. O asalet, ahlaki fazilet, hak ve sorumluluk bağlamında bütün insanları bir ailenin bireyleri olarak niteler. Sınıfsal farklılıkları bütünüyle kaldırır. İslam, olgun Müslüman'ın kendisi için istediğini başkası için de istemesi gerektiği evrensel ilkeyi hatırlatarak hakkın kutsal olduğunu, insanın tabii haklardan mahrum edilemeyeceğini kabul ve ilan eder.

Medeniyet insanlığın ortak ürünüdür. Eğer medeniyetin dayandığı gerçek, birlik ve dayanışma ruhu ise, şüphesiz İslam dünyanın tanıdığı ve tanıyacağı bütün değerler arasında insanlığı en çok medenileştirendir. Zira o, dünyanın kurulduğu günden beri birbirinden nefret eden, birbirleriyle savaş hâlindeki toplumları kaynaştırmıştır. Sadece bir millet içindeki farklı kabileleri değil, insan olma ortak paydasıyla çeşitli milletlere mensup insanları bile birleştirerek bütün dünya milletleri arasında bir kardeşlik bağı ve insanlık medeniyeti kurmuştur. Diğer dinler bir tek ırkın/milletin dini iken, bütün insanlığın en mütekâmil ve en son dini olan İslam, diğerleriyle kaynaştıran en büyük değil, yegâne/tek birleştirici güç olduğunu ispat etmiştir.

İslam diğer din ve toplumlarda var olan sosyal çarpıklıkları ortadan kaldırmış, toplumsal hayatın en büyük problemini çözmüştür: *"Ey insanlar! Hakikat biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Birbirinizle tanışasınız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık. Şüphesiz ki, Allah katında en şerefliniz, takvaca en ileride olanınızdır..."* (Hucurât, 49/13).

İslam sosyal adalet ilkesini bizzat uygulamalarla da göstermiştir. Peygamberimiz, Hz. Muhammed, Muhacir ve Ensarin ileri gelenleri varken Hz. Bilal-i Habeşî'yi Medine'ye vali tayin etmiş, daha çocuk denecek kadar genç bir sahabe olan Hz. Üsame b. Zeyd'i, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in de içinde bulunduğu bir orduya komutan yapmış, Farisi Bazan'ı Yemen ülkesine vali tayin etmiştir.

İslam insanlar arasında, insan olma ortak paydasından hareketle, yalnız medeni ve siyasi eşitlik tanımakla kalmayıp aynı zamanda manevi haklarını da tanımıştır. O insanlığın benzerini görmediği bir ruhi/manevi güç olduğunu ispat etmiş ve dünyanın şartlarını mucizevî bir şekilde hızla değiştirmiştir. Bundan dolayıdır ki, Hz. Muhammed gönüllere girme konusunda bütün peygamberlerin ve dinî şahsiyetlerin en başarılısı olarak kabul edilmiştir.

İslam köleliği ortadan kaldırmak için bütünüyle adalet, merhamet ve hikmete dayanan dinî hükümler getirmiştir. Sosyal dengeleri korumak ve sınıflar arası bir çatışmaya sebep olmak, istememiştir. Yıllarca köle olarak yaşayanların birdenbire efendi konumuna gelmelerinden kaynaklanacak olumsuzlukları kontrol altına alarak ve onların özgür hayata intibakını sağlamaya çalışmıştır. Bütün bunlara karşılık köleliğin ortadan kaldırılmasını teşvik için bazı günahların kefareti olarak köle azat edilmesini önermiştir. Bu bağlamda Hz. Peygamber çeşitli savaşlarda esir olan düşman askerlerini serbest bırakarak, insana ve insan onuruna verdiği değeri göstermiştir.

İslam hiçbir ideolojinin ve rejimin başaramadığı, yaratılıştan gelen insan olma hakkı ortak noktasında eşitlik üzerine bir sosyal sistem kurmuştur. Fakirlerin ve muhtaçların dostu olmuş, tarihin hiçbir döneminde görülmeyecek şekilde eşitlik ve adalet ölçülerinde fakirleri yükseltmiştir. Zekât uygulamalarıyla, zenginlerin servetinde fakirlerin de hakkı olduğunu dinin temel prensipleri arasına koymuştur (Zâriyât, 51/19). Sosyal statünün en alt basamağındaki insanları hayatın en yüksek basamağına çıkartmış, esirlerden ilim ve fikir adamları yetiştirmiş hatta onlardan devlet başkanları yapmıştır.

İslam inancında Allah insanı sorumlu bir varlık olarak yaratmıştır. *“İnsan kendisinin başıboş bırakıldığını mı sanır?”* (Kiyâme, 75/36) ayeti onun her an takipte ve yaptıklarından sorumlu olduğunu hatırlatır. Ancak bu durumda o bütünüyle bir robot durumunda değildir. Tam tersine insan herhangi bir şeyi işleyip işlememede tamamen özgürdür. Zira insan bu özgürlüğünden dolayı hesaba çekilecektir. Çünkü teklif özgürlüğe bağlıdır. Dolayısıyla özgürlüğünü yitiren insanlardan teklif kalkar. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de bazı yasaklar belirtildikten sonra *“... Kim mecbur olur da istismar etmeksizin ve zaruret ölçüsünü aşmaksızın yemek zorunda kalırsa, ona günah yoktur...”* (Bakara, 2/173) buyrularak dinî hükümlerin özgürlük şartına bağlandığı görülür.

İslam hukuku kendine özgü bir kurallar bütünü olarak başlamış ve bu hukuk, İslam'ın yayıldığı coğrafyada toplumun bütün ihtiyaçlarına cevap vermiştir.

İslam eğitime, ilme, açtıkları her düzeydeki eğitim kurumlarıyla insanlığın aydınlanmasına katkı sağlamış, çalışmayı teşvik ederek dünyanın cehalet ve karanlıklarla boğuştuğu bir dönemde, yeni ve muazzam bir medeniyetin doğmasına sebep olmuştur.

A- İMAN ESASLARI

a- İman

Bir insanın herhangi bir dine mensup olduğunu gösteren anahtar kavram imandır.

İman, kelime olarak inanıp itimat etmek demektir. Bir kavram olarak, mutlak tasdik etmek anlamına gelir. Bir şeyi doğru olarak kabul etmek ve inanmaktır.

Mümin için gerekli olan imanından şüphe etmemek, yani *“müminim inşallah”* dememektir. Aksine bu konuda samimi bir duruş sergileyerek *“Ben gerçek bir müminim elhamdülillah.”* demelidir. Yüce Allah, Kur’an-ı Kerim’de iman edenlerin ancak, Allah’a ve Peygamber’ine inanıp sonra şüpheye düşmeyenler olduğunu bildirmiştir. (Hucurât, 49/15)

Kur’an-ı Kerim’de belirtildiğine göre Yüce Allah insanı dine girmeye, (Bakara, 2/256) iman etmeye zorlamaz. *“Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzünde bulunanların hepsi elbette topyekûn iman ederlerdi. Böyle iken sen mi insanları mümin olsunlar diye zorlayacaksın?”* (Yûnus, 10/99) ayeti insanların mümin olmaları için baskı yapılamayacağını açık bir şekilde beyan etmektedir.

İman, dil ile ikrar, kalp ile tasdik ve uzuvlarla amel şeklinde üç aşamalı olarak kabul edilir. Bunlardan ilk ikisi imanın rüknü, amel ise kemali olarak değerlendirilir. Ancak ameli olmaya-

nın da imanı olabilir. Zira Ehl-i Sünnet bilginlerine göre amel, imanın parçası, rüknü ve olmazsa olmazı değildir. Bu sebeple bütün dinî esasları kalpten benimsemiş, fakat çeşitli sebeplerle buyrukları yerine getirmemiş veya yasakları çiğnemiş kimse, işlediği günahı helal saymadığı sürece mümin sayılır.

İman ile amel arasında çok sıkı ve yakın bir ilişki bulunmaktadır. Amel, iradeye dayalı iş, davranış ve eylem demektir. Esasen tasdik ve ikrar da birer ameldir. Ancak amel deyince daha çok kalp ve dil dışında kalan organların uygulamaları anlaşılmaktadır. Bu durumda iman ile amel birbirinden ayrı şeyler olmasına, amelin imanın bir parçası olmamasına rağmen, her ikisi arasında çok sıkı bir bağ ve ilişki bulunmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'in birçok ayetinde iman ile salih amel yan yana zikredilir, müminlerin salih amelleri işleyerek maddi manevi gelişmeleri sağlamaları istenir. Kalpte mevcut olan iman ışığının hiç sönmeden parlaması, giderek gücünü artırması salih amellerle mümkündür. Bunun yanında imanın olgunluğuna erişmesi, üstün bir dereceye getirilmesi ve böyle iman sahiplerinin Allah'ın vadettiği sonsuz nimetlere kavuşması için amel gereklidir. İnsan sadece inanılması gerekli şeyleri tasdik eder, ameli ciddiye almayarak yasakları çiğnerse dine, Allah'a ve Peygamber'ine bağlılığı yavaş yavaş azalır ve günün birinde kalbindeki iman ışığı da sönüp gider.

İman ibadeti, ibadet de erdemli olmayı beraberinde getirir. Dolayısıyla bunlar birbirlerinin ayrılmaz parçası olarak kabul görürler. İman kişiyi ahlaki güzelliklere yönelten ve onu kötülüklerden alıkoyan dinamik bir kuvvettir. İnsanlar da ahlaki uygulamaları belli bir inanç çerçevesinde yapmaktadır.

İman, inanılması gereken hususlar (iman esasları) açısından artmaz ve eksilmez. Herkes aynı hususlara iman etmekle yükümlüdür. Bir insan inanç esaslarından herhangi birini veya dinin farz ve haramlarından bazılarını inkâr etse iman etmiş

sayılmaz. Aynı şekilde mümin iman esaslarından herhangi birini inkâr anlamına gelen söz ve davranışlardan kaçınmalıdır.

İman, güçlü veya zayıf olma bakımından farklılık gösterir. Bazılarının imanı tam anlamıyla içine sinmiş kuvvetli, bazılarınıninki yüzeysel kaldığı için zayıf olabilir. Çünkü insanlar işitme ve düşünmeye/tefekküre bağlı olarak bilgi ve inanç düzeyinde veya yaşamaya, gönülden duymaya ve iç tecrübeyle dayalı bilgi ve inanç düzeyinde kalabilir. Kur'an-ı Kerim'de Hz. İbrahim'in şahsında verilen örnekler bu konuyu detaylı bir şekilde açıklamaktadır (Bakara, 2/258, 260; En'âm, 6/75-79). Benzer şekilde müminlerin imanlarının artacağı ile ilgili ayetler de Kur'an-ı Kerim'de yer almaktadır (Enfâl, 8/2, Többe, 9/124; Fetih, 48/4).

İman, özgür iradeyle dayalı bir tercih sonucu olmalı, baskı, tehdit veya dünya hayatından ümidi kesmiş yani ölüm ve ahiret korkusuyla son anda gerçekleşmiş veya dünyaya ait bir çıkar karşılığı olmamalıdır.

Mümin korku ile ümit (beyne'l-havfü ve'r-reca) arasında olmalıdır. Yani insan Allah'ın rahmetinden tamamen ümitsiz olmadığı gibi bütünüyle de emin olmamalı, nasıl olsa imanım var kesin cennete gireceğim veya çok günahım var kesinlikle cehenneme gideceğim diye düşünmemelidir.

Bu konuda hayatta iken cennetle müjdelenen on sahabe arasında yer alan ve halifeliği süresindeki uygulamalarıyla adalet timsali gösterilen Hz. Ömer'den şöyle bir söz rivayet edilir: *"Yeryüzünde yaşayan insanların hepsi cennete girecek yalnız birisi cehenneme girecek dense, o kişi ben miyim? diye korkarım. Yeryüzünde yaşayan insanların hepsi cehenneme girecek yalnız birisi cennete girecek dense, o ben miyim? diye ümit ederim."*

Kur'an-ı Kerim'de iman ile İslam bazen aynı bazen farklı anlamda kullanılmıştır. Teslimiyet anlamına gelen İslam çok ge-

niş bir kavramdır. Teslimiyet ya kesin inanç anlamına gelen kalben olur ya ikrar anlamına gelen dil ile olur veya amellerle kendini ifade eden organlarla olur. İman bu üç şekilden birisi olan kalbin teslimiyetidir. İman ile İslam'ın aynı anlamda kullanılması hâlinde her mümin Müslüman, her Müslüman da mümin sayılır.

Eğer iman ile İslam farklı kavramlar olarak ele alınırsa her mümin Müslüman olmakla birlikte her Müslüman mümin sayılmamaktadır. Bu durumda dil ve organlarla yapılan teslimiyet dışarıda kalmaktadır. Dolayısıyla İslam kalp, dil ve organların her üçünü de kuşatan geneli ifade ederken iman ise kalple ifadesini bulan özel bir kavram niteliği taşımaktadır.

Tasdik ve inkâr bakımından insanlar üç grupta toplanmaktadır. Bir de bunların yanında Allah'a eş koşan müşrikler vardır.

1- Mümin: Allah'a, Hz. Peygamber'e ve onun din adına verdiği şeylere yürekten inanıp kabul ve tasdik eden kimseye denir. Müminler ahirette cennete girecekler ve orada çok çeşitli nimetlere kavuşacaklardır. Günahkâr müminler, ahirette suçları ölçüsünde cezalandırılırsalar da sonunda cennete gireceklerdir. Kur'an-ı Kerim'de müminlerin cennette ebedî olarak kalacakları belirtilmektedir.

2- Kâfir: İslam dininin temel prensiplerine inanmayan, Hz. Peygamber'in Yüce Allah'tan getirdiği kesin olan ve tevatür yoluyla bize kadar ulaşmış bulunan esaslardan (zarurat-ı diniyye), bir veya birkaçını yahut da tamamını inkâr eden kimseye denir. Namazın farz, şarabın haram olduğunu inkâr eden kimse kâfirdir. Kâfir kelimesinin sözlük anlamından hareket edenler, insanın özünde iman olduğunu, fakat kişinin bunu örttüğünü söylerler. Kâfir olarak ölen kimse ise ebedî olarak cehennemde kalacaktır.

3- Münafık: Allah'ın birliğini, Hz. Muhammed'in peygamberliğini ve onun, Allah'tan getirdiklerini kabul ettiğini söyleye-

rek, Müslüman gibi yaşadığı hâlde, kalpten inanmayan kimseye denir.

Münafıklar Müslümanlar için kâfir olanlardan daha tehlikelidir. Çünkü onlar açıktan Müslüman göründükleri için tanınmaları mümkün değildir. Münafık dünyada Müslüman gibi işlem görür, onun cezası ahirete kalmıştır.

4- Müşrik: Allah'ın isim, sıfat ve fiillerinde, eşi, dengi ve ortağı bulunduğunu kabul etmek demektir. Müşrikler, Allah'ın varlığını kabul etmekle birlikte ondan başka ilah veya ilahların olduğunu kabul edip, onlara da taparlar veya isimleri, sıfatları, irade ve otorite olması bakımından Allah'a eş değer güç ve varlıklar olarak tanırırlar. Allah'a şirk koşmak günahların en büyüğüdür. *"Allah kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz. Bundan başkasını dilediği kimse için bağışlar. Kim Allah'a ortak koşarsa bütünü sapıtmıştır."* (Nisâ, 4/116)

İslam dininin iman esasları, Kur'an-ı Kerim ve hadisi şeriflerden yararlanılarak bir araya getirilmiş İslam literatüründe *"Amentü"* şekilde ifade edilmektedir: *"Amentü billahi ve melaiketihî ve kütübihî ve rûsulihî ve'l-yevmi'l-ahiri ve bi'l-kaderi hayrihi ve şerrihi minallahi teala ve'l-ba'sü ba'de'l-mevti hakkun. Eşhedü en la ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühü ve rasûlüh."* (Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, kadere, hayır ve şerrin Allah'tan olduğuna inanırım. Öldükten sonra diriliş haktır. Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna şahitlik ederim.)

b- Allah'a İman

Kâinatı yaratan, idare eden, kendisine ibadet edilen tek ve en yüce varlık olan Allah'a iman, iman esaslarının birincisi ve temelidir. Allah, varlığı zorunlu olan, bütün övgülere layık bulunan yüce varlığın adıdır. Allah kelimesi İslami metinlerde tek olan yaratıcının özel adı olarak yer almakta, ondan başka bir varlığa ad olarak verilmemektedir. Bundan dolayı diğer dillere tercüme edilemez. Bunun yanında Kur'an-ı Kerim'de Allah'ı ifade için İlah, Mevla, Rab kelimeleri yer alırken Farsçada Huda ve Yezdan, Türkçede Tanrı ve Çalap kelimeleri kullanılmaktadır.

Allah'a iman ergenlik çağına gelmiş, akıllı her insanın ilk ve asli görevidir. İlahi vahye muhatap olmamış ve herhangi bir Peygamber'i de tanıma fırsatı bulamamış insanlar da Allah'a iman etmekle yükümlüdür.

Allah'ın varlığına iman fitridir. Zira Allah insanı bu fitratta yaratmıştır. İnsanlardan bazıları hayatın normal akışı içinde Allah'ı inkâr ettiklerini sanırlar. Oysa kendilerinin gücü yetmeyeceğini gördükleri bir felaket başlarına geldiğinde hemen onu hatırlarlar. Nitekim, dalgalı denizlerde gemilerde, türbülans esnasında uçaklarda olanlar, sel, yangın, deprem gibi felaketleri yaşayanlar dilleri ile inkâr ettikleri Allah'ı hatırlamadan edemezler.

Kur'an ve hadisi şeriflerde Allah isminden başka isimler de geçmektedir ki bunlara bütün olarak "*Esmâ-i Hüsnâ*", en gü-

zel isimler denmektedir. Hz. Peygamber bir hadisinde Yüce Allah'ın 99 isminin bulunduğunu, bu isimleri sayan ve ezberleyen kimselerin (O'nu tanıyan ve O'na iman ve ibadet edenler) cennete gireceğini haber vermiştir (Buhârî, Deavât, 68; Tevhîd, 12; Müslim, Zikir, 5). Güzel isimlerin birden fazla olması, işaret ettiği zatın birden çok olmasını gerektirmez.

Allah her türlü sayının dışında birdir ve tektir. İhlas suresinde Allah'ın bir olduğu, hiçbir kimseye muhtaç olmadığı, doğurmadığı ve doğurulmadığı, onun hiçbir denginin ve benzerinin olmadığı ifade edilir (İhlâs, 112/1-4).

Allah'ın tek ve denginin olmaması dolayısıyla, İslam inancına bir başka şekliyle *"tevhit"* inancı da denir. Tevhit kavramı, Müslümanların Allah inancını özetlemekte, ona eş koşmayı yasaklamakta, onun var ve bir olduğunu ilan etmektedir. Bunun aksi olarak, Allah'tan başka ilahların varlığı veya ona eş koşmanın kabul edilmesi, onların her birinin yeteri kadar güce sahip olması, icat etme, yok etme, diriltme, öldürme, bozma ve değiştirme vs. gibi işleri başkasına muhtaç olmadan tek başına yapabilme gücünün varlığı anlamına gelmektedir. Bu durumda yerde ve gökte var olanların gerçekleşmesinde ya her biri ya hepsi ayrı ayrı tesir etmiş olacak veya yalnız birisi etken olacaktır. Birinin etken olması diğerlerinin ilah olma özelliğini yok edecektir. Aksi hâlde çatışma kaçınılmazdır. Çatışma ihtimali evrende var olan düzen ve ahengin bozulması anlamına gelecektir.

Allah duyularla bilinemeyen fakat akılla idrak edilebildiği için varlığı inkâr edilemeyen tek varlıktır. Allah'ın varlığı, birliği, yüce sıfatları ve güzel isimleri üzerinde düşünmesine izin verilen insanoğlu, onun zatını düşünmekten menedilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de *"Onu gözler idrak edemez, fakat o, gözleri idrak eder."* (En'âm, 6/103) buyrulurken Allah'ın duyu organları aracılığı ile kavranılamayacağına dikkat çekilmiştir.

İslam inancına göre Yüce Allah; vardır, birdir, doğurmamış ve doğurulmamıştır, ezeli ve ebedidir, eşi ve benzeri yoktur, hiç-

bir şey onun benzeri değildir, O, hiçbir şeye muhtaç değildir, her şey ona muhtaçtır. Her şeyin yaratıcısı ve Rabbi odur ve ortağı yoktur. O, hayy ve hayat vericidir. Her şeyi bilir, görür ve işitir. Her şeye gücü yeter. Zamandan ve mekândan münez-zeh olan Yüce Allah her yerde hazır ve nazırdır. O, insanlara şah damarından daha yakındır (Kaf, 50/16). Bütün dualar doğrudan doğruya ona yöneltilir. Yalnız ona ibadet edilir, yalnız ondan istenir (Fatiha, 1/5; Araf, 7/55; Şura, 26/213; Kasas, 38/88; Gafir, 40/60; Cin, 72/ 18).

Bazı bilim insanları, bilimsel verilerden hareketle yaratıcı kudret olan Allah'ı ispat yoluna gitmişlerdir. İnsanın yaratılıştan itibaren inanma duygusu ile donatılmasını, âlemdeki varlıkların sonradan yaratılmasını ve bir yaratıcıya muhtaç ve bunun bir sebebe bağlı olmasını, kâinatın şaşmaz bir denge ve ahenk içinde bulunmasını Allah'ın varlığının delili olarak ileri sürmüşlerdir.

Kâinat kitabını okuyarak iman edenlerin en çok bilinen örneği Hz. İbrahim'dir. Kur'an-ı Kerim'de anlatılan şekliyle puta tapıcılığın etkili olduğu bir muhitte yetişen Hz. İbrahim, bir gece hava kararınca gökyüzündeki yıldızı gördüğünde onun Tanrı olabileceğini düşünür. Ay doğduktan sonra yıldızın kaybolduğunu gören Hz. İbrahim bunun Tanrı olabileceğine kanaat getirir. Sabah olunca güneşin doğuşuna şahit olduğunda onun daha büyük olduğunu ve Tanrı olmaya layık olanın güneş olabileceğine karar verir. Fakat akşam olduğunda o da batınca Tanrı'nın değişmez varlık olması gerektiğini, değişken şeylerin bir yaratıcıya muhtaç olabileceğini düşünmeye başlar ve yaşadığı çevredeki bu tür inanışların toplumdaki çarpık inanış ve uygulamanın ürünü olduğunu ifade eder. *"Ey kavmim! Ben sizin Allah'a ortak koştuğunuz şeylerden uzağım der."* Sonra da *"Ben hakka yönelen birisi olarak yüzümü, gökleri ve yeri yaratana döndürdüm. Ben Allah'a ortak koşanlardan değilim."* ifadeleriyle kâinat kitabını okuyarak içinde yaşadığı toplumun batıl inanışlarından uzak kalır (En'âm, 6/76-79). O

Kur'an-ı Kerim'de verilen bu örnekte görüldüğü gibi akli delillerle Allah'ın varlığını ispatlar.

Bunların yanında halk arasında yukarıdaki bilimsel verilerle de çakışmayan, fakat iman olgusunda teslimiyeti esas alan ve onun en yalın hâli olarak anlatılan *"kocakarı imanı"* şeklinde özetlenen çeşitli hikâyeler vardır. Bunlardan birisi şöyledir:

Bir yolcu, yüklü devesiyle yaşlı bir kadının yanından geçer. Kadın devedeki yükün ne olduğunu ve nereye götürdüğünü merak eder ve yolcuya sorar. Yolcu devedeki yükün Allah'ın varlığını ispat için yazılan kitaplar olduğunu söyler. Yaşlı kadın yolcudan aldığı bu cevap üzerine gülmeye başlar. Yaşlı kadın, niçin güldüğünü merak eden yolcuya; *"bu kâinatı gördüğü hâlde Allah'ın varlığına inanmayanların bu kitapları okuduktan sonra mı inanacaklarını"* düşündüğünden dolayı güldüğünü anlatır.

Yukarıdakine benzer bir anlatımda: Bir gün büyük âlim Fahreddin Razi Bağdat'a gelir. Onun geldiğini duyan insanlar onu görmek için sokaklara dökülür. Yaşlı bir kadınının bu olayla ilgilenmediğini gören komşusu, merakını gidermek için onun niçin sokağa inmediğini sorar. Yaşlı kadın, bu şehre geldiği söylenen kişinin kim olduğunu sorar. Komşu, onun yüz felsefi delil ile Allah'ın varlığını ispat eden büyük bir âlim olduğunu haber verir. Bunun üzerine yaşlı kadın üzüntüsünü belirterek: *"Demek onun Allah'ın varlığı konusunda yüz tane problemi varmış. Benim hiçbir problemim yok."* der.

Varlığı kuşkusuz ve tartışmasız olan Allah'ın zatını insan aklı kavrayamaz. Allah bütün noksan sıfatlardan münezzehtir. Onun sıfatlarının başlangıcı ve sonu yoktur. Hepsî ezeli ve ebedîdir. İnsan Allah'ın zatını ve mahiyetini bilemediği ve kavrayamadığı için O'nu isim ve sıfatlarıyla tanır. Bu hususa bir açıklık getirmek için Hz. Peygamber *"Allah'ın yaratıkları hakkında düşününüz, fakat zatı hakkında düşünmeyiniz. Gerçekten siz buna hiç güç yetiremezsiniz."* (Suyuti, el-Câmiu's-sağîr,

I, 132) uyarısında bulunmuştur. Bu konu Kur'an-ı Kerim'de Hz. Musa örneğiyle şöyle dile getirilmektedir: *"Musa, tayin ettiğimiz vakitte (Tur'a) gelip de Rabbi onunla konuştuğunda o, Rabbim! Bana görün; sana bakayım dedi. Rabbi, sen beni asla göremezsın. Fakat şu dağa bak; eğer o yerinde durabilirse sen de beni görebilirsin buyurdu. Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti: Musa da bayılıp düştü. Kendine gelince dedi ki: Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tövbe ettim; ben inananların ilkiyim."* (A'râf, 7/143).

Allah'ın sıfatları zati ve subuti olmak üzere ikiye ayrılır:

Allah'ın Zati Sıfatları

Allah'ın zatına ait olup, yaratıklardan herhangi birine verilmesi caiz ve mümkün olmayan sıfatlardır. Allah'ın zati sıfatları altı tanedir. Bu sıfatlar şunlardır:

1. **Vücut:** Var olmak demektir. Allah vardır. Varlığı zorunlu ve başkasından değil kendindendir. Bunun zıddı olan yokluk Allah için düşünülemez.
2. **Kıdem:** Ezeli olmak, varlığının başlangıcı olmamak demektir. Zamanı yaratan Allah olduğu için O'nsuz bir zaman düşünmek mümkün değildir. Sonradan olma (hudüs) Allah için düşünülemez.
3. **Beka:** Varlığının sonu olmamak, ebedî olmak demektir. Varlığının sonu yoktur. Bekanın zıddı olan sonu olmak (fena), Allah hakkında düşünülemez. Kur'an-ı Kerim'de kıdem ve beka sıfatlarıyla ilgili olarak *"O, ilktir, sondur..."* buyrulmaktadır (Hadîd, 57/3).
4. **Muhalefetü'n li'l-Havadis:** Sonradan olan şeylere benzemek demektir. Bütün varlıklar sonradan O'nun tarafından yaratılmıştır. Allah sonradan olanların hiçbirisine hiçbir yönden benzemez. Kur'an-ı Kerim'de *"Onun benzeri yoktur..."* buyrulmaktadır (Şûrâ, 42/11).

5. **Vahdaniyet:** Allah Teâlâ'nın zatında, sıfatlarında ve fiillerinde tek olması, eşi, benzeri ve ortağının bulunmaması demektir. İslam'a göre Allah'tan başka ilah, yaratıcı yoktur. Tapılacak, sığınılacak, hüküm ve otorite sahibi bir başka varlık bulunmamaktadır. Bunun zıddı şıktır. *"De ki: O, Allah'tır, tektir. Allah samettir. Doğurmamış ve doğmamıştır. Onun hiçbir dengi yoktur."* (İhlâs, 112/1-4).
6. **Kıyam bi-nefsihi:** Varlığı kendiliğinden olmak, var olmak için bir başka varlığa ihtiyaç duymamak demektir. İhlas suresinde açıkça beyan edildiği üzere başkasına muhtaç olmak Allah için düşünülemez.

Allah'ın Subuti Sıfatları

Varlığı zorunlu olan ve kemal ifade eden sıfatlardır. Bunlar Allah'ı tanıtan sıfatlardır. Bu sıfatlar ezeli ve ebedî olup, yaratıkların sıfatları gibi sonradan meydana gelmiş değildir. Sadece isimlendirme yönünden varlıklarınkine benzerlik bulunmaktadır. Yaratıkların aksine Allah'ın bu sıfatları sonsuz, mutlak, ezeli ve ebedîdir, kemal ve yetkinlik ifade eder. Kullarınkı ise sonlu, kayıtlı, sınırlı, sonradan yaratılmış, eksik ve yetersiz sıfatlardır. Allah'ın subuti sıfatları sekiz tanedir:

1. **Hayat:** Diri ve canlı olmak demektir. O ezeli ve ebedî bir hayata sahiptir. Her şeye hayat veren odur. Hayat sıfatının zıttı ölü olmak, Allah hakkında düşünülemez. Kur'an-ı Kerim'de: *"Ölümsüz ve daima diri olan Allah'a güvenip dayan..."* (Furkân, 25/58).
2. **İlim:** Bilmek demektir. Allah'ın her şeyi bilmesidir. Olmuş, olanı, geçmiş, geleceği, gizliyi, açığı bilir. O her şeyi ezeli ilmi ile bilir. Allah her şeyi, olacağı için bilir. Yoksa Allah bildiği için olmaz. İlim sıfatının zıttı olan cahillik, Allah için düşünülmaz. Kur'an-ı Kerim'de: *"...O karada ve denizde ne varsa bilir. O'nun ilmi dışında bir yaprak bile düşmez..."* (En'âm, 6/59).

3. **Semi'**: İşıtmek demektir. Gizli, açık, kısık sesle, yüksek sesle ne söylenirse söylensin Allah her şeyi işitir, duyar. Kur'an-ı Kerim'de bu konuda pek çok ayeti kerime vardır. İşıtmenin zıddı olan sağırılık Allah için düşünülemez.
4. **Basar**: Görmek demektir. Hiçbir şey Allah'ın görmesinden gizli kalmaz. Saklı, açık, karanlık, aydınlık ne varsa Allah hepsini görür. Görmemek (körlük) Allah için düşünülemez. Bu konuda da Kur'an-ı Kerim'de pek çok ayeti kerime vardır.
5. **İrade**: Dilemek demektir. Allah varlıkların konumlarını, durumlarını ve özelliklerini belirleyen varlıktır. Allah'ın dilediği olur, dilemediği olmaz. Bu sıfatın zıddı olan "iradesizlik" Allah için düşünülemez. Kur'an-ı Kerim'de: *"De ki: Mülkün gerçek sahibi olan Allah'ım, sen mülkü dilediğine verirsin ve mülkü dilediğinden alırsın. Dilediğini yüceltir, dilediğini de alçaltırsın..."* (Âl-i İmrân, 3/26) ifadesiyle Allah'ın irade konusunda mutlak otorite olduğu haber verilmektedir.

Tekvini irade denilen Allah'ın yapma ve yaratması ile ilgili iradesi bütün yaratıkları kapsamaktadır. Bu irade hangi şeye yönelik olarak gerçekleşirse o şey mutlaka meydana gelir. Kur'an-ı Kerim'de: *"Biz bir şeyin olmasını istediğimiz zaman ona sözümüz sadece 'Ol!' dememizdir. O da hemen oluverir."* (Nahl, 16/40) buyrulmaktadır.

Teşrii irade ise bir tür dinî iradedir. Yüce Allah'ın bir şeyi sevmesi, ondan hoşnut olması, onu emretmesi demektir. Bu durumda o şeyin mutlaka olması gerekmez. *"Muhakkak ki Allah adaleti, iyiliği ve akrabaya yardım etmeyi emrediyor (İrade ediyor.)..."* (Nahl, 16/90) ayetindeki irade bu çeşit iradeye örnektir.

Tekvini irade hayra ve şerre, iyiliğe ve kötülüğe yönelik olarak gerçekleştiği hâlde teşrii irade, sadece hayra ve iyiliğe yönelik olarak gerçekleşir.

- 6. Kudret:** Gücü yetmek demektir. Allah sonsuz güç ve kudret sahibidir. Kudret sıfatının zıddı acizlik ve güç yetirememek Allah hakkında düşünülemez. Kâinatta her şey Allah'ın güç ve kudretiyle olmaktadır. Canlı ve cansız bütün varlıklar Allah'ın kudretinin delilidir. Kur'an-ı Kerim'de: *"Allah gece ile gündüzü birbirine çeviriyor. Şüphesiz bunda basiret sahipleri için mutlak bir ibret vardır. Allah her canlıyı sudan yarattı. İşte bunlardan kimi karnı üstünde sürünür, kimi iki ayağı üstünde yürür, kimi dört ayağı üstünde yürür. Allah dilediğini yaratır. Şüphesiz Allah her şeye kadirdir."* (Nur, 24/44-45).
- 7. Kelam:** Söylemek ve konuşmak demektir. Allah bu sıfatı ile peygamberlerine kitaplar indirmiş, bazı peygamberler ile konuşmuştur. Ezeli olan kelam sıfatının mahiyeti bizce bilinmez. Allah kelam sıfatıyla bizlere emreder, yasaklar koyar ve haber verir. Kelamın zıddı konuşmamak ve dil-sizliktir ki bu Allah için düşünülemez. Kur'an-ı Kerim'de *"De ki: Rabbimin sözlerini (yazmak) için bütün denizler mürekkep olsa ve bir o kadar daha ilave getirsek dahi, Rabbimin sözleri bitmeden önce denizler tükenecektir."* (Kehf, 18/109).
- 8. Tekvin:** Yaratmak demektir. Yegâne yaratıcı Yüce Allah'tır. O, ezeli ilmiyle bilip dilediği her şeyi sonsuz güç ve kudretiyle yaratmıştır/yaratmaktadır. Yaratmak, diriltmek, öldürmek, rızık vermek, nimet vermek, azap etmek ve şekil vermek tekvin sıfatının sonuçlarıdır. Allah Kur'an-ı Kerim'de; *"Allah her şeyin yaratıcısıdır..."* buyurmaktadır (Zümer, 39/62).

Allah Sevgisi

Allah'a iman, Allah sevgisini de beraberinde getirir. Bu, sevginin en yüksek derecesidir. Aynı şekilde Allah'ın kullarına sevgisi de hiçbir sevgi ile ölçülemeyecek derecededir. Allah'ın

isimlerinden olan; en çok sevmeye ve dostluğu kazanılmaya layık olan anlamına gelen “*Vedûd*”, kullarını seven ve onları rahmet ve rızasına erdiren anlamlarını da içermektedir.

Allah sevgisi, fâni ve geçici zevklere duyulanın aksine ebedî ve sonsuzdur. Geçici zevkler zamanla tükenmeye mahkûm olmakla birlikte Allah sevgisi devamlı artarak sonsuz ve sınırsız bir hâle yükselir. Kur’an-ı Kerim’de bir müminin, Allah inancısı ve ona duyduğu sevgisiyle alakalı olarak şu uyarılar yapılmaktadır: “*De ki: Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, hısım-akrabanız, kazandığınız mallar, durgunluğa uğramasından endişe ettiğiniz ticaretiniz ve hoşlandığınız meskenler size Allah’tan, Peygamber’inden ve onun yolunda cihattan daha sevimli ise, artık Allah buyruğunu (kıyameti) gerçekleştirtinceye kadar bekleyin. Allah günaha saplanmış kimse-leri hidayete erdirmez.*” (Tövbe, 9/24).

Kur’an-ı Kerim’de Allah’ı seven ve onun rızasını kazanma gayreti içerisinde olan Müslümanlar tarif edilirken “*Müminler o kimselerdir ki, Allah’ın adı anıldığında yürekleri titrer, kendilerine Allah’ın ayetleri okunduğunda bu onların imanlarını artırır. Onlar sadece Rablerine güvenirlir.*” (Enfâl, 8/2) buyrulmaktadır.

Bir hadisi kutside Yüce Allah mümin kullarına sevgisini şöyle temsil buyurmaktadır: “*Ben kulumun zannı gibiyim. O beni andıkça ben onunla beraberim. O beni içinden anarsa ben de onu içimden anarım. O beni bir cemaat içinde anarsa ben de onu daha hayırlı bir cemaat içinde anarım. Mümin kulum bana bir karış yaklaşırsa ben ona bir arşın yaklaşıyorum. O bana bir arşın yaklaşırsa ben ona bir kulaç yaklaşıyorum. Kim bana yürüyerek gelirse ben ona koşarak gelirim*” (Buhârî, Tevhîd, 16; Müslim, Zikir, 2; Tövbe, 1).

Allah’ın kullarını sevmesi, onları kendisine yaklaştırmaya sebep olan ibadetlere muvaffak kılması ve rahmetine erdirmesi demektir. Bu sayede onlar her türlü kötülükten temizlenerek

Allah'ın kendilerini sevmesine layık bir hâle gelirler. Nitekim bir hadisi şerifte *"Allah kulunun tövbesine, birinizin çölde kaybetmiş olduğu devesini bulmasından daha çok sevinir."* (Buhârî, Deavât, 4) buyrulmuştur.

Allah sevgisi ve Allah'ın insanı sevmesi, onun emir ve yasaklarına tam olarak uymak suretiyle, Allah'ın istediği bir kul seviyesine çıkmakla mümkündür. Bu husus Kur'an-ı Kerim'de *"Ey iman edenler! Allah'a karşı gereği gibi saygılı olun ve ancak Müslümanlar olarak can verin."* (Âl-i İmrân, 3/102) buyrulurak Allah'a saygının onun istediği doğrultuda ve düzeyde olmasına dikkat çekilmektedir. Burada kişinin sevdiğine karşı saygılı olması, onu rahatsız edecek düşünce ve eylemlerden uzak durması olarak yorumlanabilmektedir ki bu da takva dediğimiz Müslümanlığın en üst derecesine tekabül etmektedir. Takva seviyesinde olan Müslümanlar, *"Allah'ı çok zikredin, anın."* (Ahzâb, 33/41) ayetini *"Siz beni anınız ki ben de sizi anayım. Bir de bana şükredin, nankörlük etmeyin."* (Bakara, 2/152) ayeti çerçevesinde kendilerini Allah'a çok yakın hissederek kulluk görevlerini yaparlar. İnsanın Allah'ı ibadet ve taatle anması, O'nun kulunu nimet ve rahmetiyle anmasına sebep olur. Bir başka ifadeyle insanın dünyada çeşitli şekillerle Rabbini anması, O'nun ahirette kulunu mağfiretle anması na vesile olacaktır.

Allah'ı sevmek, insanın bütün varlığı ile O'na yönelmesidir. Allah'ın sevgisini ve dostluğunu kazananlar, dünya ve ahirette kendileri için hayırlı ve yararlı olan her şeyi kazanmış olurlar. O'nun sevgisine erişebilenler her hâl ve hareketleriyle Allah'ı özler, her şeyde Allah'ın rızasını gözetir, gözler ve O'na kavuşmayı (vuslat) isterler. Kur'an-ı Kerim'de Allah'ı en çok sevenlerin iman edenler olduğu vurgulanmaktadır (Bakara, 2/165).

Yüce Allah'a karşı kulluk görevlerimiz, her türlü görev ve sorumluluklarımızın başında gelmektedir. Bizi yarattığı andan

hayatımızın sonuna kadar muhtaç olduğumuz her nimeti, ya doğrudan doğruya veya dolaylı olarak O ihsan etmiştir. Dünya ve ahirette selametimizi sağlayan, bizi en doğru yola ileten de O'dur. Bunun böyle olduğunu bilmek ve kabul etmek insani ve ahlaki bir görevdir. Bu görev, Yüce Allah'ı tanımak ve O'na kulluk etmekle yerine getirilir.

Yüce Allah'ı tanımak, O'nun hakkında inanılması gereken sıfatları bilmek, O'nu, şanına layık olmayan her türlü beşerî ve noksan sıfatlardan, isnatlardan uzak tutmak, Yüce Allah'ın emrettiği ve hoşnut olduğu şekilde ibadet ve kulluk etmektir. Yüce Allah'ı sevmek, dinî kavram olarak *"emri bi'l maruf, nehy-i ani'l- münker"* (iyiliği emretmek, kötülükten uzaklaşmaktır) ile mümkündür. Bu hem dinî hem de ahlaki bir görev ve sorumluluktur.

Hz. Peygamber, Davud'un (a.s.) Yüce Allah'a şöyle dua ettiğini haber vermektedir: *"Allah'ım, senden seni sevmeyi, seni seven kişiyi sevmeyi, senin sevgine ulaştıran ameli isterim. Allah'ım, senin sevgini bana kendimden, ailemden ve soğuk sudan daha sevimli eyle."* (Tirmizî, Deavât, 72).

İnsanların Allah sevgisinin, bu konuda samimi olup olmadığının ölçüsü veya Allah'ın insanları sevmesinin şartı olarak Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamber'e itaat gösterilmiştir: *"De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah son derece bağışlayıcı ve esirgeyicidir."* (Âl-i İmrân, 3/31).

Akıl sahibi varlık olan insan, sahip olduğu imkânlar ile hem fizik dünyasını hem de ruhi/manevi dünyasını huzur içerisinde yaşatmak ister. Fakat o aklın rehberliğinde çeşitli arayış ve denemelerde bulunmasına rağmen aradığı huzur ortamını temin edemez. Zira her iki alanın da aradığı huzur Allah'ı anmak, ona güvenmek ve ona teslim olmakla mümkündür. Çünkü insanı yaratan Allah, onun maddi ve manevi yönünü çok iyi bildiği için onun aradığı huzur ve sükûnetin kaynağı ola-

rak kendisini göstermiştir. “...*Haberiniz olsun ki, kalpler ancak Allah’ı anmakla huzur ve sükûnet bulur.*” (Ra’d, 13/28) ayeti bunun en veciz şekliyle ifadesidir.

Günümüz Müslümanları arasında en çok kullanılan kavramlardan birisi “*Allah korkusu*” dur. İslami literatürde bu algıyı güçlendirecek ve yaygın hâle getirecek pek çok veri vardır. Müslüman bilim insanlarından bazıları Kur’an-ı Kerim’de geçen “*ittika, takva*” gibi kavramları Allah’tan korkma şeklinde tercüme eder. Aynı şekilde Hz. Peygamber’den nakledilen “*Hikmetin başı Allah korkusudur.*” (Beyhakî, Şuabü’l-îmân, II, 202, no: 730) hadisi ve benzeri rivayetler de Müslümanların Allah korkusu kavramını sık kullanmasına sebep olur.

Kur’an-ı Kerim’de korku karşılığı kullanılan kelimelerden birisi “*Hâfe*” (h-v-f) fiilinden türeyen “*el-havfu*” kelimesidir. Bu kelime pek çok yerde, insanın kendi yapıp/ettiği kötülüklerden dolayı karşılaşacağı psikolojik hal veya azap olarak ifade edilmektedir.

Korku ifadeleri insanlarla Allah arasına bir korku duvarının örülmesine ve O’nun sevgi, şefkat, rahmet ve merhamet gibi vasıflarının gölgelenmesine yol açmaktadır. Oysa esmâ-yı hüсна (Allah’ın güzel isimleri) içerisinde Yüce Allah’ın sevgi, şefkat ve merhamet yönünü ifade eden isimlerin sayısı, gazabını içerenlerden çok fazladır.

Özellikle Kur’an-ı Kerim ayetleri incelendiğinde “Allah korkusu” olarak tercüme edilen “*takva*” kelimesinin, “*Onun emirlerini yerine getiren ve yasaklarına karşı duyarlı olan, onun istediği şekilde yaşayan ve rızasına uygun hareket eden...*” olarak ifade edilmesi daha uygundur. Korku ifadesinin mutlak surette kullanılması gereken yerlerde, el-havfu kelimesinin anlamından hareketle, insanın bizzat kendi yaptıkları kötülüklerin karşılığı olarak Allah’ın sevgisinden, rahmetinden, merhametinden, dünya ve ahirette elde edeceği nimetlerden mahrumiyet olarak açıklanması daha doğru olur. Ayrıca Al-

lah'ın emirlerine isyan eden, karşı çıkan veya uygulamayanlar ile ilgili de uygulayacağı cezalar, inkâr edenler ve şirk koşanlar ile ilgili gazabı da elbette vardır.

Allah'ım

*Duamı kabul eyle günahıma bakma Allah'ım,
Cürmüm ile geldim sana narında yakma Allah'ım.
Nâr-ı cahîmin şiddetinden her dem korkar dururum,
Cennetin dururken cehennemine atma Allah'ım.*

*Kendimi bildim bileli günah içinde yaşarım,
Neden bu kadar günaha aşkım var şaşarım,
Din gününün sahibi Sensin, Senden kime kaçarım,
Mahşer gününde beni biçare bırakma Allah'ım.*

*Divaneyim, biçareyim düştüm nefsimin eline,
Kıyısı değil, bütünüyle daldım günah seline,
Ben zulmettim, Sen acı bu âciz kulunun hâline,
Bağışla günahımı şol mizanda tartma Allah'ım.*

*Nefsi emarenin arkasında gitmekten bizarım,
Masivaya daldı gönlüm. Ne olacak benim hâlim?
Aşk-ı muhabbetini ver, anayım Seni her daim
Zatının zikrini dilimden uzak tutma Allah'ım.*

*Yüce katından isteğim, rızâ-yı bârini lütfet,
Dünyada kâmil iman, ahrette meded ü inayet.
Hem gafur hem rahîmsin bütün günahlarımı affet,
Ehl-i cehennemlikler arasına katma Allah'ım.*

*Settarü'l- uyûb, gaffarü'z- zünûbsun mümin kuluna,
Himmet eyle beni de kat sevdiklerinin yoluna,
Yüce makamına bir münacatım var! Arz oluna,
Dünyamı da ahiretimi de karartma Allah'ım.*

*İnsan olarak yaratıp akıl nimetini verdin,
Kur'an gibi bir kitap, örnek bir peygamber gönderdin,
Dalaleti değil, sıratı müstakimi önerdin,
Şu fâni dünyada başka mürşit aratma Allah'ım.*

*Günahım çok da olsa Senden başkasına tapmadım,
Dalalet ve gazap ehlinin yoluna hiç sapmadım,
Ehl-i takvanın yaptıklarını belki tam yapmadım,
Eksiklerimi çıkarıp yüzüme çarpma Allah'ım.*

*Hak yolunu bırakıp batılın yoluna geçmedim,
Elest bezminden beri Senden başkasını seçmedim,
Emrine uydum rahmetinden ümidimi kesmedim.
Mahşer günü sırat köprüsünü daraltma Allah'ım.*

*Sadece Sana yöneldim, Senden istedim her zaman,
Şayet lütf ü inayetin olmasa hâlim çok yaman,
Ya Resul'ün şefaati etsin ya Sen ver bana eman,
Yevm-i kıyamette melül melül bakıtma Allah'ım.*

*Fuzuliyim günahlarım için her daim yanarım.
Rahmetine mazhar olmak için rızanı ararım,
Kuşlar gibi her sabah seher vakti seni anarım,
Ukbada affet, burda günahkâr yaşatma Allah'ım.*

Mustafa ERDEM

c- Meleklerle İman

Melekler, insanlarla Yüce Allah arasında elçilik ettikleri ve son derece güçlü oldukları için (Malik) melek ismini almışlardır. Kral kelimesiyle melik arasında bu anlamda bir benzerlikten söz etmek mümkündür.

Melekler Allah Teâlâ tarafından nurdan yaratılmış olup mümin, saygın, masum, manevi varlıklardır. Allah'ın emriyle çeşitli görevleri yerine getirirler. Nurani ve ruhani oldukları için gözle görülmezler, duyu organları ile algılanamazlar. Günah işlemezler. Sürekli olarak Allah'a ibadet ederler. Gece gündüz (Allah'ı) tespih ederler (Enbiyâ, 21/19-20; Müslim, Zühd, 60).

Melekler Allah'a isyan etmezler. Allah'ın emirlerini yerine getirirler, hangi iş için yaratılmışlarsa o işi yaparlar (Nahl, 16/50). Meleklerin yemek, içmek, yorulmak, dinlenmek, yaşlanmak, erkeklik, dişilik, evlenmek, çoğalmak, doğmak, ölmek gibi özellikleri yoktur. Melekler son derece hızlı, güçlü ve kuvvetli varlıklardır (Fâtır, 35/1). Çeşitli şekillere ve kılıklara girebilirler. Nitekim Cebrail, Hz. Peygamber'in yanına bazen sahabeden Dıhyetü'l-Kelbi şeklinde gelmiş, Hz. Meryem'e bir insan şeklinde görünmüştür (Meryem, 19/16-17). Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de meleklerden bir grubun Hz. İbrahim'e ve Hz. Lut'a insan şeklinde geldiği de haber verilmektedir (Hûd, 11/69-70, 76, 77, 81). Ayrıca Peygamberlere gerçek şekilleriyle de görünmüşlerdir.

Melekler insanları hayırlı ve güzel işlere teşvik ettikleri, hayır dua ve şefaatte bulundukları, müminleri destekledikleri gibi ilahî cezaları yerine getirirler.

Gaybı Allah'tan başka kimse bilemediğinden dolayı melekler bu konuda bilgi sahibi değildir. Onların bildiği Allah'ın kendilerine verdikleri ile sınırlıdır. (Bakara, 2/31-33).

Melekler ruhi yönden insana benzerler. Onlar insan için mاسumiyet örneğidir. İnsan ruhi yönünü geliştirerek, ahlakını olgunlaştırarak, günahlardan ve kötülüklerden arınarak meleklerle benzemeye çalışır. Melekler imtihana tabi değildir. Bütün hayatı boyunca sınanan insan, başarılı olması hâlinde meleklerden üstündür.

Melekler pozitif bilim alanının dışında oldukları için inkârı mümkün değildir.

Meleklerle iman farzdır. Bu konuda Kur'an-ı Kerim'de çok sayıda ayet bulunmaktadır (Bakara, 2/177, 285). Meleklerle iman etmeyen kişi kâfir olur. Cenâb-ı Allah Kur'an-ı Kerim'de, meleklerle düşmanlığı kendisine düşmanlık olarak belirtmiş ve onlara düşman olanları kâfir olarak nitelemiştir (Bakara, 2/98). Dinî hükümler melekler aracılığıyla peygamberlere bildirildiğinden dolayı onlara inanmamak, dolayısıyla hemen hemen bütünüyle dine ve onun iman esaslarına inanmamak demektir.

Meleklerin İsimleri ve Görevleri

Meleklerin sayısı hakkında elimizde detaylı bir bilgi yoktur. Bu konuda Kur'an ve sahih sünnette de açık bilgiler bulunmamakta, bazıları için açık görevlerden söz edilmektedir. Melekler belli bir görev yerine getirmek için yaratılmışlardır. Allah ne emrederse onu yapmakla yükümlüdürler.

İslam kültüründe Cebrail, Mikail, İsrail ve Azrail dört büyük melek olarak bilinmektedir.

- 1- **Cebrail:** Allah tarafından peygamberlere vahiy getirmekle görevlidir. Ona güvenilir ve kutsal ruh anlamlarında “*Ruhu’l-Emin*”, “*Ruhu’l-Kudüs*” denilmektedir (Şûrâ, 26/193; Nahl, 16/102). “*Seyyidü’l-Melâike*” olarak da isimlendirilen Cebrail, meleklerin en büyüğü, en üstünü ve Allah’a en yakın olanı olarak kabul edilir.
- 2- **Mikail:** Kâinattaki tabii olayları ve yaratıkların rızıklarını idare etmekle görevlidir.
- 3- **İsrafil:** Kıyametin kopacağı ve tekrar dirilişin meydana geleceği zaman “*sûr*” a üflemeyle görevlidir.
- 4- **Azrail:** Ölüm anında canlıların canını almakla görevlidir. Bundan dolayı kendisine “*melekü’l-mevt*” de denilmektedir (Secde, 32/11).
- 5- **Kiramen Katibîn Melekleri:** İnsanın sağında ve solunda bulunan iki meleğin adıdır. Sağ taraftaki insanın bütün iyiliklerini ve iyi davranışlarını, sol taraftaki ise bütün kötülüklerini ve kötü davranışlarını yazar. “*Hafaza*” (koruyucu) adı da verilen bu melekler kıyamet gününde, hesap sırasında insanların yaptığı işlere tanıklık edeceklerdir (Kâf, 50/17; İnfitâr, 82/10-12).
- 6- **Münker ve Nekir Melekleri:** Ölümünden sonra kabirde sorgulama yapmakla görevli iki melektir. İnsan hayatta iken bunları hiç görmediği bir şekilde ölünce yanına gelecekleri için “*bilinmeyen, tanınmayan, yadırganan*” adlarıyla anılmaktadırlar. Bu iki melek kabirde ölüye; “*Rabbim kim? Peygamber’in kim? Kitabın ne? Hangi dine mensupsun?*” gibi bazı sorular yöneltirler ve alacakları cevaba göre ona iyi veya kötü davranırlar.
- 7- **Hamel-i Arş Melekleri:** Arşı taşıyan meleklerin adıdır (Hâkka, 69/16-17).
- 8- **Mukarrabun ve İlliyyun Melekleri:** Allah’ı tespih ve anmakla görevli olup, Allah’a çok yakın ve onun yanında çok şerefli ve itibarlı olan meleklerin adıdır (Nisâ, 4/172).

Bunların dışında cennet ve cehennemdeki işleri yürütmekle, insanın kalbine doğruyu ve gerçeği ilham etmekle, namazlarda müminlerle birlikte olmakla, Kur'an okunurken yeryüzüne inmekle, ilim ve zikir meclislerine katılmakla, devamlı Allah'a hamt ve secde etmekle görevli melekler de vardır.

Ehl-i Sünnet anlayışına göre peygamberler büyük meleklerden bile üstündür. Allah insanı halifelik makamına yücelterek onu meleklerden üstün bir konuma getirmiş, onların "Âdem" e secde etmelerini/saygı göstermelerini emretmiştir (Bakara, 2/30-34).

d- Kitaplara İman

İmanın esaslarından üçüncüsü kitaplara imandır.

İnsan yaratılırken bazı yeteneklerle donatılmıştır. Bu yetenekler sayesinde o kendisi, yakın çevresi ve diğer yaratıklar hakkında bazı bilgiler edinebilir. Fakat bütün bunlar kendi gücü oranında ve sınırlıdır. İnsanın gücünü aşan hususlarda, yeterli olmadığı konularda ilahî yardıma, vahye ve kutsal kitaba ihtiyacı vardır. Kulunun bu ihtiyacını en iyi bilen Allah ona bir lütuf ve ikram olarak peygamberleri aracılığıyla kitaplar indirmiş ve yol göstermiştir.

Yüce Allah insanlara doğru yolu göstermek ve onları ahiret saadetine erdirmek için peygamberlerden bazılarına vahiy göndermiştir. Vahiy ile gelen ilahî mesajların yazıya geçirilmiş şekline kitap denmektedir. Dinin inanç esasları, amelî ve ahlaki hükümleri, farzları ve haramları bu kitaplar sayesinde bilinir.

İlahi kitaplar, Allah'ın kelam sıfatının ürünü ve peygamberlerine vahiy yoluyla bildirdiği mesajın ortaya çıkmış şeklidir. Kendisine kutsal kitap verilen her peygamber, onları insanlara ulaştırmış/haber vermiş, ondaki emir ve yasakların uygulanmasında öncülük ve örneklik etmiş, bunların insan gücünü aşan şeyler olmadığını, onlar tarafından uygulanabilir olduğunu göstermiştir.

Kitaplara iman, Allah tarafından bazı peygamberlere kitap verildiğine ve bu kitapların asıl nüshalarının tamamen doğru

ve gerçek olduğuna inanmak demektir. Müminler, aralarında herhangi bir ayırım yapmaksızın bu kitapların tamamına iman etmekle yükümlüdürler. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de müminlerin vasıfları açıklanırken: *"Onlar, sana indirilene ve senden önce indirilene iman ederler, ahirete de onlar kesin olarak inanırlar."* (Bakara, 2/4) buyrulurak kitaplara iman konusundaki sorumlulukları anlatılmıştır.

İlahi kitapların bazılarına *"suhuf"* denilmektedir. Suhuf, dar bir bölgede yaşayan toplulukların dinî ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde peygamberlere indirilmiş küçük kitapçıklardır. Bu kitapçıklar o günün şartlarında, çeşitli malzemeler üzerine yazılan, risaleler şeklindeki sahifelerden oluşmaktadır.

İslam literatüründe toplamı yüz sahife olarak bilinen bu küçük kitapların (suhuf) Hz. Âdem'e 10 sahife, Hz. Şit'e 50 sahife, Hz. İdris'e 30 sahife ve Hz. İbrahim'e 10 sahife olarak geldiği şeklinde rivayetler yer almaktadır. Kur'an-ı Kerim'de Hz. İbrahim ve Hz. Musa'ya (Necm, 53/36-37; A'lâ, 87/19) bu kitapçıklardan indirildiğine dair bilgiler bulunmasına karşılık, onların herhangi bir nüshası bugün elimizde bulunmamaktadır.

Yüce Allah çeşitli zamanlarda kendi isteği doğrultusunda peygamberlerine suhuf, dışarda kitaplar göndermiştir. Bunlarla ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de Hz. Musa'ya Tevrat'ın, Hz. Davut'a Zebur'un, Hz. İsa'ya İncil'in ve Hz. Muhammed'e Kur'an-ı Kerim'in nazil olduğu bilgisi bazı ayetlerde çeşitli vesilelerle yer almaktadır. Bu kitaplardan Tevrat, Zebur ve İncil Yahudilere Kur'an-ı Kerim ise bütün insanlığa gönderilmiştir.

İslam'ın ana kaynağı Kur'an-ı Kerim'de, ilahî kaynaktan gelen kutsal kitaba sahip olan din mensupları için Yahudi ve Nasara (Hristiyan) kavramlarının yanında her ikisine birden *"Ehl-i Kitap"* tabiri de kullanılmaktadır. İslam dinin kurallarına göre Ehl-i Kitab'a mensup kimseler bazı dinî uygulamalarda, Allah inancındaki ortaklık dolayısıyla, diğer din mensupların-

dan ayrıcalıklı bir muamele görmektedirler. Bunun yanında Kur'an-ı Kerim onların dinlerindeki yanlış ve aşırılıkları onlara hatırlatmış ve doğrusunu bildirmiştir.

Tevrat

Yahudilerin kutsal kitap külliyyatı "*Tanah*" (yazılı dinî edebiyat) ve "*Talmut*", (sözlü dinî edebiyat) olarak ikiye ayrılır. Tanah, Hristiyanlar tarafından Eski Ahit olarak isimlendirilmektedir ve bu kitap "*Tora*" (Tevrat), "*Neviim*" (Nebiler), "*Ketuvim*" (Kitaplar) adında üç ana bölüm ve toplam 39 kitaptan oluşmaktadır. Hz. Davud'a verilen Zebur da bunların arasında yer almaktadır. İslam kültüründe ise "*Tevrat*", Tanah karşılığı olarak kullanılmaktadır. Bunun dışında Kur'an-ı Kerim'de Yahudi kutsal kitabından söz edilirken "*Tevrat*", "*Kitap*", "*Suhuf*", "*Sifr*" (küçük kitap), "*Levha*" (taşlara yazılı metinler) isimleri yer almaktadır.

Kutsal kitaplar arasında çeşitli yönleriyle en çok tartışılanı Tevrat'tır. Geleneksel Yahudiler onun Hz. Musa'ya indiği gibi bozulmadan günümüze kadar geldiğine inanmakla birlikte, muhafazakâr ve reformist Yahudiler Tevrat'ta bazı değişikliklerin olduğunu kabul etmektedirler.

Modern bilginlerden bazıları Yahudi kutsal kitabının "*Yahvist*" (Tanrı'dan Yahova diye söz edenler), "*Elohist*" (Tanrı'dan Elohim diye söz edenler) ve "*Rabbinit*" (Ruhbanlar tarafından yazılan) metinler şeklinde üç ayrı dönemde oluştuğundan söz etmektedir. Hz. Musa'nın MÖ. XIII. yüzyılda yaşadığı kabul edilmekte ve bu kitapların MÖ. 1000-400 yılları arasında metin hâline geldiği ileri sürülmektedir.

Sözlü kitap olarak kabul edilen Talmut ise, Yahudilerce "o olmaksızın yazılı Tora'nın (Tevrat) anlaşılmasının mümkün olmayacağı" inancıyla, nesilden nesile intikal eden, Tora'nın açıklaması olarak kabul edilmektedir. Yahudilere göre Talmut, Tevrat kadar önemlidir. Onun da ilham ve vahiy mah-

sulü olduğu kabul edilir. Talmut'u kutsal kabul etmeyen kimse gerçek Yahudi kabul edilmez. Yazılı Tora'da Hz. Musa'dan sonra gelen peygamberlerin sözleri de yer almaktadır.

Hz. Musa'nın ölümü, gömülmesi ve tutulan yasın anlatılması Tevrat'ta yer aldığı için, ölen insanlara vahiy gelmeyeceğinden dolayı o, Allah tarafından Hz. Musa'ya indirilen kutsal kitap olmadığı yönünde eleştirilere sebep olmuştur.

Allah tarafından gönderilen dört büyük kitabın ilki olarak bilinen Tevrat'ın içerisinde hidayet, nur ve Allah'ın hükümlerinin bulunduğu belirtilir (Maide, 5/ 43-44). Kur'an-ı Kerim'in verdiği habere göre, Allah Tevrat'ı herhangi bir vasıta olmaksızın doğrudan Hz. Musa'ya vahyetmiştir (Nisâ; 4/164; A'râf, 7/143). Bundan dolayı İslam kültüründe Hz. Musa'ya "*keli-mullah*" denmiştir.

Her ne kadar elimizdeki nüshalarda açık olarak belirtilmese de Allah tarafından insanlara yol gösterici olarak indirilen Tevrat'ın orjinal metinlerinde Hz. Muhammed'in geleceği bildirilmiştir. Bu husus Kur'an-ı Kerim'de; "*Onlar ki yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı buldukları o elçiye, o ümmi Peygamber'e uyarlar.*" (A'râf, 7/157) şeklinde haber verilmektedir. Ayrıca Kur'an-ı Kerim, Tevrat'ın Yahudilere helal ve haram konusunda sınırlar koyduğunu, onların kendi dünyevi çıkarları uğruna Tevrat'ın hükümlerini uygulamadıklarını, verdiği bilgileri gizlediklerini, değiştirdiklerini ve yanlış yorumladıklarını, bâtılı hakka tercih ettiklerini bildirmektedir (bk. Nisâ, 4/46).

Bakara suresinde Tevrat'ın tahrif edildiği ile ilgili şu bilgiler verilmektedir. "*...Oysa onlardan bir zümre, Allah'ın kelamını iştirler; sonra o kelamı iyice anlamış olmalarına rağmen yine de bile bile onu tahrif ederlerdi.*" (Bakara, 2/75). "*Elleriyle kitap yazıp sonra onu az bedel karşılığında satmak için, 'Bu Allah'ın katındandır.' diyenlere yazıklar olsun! Elleriyle yazdıkları yüzünden vay hâline onların! Ve yapıp ettikleri yüzünden vay hâline onların!*" (Bakara, 2/79)

Âl-i İmrân suresinde Ehl-i Kitap ile alakalı şu anlatım, onların kendi dinleri ve kutsal kitapları hakkındaki samimiyetsizliklerini bütün açıklığıyla ortaya koymaktadır: *“Onlardan bir grup kitapta olmayanı ondan sanasınız diye kitabı okurken dillerini eğip bükerler ve Allah katından olmadığı hâlde, ‘Bu Allah katındandır.’ derler. Onlar bile bile Allah hakkında yalan uydurmaktadırlar.”* (Âl-i İmrân, 3/78)

Bu sebeple Kur’an-ı Kerim diğer kutsal kitapların Allah’tan gelen asıl nüshalarını tasdik ederken, günümüzde Yahudi ve Hristiyanlar tarafından kullanılan mevcut kutsal kitap nüshalarını tahrif edilenler olarak nitelemektedir.

Zebur

Yahudi kutsal kitap külliyatı içerisinde *“Mezmurlar”* olarak yer almaktadır. Yahudilere göre bunun bir kısmı Hz. Davud’a nispet edilir. Uzun bir zaman diliminde farklı yazarlar tarafından yazıldığı söylenir. Yahudiler tarafından şiir, ilahî ve dua kitabı olarak kabul edilir.

İslam inancına göre Allah tarafından Yahudilere peygamber olarak gönderilen Hz. Davud, Yahudilerce bir peygamber değil, kral olarak tanınmakta ve Yahudi tarihinin en parlak dönemlerinin yaşanmasına sağladığı katkılardan dolayı onlar arasında çok önemli bir yere sahip bulunmaktadır.

Hz. Davud’un adı Kur’an-ı Kerim’de 16 yerde geçmekte; ona peygamberlik, ilim, hitabet, güzel ses, fazilet, hikmet, mülk verildiğinden söz edilmektedir. Dört büyük kitaptan biri olan ve Kur’an-ı Kerimde üç ayrı yerde adı geçen (bk. Nisâ, 4/163; İsrâ, 17/55; Enbiyâ, 21/1105) fakat hakkında çok fazla bilgi bulunmayan Zebur’un, Hz. Musa’ya indirilen Tevrat’tan sonra Hz. Davud’a verildiği bildirilmektedir.

İnciller (Yeni Ahit)

İslam inancına göre Yüce Allah Hz. İsa'ya İncil adında bir kutsal kitap vermiştir. İncil, Kur'an-ı Kerim'de hidayet ve nur kaynağı, öğüt verici ve yol gösterici olarak tarif edilir. Onun orijinalinde Hristiyanların Allah'a, ahiret gününe inanmaları ve iyi işler yapmaları emredilmiştir. Fakat günümüz Hristiyanlığında bu konuda İslam'dakinden taban tabana zıt inanışlar mevcuttur. Öncelikle Hristiyanlar, Hz. İsa'yı vahyin bizzat kendisi olduğuna inandığı için İncil'in Allah tarafından nazıl olan bir kitap olmadığına, aksine Hz. İsa'nın sözleri olduğuna inanırlar. Ayrıca onlar sadece bir İncil'e değil dört ayrı kişi tarafından yazılan, birbirine benzer ve farklı tarafları bulunan dört ayrı İncil'e kutsal olarak inanırlar. Hristiyanlar, bunların yanında 21 "*Mektup*", "*Resullerin İşleri*" ve "*Vahiy*" den oluşan 23 ayrı kitabı onlara ekleyerek hepsine birden, "*Yeni Ahit*" adı altında kutsal kitap olarak inanmakta ve bu kitapların tamamının havarilerden geldiğini ve sahih olduğunu kabul etmektedirler.

Hz. İsa kendisi Yahudi, içinde yaşadığı toplum Yahudilerden oluştuğu için o da Yahudilere peygamber olarak gönderilmiş ve ona ilk inananlar da Yahudiler olmuştur. Hz. İsa Yahudi kökenli olduğu hâlde İbranice değil, yaşadığı çağın gereği olarak Aramî dilinde konuşmuştur.

Hz. İsa, Allah tarafından peygamber olarak gönderilmesine rağmen sonradan kendisine inandığını iddia edenler tarafından Tanrı veya Tanrı'nın oğlu olarak nitelenmiş ve getirdiği dine de Hristiyanlık denmiştir. Allah tarafından Hz. İsa'ya kitap halinde verilen İncil'in aslı kaybolmuş, onun yerine Matta, Markos, Luka ve Yuhanna'nın yazdıkları metinler kutsal kitap olarak kabul edilmiştir. Hristiyan kutsal kitabının ulaşılabilen en eski nüshalarının Yunanca olması, bu kitapların sahihliği konusunu tartışılır hâle getiren başka bir husustur. Ayrıca Pavlus ve benzerlerinin yazdıkları metinler bu kutsal kitaba

ilave edilmiş, onların dinî telkin ve öğretileri, Hz. İsa'nın ve-fatından sonra onun insanlığa emanet ettiği dinin yerini almıştır.

Hristiyanlar, Hz. Musa ve sonrasında Yahudilere geldiğine inandıkları metinlerden oluşturulan *"Eski Ahit"* adını verdikleri kitapları, kendi kutsal kitaplarının birinci kısmı olarak kabul ederler. Hz. İsa'dan nakledildiğini iddia ettikleri İncillere ve sonradan insanlar tarafından yazılıp ona eklenen metinlerden oluşan kısma da *"Yeni Ahit"* adını verirler. Böylece onlar her ikisine birden *"Kitab-ı Mukaddes"* adını vererek yeni bir Hristiyan kutsal kitap külliyyatı oluşturur ve inanırlar. Eski Ahit 39, Yeni Ahit 27 kitaptan oluşur ve Kitabı Mukaddes'in tamamı 66 kitaptan meydana gelir.

Günümüzde Hristiyan dünyası dinî hükümler bakımından Eski Ahit'i esas almasına ve onu *"şeriat kitabı"* olarak kabul etmesine rağmen uygulamada bunun etkileri yok denecek kadar azdır.

Yazarlarının adıyla anılan İncillerin biri diğerinin aynı değildir. Hepsi farklı tarihlerde yazılan bu kitapların içlerinde birbirleriyle çelişen pek çok husus vardır. Genel olarak vaaz karakterinde ve ahlaki hususlar içermektedir. Bu kitapların sonuna eklenen ve Pavlus'a ait olduğu ifade edilen Mektupları'n Hristiyan inancının oluşumunda İncillerden daha etkili olduğu öne sürülmektedir. Bundan dolayı Hristiyanlık, Hz. İsa'ın tebliğ ettiği dinden çok Pavlus'un eseri olarak görülmektedir.

Kur'an-ı Kerim

Kur'an, İslami literatürde şöyle tarif edilmektedir: *"Allah tarafından Hz. Peygamber'e vahiy yoluyla indirilen, Mushaflarda yazılı, Peygamber'imizden (sav) bize kadar tevatür yoluyla nakledilen, okunmasıyla ibadet edilen, insanlığın benzerini meydana getirmekten âciz olduğu ilahî kelamdır."*

Kur'an-ı Kerim, ayetler veya kısa sureler şeklinde çeşitli zaman ve mekânlarda, Cebrail aracılığıyla Hz. Muhammed'in kalbine inen vahiyler bütünüdür. Kur'an-ı Kerim, Peygamber'imize (sav) vahiy yoluyla nazil olan Allah kelamının adıdır. Okumak anlamına gelen "karae" filinden türemiş bir isimdir. Kur'an-ı Kerim yeryüzünün en çok okunan kitabıdır.

Kur'an-ı Kerim, ya doğrudan doğruya Hz. Muhammed'e hitap eder veya ondan söz eder; fakat hiçbir zaman ona kendi şahsi düşüncelerini söyletmez. Kur'an-ı Kerim'in her yerinde emreden veya kanunlar koyan, kıssalar anlatan veya uyaran bizzat Yüce Allah'ın kendisidir.

İslam dininin ilkelerini, hükümlerini, dünyaya ve ahirete ait bilgilerini yani prensip ve rükünlerini tam olarak veren esas kaynak Kur'an-ı Kerim'dir. Onda diğer ilahî kaynaklı kitapların özü ve özeti vardır. Maddi ve manevi ihtiyaçlar arasında tam ahenk oluşturarak onları kaynaştırır. İnsanın bedenî ve ruhi ihtiyaçlarını karşılar.

Bu kutsal kitabın adı, bizzat kendisinde birçok yerde "Kur'an" olarak verilmektedir. *"Bu Kur'an, Allah'tandır. Başkası tarafından uydurulmuş değildir. O, kendisinden önceki kitapların (asıllarını) doğrulamakta, konulmuş olan hükümleri açıklamaktadır, bunda kuşku yoktur. O âlemlerin Rabbindendir."* (Yûnus, 10/37).

Kur'an-ı Kerim, Ramazan ayında (Bakara, 2/185), Kadir Gecesinde (Kadir, 97/1), ayet ayet olarak (İsrâ, 17/106), Arapça (Zuhurf, 43/3) indirilmiştir. *"Bu Kur'an âlemlerin Rabbi tarafından, Hz. Muhammed'in kalbine, Arapça olarak Rûhu'l-Emîn vasıtasıyla indirilmiştir."* (Şuarâ, 26/192-195).

Kur'an-ı Kerim'in Arapça indirilmesi, bu lisanın kutsallığından değil Hz. Peygamber'in kendisinin ve onu tebliğ ettiği toplumun Arap ve Arapça konuşuyor olmasından kaynaklanır. Zira Allah her türlü dilin çok çok ötesinde ve üstünde

olup, bütün dilleri yaratandır. Onun lisanlarla konuşması, yani isteklerini bildirmesi şöyle bir örnekle mecazi olarak izah edilebilir: *“Diyelim ki peygamberler birer lambadır, vahiy de elektrik akımıdır. Akımın gelmesiyle lamba kendi voltuna ve rengine göre ışık verir. Bir peygamberin dili de bir bakıma ampulün rengine benzemektedir. Bu lambanın veya bu cereyanın gücü bizzat Allah tarafından belirlenmiştir.”*

Kur’an-ı Kerim, ilahî kitaplar arasında aslını ve safiyetini koruyan, bütün güvenilirliğiyle günümüze kadar gelen tek Allah kelmamıdır. Bu durum başka hiçbir kutsal kitaba nasip olmamıştır. Diğer kitapların asılları bozulmuş, içlerine bazı insan unsuru şeyler karıştırılmış veya orijinallerinden bazı eksilmeler olmuştur. Dolayısıyla bu metinler, kutsal kitap olma özelliğini kaybetmişlerdir.

Kur’an-ı Kerim, Allah tarafından gönderilen kutsal kitapların sonuncusudur ve bundan sonra vahiy ve ilahî kaynaklı bir kitap gelmeyecektir. Kur’an-ı Kerim günümüze kadar orijinallliğini korumuş ve bundan sonra kıyamete kadar da koruyacaktır. Zira bu konuda Allah’ın kesin vaadi vardır. *“Zikri (Kur’an’ı) biz indirdik biz! Onun koruyucusu da şüphesiz biziz!”* (Hicr, 15/9); *“Ona önünden de ardından da hiçbir batıl yavaşamaz, gelemmez! O hüküm ve hikmet sahibi çok övülen Allah tarafından indirilmiştir!”* (Fussilet, 41/42).

Dünyanın bütün kutsal kitapları arasında sadece Kur’an, dini mükemmelleştirdiğini belirtmekte ve bütün dinî meseleleri en ince noktalarına kadar aydınlatmaktadır. Bundan dolayı Kur’an-ı Kerim Peygamber’imize (sav) inmeye başladıktan sonra diğer kutsal kitapların hepsinin hükmü kalkmış onların yerine yeni hükümler gelmiştir.

Kur’an-ı Kerim lafız ve kelimeleriyle birlikte tevatür yoluyla korunmuş ve herhangi bir kelime bile ilave edilmeden veya eksiltme yapılmadan ilk nazil olduğu şekilde nesilden nesile

aktarılmıştır. Peygamber'imize (sav) nazil olduğu zamandan itibaren zerre kadar tahrife uğramamış olup kıyamete kadar da böyle kalacaktır.

Yukarıdaki tariftten de anlaşıldığı kadarıyla Kur'an-ı Kerim, Hz. Muhammed'e Allah tarafından indirilmiş ve her devirde yalan üzerine birleşmeleri aklın imkânsız gördüğü bir topluluklar tarafından, günümüze kadar değişikliğe uğramadan ulaştırılmıştır. Onun metni gerek namazlarda gerekse namaz dışında ibadet kastıyla okunmakta, tercümelerinin namazlarda okunması caiz görülmemektedir.

Kur'an-ı Kerim esas itibariyle bireyi muhatap almaktadır. Toplum ile ilgili mesajlar genel olarak birey üzerinden verilmektedir. Bir anlamda sağlıklı bir toplum inşası için önce bireyin arzu edilen düzeyde dindar olması istenmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de; inanç ile ilgili (itikat) temel meseleler, Müslümanların yapmakla yükümlü oldukları ibadetler genel olarak bildirilir. Bunun yanında toplumsal ilişkileri düzenleyen hükümler (muamelat), insan haklarını ve yasakları çığneyen, toplum düzenini bozanlarla ilgili cezai düzenlemeler (ukubat) yer alır. Ayrıca insana dünya ve ahiret mutluluğunu kazandıracak ahlaki kurallar, nasihat ve tavsiyeler, Allah'ın emir ve yasaklarına uyanların cennete konulacağına, uymayanların cehennemde cezalandırılacağına dair bilgiler (va'd ve va'id), ilmi gerçekler ve bilimsel araştırmaları teşvik eden ayetler, geçmişe ait kıssalar ve dualar bulunur.

Kur'an-ı Kerim Allah'a hamdedmenin şekli, en iyi dualar, insanın Allah'a, diğer yaratıklara ve kendine karşı görevleri konularında eksiksiz bilgiler verir. Her insan yaratıcısına karşı tam bir sorumluluk içerisinde olduğundan Kur'an-ı Kerim en başta bireyin kişiliğini geliştirmeye özen gösterir.

Kur'an-ı Kerim Müslümanlar için; ruhların gıdası, ahlakın temeli, ibadetlerin esası, tebliğ vasıtası, günlük zikirdir. Daha

genel anlamda bir Müslüman için dünya ve ahiret mutluluğunun yegâne kaynağı, hayatın bütün yönlerini düzenleyen temel kanundur.

Kur'an-ı Kerim kendisi ile ilgili çok çeşitli konularda bilgiler vermektedir. Onun en temel özelliği Allah kelamı olması ve vahiy olarak Cebrail tarafından Hz. Peygamber'e indirilmesi-
dir. *"İşte kitap; onda asla şüphe yoktur. O, günahattan sakınanlar için rehberdir."* (Bakara 2/2). Bu ayet pek çok şekilde yorumlanabilmektedir. Onun hemen Kur'an-ı Kerim'in başında yer alması da oldukça önemlidir. Allah'ın istediği şekilde Müslüman olanlar için bir rehber olduğu vurgusu yapılmakta, özellikle dinî alanda kendilerine çıkış yolu arayanlar uyarılmakta, başka rehber aramamaları hatırlatılmaktadır. Nitekim İsrâ suresinde de *"Kuşkusuz bu Kur'an en doğru olana iletir..."* (İsrâ, 17/9) beyanıyla Yüce Allah benzer bir hatırlatma daha yapmaktadır.

Kur'an-ı Kerim Allah kelamı olduğundan, kendi içerisinde bir bütünlük oluşturmakta ve asla çelişkilere yer vermemektedir: *"Kur'an'ı inceleyip düşünmüyorlar mı? Eğer Allah'tan başka birinden gelmiş olsaydı onda birçok tutarsızlık, çelişki bulurlardı."* (Nisâ, 4/82)

Kur'an-ı Kerim; *"Bu mübarek bir kitaptır ki onu sana, insanlar ayetleri üzerinde iyice düşünsünler, akıl, iz'an sahipleri ondan dersler, öğütler alsınlar diye indirdik."* (Sâd, 38/29) ayetiyle akıl sahibi insanları muhatap almakta, onların Kur'an-ı Kerim'i düşünerek okumalarını ve ondan ibret almalarını öğütlemektedir.

Kur'an-ı Kerim maksat ve gayesi, lafız ve üslubu, mana ve muhtevası itibarıyla akıllara durgunluk veren ebedî bir mucizedir. Hz. Peygamber bir hadisi şeriflerinde: *"Hiçbir peygamber gönderilmemiştir ki, ona insanları imana getirecek bir ayet, bir mucize verilmemiş olsun. Bana verilen mucize de*

Allah'ın vahyi olan Kur'an-ı Kerim'dir. Bu sayede ben kıyamet gününde ümmetimin diğer peygamberlerin ümmetinden fazla olacağını umuyorum." buyurmuştur (Buhârî, İ'tisâm, 1).

Kur'an-ı Kerim, insanların hiçbir zaman benzerini meydana getiremeyeceği ilahî kitaptır. *"Kulumuza indirdiğimiz kitaptan dolayı bir şüphe içinde iseniz onun benzeri bir sure de siz getirin. Eğer iddianızda samimi iseniz, Allah'tan başka taptıklarınızı da yardıma çağırın."* (Bakara, 2/23). Bu meydan okumada cinler de işin içine katılarak kapsam daha da genişletilmiştir: *"De ki: Yemin ederim, bu Kur'an'ın benzerini ortaya koymak için, insanlar ve cinler bir araya gelip birbirine destek olsa dahi onun benzerini ortaya koyamazlar."* (İsrâ, 17/88). *"Bunu yapamazsınız -ki asla yapamayacaksınız- yakıtı insanlarla taşlar olan ateşten sakının; o, inkârcılar için hazırlanmıştır."* (Bakara, 2/24).

Bu ve benzeri ayetler, Kur'an-ı Kerim'in nazil olduğu zamandan itibaren insanlığın hiçbir zaman benzerini meydana getiremeyeceği iddiasıyla bir meydan okumadır. Nitekim tarihin hiçbir döneminde onun benzeri bir kitap yazma gayretine girme cesareti gösteren olmamıştır. Çok uzun cümlelerle ifade edilebilecek olan son derece güçlü fikirler Kur'an-ı Kerim'de çok az kelime ile ifade edilmiştir. Ayrıca o, hece dizisi bakımından nesirden daha disiplinli, şiire nispetle daha serbest, ifade tarzı bakımından yer yer ayetler birbirinden farklıdır. Fakat sure sonundaki fasılalarla genel ahengin bozulmaması için ayet sonundaki ses uyumu bakımından dikkat çekmektedir.

Yapılan incelemelerde surelerde bir giriş, bir gelişme ve bir de sonuçtan oluşan belirli ve sınırlı, gerçek bir planın olduğu, girişte söz konusu edilen konuların, sonuç bölümünde eksiksiz olarak cevabını bulduğu dikkati çekmektedir. Görünüşte surelerin karışık bir durum arz etmesi ve bu karışıklığın da nüzul ve mantık kurallarınca izahının yapılamaması, Kur'an-ı

Kerim'in vahyinin Hz. Peygamber'in kalbine indirilmesinden çok önce, anlaşılması güç bir planın tasarlanmış olabileceğini düşündürmektedir.

Kur'an-ı Kerim ile ilgilenenler şunu çok iyi bilirler ki, vahiy geldiği zaman o bir kitap hâlinde olmadığı gibi sureler de kendi içlerinde düzenlenmemiştir. Hz. Peygamber, vahiy kâtiplerine gelen vahiylerin hangi surenin kaçınıcı ayeti olacağını bildirmiştir. Ancak bu arada kısa veya uzun surelerin teşekkülü yıllar almıştır. Nüzul sebepleri ve nüzul tarihleri farklı, yüz on dört surenin kendi içinde bu türlü bir uyum ve ahenk ortaya koyması, Kur'an-ı Kerim'in ilahî kudret tarafından önceden planlandığının veya onun tarafından zaman ve şartlara göre düzenlendiğinin en açık kanıtı olsa gerektir.

Kur'an-ı Kerim'in bu şekilde tamamlanmış olması, eşine ve benzerine rastlanılmayan bir olaydır. İster edebî ister başka bir alana ait olsun, hiçbir eser benzer şartlarda meydana gelmiş değildir. Kur'an-ı Kerim'in oluşumundaki bu plan sayesinde bir araya gelen ayetler, konularının çeşitliliğine ve onları zaman bakımından ayıran mesafeye rağmen herhangi bir çelişki, çatışma, sürtüşme ve kopukluk meydana gelmeden birbiriyle düzenli ve ahenkli bir bütün oluşturur. Bu durum, sanki eski bir tarihî eserin/binanın numaralanarak birbirinden ayrılan parçalarının, başka bir yerde eski şeklini aynen korumak suretiyle, tekrar inşa edilmesi gibidir.

Bu şartlarda nazil olan ve bir kitap hâline gelen Kur'an-ı Kerim'deki surelerin mantıki ve edebî birlikteliği, onun Allah tarafından tasarlanan ve belli bir plan dâhilinde Hz. Muhammed'e vahiy olarak gönderilen en üst düzeyde bir mucize olduğunu gösterir.

Kur'an-ı Kerim mana yönünden de mucizedir. Hz. Muhammed'in okuma yazma bilmediği hâlde, Allah'tan aldığı vahiy ile insanlara bildirdiği Kur'an, en yüksek gerçekleri kapsamaktadır. İster pozitif isterse sosyal bilimler alanında, in-

sanlığın asırlar sonra ulaştığı gerçekler Kur'an tarafından önceden haber verilmekte, hiçbir bilimsel buluş onun getirdiklerinin aksini ortaya koyamamaktadır. Yapılan bilimsel ve teknolojik çalışmalar onunla çelişmek, çatışmak şöyle dursun aksine Kur'an'ın anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır.

Kur'an-ı Kerim hem zaman şümul hem de mekân şümul bir ilahî kitaptır. Geçmiş peygamberlere gelen kitaplar belli bir coğrafya ve belli bir topluluğu muhatap alırken, Kur'an-ı Kerim kıyamete kadar dünyanın her tarafındaki insanların kutsal kitabı olma özelliğine sahiptir.

Kur'an-ı Kerim'den önceki kutsal kitaplar, onlara inanan din adamlarına korunmak üzere emanet edilmesine rağmen korunamamıştır (Mâide, 5/44). Diğer kutsal kitapların başına gelen tahrif olayı Kur'an-ı Kerim için asla söz konusu olmamıştır. Buna karşılık Cenâb-ı Allah, diğer kitaplardan farklı olarak, onların başına gelen eksilme, bozulma, değişme ve kaybolma gibi durumların Kur'an-ı Kerim'in başına da gelmemesi için onu korumayı kendi uhdesine almış ve kıyamet gününe kadar onu korumayı taahhüt etmiştir (Hicr, 15/9). Dolayısıyla ona Hz. Peygamber dâhil hiçbir insani unsur karışmamıştır. Nitekim bu hususta Kuran-ı Kerim'de *"Eğer Peygamber bize atfen bazı sözler uydurmuş olsaydı elbette onu kısıvrak yakalardık. Sonra onun can/şah damarını koparırdık. Hiçbiriniz buna mâni olamazdınız."* buyrulmuştur (Hâkka, 69/44-47).

Netice itibarıyla İslam'a göre Kur'an-ı Kerim, Allah'ın kelimidir ve en son ilahî kitaptır. Bu yüzden gece gündüz, fırsat bulan her müminin onu sık sık okuması, anlaması ve hayatta kaldığı sürece hükümlerini uygulaması istenir. Ayrıca diğer kutsal kitaplardan farklı olarak, kolayca ezberlenebilen bir kitap olma özelliğine sahiptir. Bu özellik dünyada başka hiçbir kitaba nasip olmamıştır. Kur'an-ı Kerim'i baştan sona kadar ilk ezberleyen Hz. Peygamber olmuştur. İslam dininde namazlarda okuyacak kadar Kur'an-ı Kerim'i ezberlemenin her

erkek ve kadına farz kılınmış (Müzzemmil, 73/20) olmasının katkısıyla, Hz. Peygamber'in tavsiyeleri doğrultusunda onu ezberleme (hafızlık) geleneği İslam'ın ilk yıllarından itibaren artarak devam etmiştir.

1. Kur'an-ı Kerim İle İlgili Kavramlar

Vahiy

Vahiy, hızlı bir işaret veya insanın kalbine aniden gelen ilahî mesajdır. Bu bir tür şimşek çakması gibi nitelenebilir. Vahiy başkasına gizli kalacak şekilde, muhatabı özel ve hızlı bir şekilde bilgilendirmektir. Dinî terminolojide; Allah'ın ilahî bir hükmü veya bilgiyi bildirmesi olarak ifade edilir.

Başka bir ifade şekli ile vahiy, insanla Allah arasındaki temasın en yüksek derecesi, haberleşmenin en güvenilir ve en yalın olanıdır.

Vahiy ile ilham birbirinden farklıdır. Vahiy, Allah tarafından olduğu kesin olarak bilinen, Peygamber'in kalbine gelen gerçek bilgilerdir. İlham ise kaynağı belli olmayan bir his ve şudur. Başka bir ifade ile ilham delilsiz olarak, yani bilgi araçlarımızdan birine dayanmaksızın, feyiz yoluyla kalbe doğan bilgilerdir. İnsanın ilham konusunda bir yargılama ve anlama hatası yapması mümkündür.

İnsan için bilgi yolları selim hisler, akıl ve doğru haber olmak üzere üç türdür. His ve tecrübe alanına girmeyenler akıl ile bilinmektedir. Ancak aklın da her şeyi bilmesi mümkün değildir. Akıl ve hisler ile bilinmeyen şeyler konusunda sadık bir habercinin haberine ihtiyaç vardır ki vahiy ve nübüvvet (peygamberlik) bu kısımdandır. Fakat vahyin oluş şeklini ve içeriğini, peygamberliğin sırlarından olduğu için, sadece peygamberler bilebilir.

Kelam kitaplarında vahyin geliş şekilleri ile alakalı olarak bazı sıralamalar bulunmaktadır. Bunlar arasında peygamber-

ler için geçerli olan sadık rüyadan da söz edilmektedir. Allah ile insan arasında kişinin sahip olduğu haberleşme araçları arasında en zayıf olanı belki de rüyadır. Özü itibarıyla rüya ile amel olmadığı gibi, peygamberlerin gördüğü rüyalar dışında (rüyâyı sâdıka) birinin gördüğü rüya başkaları için bir kıymet hükmünde değildir.

Kur'an-ı Kerim vahiy şekillerini şöyle haber vermektedir: *"Herhangi bir beşer ile Allah'ın konuşması ancak vahiy ile yahut perde arkasından ya da bir elçi gönderip, izni ile dilediğini vahiy etmesi şeklinde olabilir..."* (Şûrâ, 42/51).

Vahiy getiren melek olarak Kur'an-ı Kerim'de Cebrail ve Rûhu'l-Kudüs kelimeleri eş anlamlı olarak geçmektedir. Bazı rivayetlerde Hz. Muhammed'e ilk vahyi getiren meleğe Nâmûs-ı Ekber (kendisine ilahî sırlar verilen melek) adı verilmiştir. Gerek Kur'an-ı Kerim gerekse diğer rivayetlerden anlaşıldığına göre hem Hz. Muhammed'e hem de diğer peygamberlere vahiy getiren melek, Rûhu'l-Kudüs, Rûhu'l-Emîn veya Nâmûs-ı Ekber gibi çeşitli isimlerle anılan Cebrail'dir. Peygamberlerden başka hiç kimseye melek yoluyla vahiy gelmiş olamaz.

Yukarıda işaret edilen vahyin ilk iki şekli olan selim hisler ve akıl daha aşağı derecede olup hem peygamberlere hem de peygamber olmayan kişilere olabilir. Üçüncü şekli olan doğru haber ise, Allah'ın yalnız peygamberlerine gönderdiği vahiydir. Vahyin bu şekli çok özeldir. Allah bununla insanlara bildirmek istediği en mühim ilahî tebliğleri iletir. Kur'an-ı Kerim, insanlığın dünya ve ahiret mutluluğu için gönderilen yüce bir kitap olması sebebiyle, vahyin bu en yüksek şekli ile gönderilmiştir.

Ayet

Ayet; alamet, nişan, ibret, mucize, delil gibi anlamlara gelmektedir. Ayet kelimesinin çoğulu âyât'tır. Ayetler başlangıcı

ve sonu belli, sure içindeki bölümlerdir. Ayetler muhkem (anlamı açık ve kesin olanlar), müteşâbih (anlamı açık olmayan ve anlaşılamayan) olarak ikiye ayrılmaktadır.

Ayetler doğrudan doğruya indiği gibi, çoğunlukla meydana gelen bir olayın hemen sonrasında, olayı çözümlmek ve Hz. Peygamber'e sorulan soruları cevaplamak için inmişlerdir. Ayet veya ayetlerin inmesine sebep olan olay veya soruya "sebebi nüzül" (iniş sebebi) denilmiştir.

Kur'an-ı Kerim'in ilk nazil olan ayetlerinin Müddesir suresi ayetlerinden olduğu yönünde bazı görüşler olsa da bunların Alâk suresinin ilk beş ayeti olduğu üzerinde görüş birliği vardır.

Kur'an-ı Kerim yaklaşık yirmi üç senede (yirmi iki yıl iki ay yirmi iki gün) ayet ayet nazil olmuştur. *"İnkârcılar, 'Kur'an ona bütününüyle indirilseydi ya.' diyorlar. Oysa biz onu senin kalbine iyice yerleştirmek için böyle yaptık ve onu uygun aralıklarla parça parça gönderdik."* (Furkân, 25/32). Bu ayeti açıklayanlar ezberleme ve etrafa yayılma kolaylığı bakımından Kur'an-ı Kerim'in ayet ayet nazil olduğunu, bazı surelerin toptan inmesine karşılık bazılarının birkaç defada nazil olduğunu belirtmişlerdir.

Ayetlerin sayısı konusunda bilim insanları arasında birlik yoktur. Bazıları sure başlarındaki bazı harfleri ayet saymazken, bazıları ayet duraklarını ayrı düşünmüşler veya birkaç ayeti birleştirmişlerdir. Bu nedenle Kur'an'ın 6666 ayetten oluştuğu yönündeki genel görüş yanında onun 6616 veya 6236 olduğunu ileri sürenler de vardır.

Sure

Sure; yüksek makam, yüksek derece, şeref, şan gibi anlamlara gelmektedir. Kur'an-ı Kerim toplam 114 sureden oluşmakta-

dır. En uzun sure 286 ayet ile Bakara iken en kısılları üç ayet-ten oluşan Asr, Nasr ve Kevser sureleridir.

Kur'an-ı Kerim sureleri Mekkî (Mekke'de inenler) ve Medenî (Medine'de inenler) olmak üzere ikiye ayrılır. Mekkî surele-
rin içinde Medenî, Medenî surelerin içinde Mekkî ayetler var-
dır. Kur'an-ı Kerim'i oluşturan 114 surenin 92'si Mekkî, yani
Mekke'de nazil olanlar, kalan 22 tanesi de Medenî yani Medi-
ne'de nazil olanlar olarak kabul edilir. Medine'de nazil olan
surelerin çoğu uzun olduğu için Kur'an-ı Kerim'in üçte birini
kaplar. Fakat Kur'an-ı Kerim'in toplanmasında surelerin bu
sınıflandırmaları dikkate alınmamıştır.

Mekke'de inen sureler Allah'a iman konusu ile Müslümanla-
rın bu imana davetiyle alakalıdır. Allah'ın her iyi ve kötü hare-
ketin karşılığını veren, kadiri mutlak (mutlak güç sahibi), her
yerde hazır ve nazır olduğu imanına davet ve hatırlatmaya
ısrar edilir. Bunun yanında iyi ve asil amellere teşvik vardır.

Medine'de inen surelerde ise bu imanın amele/aksiyona/
pratiğe dönüştürülme gayesi öne çıkar. İyiliğin ve kötülüğün
ne olduğunu izah eder.

Mekkî surelerin genellikle ilahî müjdeler nitelikli olmasına
karşılık, Medenî sureler bu müjdelerin gerçekleşmesi ile ala-
kadar olmaktadır.

Mekkî sureler Allah'a imanın kalbe ve beyine nasıl huzur ve
güven verdiğini anlatırken, Medenî sureler insanların birbir-
leriyle ilişki tarzlarının nasıl bir mutluluk ve huzur vesilesi
olacağını açıklar.

2. Kur'an-ı Kerim'in Yazılması

Kur'an ayetleri nazil oldukça Peygamber'imiz (sav) onları va-
hiy kâtipleri aracılığıyla çeşitli kâğıt benzeri bez, varak, hur-
ma dalları, deri, kürek ve kaburga kemikleri, ağaç kabukları,
levha, düz taş gibi yazılabilecek araçlara yazdırmıştır.

Hız. Peygamber, kendisi okuryazar olmadığı için, inen ayetleri gençlerden oluşan ve vahiy kâtibi denen kimselere yazdırmıştır. Çeşitli tarihî kaynaklarda vahiy kâtiplerinin sayılarının yirmi dokuza kadar ulaştığı rivayet edilmiştir. Bunların içinde en meşhurları Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Muaviye, Hz. Zübeyr b. Avvam, Hz. Saîd b. As, Hz. Amr b. As, Hz. Übeyy b. Ka'b, Hz. Zeyd b. Sabit'tir. Ayrıca Kur'an-ı Kerim'i öğrenmek ve ibadetlerinde okumak için, yazılan nüshalardan kendileri adına çoğaltanlar da olmuştur. Nitekim Hz. Ömer, henüz kendisi Müslüman olmadan önce, Müslüman oldukları için cezalandırmak üzere kız kardeşinin evine gittiğinde, onları "*Taha*" suresinin ilk ayetlerini yazılı bir metinden okurken bulmuştur.

Yazılan Kur'an-ı Kerim ayetleri, vahiy devam ettiği için herhangi bir sıraya konmaksızın, vahiy kâtipleri ve diğer bazı Müslümanların evlerinde yazılı nüshalar hâlinde korunmuştur. Onun surelerinin toplu şekilde ezberlenmesi, vahiy gelmesi tamamlanmış olmadığı için, Hz. Peygamber'in vefatı öncesinde ancak mümkün olabilmıştır. Peygamber'imiz, Kur'an-ı Kerim ayetlerinin kendi sözleri ile karıştırılma ihtimali dolayısıyla belli bir süre, "*Benden Kur'an'dan başka duyduğu bir şeyi yazan onu imha etsin.*" (Müslim, Zühd, 72) diyerek sahabeleri uyarmış, onlar da bu emre uyarak ayetlerin dışında başka bir şey yazmama konusunda dikkat ve özen göstermiştir.

Nazil olan ayetler aynı zamanda Müslümanlar tarafından ezberlenmiştir. Kur'an-ı Kerim ayetleri nazil oldukça, Peygamber'imiz (sav) onları huzurunda bulunanlara okumuş, ashabın çoğu bunları ezberlemiş, sonra da başkalarına ezberletmiştir. Bu anlamda Hz. Peygamber'in "*Sizin en hayırlınız Kur'an'ı öğrenen ve öğretendir.*" (Tirmizî, Fezâilü'l-Kur'ân, 15) hadisi çok önemli bir teşvik sebebi olmuştur. Ashap için bu dünyada en kutsal ve kıymetli şey Kur'an-ı Kerim'di. Onlar bunun korunması ve hayata hâkim kılınması için her türlü

gayret ve fedakârlığa katlanmışlar, her türlü tehdit ve tehlikeye göğüs germişlerdir. Bu sebeple Kur'an-ı Kerim'in ruhu onlara ruh vermiş, nuru onların yolunu aydınlatmıştır.

Vahiy kâtipleri tarafında yazılan ayetlerin hangi surenin hangi ayeti olacağı Peygamber'imize (sav) Cebrail tarafından haber verilmiş o da bu bilgileri, *"Bu ayeti şu veya şu ayetlerin bulunduğu sureye yaz."* şeklinde kâtipleriyle paylaşmıştır. Dolayısıyla her ne kadar ayetler şeklinde parçalı bir yapı görünümü olsa da Kur'an-ı Kerim, başlangıçtan itibaren bütün bir kitap karakterinde indirilmiştir. Bu durum Kur'an-ı Kerim'in öğrenilmesi, ezberlenmesi ve ibadetler esnasında okunması bakımından da ayrı bir önem arz etmiştir. Abdullah b. Mes'ud'un (r.a.) *"Bizzat Hz. Peygamber'in ağzından yetmişden fazla sure öğrendim."* şeklindeki beyanı, bunu açık bir şekilde desteklemiştir. (Buhârî, Fezâilü'l-Kur'ân, 8)

Peygamber'imiz (sav) hayatta iken vahiy gelmeye devam ettiği için Kur'an-ı Kerim ayetlerini bir kitap hâline getirmek mümkün olmamıştır. Ancak kaynakların belirttiklerine göre, Hz. Peygamber her yıl Ramazan ayında, Kur'an'ı Kerim'in o zamana kadar kendisine vahyedilen kısmını Cebrail'e ezbere okumuştur. Peygamber'imiz (sav) bu okumayı aynı zamanda arkadaşlarının önünde gerçekleştirmiş, böylece ellerinde Kur'an-ı Kerim nüshası bulunanlar karşılaştırmalar yaparak yanlışlar varsa düzeltilmiştir. Hz. Peygamber'in kerimesi Hz. Fatıma'nın bildirdiğine göre; vefatından önceki son yılın Ramazan ayında Cebrail ile birlikte yapılan bu okuma iki kere tekrarlanmıştır. Hz. Peygamber, bu olayın yakın zamanda vefat edeceği anlamına geldiğini anlamıştır.

3. Kur'an-ı Kerim'in Toplanması / Bir Kitap Haline Getirilmesi

Kur'an-ı Kerim her ne kadar parça parça vahyedilmişse de onun uzun süre böyle dağınık bir hâlde kaldığını zannetmek

yanlıştır. Adından da anlaşılacağı gibi Kur'an-ı Kerim, baştan itibaren bir kitap niteliği taşımıştır. Son ayet nazil oluncaya kadar bir kitap hâline getirilememiş fakat başlangıçtan itibaren gelen vahiyler bir tertip dâhilinde gönderilmiş ve korunmuştur. Nitekim vahyedilen her ayet ve her surenin Kur'an-ı Kerim'de belirlenmiş kesin bir yeri olmuş ve sonradan onun toplanması esnasında bu husus göz önüne alınmıştır.

Bugün okuduğumuz şekliyle bütün surelerin Hz. Peygamber'in sağlığında bizzat kendisi tarafından aynen tertip ve tanzim edildiği hususunda bütün kaynaklar ittifak hâlinindedir. Zaten Kur'an-ı Kerim, Hz. Peygamber'in sağlığında tamam olarak ve belirli bir sıra dâhilinde birçok kimsenin hafızasında vardı. Fakat o zamanda Kur'an-ı Kerim'in henüz tam olarak yazılı ve tertip edilmiş bir nüshası mevcut değildi. Hz. Peygamber'in her yıl Ramazan ayında Cebrail ile birlikte geleneksel hâle getirdiği okumaları bir bakıma kitap hâline gelmiş bir Kur'an-ı Kerim okunmasından ibaretti. Dolayısıyla Kur'an-ı Kerim Peygamber'imiz (sav) hayatta iken bir anlamda gerek sureleri gerekse ayetleri itibarıyla bugünkü şekliyle tertipli ve sıralı idi. Hz. Peygamber'in sağlığında, yüzlerce hafızın Kur'an-ı Kerim'i günümüzdeki tertip üzere ezberlemiş olmaları da onun baştan itibaren belli bir disiplin içerisinde toplandığını göstermektedir. Sadece onun zamanında sureler ve ayetler bugünkü hâliyle yazılı bir metin hâline getirilememiştir.

Hz. Peygamber'in vefatından sonra yer yer dinden dönme hareketleri başlamış, bazı yalancı peygamberler türemiş, Halife Hz. Ebu Bekir ortaya çıkan kargaşa durumunu düzeltmek için onların üzerine asker göndermiştir. Bu olaylardan birisi Yemame'de olmuş ve yapılan savaşta çok sayıda Kur'an-ı Kerim hafızı şehit olmuştur. Bu durumdan etkilenen Hz. Ömer, başka savaşlarda daha başka hafızların da şehit olabileceğini düşünerek, henüz bir kitap hâline getirilmeyen Kur'an-ı Kerim için bu durumun tehlike oluşturabileceğini Halife Hz. Ebu Bekir'e anlatmıştır.

Hız. Ebu Bekir, Hız. Ömer'in tavsiyesi üzerine, yazı işlerini çok iyi bilen, aynı zamanda Hız. Peygamber'in sekreteri konumundaki vahiy kâtiplerinden olan Zeyd b. Sabit'i (r.a.) görüşmek ve istişare etmek üzere yanına çağırır. Zira o, Hız. Peygamber'in talimatıyla Süryanice ve İbraniceyi öğrenmiş, Kur'an-ı Kerim'in anlamına vâkıf, sahabenin fakihlerinden kültürlü birisidir. Bütün bunların yanında Hız. Zeyd b. Sabit, Hız. Peygamber'in Cebrail ile geleneksel hâle gelen Ramazan ayı mukabelelerinin sonuncusunda onların yanında hazır bulunur.

Hız. Ebu Bekir, Hız. Ömer'in anlattıklarını Hız. Zeyd b. Sabit ile paylaşır. O, *"Resûlullah'ın yapmadığı işi ben nasıl yaparım?"* diyerek tepki gösterir. Bunun üzerine Hız. Ebu Bekir, Hız. Ömer'in konuyu teklif ettiği zaman aynı gerekçelerle kendisinin de Kur'an-ı Kerim'in toplanmasına sıcak bakmadığını, ancak onun çok hayırlı bir iş olacağı konusunda yemin ederek talebinde ısrar ettiğini ve kalbini yumuşattığını, şimdi kendisinin de bu konuda onun gibi düşündüğünü Hız. Zeyd b. Sabit'e anlatır. Ona *"Sen genç ve akıllı bir adamsın. Senin aleyhinde söylenecek söz yoktur. Seni asla itham edemeyiz. Resûlullah'a vahiy yazıyordun. Kur'an'ı tetebbu ederek (derinlemesine araştırarak) topladın."* diyerek Kur'an-ı Kerim'i toplamak üzere kurulacak komisyona başkan olarak görevlendirir. Hız. Peygamber'in vefatında 21 yaşında olan Hız. Zeyd, bu yeni görevini üstlendiği zaman 22 yaşında idi. Başlangıçta o da Hız. Ebu Bekir gibi düşünür ve sonra ikna olur. Hız. Zeyd: *"Vallahi bana bir dağı taşımayı teklif etseler, bundan daha ağır olmazdı."* diyerek sorumluluğunun büyüklüğüne dikkat çeker.

Hız. Zeyd b. Sabit başkanlığında oluşturulan komisyon, Kur'an-ı Kerim'in bir kitap hâline getirilmesi için, bu kitapta yer alacak ayetlerin Hız. Peygamber'in huzurunda yazıldığına dair iki şahit ile birlikte getirilmesini ister. Hız. Ömer: *"Her kimin elinde Resûlullah'tan aldığı yazılı Kur'an parçası varsa onu getirsin."* diye ilan eder. Komisyon başkanı Hız. Zeyd kendisi hafız olduğu için bütün Kur'an-ı Kerim'i ezbere bilmesine

rağmen işine ne kadar önem verdiğini göstermek için bunları yapmıştır. O Kur'an'ı Kerim'i *"Yazılı oldukları şeylerden ve kur-
ranın hafızalarından topladım."* der.

Kur'an-ı Kerim'in toplanmasında ayetlerin tertibi Cebrail'in Hz. Peygamber'e bildirdiği şekliyle olmuştur. Ayetler ilk nazil olduklarında Hz. Peygamber, vahiy kâtiplerine bu ayeti şu surenin şurasına yazın diye emretmiş, onlar da gereğini yerine getirmiştir. Hz. Peygamber zamanında Kur'an ayetlerinin hareke ve noktalama işaretleri olmadığı için konmamıştır. Bunlar okuyucuya kolaylık olması bakımından sonradan eklenmiştir.

"Onu toplamak ve okumak bize aittir." (Kiyâme, 75/17) ayeti ile Kur'an-ı Kerim'in tertibi ilahî vahiy ile Hz. Peygamber zamanında yapılmıştır. Gerek Hz. Ebu Bekir zamanında yapılan Kur'an-ı Kerim'in toplanması gerekse Hz. Osman zamanında yapılan Kur'an-ı Kerim'in çoğaltılması esnasında bu sıralamaya aynen uyulmuştur. Bilim insanları arasında bu konuda görüş birliği bulunmaktadır.

Kur'an-ı Kerim surelerinin sıralanmasının da aynen ayetlerde olduğu gibi, vahiy yoluyla Hz. Peygamber'e bildirildiği ve Kur'an-ı Kerim'in toplanması esnasında bu esasa uyulduğu söylenmektedir. Bunun en önemli delillerinden birisi olarak, hafızların Kur'an-ı Kerim'i ezberlemeleri ve Müslümanların onları namazda okumaları gösterilmektedir. Burada surelerin uzunluk ve kısalıkları yanında konular arasındaki benzerlik ve yakınlıkların da etkili olduğu belirtilmektedir. Elimizdeki Kur'an-ı Kerim'in, gerek ayetlerin tertibi gerekse surelerin tertibi bakımından Hz. Peygamber zamanındakinin aynısı olduğu kabul edilmektedir.

Kur'an-ı Kerim'in sure isimleri de Hz. Peygamber zamanında belirlenmiştir. Hadislerde çeşitli vesilelerle bu sure isimlerinden söz edilmektedir.

Hız. Ebu Bekir zamanında Kur'an-ı Kerim, "Mushaf" denilen tek cilt bir kitap hâlinde toplanmıştır. Bu toplama işi Peygamber'imizin (sav) vefatından yaklaşık altı ay kadar sonra başlamış ve bir yıl içerisinde tamamlanmıştır.

Kitap hâline getirilen Mushaf, Hız. Zeyd b. Sabit tarafından Hız. Ebu Bekir'e teslim edilmiş ve o da ölünceye kadar yanında saklamıştır. Hız. Ebu Bekir onu hastalığı esnasında kendisinden sonra halife olarak belirlediği Hız. Ömer'e vermiştir. Hız. Ömer vefatından çok az önce onu Hız. Peygamber'in muhterem eşlerinden olan kızı Hız. Hafsa'ya emanet etmiştir. Hız. Osman halife seçildikten sonra bu Mushaf'ı, Kur'an-ı Kerim'in çoğaltılması esnasında belli bir süre almış sonra yine Hız. Hafsa'ya iade edilmiştir.

Hız. Osman'ın hilafeti zamanında İslam devletinin sınırlarının gelişmesi, başta Anadolu ve Azerbaycan olmak üzere çeşitli din ve kültürlerle mensup millet ve devletlerin bu yeni devletin içinde yer alması, ister istemez Kur'an-ı Kerim'in kıraat (okuma) farklılıklarına sebep olmuştur. Yapılan savaşlar esnasında Suriye'den gelen askerlerin Hız. Übey b. Ka'b, Iraklılardan oluşan askerlerin de Hız. Abdullah b. Mes'ud kıraati üzere Kur'an-ı Kerim'i birbirlerinden farklı şekillerde okudukları anlaşılmıştır. Bu durum Müslümanlar arasında anlaşmazlıklara sebep olmuş, her iki taraf kendi kıraatlerinin daha doğru ve üstün olduklarını iddia etmiştir.

Sahabenin ileri gelenlerinden Hız. Huzeyfetü'l-Yemani, Halife Hız. Osman'a gelerek bu ihtilafların yakın gelecekte Müslümanlar arasında bir fitne ve ayrılık sebebi olacağını ve geçmişte Yahudi ve Hristiyanların başına gelenlerin Müslümanların da başına gelebileceğini ve acilen tedbir alınması gerektiğini hatırlatmıştır.

Hız. Osman, Kur'an-ı Kerim'i çoğaltarak bu tartışmaları sonlandırmak için yine Hız. Zeyd bin Sabit'in başkanlığında, içlerinde Hız. Abdullah b. Zübeyir, Hız. Saîd b. As, Hız. Abdurrah-

man b. Haris b. Hişam'ın da bulunduğu bir kurul oluşturmuştur. Onlara *"Herhangi bir kelimenin yazılışı hakkında ayrılığa düşecek olursanız, onu Kureyş lehçesine göre yazınız."* talimatını vermiştir (Buhârî, Menâkıb, 4). Bu kurul en emin yollardan giderek, Hz. Hafsa'dan getirtilen Mushaf'ı esas almış, onu beş veya yedi adet çoğaltmıştır. Bunlardan, tartışmaların yoğun olarak yaşandığı Kûfe, Basra, Şam, Mekke, Yemen ve Bahreyn gibi büyük şehirlere, *"Mesahif-i Ensar"* adıyla problemlerin çözümünde esas alınmak üzere birer adet göndermiştir. *"İmam"* adı verilen bir nüsha da Medine'de Hz. Osman'ın yanında bırakılmıştır. Medine'deki bu Mushaf, ihtilaf hâlinde müracaat edilecek esas nüsha olmuştur. Böylece bütün Müslümanlar arasındaki okuma farklılıkları ortadan kaldırılmış, birlik sağlanmış, olası büyük bir fitne ateşi söndürülmüş, Kur'an-ı Kerim'in dünyanın her yerinde ve kıyamete kadar aynılığı teminat altına alınmıştır.

Kitap hâline getirildikten sonra dünyanın her yerinde yaşayan çeşitli mezheplere mensup bütün Müslümanların elindeki Kur'an-ı Kerimler, *"Fâtîha"* suresi ile başlamakta ve *"Nâs"* suresi ile tamamlanmaktadır.

e- Peygamberlere İman

Peygamberlik

Allah'ın kulları arasından seçtiği ve vahiy ile şereflendirerek emir ve yasaklarını insanlara ulaştırmak üzere görevlendirdiği elçiye “*peygamber*” denir. Peygamberler insanların uymaları gereken kuralları içeren vahiy ve ilhama mazhar olan kılavuzlardır.

İnsanoğlu, yegâne manevi rehberi ve ölçüsü olan akıl ile bazı gerçeklere vâkıf olma sevdası taşımış ve bununla bazı kazanımlar elde etmiştir. Fakat öğrendiklerinin doğru olup olmadığını gösterecek, şaşmaz bir ölçü olmadığından çoğu kere yanılmış, yanlış yollara sapmıştır. Bu durum onu iyiye, doğruya, hakka götürecektir bir öndere/rehbere ihtiyacı olduğunu açık bir şekilde göstermiştir ki bu önderler peygamberlerdir.

Peygamberler insanların en akıllı ve ahlaklı olanları arasından seçilirler. Beden ve ahlak bakımından da insanlar tarafından tenkide tabi tutulmayacak kadar mükemmeldirler.

Peygamberler, iman ve itikat esaslarını, ibadet vazifelerini, Yüce Allah'ın emir ve yasaklarını, ilahî hükümleri insanlara tebliğ ederler. Ahlaki görevleri telkin ve tavsiye ederek onları doğru yola yönlendirir, iyiliklerden dolayı rahmetle müjdelar, kötülüklerden dolayı da azapla korkuturlar.

Peygamberlik, Allah'ın insanlığa bir inayetidir. Geçmişin karanlıklarından geleceğin sonsuzluğuna kadar insanların yolunu onlar aydınlatmışlar, insanlara doğru yolu göstermişlerdir. İnsanlığın problemlerini çözmüşler, ölümün mutlak bir yokluk olmayıp ebedî bir hayatın başlangıcı olduğunu, hayır ve şer, erdemlilik ve kötülüğün boyutlarını onlar öğretmişlerdir. İnsanlık peygamberler sayesinde Yaratan'ını tanımış, nereden geldiğini, niçin geldiğini, nereye gideceğini, haklarını ve sorumluluklarını öğrenmiştir. Allah'ın emir ve yasaklarını insanlara peygamberler bildirmişlerdir.

Peygamberler insanları hak dine davet eden kimseler olarak, Allah tarafından görevlendirilir. Çalışma, bireysel gayret, ibadet ve taat ile peygamber olunmaz. İslam anlayışına göre peygamberlik kesbî değil, vehbîdir. Dolayısıyla peygamberler, Allah'ın gönderdiği kutsal kitapları ve onların içerdiği dini insanlığa tebliğ eden mümtaz şahsiyetler olmalarına rağmen, Allah bildirmedikçe peygamber olacaklarından habersizdirlere. Dinin insan tarafından üretilen bir değerler bütünü olmadığı nasıl kesin bir husus ise, insan olduklarından hiç kuşku duyulmayan peygamberlerin uluhiyet alanına girmedikleri de bir o kadar tartışılmazdır. Esasen peygamberlerin hiçbirisi böyle bir iddiada da bulunmaz, kendilerinin Allah'ın emirlerini yerine getirmekle yükümlü birer kul ve sadece Allah'tan aldıkları vahiyleri tebliğ etmekle görevli ve sorumlu olduklarını söylerler.

Gaybı Allah'tan başka kimse bilemez (Neml, 27/65). İnsan olmaları dolayısıyla peygamberler de gaybı bilemezler. Nitekim Hz. Peygamberle ilgili bir ayet-i kerimede Cenab-ı Hak şöyle buyurmaktadır: "...Ben gaybı da bilmem..." (En'am, 6/50; Ayrıca bk. Hud, 11/31). Bununla birlikte vahiy de gayb ile ilgili bir bilgi, bir haberdur. Allah onu elçisine bildirdiği zaman, o da insanlara tebliğ eder (Al-i İmran, 3/44; Hud, 11/49). Dolayısıyla Peygamberler gayb hakkında diğer insanlardan önce bilgi sahibi olabilmektedir. Bunun yanında sadece peygam-

berlere bildirilen gaybın olması da mümkündür. Cenab-ı Allah: "... ve Allah sizi (gayba) vakıf kılacak değildir. Fakat Allah elçilerinden dilediğini seçer (onu gaybe vakıf kılar). O halde Allah'a ve O'nun elçilerine inanın..." (Al-i İmran, 179) buyurmaktadır.

Yüce Allah, insanların dünya ve ahiretleri ile ilgili öğrenmeleri gereken her şeyi peygamberlerine vahyetmiş, peygamberler de görev ve sorumluluklarının gereği olarak, Allah'tan aldıkları vahyi insanlığa bildirmişlerdir. Ahzab suresinde bu husus şöyle ifade edilmektedir: *"Allah'ın kendisi için takdir ve emrettiği bir şeyi yerine getirme hususunda peygamberler için bir sıkıntı ve sakınca olamaz. Allah'ın hükmü değişmez kaderdir. Daha önce gelip geçen, Allah'ın vahyini insanlara ulaştıran, ondan çekinen, Allah'tan başka hiç kimseden çekinmeyen peygamberler hakkında da Allah'ın kanunu böyledir. Hesap sorucu olarak Allah kâfidir."* (Ahzâb, 33/38-39).

Peygamberler, tek olan Allah'a imanı emretmiş, onun dışındaki bütün varlıkların kutsallaştırılarak ona eş tutulmasının şirk olduğunu belirtmiş, ibadet ve duaların sadece O'na yapılması gerektiğini öğretmişlerdir (Nahl, 16/36; Enbiyâ, 21/25; Mü'minûn, 23/32; Hadîd, 57/8).

Peygamberler birer insan olarak, Cenâb-ı Allah tarafından kendisine vahyedilen bütün dinî inanış ve uygulamalardan sorumludurlar. Hatta onlar, diğer insanlardan farklı olarak bu ilahî mesajı toplumun diğer fertlerine tebliğ etmek, ulaştırmak, tebyin denilen açıklama ve uygulamalarını da göstermek zorundadırlar.

Peygamberler tanrısal varlıklar olmadıklarından insani fonksiyonlarının tamamını eksiksiz olarak kullanırlar. Yerler, içeryerler, ağlarlar, gülerler, sevinirler, evlenirler, çoluk-çocuk sahibi olurlar, acılara katlanırlar, yaşlanırlar ve ölürleryerler. Diğer insanlar gibi çeşitli dünyevi sıkıntılarla denenyerler. Bütün bunların yanında diğer insanlardan farklı olarak seçilmiş olma özel-

likleri de vardır. Allah’a kulluk görevlerini yerine getirme konusunda asla eksiklikleri ve kusurları olmadığı gibi, sahip oldukları meziyetleri itibarıyla içinde yaşadıkları toplumun bireyleri tarafından yaptıkları davet dışında herhangi bir yönleriyle eleştirilemezler (Furkân, 25/7, 20).

Allah insanlara mesajını peygamberlere indirdiği vahiy aracılığı ile bildirmiştir. Bunlar Kur’an-ı Kerim başta olmak üzere genel olarak kutsal kitaplar şeklinde isimlendirilmiştir. Bu kitaplar peygamberler sonrasında da onların getirdikleri hükümlerin devamlılığını sağlamıştır. Peygamberlik silsilesinde peygamberlerin tamamına kitap verilmediği, büyük çoğunluğunun kendilerinden önce gelen kitapların hükümlerine tabi tutuldukları görülmüştür.

İslam literatüründe peygamberler “*resul*” ve “*nebi*” olarak iki kısma ayrılırlar. Bunlardan haber getirenlere nebi, elçilik yapanlara da resul denir. Başka bir tarife göre, kendine yeni bir kitap verilen peygamber resul, bir başka Peygamber’e gelen kitap hükümlerinin uygulanmasıyla görevli ve sorumlu olan da nebidir. Günümüz Türkçesinde her ikisi için birden, haber getiren anlamında Farsça kökenli peygamber kelimesi kullanılır.

Hz. Ebu Zer el- Gıfari’nin sorduğu bir soruya cevap olarak Hz. Peygamber; 315’i resul olmak üzere toplam 124 bin nebinin Allah tarafından görevlendirildiğini haber vermektedir (İbn Hanbel, V, 266).

Peygamberlere iman, insanlara doğru yolu göstermek için Allah tarafından seçkin kimselerin görevlendirildiğine, bu kimselerin Allah’tan getirdiği bütün bilgilerin, vahyin ve kutsal kitapların gerçek ve doğru olduğuna inanmak demektir.

İslam dininin iman esaslarından birisi, peygamberlere imandır. Peygamberliğin Hz. Âdem ile başladığı bilinir, fakat bunların tamamının isimleri, görevlendirildikleri zaman, toplum

ve coğrafya hakkında net ve detaylı bilgiler yoktur. Her Müslüman, Allah'ın insanlara zaman zaman peygamberler gönderdiğine, Kur'an-ı Kerim'de adı bulunsun veya bulunmasın, aralarında herhangi bir ayırım yapmaksızın, onların hepsine birden inanmakla yükümlüdür (Bakara, 2/285). Bunun yanında her Müslümanın en son gönderilen Peygamber'in Hz. Muhammed olduğuna ve ondan sonra da peygamber gelmeyeceğine kesin olarak iman etmesi gerekir. Ben Müslüman'ım diyen bir kimse, peygamberler arasında herhangi bir ayırım yapmadığı gibi birine inanıp bir başkasına veya bir kısmına inanmıyorum diyemez. Çünkü peygamberlerden bazılarına inanıp bazılarına inanmamak küfürdür, insanı dinden çıkarır.

Kur'an-ı Kerim'in beyanına göre dünyada her millete her topluma bir peygamber gönderilmiştir. *"...Hiçbir ümmet yoktur ki içlerinden bir uyarıcı gelip geçmemiş olsun."* (Fâtır, 35/24) buyrulmuştur. Cenâb-ı Hak, her ümmete bir peygamber gönderdiğini (Yûnus, 10/47), her topluluğun bir uyarıcısı olduğunu (Ra'd, 13/7), bir elçi göndermedikçe hiç kimseye azap etmeyeceğini (İsrâ, 17/15) açıklamıştır. Kur'an-ı Kerim'de bu özel duruma ilave olarak sayısı, isimleri, görev yaptığı zaman ve coğrafya, muhatap olduğu toplum adı verilmeksizin gönderilen peygamberlerin, kendi kavminin dili ile konuştuğu haber verilmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de 25 tane peygamber ismi geçmekte, Üzeyir, Lokman ve Zülkarneyn'in peygamber olup olmadığı konusunda İslam âlimleri arasında farklı görüşler bulunmaktadır. Hadislerde ise, yukarıda işaret edildiği gibi, çeşitli milletlere çeşitli zaman ve mekânlarda 124 bin peygamber geldiği ile ilgili Hz. Peygamber'den rivayetler nakledilmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de adı geçen peygamberlerin tamamının Orta Doğu bölgesinde yaşadıkları ve Hz. Nuh'tan öncekiler hariç hemen hemen tamamının Yahudi toplumuna peygamber olarak gönderildiği bilinmektedir. Bunun en etkin sebeplerinden

birisi, özellikle Hz. Muhammed'in peygamber olarak görevlendirildiği toplumdaki muhataplarının bu coğrafyada yaşamış olmaları, o peygamberlere ait bazı hatıra ve kıssalardan haberdar olmalarıdır.

Kur'an-ı Kerim'de adı geçen peygamberlerden bir kısmı hakkında çok detaylı bilgiler yer almaktadır. Böylece geçmişte peygamberlerle alakalı olarak nakledilegelen yanlış bilgilerin doğrusu haber verilmekte, eksik olanlar ise tamamlanmış bulunmaktadır.

İslam inancına göre bütün peygamberler haklıdır. Peygamberlik noktasında aralarında herhangi bir ayırım yapılmaz. Ancak Kur'an-ı Kerim'de onların bazılarının bazı özellikleri bakımından diğerlerinden üstün kılındığı haber verilir: *"O peygamberlerin kimini kiminden üstün kıldık. Allah içlerinden bir kısmıyla konuşmuş, bir kısmını da derecelerle yükseltmiştir."* (Bakara, 2/253).

Peygamberlik Hz. Muhammed ile son bulmuştur. *"Muhammed sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o, Allah'ın Resul'ü ve peygamberlerin sonuncusudur..."* (Ahzâb, 33/40). Artık ondan sonra peygamber gelmeyecek ve onun getirdiği din kıyamete kadar devam edecektir.

İlahi din mensuplarından Yahudiler, Hz. İsa ve Hz. Muhammed'i; Hristiyanlar, Hz. Muhammed'i peygamber olarak kabul etmezler. Buna karşılık Müslümanlar bütün peygamberleri, aralarında herhangi bir ayırım yapmaksızın kabul ederler.

Diğer dinlerin peygamberlere ve peygamberlik konusuna bakışları İslam'dan farklıdır. Yahudi kutsal kitabında (Tevrat) Hz. Yakup Tanrı ile güreştirilmiş (İsrail), Hz. İbrahim'in karısını Firavun'a kardeşim diye takdim ettiği haber verilmiştir. Hz. Lut'un kızları tarafından sarhoş edilerek onlarla cinsel ilişkiye girdiği iddia edilmiştir. Hz. Davud'un kendi komutanlarından birisinin karısını elde etmek için onu savaşa yolladı-

ğı ileri sürülmüştür. Hz. Harun'un, Allah'ın değil Hz. Musa'nın Peygamber'i olarak kabul edildiği yönünde asılsız isnatlar bulunmaktadır.

Kur'an-ı Kerim Yahudilerin, Hz. Üzeyir'i, Hristiyanların da Hz. İsa'yı Allah'ın oğlu olarak kabul ettiklerini belirtmiştir (Tövbe, 9/30). Ayrıca Yahudiler kendilerine Allah tarafından gönderilen bazı peygamberleri öldürmüş, bekledikleri "*Me-sih*" i (Hz. İsa'yı) reddetmiş ve onu öldürdüklerini iddia etmişlerdir. Buna karşılık Hristiyanlar da onu bir peygamber değil, "*Tanrı'nın oğlu*" ve "*Tanrı*", havarilerini de Hz. İsa'nın elçileri olarak kabul etmişlerdir. Onlara göre insanların yaptıklarını onaylayan veya yargılayan Hz. İsa'dır. Duaları kabul eden odur.

Peygamberlik ve Mucize

Peygamberler içinde yaşadıkları toplumların insanlarına, kendilerini tanıtabilmeleri, peygamber olduklarını kolay ispat edebilmeleri ve onları ikna edebilmeleri için Allah tarafından vahiy, mucizeler, birtakım harikalar ve özel bilgilerle desteklenmiştir.

Mucize, insanı âciz bırakan olağanüstü şey anlamına gelir ki, Yüce Allah'ın gönderdiği peygamberleri doğrulamak ve desteklemek için yarattığı, insanların benzerlerini meydana getirmekten âciz kaldığı olağanüstü şey olarak tarif edilmektedir.

Kelam âlimleri, mucizenin Peygamber'in doğruluğunun delili oluşunu, görünmeyenin görüne kıyas edilmesi yoluyla açıklarlar.

Mucize sadece ilahî kudret tarafından verilen bir güç olup, her an veren tarafından geri alınmakla karşı karşıyadır.

Hz. Peygamber bir hadisi şeriflerinde: "*Peygamberlerden, kendisine insanların iman edebileceği mucize verilmeyen hiçbir*

peygamber yoktur. Bana verilen de Allah Teâlâ'nın bana vah-yettiğidir (Kur'an)..." buyurmuştur (Buhârî, İ'tisâm, 1). Pey-gambersiz din olmadığı gibi, mucizesiz peygamber de yoktur. Mucizeler peygamberlerin hayatında önemli bir yer tutar.

Mucizeler, peygamberlerin sağlığında toplumların bütünüyle ilgi duyduğu ve etkilendiği alanlarda gerçekleşir. Tamamen Allah'ın takdiri ile gerçekleştiğinden peygamberler, kendile-ri istedikleri zaman ve şartlarda, kendilerinin istedikleri ko-nularda mucizeler gösterme veya bir mucizeyi seçme ve de-ğiştirme imkânına sahip değillerdir. Nitekim Kur'an-ı Kerim, peygamberlerin risaletini ispat eden ve onların başarılı olma-larını sağlayan bütün mucizelerde, doğrudan bir insan katkı-sını kabul etmemektedir. Bu husus; *"... Allah'ın izni olmadan hiçbir peygamber mucize getiremez..."* (Ra'd, 13/38) şeklinde gayet açık ve net bir biçimde belirtilmektedir. Aksine muc-i-zeler Allah'ın yardımıyla, onun dilediği zaman ve şartlarda, uygun görülen konu ve şekillerde peygamberler tarafından gösterilirler. Mucizeler milletlere, kültürlere ve zamanlara göre değişiklik arz eder.

Hız. Yusuf zamanında rüya tabiri, Hız. Musa zamanında sihir-bazlık, Hız. İsa zamanında sağlık ve tıp, Hız. Muhammed zama-nında hitabet ve belagat çok ileri düzeyde gelişmiş olduğu için o zamanın peygamberleri de aynı alanlarda mucizeler göstermişlerdir. Bu türlü mucizeler o dönemin idrakine uy-gun olup, maksadın gerçekleşmesine katkı sağlamıştır. Böyle-ce ilgili toplumlar mucize ile mucize olmayan arasındaki farkı kolaylıkla görüp mucize gösterenleri peygamber olarak kabul etmeye davet edilmiştir.

Peygamberler belirli konularda yoğunlaşmakla birlikte sa-dece onlarla sınırlı kalmamış, pek çok konularda/alanlarda mucizeler göstermişlerdir. Ancak her Peygamber'in mucize-si kendi hayatı ve yaşadığı dönemin şartları ile sınırlı kalmış, onları yalnız o dönemde yaşayanlar görmüş, vefatıyla birlikte

sonlanmış ve tarihe ait olmuştur.

Kur'an-ı Kerim'de peygamberlerin mucizelerine örnek olarak Hz. Nuh'un tufanından, Hz. İbrahim'in atıldığı ateşten, Hz. Salih'in devesinden, Hz. Yusuf'un rüya tabirlerinden, Hz. Musa'nın asasından, Hz. İsa'nın ölüleri diriltmesinden, Hz. Muhammed'in Kur'an-ı Kerim mucizesinden bahsedilmekte, anılan peygamberlerin diğer mucizeleriyle birlikte başka peygamberlerin mucizelerinden de söz edilmektedir.

İnsanlar peygamberlerin gösterdiği mucizelerden, duyu organıyla gözleyerek veya kesin bilgi ifade eden geniş kitleler tarafından aktarılan (mütevâtir) bir haberle haberdar olurlar.

Peygamberlerden mucize isteyenler, genellikle inanmayanlar veya inanmak istemeyenlerdir. Bu kişiler, özellikle inanamamak veya Peygamber'i zora sokmak için mucize istemişlerdir. Mucizeler kolay kolay inkâr edilememiş buna rağmen Nemrut, Hz. İbrahim'i ateşin yakmadığını gördüğü, Firavun Hz. Musa'nın başta asası olmak üzere pek çok mucizesine şahit olduğu, asr-ı saadette pek çok müşrik Hz. Muhammed'in mucizelerine bizzat tanıklık ettikleri hâlde iman etmemiştir. Hz. Hatice, Hz. Ebu Bekir, Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'e inandığı gibi diğer Peygamber'e inananlardan pek çoğu, herhangi bir mucizeye ihtiyaç hissetmeksizin iman etmiştir. Ancak sihirbazların Hz. Musa'ya ve havarilerin Hz. İsa'ya iman etmelerinde mucizelerin etki ve katkıları olmuştur.

Hz. Muhammed tıpkı diğer peygamberler gibi bir peygamberdir. O ister geçmişe ait bir olayı nakletmiş olsun (Hûd, 11/49; Yûsuf, 12/ 102; Kasas, 28/44-46), ister sonradan olacak bir olayı önceden haber vermiş olsun (Rûm, 30/1-6), isterse bir davanın sırrını ortaya çıkararak onunla ilgili kararında en adil çözüm yolunu bulmuş olsun (Nisâ, 4/113; Tahrîm, 66/3), bütün bunlar bilgi birikimi ve keskin zekâsı ile birlikte, her türlü iyiliğin kendisinden zuhur ettiği ilahî bir müdahale sayesinde gerçekleşmiştir.

Hız. Muhammed en son peygamber olarak çeşitli konularda mucizeler göstermiştir. Ancak o, mucizeler gösteren bir peygamber olarak algılanmaktan sistemli olarak kaçınmıştır. Onun gösterdiği bazı mucizeler karakter itibarıyla daha önceden gelen peygamberlerin gösterdiklerine benzemekte olup, Hız. Muhammed'in vefatı ile birlikte son bulmuştur.

Kur'an-ı Kerim dışındaki dinî kaynaklarda Hız. Peygamber'e atfedilen pek çok mucizeden söz etmek mümkündür. Kur'an-ı Kerim'de yer alan, gecenin bir kısmında Hız. Peygamber'in Mescid-i Haram'dan Mescid-i Akasa'ya gitmesi (İsrâ, 17/1) olayı yanında bazı ayetler (Miraç, ayın yarılması/Şakkû'l-Kamer, Peygamber'imizin (sav) çocukken göğsünün yarılıp temizlenmesi) bilim adamları tarafından mucize olarak yorumlanmaktadır. Yalnız onun bir mucizesi vardır ki o, hem diğer peygamberlerin hem de kendisinin gösterdiği diğer mucizelerden farklılık arz etmektedir. Bu mucize Kur'an-ı Kerim'dir.

Kur'an-ı Kerim üslup ve manası, tesir ve cazibesi, tertip ve intizamı, içerdiği ilimler ve derin incelikler, takip ettiği metot, yüksek maksat ve gayesi bakımından çok özel bir mucizedir.

Kur'an-ı Kerim'de geçen "*tehaddi*" (Allah'tan başkası tarafından benzerinin meydana getirilememesi) ayetlerinden de anlaşıldığı şekliyle bir mucize olarak Kur'an-ı Kerim, Hız. Muhammed'in kendi yaşadığı zaman, coğrafya ve şartların dışına çıkarak, kıyamete kadar devam edecek özelliklere sahip olmaktadır. Bundan dolayı Kur'an-ı Kerim, dünden bugüne Müslim, gayrimüslim bütün din adamları ve din bilimcileri tarafından, diğerlerinin yanında Hız. Muhammed'in en büyük mucizesi olarak kabul edilmektedir. Her Peygamber'in mucizesi kendi yaşadığı zaman ile sınırlı olmasına karşılık Hız. Peygamber'in insanlığa emaneti olan Kur'an-ı Kerim, kıyamet kopuncaya kadar devam etmesi bakımından O'nun en büyük mucizedir.

Peygamberlerin Ortak Özellikleri ve Sıfatları

Peygamberleri diğer insanlardan ayıran beş temel özellik ve ortak sıfat bulunmaktadır. Bunlar:

- 1. İsmet:** Günahsız olmak. Peygamberler gizli, açık her türlü günah işlemekten uzaktır. Peygamberler hayatlarının hiçbir döneminde şirk ve küfür sayılan bir günahı işlemedikleri gibi, peygamber olduktan sonra da kasten günah işlememişlerdir. İnsan olmaları dolayısıyla küçük bazı hataları (zelle) olmuş olsa bile bunlar Yüce Allah'ın kendilerini uyarması sonucu düzeltilmiştir.
- 2. Emanet:** Peygamberlik görevini yapmak dâhil her hususta güvenilir olmak. Peygamberler emanete asla ihanet etmezler. Zira emanetin zıddı olan hıyanet onlar için düşünülemez.
- 3. Sıdk:** Doğru olmak, yalandan, yalancılıktan uzak olmak. Peygamberler doğru sözlüdürler, asla yalan söylemezler. Yalan söylemek (kizb) peygamberler için düşünülemez.
- 4. Fetanet:** Akıl ve zekâ bakımından insanların en üstünü olmak. Eğer böyle olmasalardı, insanların ikna olmaları mümkün olamadığı gibi onları akılsızlıkla suçlardı. Bunun zıddı olan ahmaklık peygamberlik ile bağdaşmaz.
- 5. Tebliğ:** Allah'tan aldığı vahyi doğrudan ve eksiksiz olarak insanlara iletme. Bunun karşıtı olan gizlemek peygamberler için düşünülemez.

f- Ahirete İman

Ahiret gününe iman etmek İslam dininin altı temel esasından biridir. Kur'an-ı Kerim'de Allah'a iman konusundan sonra "yevmü'l-ahir" (son gün) en sık olarak tekrarlanmakta, ahiret inancını konu alan yüzden fazla ayet bulunmaktadır. Bu durum ahiret inancının, iman esasları arasındaki önemini göstermek bakımından çok önemlidir.

Ahiret inancı, fert ve topluma sorumluluk duygusu kazandırır. Dünyada yaptıklarının karşılığını öldükten sonra göreceğini düşünen insan, ölçülü olmaya, iyi ve güzel şeyleri yapmaya, kötülüklerden uzaklaşmaya çalışır. Ahiret inancı insanı nefsi zaaflarından ve kişisel hırslarından uzaklaştırır, sabır ve tahammülü öğretir.

Kur'an-ı Kerim'de Müminlerden söz edilirken "...onlar ahirete de kesin olarak inanırlar." (Bakara, 2/4) buyrulmaktadır. Fatiha suresinde geçen "Din gününün sahibidir." (ödül ve ceza gününün tek hâkimi) (Fatiha, 1/4) ayeti bütün namazlarda okunmak suretiyle Müslümanlara ahireti hatırlatmaktadır. Ölümünden sonraki hayata inanmak, her hareketin ne kadar gizli yapılsa yapılsın bir gün açığa çıkacağı ve bedeli olacağı gerçeğini hatırlatır. Bu durum insanı dünya hayatında bütün aşırılıklardan korur.

Ahiret inancını inkâr eden kimse kâfir olur. Kur'an-ı Kerim'de "... Kim Allah'ı meleklerini, kitaplarını ve ahiret gününü inkâr

ederse o tam manasıyla sapıtmıştır.” (Nisâ, 4/136) buyrulmaktadır.

Ahiret, Allah'ın emriyle İsrail'in kıyametin kopması için sûra üflemesiyle başlayacak olan ebedî hayattır. İsrail sûra ikinci defa üflediğinde bütün ölümler diriltilecek ve hesaba çekilecektir. Sonra dünyadaki iman ve amellerine göre ceza veya mükâfat görecektir, cennetlik olanlar cennete, cehennemlik olanlar cehenneme girecektir.

Ahiret hayatının mahiyeti ve oradaki durumlar duyular ötesi ve gayba ait konular olup, ancak vahiy ile bilinebilmektedir. Bu konuda en net ve açık bilgiler Kur'an-ı Kerim'de ve sahih Sünnette, gerektiği kadar bulunmaktadır. Ahiretteki araç ve gereçlerin gerçek mahiyetini ancak Allah bilir ve onları dünyadakilere benzetmek ve onlarla mukayese etmek mümkün değildir. Dolayısıyla mümin sadece onlara iman eder herhangi bir yorum yapmaktan kaçınır.

Kur'an-ı Kerim'de dünya hayatının geçici, ahiretin ise daha hayırlı ve ebedî olduğu belirtilir (Mü'min, 40/19; A'lâ, 87/17). Ahiret mutluluğu dünya hayatını iyi değerlendirmeye, Allah'ın emir ve yasaklarına uymaya, tavsiyelerinden yararlanmaya, bir anlamda Allah'ın rızasını kazanarak buradaki sınavlarda geçer notlar almaya bağlıdır.

İnsandaki adalet, sorumluluk, sonsuzluk ve ebedîlik duyguları, insan başıboş yaratılmadığı için ahiret inancını zorunlu kılmaktadır. *“Sizi sadece boş yere yarattığımızı ve sizin gerçekten huzurumuza geri getirilmeyeceğinizi mi sandınız?”* (Mü'minûn, 23/115; Ayrıca bk. Kıyâme, 75/36).

Dünya hayatının geçici ve sonlu olduğunu bilen insan, mutlak ölüm gerçeği ile birlikte hareket etmek ve ahirete kendini hazırlamak durumundadır. Zira insan için en büyük imtihan ölümdür. İnsanların ölümden habersiz gibi davranması veya ölüm gerçeğine karşı duyarsız olması çok üzücü ve düşündür-

rücüdür. İnsan her zaman ölümlü bir varlık olduğunu unutmamalı ve ölüm ötesi ile ilgili hazırlıklarında gaflete düşmemelidir. Akıllı insan ölüm gelmeden önce ona hazırlanan ve ebedî âlemde kendisini sıkıntıya sokacak davranışlardan vazgeçmeye çalışandır.

Ahiret hazırlığı ile ilgili olarak Hz. Ömer'e ait olduğu bildirilen şu sözü herkesin unutmaması gerekir: *“Hesaba çekilmeden evvel kendinizi hesaba çekiniz. Allah'ın huzuruna çıkarılıp amellerinizi ona arz edileceği gün için hazırlanınız. Şüphesiz dünyadayken nefsinizi (kendisini) hesaba çeken kimse için kıyamet günündeki hesap hafif olacaktır.”* (Tirmizî, Sıfatü'l-kıyâme, 25).

Hz. Peygamber bu konuda şu uyarıyı yapmaktadır: *“Akıllı kişi kendisini hesaba çeken ve ölümden sonrası için çalışandır. Âciz kişi ise arzularının peşinde koşup da Allah'tan bağışlanma dileyendir.”* (Tirmizî, Sıfatü'l-kıyâme, 25).

Bütün bu anlatılanlar Yüce Allah'ın şu ayetini tefsir eder niteliktedir: *“Ey iman edenler! Allah'a itaatsizlikten sakının. Herkes yarın için ne hazırladığına baksın! (Evet) Allah'a itaatsizlikten sakının; şüphesiz Allah yapıp ettiklerinizden tamamen haberdardır.”* (Haşr, 59/18).

Bütün bu uyarılar insanın, çok sınırlı bir zaman olan dünya hayatını iyi değerlendirmesi gerektiğini hatırlatmaktadır. Zira insanın dünyadaki ömrü ne kadar kısa olursa olsun, burada işlenen ameller onun süresini bilmediğimiz bir kabir, ebedî/sonsuz olduğuna inandığımız ahiret hayatında nelerle karşılaşacağını belirlemektedir. Her iki âlemde de mutluluk veya sıkıntı dünyadaki amellere göre şekillenmektedir.

Kabir Hayatı

İnsan hayatı üç bölümden oluşmaktadır: Bunlardan birincisi dünya, ikincisi kabir, üçüncüsü da ahiret hayatıdır. Ölüm, yok

olmak değil başka bir âlemde yeni bir doğum yeni bir hayata başlamak demektir. Dünya hayatı diğer ikisine göre çok kısa sürelidir. Bu hayat insanın inanç durumu ve işlediği ameller bakımından hem kabir hem de ahiret hayatını etkilemektedir. Bu üç hayattan dünya ve kabir hayatı süresi insanlar tarafından bilinmemekle birlikte sınırlı ve sonlu, ahiret hayatı ise sonsuzdur.

Kabir hayatı, dünya ve ahiret arasındaki geçici mekân olarak tarif edilmektedir ki yeniden dirilmeye kadar devam edecektir. Buna berzah hayatı/âlemi de denmektedir. Bir anlamda berzah âleminde insan dünyada öldükten sonra yeni bir hayata gözlerini açmış olmaktadır.

İlk insan Hz. Âdem ve ilk ölen onun oğlu Habil'den itibaren bütün ölümler hâlâ kabir hayatını yaşamaktadır. Bir insanın kabir hayatını yaşaması için onun bir mezara gömülmüş olması şart değildir. Ölüm şekli ne olursa olsun bütün ölümler kabir hayatını yaşarlar ve sûrun üflenmesiyle mutlaka dirilirler.

Kabir hayatının süresini Allah'tan başka kimse bilmez. Bir hadisi şerifte: *"Kabir ahiret duraklarının ilkidir. Bir kimse eğer o duraktan kurtulursa sonraki durakları daha kolay geçer, kurtulamazsa sonrakileri geçmek daha zor olacaktır."* (Tirmizî, Zühd, 5) buyrulur kabir hayatının önemine işaret edilmektedir.

İnsan öldükten sonra Münker ve Nekir melekleri kabirde ona Rabbinin, Peygamber'inin kim olduğunu, hangi dine mensup olduğunu vs. sorarlar. Dünyada iken güzel ameller işleyenler bu sorulara kolay ve doğru cevap verirler. Böyleleri için kabir bir tür cennet bahçelerinden bir bahçeye benzetilir. Kâfir ve münafıklar ise bu sorulara doğru cevap veremeyecekleri için kabirleri cehenneme çevrilir. Dolayısıyla müminler kabirde nimetler içerisinde mutlu ve sıkıntısız bir süre geçirirken, kâfir ve münafıklar acı ve sıkıntı içerisinde azap görür.

Kıyamet

Sözlükte ayaklanmak, kalkmak anlamlarına gelen kıyamet, İsrail'in sûra ilk üflemesiyle, kâinatın düzeninin bozulması, her şeyin altüst edilerek yok olması, İsrail'in sûra ikinci defa üflemesiyle ölenlerin yeniden yaratılıp diriltilerek ayağa kalkması ve mahşere gidene kadar geçirdikleri süre ve bu arada olan olayların bütününe denir. Bir anlamda kâinattaki düzeni kuran Allah'ın yeni bir düzen kurmak için bozmasıdır.

Kıyamet günü Kur'an-ı Kerim'de; saat, vakıa (kesin olarak meydana gelecek olan), et'tâmmetü'l-kübra (en büyük felaket ve bela), hâkka (gerçek olan), gâşiye (şiddetiyle halkı birdenbire saran), kâria (kapıyı çalacak gerçek) gibi isimlerle anılmaktadır.

Kıyamet konusunda Kur'an-ı Kerim'de *"el-Kıyame"* adında müstakil bir sure vardır. Bu surede Cenâb-ı Allah: *"İnsan 'Kıyamet günü ne zamanmış?' diye sorar. İşte göz kamaştığı, ayın karanlığa gömüldüğü, güneşle ay bir araya getirildiği zaman! O gün insan 'Kaçacak yer neresidir?' diyecektir. Hayır, Hayır! (Kaçıp) sığınacak yer yoktur. O gün varıp durulacak yer, sadece Rabbinin huzurudur."* (Kıyâme, 75/6-12).

Kıyametin ne zaman kopacağını Allah'tan başka kimse bilemez. *"Sana kıyametin ne zaman gelip çatacağını soruyorlar. De ki: Onun ilmi ancak Rabbinin katındadır. Onun vaktini O'ndan başkası açıklayamaz..."* (A'râf, 7/187). Cibril hadisi olarak bilinen hadisi şerifte beyan edildiğine göre Cebrail insan şeklinde gelerek Peygamber'imize (sav) *"iman", "İslam", "ihسان"* hakkında sorular sorduktan sonra kıyametin ne zaman kopacağını sorar. Bu soruya Peygamber'imiz (sav): *"Bu konuda kendisine soru sorulanın soran kadar bilgisi yoktur."* (Buhârî, İmân, 37) cevabını verir.

Kıyametin ne zaman kopacağını bilmek mümkün olmadığına göre bir Müslüman için önemli olan, onun kopmasıyla başla-

yacak olan ebedî hayata gerektiği kadar hazırlanabilmektedir.

Kıyametin küçük ve büyük alametleri olup bunların hepsi önemlidir:

Dinî emirlerin ihmal edilmesi ve ahlakın bozulması, içki, zina gibi haramların açıktan yapılması, ilmin ortadan kalkıp cehaletin artması, liyakatsiz insanların işbaşına getirilmesi, adam öldürme ve dünya malına ilginin artması vb. olaylar kıyametin küçük alametleri olarak kabul edilir.

Kıyametin büyük alametleri ise tabiat kanunlarını aşan, bozan ve insan iradesinin dışında gerçekleşen olaylardır.

Bunlar:

Yeryüzünü kaplayan, Müslümanları nezleye tutulmuş gibi yapan ve kâfirleri sarhoş eden bir dumanın çıkması,

“*Deccal*” isminde birinin çıkıp tanrılık iddiasında bulunması,

“*Dabbetü'l-arz*” isminde bir canlının çıkarak mümin ve kâfirlerin tanınmasını sağlaması,

Allah'ın emri doğrultusunda güneşin batıdan doğması ve bundan sonra iman edenlerin imanının kabul edilmemesi vb. şeklinde rivayet edilmektedir.

Öldükten Sonra Yeniden Dirilmek (Ba'sü Bade'l-Mevt)

İsrafil'in ikinci sûra üflemesiyle bütün canlıların yeniden dirilmesi gerçekleşecektir. Ahiret hayatının en önemli safhalarından biridir.

Kur'an-ı Kerim'deki bazı ayetlerden anlaşıldığına göre; yeniden diriliş hem beden hem de ruh ile beraber olacak, “*Ruhlar (bedenlerle) birleştirilecek*” (Tekvir, 81/7) ve ahiretteki uygulamalara her ikisi birlikte muhatap olacaktır. “*Şüphesiz ayetlerimizi inkâr edenleri gün gelecek bir ateşe sokacağız. Onların derileri pişip acı duymaz hâle geldikçe derilerini başka deriler*

ile değiştiririz ki, acıyı duysunlar...” (Nisâ, 4/56). Bunun yanında hesap sırasında insanın dil, el ve ayaklarının şahitlik yapacağını (Nûr, 24/24-25; Ayrıca bk. Yâsîn, 36/65) bildiren ayetler, yeniden dirilişin ruh-beden birlikteliği ile olacağına işaret etmektedir. Yâsîn suresinde yeniden diriliş olayı bütün aklığıyla şu şekilde ifade edilmektedir: “İnsan kendisini bir nutfeden (spermden) yarattığımızı görmez mi? Oysa bak, şimdi o, ağıktan ağığa bize karşı duran biri olmuştur. Kendi yaratılışını unutup bize örnek getirmeye kalkışıyor. ‘şu çürümüş kemiklere kim can verecekmiş?’ diyor. De ki: ‘Onları ilk başta yaratmış olan diriltecek.’ O yaratmanın her türlüşünü bilir. Yemyeşil ağaçtan sizin için ateş çıkaran odur, işte ondan yakıp durmaktasınız. Gökleri ve yeri yaratan Allah onların benzerini yaratmaya kadir değil mi? Elbette öyledir. O eşsiz yaratıcıdır, her şeyi bilir. Bir şeyi istediğinde onun buyruğu ol demekten ibarettir, o da hemen oluverir.” (Yâsîn, 36/77-82).

Yukarıda nakledilen ve benzer nitelikteki başka ayetler bir şeyi yoktan var edenin, var iken yok olan bir şeyi tekrar var etmesinin daha kolay olduğunu, zor bir şeyi yaratanın kolay bir şeyi daha kolay yaratacağını, bir şeyi zıddına çevirebilenin, onu benzerine daha kolay çevirebileceğini belirtmektedir. Hadisi şeriflerde de bu konu ele alınmış, ilk diriltilecek olanın Hz. Peygamber olacağı haber verilmiştir (Buhârî, Tefsîr, (Zümer) 3).

Haşir ve Mahşer

Yüce Allah’ın dirilişten sonra insanları hesaba çekmek üzere bir araya toplamasıdır. İnsanların toplandıkları yere “Mahşer” veya “Arasat” denir. İnsanlar haşir günü hesaptan yüz akıyla çıkmayı düşündükleri ve kendi dertleriyle ilgilendikleri için yakınlarıyla bile ilgilenmezler. “İşte o gün kişi kardeşinden, annesinden, babasından, eşinden ve çocuklarından kaçır.” (Abese, 80/34-36). Fakat bu kaçır insanın kurtuluşu olmayacaktır.

Zira dünyadaki amelleri nasıl olursa olsun bütün insanlar Allah'ın huzurunda toplanacaktır (Kıyame, 75/10-15). O gün müminlerin yüzü parlarken kâfirlerinki kararacaktır. Hadisi şerifte kim nasıl ölmüşse öyle dirileceği açıklanmıştır (Müslim, Cennet, 83).

Amel Defterlerinin Dağıtılması

Amel defteri, Kirâmen Kâtibîn melekleri tarafından yazılan, insanların dünyada yaptığı işlerin neticesidir. Mahiyeti bilinmeyen defterler, dünyadaki defterlere benzemez. Mahşer gününde, insanların hesaplarının görülmesi için dağıtılır. Amel defterleri cennetliklere sağ taraflarından (ashab-ı yemin), cehennemliklere sol ya da arka taraflarından (ashab-ı şimal) verilir. Defterlerin sağ taraftan verilmesi müjde, sol ya da arka taraftan verilmesi ise azabın habercisidir.

Kur'an-ı Kerim'de amel defterleriyle alakalı olarak şöyle buyrulmaktadır: *"Kitap ortaya konmuştur. Suçluların onda yazılı olanlardan korkmuş olduklarını görürsün. 'Vay hâlimize' derler, 'bu nasıl kitapmış? Küçük büyük hiçbir şey bırakmaksızın hepsini sayıp dökmüş.' Böylece yaptıklarını karşılarında görmüşlerdir. Senin Rabbin hiç kimseye zulmetmez."* (Kehf, 18/49).

Hesap ve Sual

İnsanlar amel defterlerini ellerine aldıktan ve dünya hayatında yaptıklarının en ince ayrıntılarıyla birlikte yazılı olduğunu gördükten, bir anlamda kendileriyle yüzleştikten sonra Allah tarafından hesaba çekileceklerdir. İnsan kendi eserini görecektir, dışarıdan herhangi bir müdahaleye gerek kalmayacaktır. Herkes kendi hesabını kendisi görecektir. İsrâ suresinde: *"Her insanın amelini boynuna bağladık. İnsan için kıyamet gününde, açılmış olarak önüne konacak bir kitap çıkarırız. Kitabını oku! Bugün sana hesap sorucu olarak kendi nefsin yeter."* (İsrâ,

17/13-14.) şeklinde bu gerçek dünyada iken hatırlatılmaktadır.

Hesap ve sorgulama sırasında amel defterlerinden başka, insanın organları ve yeryüzündeki her türlü varlık, onun yapıtlarına şahitlik edecektir.

Abdullah b. Mesud'un Hz. Peygamber'den naklettiğine göre insan kıyamet gününde şu dört şeyden sorgulanacaktır: *"Ömrünü nerede tükettiği, gençliğini nasıl geçirdiği, malını nereden ve nasıl kazandığı ve nereye harcadığı, bildikleri ile amel edip etmediği."* (Tirmizî, Sıfatü'l-kıyâme, 1). Kesinlikle adaletsizliğin olmayacağı sorgu ve hesap sırasında insan, zerre kadar hayır işlemişse karşılığını, zerre kadar kötülük işlemişse karşılığını görecektir (Zilzal, 99/7/8). Ahirette müminlerin hesabının kolay olacağı, hesap anında kâfirlerin titiz bir hesap ve sorgulamadan geçirileceği hadislerde rivayet edilmektedir.

Mizan

Mizan, ahirette hesaptan sonra amellerin tartıldığı/değerlendirildiği ilahî adalet ölçüsü olup, mahiyeti insanlar tarafından bilinmemektedir. Dünyadaki ölçü ve tartı aletlerinin hiçbirine benzemez. İnsanın amellerinin tartılmasından maksat, hesabın adalet üzere yapılmasıdır.

Tartı esnasında iyilikleri kötülüklerinden ağır gelenler kurtuluşa erecek ve cennete gidecek, hafif gelenler ise cehenneme gideceklerdir. Kur'an-ı Kerim'de: *"Biz kıyamet günü için adalet terazileri kurarız. Artık kimseye, hiçbir şekilde haksızlık edilmez. (yapılan iş) bir hardal tanesi kadar dahi olsa, onu (adalet terazisine) getiririz. Hesap gören olarak (herkese) yerteriz."* (Enbiyâ, 21/47).

Mümin olup günahları sevaplarından fazla olduğu için cehenneme gidenler, orada cezalarını çektikten sonra çıkartılıp cennete girdirilecektir.

Sırat

Sırat, cehennemin üzerine uzatılmış bir yoldur. Mahiyeti bilinmeyen bu yol, insanlar arasında *“kıldan ince, kılıçtan keskin bir köprü”* olarak tarif edilmektedir. Cennete ulaşmak için herkesin geçmek zorunda olduğu bu yoldan müminler yaptıkları amellere göre hızlı veya yavaş geçerken, kâfirler veya günahkârlar cehenneme düşeceklerdir. Rivayete göre cehennem üzerine kurulacak olan sırattan, ilk önce Hz. Peygamber ve arkasından ümmeti geçecektir (Buhârî, Ezan, 129).

Kevser Havuzu

Kıyamet günü peygamberlere ihsan edilecek havuzlar olacaktır. Peygamberler ve müminler bunların tatlı ve berrak sularından içecek ve susuzluklarını gidereceklerdir. Kur'an-ı Kerim'de: *“Şüphesiz biz sana Kevser'i verdik.”* (Kevser, 108/1) ayetinde geçen Kevser, Hz. Peygamber'in kıyametteki havuzu olarak anlaşılmış ve bunun için ona *“Kevser havuzu”* denilmiştir.

Hz. Peygamber'e ait olacağı ifade edilen Kevser havuzunun çok geniş, suyunun sütten daha beyaz, kokusunun miskten daha güzel, kadehlerinin gökteki yıldızlardan daha fazla olacağı ve ondan bir kere içenin bir daha ebediyen susamayacağı rivayet edilmektedir (Buhârî, Rikâk, 53).

Şefaât

Dinî bir kavram olarak şefaât, günahı olan müminlerin günahlarının bağışlanması, olmayanların daha yüksek derecelere erişmeleri için peygamberlerin ve Allah katında dereceleri yüksek olanların, Allah'a yalvarmaları ve dua etmeleri demektir. Ahirette bütün peygamberlerin Allah'ın izniyle şefaât etmeleri haktır. *“... izni olmadan O'nun katında kim şefaât edebilir?...”* (Bakara, 2/255) ayeti, başta Hz. Peygamber'in ve

Allah'ın sevdiği kullarının ancak O'nun izniyle şefaata edebileceğine işaret etmektedir. *"... Onlar Allah rızasına ulaşmış olanlardan başkasına şefaata etmezler..."* (Enbiyâ, 21/28) ayetine göre ise kâfir ve münafıklar için hiçbir şekilde şefaatin söz konusu olmayacağı belirtilmektedir. Hz. Peygamber ise bir hadisi şeriflerinde, şefaatinin büyük günah işleyenler için olduğunu haber vermiştir (Ebu Dâvûd, Sünnet, 21).

Kur'an-ı Kerim'de *"Makam-ı Mahmûd"* (övülen makam) (İsrâ, 17/79) olarak ifade edilen konum, *"şefaata-ı uzma"* yani en büyük şefaata makamı olarak yorumlanmıştır. Hz. Peygamber'in bu makamın sahibi olarak, kıyamet gününün o dehşetli anında bütün inananlara şefaata edeceği belirtilmiştir. Bütün bunlara rağmen, her şeyden önce Müslümanlar, herhangi bir şefaata beklentisi içine girmeden, yapmakla yükümlü oldukları dinî emir ve yasaklar konusundaki bireysel sorumluluklarını yerine getirmeli, Allah'ın rızasını kazanmaya ve Hz. Peygamber'in şefaatine layık olmaya çalışmalıdır.

A'râf

Cennet ve cehennem arasında yüksekçe bir yerdir. Fetret Dönemi denilen Hz. İsa ile Hz. Muhammed arasında geçen zamanda veya daha başka zaman ve coğrafyalarda peygamber mesajını almadan ölen insanların ya da ergenlik çağına ermeden ölen müşrik çocuklarının ahirette kalacağı yer olarak kabul edilir. A'râf'ı günah ve sevaplarının eşit olduğu ifade edilen müminlerin cennete girmeden önce belli bir süre bekletildiği ve sonrada cennete girmek üzere ayrıldıkları yer olarak kabul edenler de olmuştur.

Kur'an-ı Kerim'de A'râf konusu şöyle geçmektedir: *"İki taraf (cennetliklerle cehennemlikler) arasında bir perde ve a'râf üzerinde herkesi simalarından tanıyan adamlar vardır ki, bunlar henüz cennete giremedikleri hâlde (girmeyi) umarak, cennet ehline 'selam size' diye seslenirler. Gözleri cehennem ehli*

tarafına döndürülünce 'Ey Rabbimiz, bizi zalimler topluluğu ile beraber bulundurma' derler." (Arâf, 7/46-47).

Cennet

Cennet, çeşitli nimetlerle bezenmiş, içinde müminlerin ebedî kalacakları ahiret yurdunun adıdır. Kur'an-ı Kerim'de çeşitli isimlerle anılmaktadır. Cennet, mahiyeti bizler tarafından bilinmemekle beraber akla hayale gelmeyecek kadar güzelliklerle dolu bir mekân olarak tarif edilmektedir. Hz. Peygamber'den nakledilen bir hadisi kutside cennet nimetleri şöyle anlatılmaktadır: *"Ben salih kullarım için cennette hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve insanın hayal bile edemeyeceği nice nimetler hazırladım."* (Müslim, Cennet, 2).

Cennetteki nimetlerin en büyüğü, *"...Allah'ın rızası hepsinden (bütün cennet nimetlerinden) daha büyüktür. İşte büyük kurtuluş da budur."* (Tövbe, 9/72) ayetinde açıkça belirtildiği gibi Allah'ın rızasıdır.

Cennet ebedî kalınan bir yerdir. Oraya girenlerin herhangi bir sebeple oradan atılmaları söz konusu değildir. *"Cennette onlar hiçbir yorgunluk hissetmezler. Oradan çıkarılacak da değillerdir."* (Hicr, 15/48). İnanan kimselerden bazıları oraya doğrudan girerken günahkârlar, cehennemde günahları ölçüsünde kaldıktan sonra cennete gireceklerdir. Allah, inkâr ve şirk koşmak dışındaki bütün günahları affedebilecektir. Allah'ı inkâr edenler ve ona şirk koşanlar hiçbir zaman cennete giremeyeceklerdir. *"Allah kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz. Bunun dışında kalanlardan dilediğini bağışlar. Allah'a ortak koşan kimse büyük bir günah işleyerek iftira etmiş olur."* (Nisâ, 4/48; Ayrıca bk. Nisâ, 4/116). Yüce Allah Mâide suresinin 72. ayetinde ise daha açık bir ifade ile *"... Bilinmeli ki her kim Allah'a ortak koşarsa, Allah ona cenneti haram kılmıştır. Onun varacağı yer cehennem olacaktır..."* buyurur.

Cennette dünyadakine benzer şekilde insanı bedenlen, zihnen ve ruhen meşgul eden şeyler olmayacaktır.

Cehennem

Ahirette kâfirlerin ebedî olarak, günahkâr müminlerin de günahları ölçüsünde cezalandırılmak üzere kalacakları azap yerinin adı cehennemdir. Mahiyeti insanlar tarafından bilinmeyen cehennem, Kur'an-ı Kerim'de çeşitli isimlerle anılmaktadır. Cennetten farklı olarak burası sadece inkârcılar ve müşrikler için ebedî bir yer olup, inanan kimseler günahları karşılığı burada kaldıktan sonra çıkarılacaktır.

Cehennemde bizim bildiğimiz veya bilmediğimiz türden azap şekilleri olacaktır ve yaşanan acılardan kurtulmak ve ölüm yoktur. Ahiret hayatının her devresinde olduğu gibi cehennem azabını ruh, beden ile birlikte çekecektir.

Ahirette Allah'ın Görülmesi (Rü'yetullah)

Mahiyeti bilinmemekle birlikte *"Yüzler vardır ki, o gün ışıltılı parlayacaktır. Rablerine bakacaktır (O'nu göreceklerdir)."* (Kıyame, 75/22-23) ayetinden anlaşıldığına göre müminler cennette Allah'ı göreceklerdir. Ayrıca bu husus Peygamber'imizden (sav) nakledilen bir hadisi şerifte şöyle ifade edilmektedir: *"Muhakkak ki siz şu Ay'ı gördüğünüz gibi, Rabbinizi de göreceksiniz. Ve o sırada izdihamdan ötürü birbirinize zarar vermiş de olmayacaksınız..."* (Buhârî, Mevâkîf, 16).

g- Kaza ve Kadere İman

Kader, Yüce Allah'ın ezelden ebede kadar olacak bütün şeylerin yer ve zamanını, özellik ve niteliklerini, ezeli ilmiyle bilip sınırlaması ve takdir etmesi demektir. Allah'ın ilim ve irade sıfatıyla ilgili bir kavram olan kader evreni, evrendeki tüm varlık ve olayları belli bir nizam ve ölçüye göre düzenleyen ilahî kanunu ifade eder.

Kaza, Cenâb-ı Allah'ın ezelde irade ettiği ve takdir buyurduğu şeylerin zamanı gelince, her birisini ezeli ilim, irade ve takdiline uygun biçimde meydana getirmesi ve yaratmasıdır. Kaza Allah'ın tekvin sıfatıyla ilgili bir kavramdır.

Kader ve kazaya inanmak demek, iyi ve kötü, hayır ve şer ne varsa hepsinin Allah tarafından ezelde takdir edildiğine ve zamanı gelince de yine Allah tarafından bu takdire göre yaratıldığına inanmak demektir. Bir ayeti kerimede Yüce Allah *"Sizi de yaptıklarınızı da Allah yarattı."* (Saffât, 37/96) buyurarak insanların yaptıklarını bile tekvin sıfatının gereği olarak Allah'ın yarattığını haber vermektedir. Burada yaratma kudreti Allah'a ait olmakla birlikte onu isteyen ve seçen kuldur. Nitekim Zilzal suresinde; *"Zerre kadar hayır işleyen onun karşılığını, zerre kadar şer işleyen de onun karşılığını görecektir."* buyrulurken sorumluluğun insanlara ait olduğuna dikkat çekilmektedir (Zilzâl, 99/7-8).

Kaza ve kadere iman, iman esaslarından olup aynı zamanda Allah'ın sıfatlarına da inanmak demektir. Bu durum hayır ve

şer, iyi ve kötü, faydalı ve zararlı her ne varsa hepsini Allah'ın bilmesi, dilemesi, kudreti, takdiri ve yaratması ile olduğuna iman etmektir. İnsanın işlediği amellerin Allah'ın ezeli ilmi ile bilinmesi, onun insanın kendi iradesi ile işlenmesine engel olmaz. Zira insan kendi yaptığı amellerin ezelde Allah tarafından bilindiğinden habersizdir. Ayrıca Allah kullarının kendi iradelerine hiçbir zaman sınır koymamaktadır.

Yüce Allah, insanlara iyiyi kötüden, hayrı şerden ayırt edecek akıl vermiş, zaman zaman gönderdiği peygamberler, indirdiği kitaplarla hangi işlerin iyi, hangilerinin kötü olduğunu bildirmiş, iyi iş yapanların ahirette ödüllendirileceğini, kötü iş yapanların da cezalandırılacağını haber vermiştir.

İnsanlar, kader ve kaza konusunu kurcaladıkları zaman çoğunlukla ifrat ve tefrite düşmektedirler. Bundan dolayı bu konulara fazla girmemeleri konusunda uyarılmışlardır.

Kader, mahiyeti Allah tarafından bilinen bir sır ve imani bir konudur. Kader konusunu kesin biçimde çözmeye girişmek, insanın kapasitesini zorlaması ve imkânsıza talip olması demektir. Bundan dolayı Hz. Peygamber kaderle ilgili tartışmalara girilmesini doğru bulmamaktadır.

Ashabı kiramdan bazıları bir gün kader konusunda birbirleriyle tartışırken Hz. Peygamber yanlarına gelmiş, öfkesinden yüzü nar gibi kızarmış olarak: *"Siz bununla mı memursunuz. Yoksa bunun için mi yaratıldınız? Sizden önceki ümmetler, bunun yüzünden sapıtıp helak oldular."* buyurmuştur (Tirmizi, Kader, 1).

İnsanlar kaderi bahane ederek kendilerini sorumluluktan kurtarmazlar. Bir insan Allah böyle yazmış, alın yazım buymuş, Allah böyle takdir etmiş, ben ne yapayım diyerek günah işleyemez veya işlediği günahlardan ötürü suçsuz sayılamaz.

*“İnsan kendi elleriyle diker gül diye diken,
Sonra kaderi suçlar görünce yerinde biteni.”*

Mustafa ERDEM

Kişinin seçim/irade hürriyeti vardır. Ancak bu seçim hürriyeti, Yüce Allah'ın hazırlamış olduğu imtihan şartları çerçevesindedir. İnsanın ne zaman hangi anne-babadan doğacağı; cinsiyeti, rengi gibi hususlar kendi elinde değildir. O, iradesinin dışındaki şeylerden de sorumlu değildir. İnsanın iradesiyle seçtiği şeyleri yaratmak Allah'a mahsustur. İnsan neyi seçerse Allah onu yaratır.

Diğer dinlerde İslam'daki kadar net ve açık bir kader anlayışı yoktur. İnsan herhangi bir iş için Allah'a dua eder, sonuç gerçekleşmemiş ise hayırlısının bu olduğuna inanır ve kanaat eder. Hristiyanlıktaki gibi, insanları Hz. Âdem'in cennette işlediği ve dünyaya gelmesine sebep olan suça ortak eden “*asli suç*” anlayışı İslam'da yoktur. Hatta tam aksine “...Hiç kimse başkasının günah yükünü üstüne almaz...” (İsra, 17/15) hükmüyle herkes kendi eylemlerinden sorumlu tutulur.

Ecel

Allah tarafından canlılara verilen belirli bir yaşama süresi, bir vakit veya o vaktin sonu olarak kabul edilir. Bütün canlıların kendilerine ezelde takdir edilen sürenin tamamlanması ve ölüm anını ifade eder. Öldüğü zaman eceli gelmiş olur. Bu bağlamda hiçbir hastalık ölüm sebebi değildir. Doktorlar hastanın ömrünü uzatmakla ilgili değil, hayat kalitesini yükseltmekle ilgili görevleri yerine getirmektedirler. Herkes Allah'ın kendisine takdir ettiği hayatı hasta veya sağlam tamamlamak durumundadırlar.

Her canlının olduğu gibi her toplumun da eceli vardır. Toplumlar da doğar büyür ve ölür. Ecel vakti öne alınamadığı gibi,

geciktirilemez ve hiçbir şekilde değiştirilemez. Onu belirleyen Allah'tır.

Tevekkül

Tevekkül sözlükte; güvenmek, dayanmak, işi başkasına havale etmek anlamlarına gelmektedir. Terim olarak; hedefe ulaşmak için gerekli olan maddi ve manevi şartların hepsini yerine getirdikten ve yapacak başka bir şey kalmadıktan sonra Allah'a dayanıp güvenmek ve ondan ötesini Allah'a bırakmak demektir. Yüce Allah; "... Karar verdiğin zaman Allah'a güven. Doğrusu Allah kendisine güvenenleri sever." (Âl-i İmrân, 3/159) buyurarak müminlerin başkasına değil sadece kendisine tevekkül edenlere kendisinin yeteceğini bildirerek güvenmelerini emretmiştir (bk. Âl-i İmrân, 3/122, 160; Mâide, 5/11; Tövbe, 9/51; İbrâhîm, 14/11 vd.). Nitekim Enfal Suresi'nde; gerçek müminler Allah'ın adı anılınca kalpleri ürperen, onlar Allah'ın ayetleri okunduğunda imanları artan ve yalnız Rablerine güvenen yalnız O'na dayanan kimseler olarak tanıtılmıştır. (Enfal 8/2).

*Ya Rab! Kime ne hacet Sen variken,
Beni başkasına muhtaç eyleme!
Bende benden başka bir ben variken,
Ya Rab! Beni bana muhtaç eyleme!*

Mustafa ERDEM

Tevekkül, Müslümanların kadere olan inancının bir sonucudur. Kadere inanmak ve tevekkül etmek, sorumluluktan kaçmak, üzerine düşen görevi yapmamak, tembellik etmek, çalışmamak, geri kalmak anlamlarına gelmemektedir. Hz. Peygamber bir hadisi şeriflerinde; "*Önce deveni bağla, sonra Allah'a tevekkül et.*" (Tirmizî, Sıfatü'l-Kıyâme, 60) buyurarak tevekkülden önce tedbir alınması uyarısında bulunmuştur.

Her Müslüman, olayların yaratılış kanunu çerçevesinde ve sebep sonuç ilişkisi içerisinde olduğunu bilmek durumundadır. *“Tarlada izi olmayanın harmanda yüzü olmaz.”* atasözü bu hususu özetlemektedir. Bu doğal kural gereğince salih amel işlenmedikçe Allah’ın rızası kazanılamadığı gibi cennete girmek de mümkün olmamaktadır.

B- İBADETLER

a. Allah-İnsan İlişkilerinde İbadetin Önemi

İslam, insanlığın dinî inanış ve uygulamalarını düzelten ve yeniden düzenleyen en son, en kâmil bir dindir. İslam, din konusunda beşerî zaaf lar ve cehaletten kaynaklanan yanlış ları, eksikleri ve sapıklıkları gidermek, insanı içine düştüğü bataklıktan kurtararak fitratına uygun güzelliklere kavuşturmak için Allah tarafından gönderilmiştir. İslam, kendinden önceki ilahî kaynaklı olup da bozulan veya beşerî kaynaklı olup da yeryüzünün belli kesimlerinde uygulanagelen bütün dinî inanış ve uygulamaları, Allah'ın istediği şekilde bir düzene sokmuş ve kendi inanç değerleri ve uygulamalarıyla çelişenleri kaldırmayı hedeflemiştir.

İslam hayatın bütünü nü kucaklamaktadır. Dolayısıyla insanın ilgi ve faaliyet alanlarının hiçbirine duyarsız kalmamakta hatta onlar arasındaki iş birliğini ve koordinasyonu sağlamaktadır.

İslam'ın kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim sadece dinî değil, dünyevi davranış kurallarını da belirler. Cibril hadisi olarak nakledilen haberde Hz. Peygamber iman, ibadet ve ihsan kavramlarından söz etmiştir. İslam dininde esas olan iman, Allah'a boyun eğme şekli İslam, bunları en iyi şekilde gerçekleştirmenin yöntemi de ihsandır.

Peygamber’imizden (sav) nakledilen hadislerde İslam’ın esasları, kelime-i şهادetten sonra (Allah’tan başka ilah olmadığını ve Hz. Muhammed’in onun kulu ve elçisi olduğunu dil ile itiraf etmek ve kalben bunu onaylamak) namaz, oruç, zekât ve hac olarak belirtilmektedir. İhsan ise; doğrudan Allah’a yönelik olarak yapılan bu ibadetlerin hiçbir dünyevi yarar beklentisi içine girmeksizin, Allah’ı görür gibi, eğer bu mümkün değilse ki değildir, o zaman onun bizi gördüğü bilinciyle doğrudan Allah için yapılmasıdır.

İbadetler, İslam’ın telkin ettiği diğer değerler gibi en güzel şeklini bu dinde bulmuştur. Kur’an-ı Kerim’e göre ibadet, Allah’a erişmenin tek yolu olan kalp temizliğinin hakiki aracı ve nimetlerine şükretmenin adıdır. Ayrıca insan dışındaki bütün yaratıklar da kendilerine göre bu görevi yerine getirmektedir. Nitekim İsra suresinde: *“Yedi gök, yer ve bunlarda bulunanlar Allah’ı tespih eder, Allah’ı hamd ile tespih etmeyen hiçbir şey yoktur. Fakat siz onların tespihini anlayamazsınız. O halimdir, bağışlayıcıdır.”* (İsrâ, 17/44) buyrulmaktadır.

Hac suresinde de: *“Görmez misin ki, göklerde olanlar ve yerde olanlar, güneş, ay ve yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanların birçoğu Allah’a secde ediyor?...”* (Hac, 22/18)

İnsan dışındaki diğer varlıklar da dâhil yaratılanların tamamının Allah’a karşı görevlerini yerine getirdiği haber verilmektedir. Elbette akıllı ve sorumlu bir varlık olarak insanın kulluk görevi nitelik ve nicelik itibarıyla diğerlerinden farklılık göstermektedir.

İbadet herhangi bir karşılık beklenilmeksizin yapılır. Kulluk görevi olan ibadet, neden, niçin gibi sorular sormadan yaratılış kuralları gereği yerine getirilmeli ve bir karşılık beklenilmemelidir. Zira Allah’ın bir kulu ödüllendirmesi, yaptığı ibadetler karşılığı olmadığı gibi Allah’ın buna ihtiyacı da yoktur. İbadetin en güzel ifade şekli Hz. Aîşe validemizin Hz. Peygamber’den naklettiği şu hadisi şerifte kendini bulmaktadır. Fetih

suresinde Hz. Peygamber'in geçmiş ve gelecek günahlarının bağışlandığı belirtilmektedir. (Fetih, 48/2) Hz. Aişe validemiz bunu bildiği için geceleri sabahlara kadar ibadetle meşgul olan Hz. Peygamber'e; *"Ya Resûlallah! Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışladığını bildirdiği hâlde niçin kendinizi bu kadar yorarsınız?" diye sorar. Bunun üzerine Hz. Peygamber "Rabbime çok şükreden bir kul olmayayım mı?" buyurur (Buhârî, Tefsîr, (Fetih) 2).*

İlahi emirlerin yerine getirilmesi şeklinde gerçekleşen ibadetler, kulun Allah'a itaati, O'na duyduğu engin sevgi ve saygının bir ürünü ve sonucudur. Aynı zamanda ibadet kulun Allah tarafından kendisine verilen sınırsız nimetlere karşı şükür görevini yerine getirme olgusudur. Böyle bir ilahî emre muhatap olmasa bile insan, akli ile kendisine bu sınırsız nimetleri veren Yüce Yaratıcıya karşı şükran borcunu yerine getirmek isteyecek, fakat bu kulluğun, ibadetin nasıl olması gerektiğini, O'nun nelerden hoşlandığını bilmesi mümkün olmayacaktır. İşte İslam dininin insanlardan ibadetlerle ilgili istediği uygulamalar, Allah'ın yapılması karşılığında hoşnut olacağı, içerik, nitelik, sınır ve şekillerini O'nun belirlediği dinî pratiklerdir. Bu sebeple ibadetleri sonradan geliştirilen bir formalite gibi algılamak/uygulamak yerine ondaki deruni manayı anlamaya çalışarak Allah'a yaklaşma ve O'nun rızasını kazanma vesilesi gibi değerlendirmek gerekmektedir.

İslam insanın iç dünyasıyla, manevi tarafıyla da yakından ilgilenmektedir. İnanç değerleri ve ibadetler, ruh ve bedenden oluşan insanın bu iki yönünün tatminini sağlamayı hedeflemektedir. İlahi emirlere uygun olarak şekillenen bir dünya hayatı, her zaman kutsal ve ahlaki bir nitelik taşımaktadır. Bu bağlamda tamamen dinî bir karakter arz eden ibadetler, insanın manevi kazanımları yanında maddi bir yarar da sağlamaktadır.

İnsan, ibadetleri yaparken Allah'ın emirlerini yerine getirmiş ve onun rızasını kazanmış olur. Bu açıdan bakıldığında iba-

detler, Allah'ın emirlerini yerine getirmenin zorunlu sonucudur. Onlardan bireysel veya toplumsal bir yarar beklentisi içerisine girmek doğru değildir. Bir anlamda ibadetler kulların ilgi, sevgi ve desteğini kazanmak için değil sadece Allah için yapılır.

Allah'ın ibadetlere ihtiyacı olmayacağı, bunların kullar tarafından yapılmasının Allah'a bir yararı, yapılmamasının da O'na bir zararının bulunmayacağı gerçeği, ibadetlerin insan yararına olduğu hususunu akla getirmektedir. Doğallığı ve fitri oluşu noktasından bakıldığında, ibadetlerde bireyin ihtiyacı ve maddi/manevi eğitimi dışında bir amaç aramaya gerek yoktur. Birey ve toplumun barış ve huzur içerisinde yaşamasını temin bakımından ibadetlerin hikmetleri önem arz etmektedir.

Bu anlamda namaz, oruç, zekât ve hac gibi ibadetlerin her birinin kendine özgü hikmetleri bulunmaktadır. En açık şekliyle ibadetler insana Allah'ın huzurunda olma bilincini telkin ettiğinden, insan bütün eylemlerinde O'nun varlığını yanında hisseder, O'nun kontrolü altında olduğunu düşünür, O'na ve insanlara karşı kusur işlemekten çekinir.

İbadetler, Allah ile kul arasındaki ilişkiler açısından olduğu kadar kullar arasındaki ilişkiler açısından da ayrı bir önemi haizdir. Bu açıdan bakıldığında da onun iki yönünden söz etmek mümkündür. Bunlardan biri dikey diğeri ise yatay olarak ifade edilebilir. İbadetler bir taraftan dikey boyutuyla kulun Allah ile olan ilişkilerini düzenlerken, bir taraftan da yatay boyutuyla kullar arasındaki ilişkilerin düzenli olmasına katkıda bulunur. Başka bir ifade ile Allah ile kul arasındaki ilişkiler, kulların kendi aralarındaki ilişkileri, kullar arasındaki ilişkiler de Allah kul arasındaki ilişkileri etkiler.

İslam bilginleri, dinî hükümlerin tamamının insanların yararını gözetmek amacına yönelik olduğu konusunda birleşmişlerdir. Zira Kur'an-ı Kerim'de insan aklına aykırı hiçbir

emir ve yasak bulunmamaktadır. Buna mukabil bütün emir ve yasakların hikmet ve yararını bilmek mümkün değildir. Müslümanlar, İslam'ın bu gerçeklerini bir hikmet, bir yarar arama telaşına düşmeden yerine getirmek durumundadır. Bu açıdan bakıldığında ibadetler insanın sırtında taşınan bir yük olmaktan çıkar ve üzerinde yükseklere ulaşılan bir araç hâline gelir.

İnsan sosyal bir varlıktır. Toplum içerisinde yaşamak durumundadır. Yüce Allah'ın kullarından yapılmasını istediği emirler ve yasaklarda mutlaka kişi ve toplum yararı bulunduğu bilinmektedir. Çünkü İslam dini kişinin yaratana, kendisi ve içinde yaşadığı toplum ile uyumlu ve barışık olmasını sağlayacak genel kuralları içermektedir. Bu durumda ibadet yapan insan, Allah'ın emirlerini yerine getirirken, ibadetlerin özünde bulunan hikmetler tecelli ederek onun toplumla ilişkilerine olumlu katkı sağlamış olur.

İslam dininde ibadetlerin bir kısmı *“güneş takvimi”* bir kısmı da *“ay takvimi”* esas alınarak yapılır. Güneş takvimine göre bir yıl 365 gün olmasına karşılık ay takvimine göre bir yıl 354 günden oluşmaktadır. İkisi arasında yaklaşık on günlük bir fark bulunmaktadır. Bundan dolayı ay takvimi her yıl bir önceki yıldan on gün önce gelmektedir.

Namaz ibadeti güneş takvimi esasına göre eda edilir. Bu durumda doğudan batıya yeryüzünün her yerinde ve zamanın her anında güneşin etrafında dünyanın hareketleriyle uyumlu olarak Allah'ın adı anılmakta, ezanlar okunmakta ve Allah'a kulluk görevini yerine getiren insanlara rastlanmaktadır.

Oruç ay takvimine göre Ramazan ayında tutulmaktadır. Ramazan ayı bazen yirmi dokuz bazen de otuz gün olarak idrak edilmektedir. Bu sistemde Ramazan ayı her yıl on gün önce gelmesi dolayısıyla ilkbahar, yaz, sonbahar ve kış gibi senenin bütün mevsimlerinde ve yılın bütün günlerinde oruç tutulmakta, devamlı sıcak veya soğuk günlerde, kısa veya uzun

günlerde oruç tutulması dengelenmiş olmaktadır. Ayrıca bu uygulama ile yerkürenin kuzey ve güney kutupları arasında da bir denge sağlanabilmektedir.

İslam dini, Allah'a karşı kulluk görevlerinin eksiksiz yapılabilmesi için maddi manevi bazı ön hazırlıkların yapılmasını istemektedir. Bunlar kısaca:

Temizlik

İslam; insanın beden, zihin, kalp, gönül ve çevre temizliğini emretmektedir. İnsanı rahatsız eden bütün maddi ve manevi kirlerden arındırmayı hedefler. Hz. Peygamber'in insanlığa peygamber olarak gönderilmesinin gayesi, temiz olmanın yollarını göstererek/öğreterek onu maddi manevi her türlü kirden arındırmaktır. Bu anlamda Hz. Peygamber'in sadece vahyi ilahîyi tebliğ eden değil aynı zamanda onları ilk uygulayan örnek insan olması da çok önemlidir. Hz. Peygamber maddi manevi kirlerin, kötülük ve günahların neler olduğunu önce öğretmiş, sonra da onlardan arınma yollarını örnek yaşantısıyla göstermiştir.

Dinî literatürde Hz. Peygamber'in temizlikle alakalı pek çok emir ve tavsiyeleri nakledilmiştir. Onun *"Temizlik imanın yarısıdır..."* (Müslim, Tahâret, 1) şeklindeki hadisi, temizliğin bir Müslüman için ne kadar önemli olduğunu göstermeye yeter. Yaşadığı ortamda insanı fiziki ve fizyolojik sağlığı açısından rahatsız eden ve doğrudan bireyi ilgilendiren maddi kirler çok önemlidir. Ancak insanlar arasında sevgi, kardeşlik, barış gibi duyguların yeşermesine ve yaygınlaşmasına, paylaşmaya, kaynaşmaya ve dayanışmaya engel olan kin, nefret ve haset gibi toplumsal yapıyı ilgilendiren manevi kirler çok daha önemlidir. Yüce Allah Bakara suresinde: *"... Şüphesiz Allah çok tövbe edenleri ve çok temizlenenleri sever."* (Bakara, 2/222) ayetiyle hem maddi hem de manevi kirlerden arınmayı tavsiye etmektedir.

İslam, insanın dünya ve ahiret mutluluğunu kazanması için temizlik olgusunu maddi ve manevi alanla hem bütünleştirmiş hem de genişletmiştir. Müslüman'ın Allah'a yaptığı kulluk görevleri olan ibadetleri yerine getirirken temizlik kurallarına riayet etmesi önerilmiş, ibadet için maddi ve manevi kirlerden arınma şekli olarak abdest ve gusül farz kılınmıştır. Bunlarla yapılan ibadetlerin insanda var olan manevi kirleri temizleyeceğine, yapılan arınma ile kişinin, hem Allah ile hem de yaşadığı çevre ile ilişkilerini olumlu bir şekilde düzenleyeceğine inanılmıştır.

İslam bilginleri temizliği biri diğerinin temizlenmesine katkı sağlayacak şekilde maddi temizlik, hükmi temizlik ve manevi temizlik olarak üç gruba ayırmıştır. Maddi temizlik beden, el-bise ve çevre temizliği şeklinde özetlenmektedir.

Hükmi temizlik, abdest ve gusül ile somutlaştırılan, maddi kirlerin temizlenmesinden ziyade genelde ibadetlere hazırlık olarak gerekli görülen dinî uygulamalar olarak yapılmaktadır.

Manevi temizlik; kişinin uzuvlarının gıybet, yalan, haram yemek, devlet malına hıyanet, kul hakkı gibi günahlardan, kalbini haset, kibir, gösteriş, hırs ve benzeri kötü huy ve hastalıklardan, hatta benlik ve bilincin Allah'ın gayrisından temizlenmesi demektir.

Abdest

İbadet, kulun Allah'a karşı yaptığı bir kulluk görevidir. Bu görevin eksiksiz yerine getirilmesi, kulluk yapılan makama saygının bir gereği olarak temiz olmayı gerektirir. İslam'da temizlik için insanın yapması gereken iki temel görev vardır. Bunlardan birisi cünüplükten temizlenmek için yapılan gusül, diğeri de insanın ibadetini yapabilmesi için temizlenmesi gerekli görülen yerlerin yıkanması şeklinde tarif edilen abdesttir. Bir bakıma gusül genel, abdest ise özel olarak nitelelenebilir.

Abdest, belirli ibadetlerin yapılabilmesinin ön şartı olup, kendisi de ibadet niteliği taşıyan bir çeşit hükmi temizliktir. Bunun yanında sağlık için oldukça yararlı ve başlı başına maddi temizlik özelliği de taşımaktadır.

Kur'an-ı Kerim'de abdest, gusül ve teyemmümle ilgili olarak şöyle buyrulmaktadır: *"Ey iman edenler! Namaza kalktığınızda yüzlerinizi, dirseklere kadar kollarınızı yıkayın, başınızı mesh edin ve topuklara kadar ayağınızı yıkayın. Eğer cünüp olursanız temizlenin. Şayet hasta veya yolculuk hâlinde veya içinizden biri ayakyolundan gelirse yahut kadınlarla cinsel ilişkide bulunursa bu hâllerde su bulamazsanız temiz toprakla teyemmüm edin. Yüzünüzü ve ellerinizi onunla mesh edin. Allah size herhangi bir güçlük çıkarmak istemez, fakat o sizi tertemiz kılmak ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak ister ki şükredesiniz."* (Mâide, 5/6).

İbadetlerin yapılabilmesi için, abdest almadan önce abdestin geçerli olmasını engelleyen vücuttaki kirlerin temizlenmesi, sonra da el, ağız, burun, yüz, kollar, baş, kulaklar ve ayakların usulüne göre yıkanması gerekmektedir. Abdest almayı evinin önünden geçen ırmakta günde beş defa yıkanmaya benzeten Hz. Peygamber, abdest suyuyla insanın sadece maddi kirlerinin değil, manevi kirlerinin/günahlarının da temizlendiğini bildirmektedir.

Namaz kılmak, Kâbe'yi tavaf etmek, tilavet secdesi yapmak, Kur'an-ı Kerim'e dokunmak için abdest almak dinen gereklidir. Taşıdığı birçok maddi ve manevi yararlar yanında, en önemlisi, Hz. Peygamber'in örnek alınması ve onun sünnetinin uygulanması sebebiyle, bir Müslüman'ın devamlı abdestli olması ve her işe abdestli başlaması tavsiye edilir.

Abdest için şöyle bir benzetme de yapılmaktadır: Abdest günah işleyen veya işlemesi olası olan yerlerin yıkanması ile alakalıdır. El yazar, ağız yer ve konuşur, burun koklar, gözler bakar/görür, yüz genellikle manevi baskılar yaparak yetki-

yi kötüye kullanma aracı olur. Kollar saldırır ve yakalar, baş planlar ve komplolar kurar, kulaklar işitir, ayaklar ise günahın ve Rabbimiz tarafından yasaklanmış bütün şeylerin yanında yürür.

Bu yorum Kur'an-ı Kerim'de geçen *"Hakkında bilgin olmayan şeyin ardına düşme! Çünkü kulak, göz ve kalp, bunların hepsi ondan sorumludur."* (İsrâ, 17/36). *"O gün onların ağızlarını mühürleriz; yapmış olduklarını elleri bize anlatır, ayakları da tanıklık ederler."* (Yâsîn, 36/65) ayetlerinden de anlaşılacağı gibi, insanın uzuvlarının da kirlenebileceği ve işlenen günahlardan sorgulanacağı anlamına gelmektedir.

Gusül

Gusül, ağız ve burun dâhil olmak üzere, kuru bir yer kalmayacak şekilde bütün vücudun temiz su ile yıkanmasıdır. Bu hükmi bir temizliktir.

Kur'an-ı Kerim'de *"... Eğer cünüp iseniz iyice temizlenin..."* (Mâide, 5/6) buyrulmaktadır. Burada ifade edilen gusül; ağız ve burun dâhil bütün vücudun temiz su ile yıkanması şeklindeki yapılan hükmi temizlik olarak tarif edilir.

Cünüplük, cinsel ilişki veya şehvetle meninin gelmesi sebebiyle ibadetlerin yapılmasına engel olan hükmi kirliliğin adıdır. Hayız ve nifas gibi kadınlara mahsus özel durumlar da gusül yapmayı gerektiren hâllerdir.

Gusül abdesti almak zorunda olanlar; farz veya nafîle namaz kılamaz, tilavet secdesi yapamaz, Kâbe'yi tavaf edemez, Kur'an-ı Kerim'i eline alamaz ve okuyamaz, mescide giremez.

Teyemmüm

Suyun temin edilip kullanma imkânının bulunmadığı durumlarda yapılır. İbadet yapmaya engel olan hükmi kirliliği gider-

mek maksadıyla abdest ve gusül yerine, temiz toprak veya benzeri bir maddeye ellerin sürülerek yüzü ve iki kolu mesh etmekten ibaret olan hükmi temizliktir. Gusül ve abdestten farklı olarak niyet, teyemmümün iki farzından birisidir.

Suyun temini durumunda teyemmüm geçerliliğini kaybettiği için yeniden abdest veya gusül yapmak gerekli olur.

b- Namaz

Namaz, İslam dininin en önemli ibadetidir. Allah'ın, Hz. Âdem ile başlayan dinî hükümler arasında, her peygamber ve ümmetini yerine getirmekle sorumlu tuttuğu bir ibadettir (bk. Bakara, 2/83; Yûnus, 10/87; Hûd, 11/87; İbrâhîm, 14/37, 40; Meryem, 19/30-32, 54-55; Tâhâ, 20/14; Enbiyâ, 21/72-73; Lokmân, 31/17).

Namaz, Kur'an-ı Kerim ve hadisi şeriflerde en çok bahsedilen, Hz. Peygamber'in hassasiyetle üzerinde durduğu, hatta vefatından hemen önce vasiyet ettiği ibadet şeklidir.

Mekke'de Miraç mucizesinden önce Hz. Muhammed'in şahsına özel farz bir ibadet olan namaz, Hz. Peygamberin aile bireyleri ve bazı sahabeler tarafından da kılınmıştır.

Hz. Peygamber abdestin nasıl alınacağını, namazın nasıl kılınacağını Cebrail'den öğrenmiştir. Cebrail onu Mekke'nin yakınında bir vadiye götürmüş, orada önce kendisi su ile abdest almış, sonra da Hz. Peygamber abdest almış ve birlikte iki rekât namaz kılmışlardır. Sonra Hz. Peygamber evine gelerek eşi Hz. Hatice'nin elinden tutup aynı yere götürmüş ve Cebrail'den öğrendiği şekilde birlikte iki rekât namaz kılmışlardır. Böylece Hz. Peygamber'in dışında ilk namaz kılan kişi, aynı zamanda ilk Müslüman olan, onun muhterem eşi ve müminlerin annesi Hz. Hatice olmuştur.

İslam'ın ilk yıllarında sadece sabah ve akşam vakti iki rekât olarak kılınan namaz, hicretten bir buçuk yıl kadar önce, Hz. Peygamber'in miraca çıktığı gece, kadın erkek bütün Müslümanlara beş vakit olarak farz kılınmıştır.

Namazın Miraç Gecesinde Hz. Peygamber'in Allah'ın huzuruna çıktığı vakit farz kılınması, bu ibadetin Müslümanların dinî ve ruhani hayatı bakımından önemini vurgulamaktadır.

Miraç olayında fiziki âlemden maneviyat iklimine geçen Hz. Peygamber'in bu kazanımından diğer Müslümanların mahrum kalmaması için, namazın bir tür miraç niteliği taşıdığı söylenir. Nitekim namazı müminlerin miracı olarak niteleyen Hz. Peygamber, Müslümanların namazda yaptıkları secdeyi de kulun Allah'a en yakın olduğu hâl olarak (Müslim, Salât, 215) tarif eder. Bundan dolayı namazda okunan dua ve yapılan uygulamalar bir tür miraç olayını hatırlatır.

Rivayetlere göre; miraç olayının gerçekleştiği gecenin ertesi günü Cebrail namaz vakitlerini öğretmek üzere, Hz. Peygamber'i Kâbe'ye götürmüş ve orada kendisine imamlık yapmıştır.

Namazın farz oluşundan sonra Hz. Peygamber, *"Ben nasıl namaz kılıyorsam siz de öyle kılın."* (Buhârî, Ezân, 18) buyurarak kendisine inanan Müslümanlara namazın nasıl kılınacağını öğretmiştir.

Hız. Peygamber, *"Namaz dinin direğidir."* (Beyhakî, Şuabü'l-îmân, III, 39; Tirmizî, İmân, 8.) diyerek onun İslam dinindeki yerine dikkat çekmiştir.

Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de: *"... Şüphe yok ki namaz, müminler üzerine vakitleri belli olarak yazılmış bir görevdir."* (Nisâ, 4/103). Gerek Kur'an-ı Kerim ve gerekse hadisi şeriflerde bu vakitler sabah, öğle, ikindi, akşam ve yatsı olarak beş vakit şeklinde belirlenmiştir. Bu durum Hz. Peygamber hayatta iken Müslümanların tamamı tarafından devamlı uygulanan

ve bütün Müslümanların şahit olduğu (mütevâtir) bir ibadet şekli olarak günümüze ulaşmıştır. Gece ibadeti olarak bilinen vitir namazı da vacip olarak yorumlanmış ve pek çok yerde yatsı namazının hemen arkasından Müslümanlar tarafından eda edilmiştir.

Ramazân ayının bitmesi münasebetiyle Bayramı sabahı güneş doğduktan kısa bir süre sonra Ramazân Bayramı namazı ve Kurban Bayramı sabahı güneş doğduktan kısa bir süre sonra Kurban Bayramı namazı kılınır. Hanefî mezhebine göre vacip hükmünde olan bayram namazları, cuma namazı gibi cemaatle kılınmaktadır.

Ölüm hâli dışında her Müslüman namazı kılmakla yükümlüdür. Hastalık, yolculuk ve savaş hâllerinde dahi kılınması emredilmekte, duruma uygun kılınış biçimleriyle Müslümanların bu görevi yerine getirmesine imkân tanınmaktadır. Namazı kılmamak, onu terk etmek büyük günahdır. Hz. Peygamber kıyamet gününde hesabı sorulacak ilk amelin namaz olduğunu haber vermektedir (Tirmizî, Salât, 188).

Namaz akli başında ergin kadın ve erkek her Müslüman için farzdır. Sadece kadınlar özel hâlleri durumunda namaz kılmakla yükümlü değillerdir.

Cuma ve bayram namazlarının dışında kalan namazlar bireysel ve cemaatle kılınabilir. Ancak Hz. Peygamber cemaatle kılınan namazın bireysel olarak kılınandan yirmi beş veya yirmi yedi derece daha faziletli olduğunu belirtir (Buhârî, Ezân, 30).

Genel olarak namazlar farz, vacip ve sünnet olmak üzere üç grupta toplanmaktadır. Sünnet yerine nafîle kavramı da kullanılmaktadır.

Farz namazlar; farzı ayın ve farzı kifaye olarak ikiye ayrılmaktadır. Her gün beş vakit ve cuma günü kılınan namazlar farzı ayındır. Bunlar Kur'an-ı Kerim'de bulunmaktadır. Rum sure-

sinde Cenab-ı Hak: “ *Haydi siz akşama ulaştığınızda, sabaha kavuştuğunuzda, gündüzün sonunda ve öğle vaktine eriştiğinizde Allah’ı tespih edin (namaz kılın) ki, göklerde ve yerde hamd O’na mahsustur.*” (Rum, 30/17-18). Ayrıca Nur sure-sinde de “...yatsı namazından sonra...” (Nur, 24/58) ifadesiyle yatsı namazı açık bir şekilde ifade buyrulmaktadır. Ayrıca dini literatürde Hz. Abdullah İbn Abbas’tan nakille bu ayetler, Kur’an-ı Kerim’de beş vakit namazın var olduğunun işareti olarak kabul edilmektedir.

Hız. Peygamber Hız. Muâz’ı Yemen’e gönderirken: “*Şüphesiz sen Ehl-i Kitap bir kavme gidiyorsun. Şu halde onları ilk davet edeceğin şey Allah azze ve celleye ibadet olsun. Allah’ı tanıdıkları vakit onlara haber ver ki, Allah kendilerine günlerinde ve gecelerinde beş vakit namaz farz kılmıştır...*” (Müslim, İman, 31) talimatını vermiştir. Hız. Peygamber bir hadisinde de: “*Allah beş vakit namazı farz kılmıştır. Her kim bu namazların abdestini tam alır, onları vaktinde kılar, rükû ve huzûlarını (saygılarını) eksiksiz yaparsa, Allah’ın onu bağışlayacağı hakkında va’di vardır.*” buyurmuştur (M. Asım Köksal, İslam Tarihi, II/246).

Günlük beş vakit farz namazlar sabah iki, öğle dört, ikinci dört, akşam üç ve yatsı dört rekât olmak üzere toplam on yedi rekâttır. Hız. Peygamber bu farz namazların önünde ve arkasında bazı namazlar kılmıştır. Müslümanlar için sünnet hükmünde olan bu namazlarla birlikte sabah namazı dört, öğle namazı on, ikinci namazı sekiz, akşam namazı beş ve yatsı namazı on rekât olmuştur.

Farzı kifaye olan namaz ise, ölen bir Müslüman’ın arkasından yakınları tarafından kılınan ve birilerinin kılması hâlinde diğer Müslümanların kılması zorunlu olmayan namazdır.

Vacip olan namazlar yatsı namazından sonra kılınan üç rekâtlı vitir ile Ramazan ve Kurban Bayramlarında kılınan iki rekâtlı bayram namazlarıdır. Müslümanlar tarafından adak olarak kılınması gereken namazlar vacib hükmündedir. Kur’an-ı Ke-

rim’de on dört yerde geçen secde ayetleri okunduğu veya işitildiği zaman secde edilmesi de vacibdir.

Sünnet ise, Hz. Peygamber’in yaptığı, yapılmasını istediği ve teşvik ettiği şeylerdir. Bu namazlar gerçekte onun için nafile, onun yaptığı dinî uygulamalar olarak Müslümanlar için sünnet olarak isimlendirilmektedir. İslam kültüründe sünnet namazlar, özellikle vakit namazlarının öncesinde ve sonrasında kılınan ve farz namazlara hazırlayıcı, onları koruyucu ibadetler olarak değerlendirilmektedir.

Namaz, kulun Allah’a yönelmesinin ve kulluk bilincinin gelişmesinin en güzel şekli olarak ifade edilir. Bir anlamda kulun Allah’a sığınması, O’na yalvarması, O’nunla konuşması, O’na yakınlaşması, O’nu müşahade etmesidir. Bir başka ifade ile namaz kulun Yüce Yaratıcı ile doğrudan, teklifsiz, aracısız buluşması ve konuşmasıdır. Allah’ı hatırlamanın ve hatırdan tutmanın en büyük vesilesidir. Nitekim Taha suresinde “...*Beni anmak için namaz kıl.*” (Tâhâ, 20/14) ayetiyle bu husus açık bir şekilde ifade edilmektedir.

Namaz, âdet olarak değil adaba uygun nitelikte bir kulluk görevi ve emri ilahî olduğu için kılınır. Her Müslüman diğer ibadetlerde olduğu gibi herhangi bir karşılık beklemeक्सizin namaz ibadetini yerine getirir. Bütün Müslümanlar bunun vakitlerini, rekâtlarını ve kılınış biçimlerini sorgulamak durumunda olamazlar ve Allah emrettiği, Hz. Peygamber “*Namazı benim kıldığım gibi kılınız.*” buyurduğu için bu iki kaynağa duyduğu saygının gereği olarak namaz kılarlar.

Namazın bizim bildiğimiz veya bilmediğimiz birtakım yararları vardır. Günde beş vakit kılınan namaz, insanın yaşantısını düzene koyar, iradesini güçlendirir. Böylece insan günah sayılabilecek hiçbir kötülük işlemeyecek bir karaktere kavuşur.

Cenâb-ı Hak namazın doğrudan bir gaye olmadığını, insanı yüce bir makama çıkaran ve oraya yükselmesine engel teşkil

eden günah ve kötülüklerden arındıran bir araç olduğunu haber vermektedir: *“Kitaptan sana vahyedilenleri oku, namazı özenle kıl. Kuşkusuz namaz hayâsızlıktan ve kötülükten meneder. Allah’ı anmak her şeyden önemlidir. Allah yaptıklarınızı bilir.”* (Ankebût, 29/45).

Peygamber’imiz (sav) bir gün sahabelerine namaz konusunda: *“Birinizin kapısının önünde bir akarsu bulunsa ve günde beş defa onun içerisinde yıkansa ne dersiniz? Vücudunda kirden eser kalır mı?”* diye sordu. Sahabeler *“Hayır! Hiçbir kir kalmaz”* dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber *“İşte beş vakit namaz da bunun gibidir. Allah onunla günahları yıkar, temizler.”* buyurdu (Buhârî, Mevâkît, 6).

Namaz bireysel olarak kılındığı gibi, toplumsal birlik ve dayanışma ruhunun gelişmesi, insanlar arasında sevgi ve kardeşlik duygularının pekişmesi amacına yönelik olarak cemaatle kılınması daha çok sevaptır. Bundan dolayı cemaatle kılınan namaz, Hz. Peygamber tarafından teşvik edilmiştir. Nitekim Peygamber’imiz (sav) hayatta iken Müslümanlar onun arkasında namaz kılmak için büyük gayret ve özen göstermişlerdir.

Namazda esas olan kulun Allah ile birlikte olduğunun farkına varmasıdır. Bundan dolayı İslam fıkıh âlimleri namazda huşu ve huzuru, namazın olmazsa olmaz şartları arasında saymışlardır.

Namazda okunan dua ve ayetler kişinin Allah ile sözleşmesine, kendisiyle yüzleşmesine, nefis muhasebesi yapmasına vesile olmaktadır.

Namazda okunan Fâtiha suresinde *“Ancak sana kulluk eder, ancak senden yardım dileriz. Bizi dosdoğru yola ilet...”* (Fâtiha, 1/5-6) anlamına gelen ayetleri okuyan bir kimse; ilahî yardıma herkesten daha layık olup, herhâlde Allah’ın huzurunda bulunmanın bilinci ile hareket etmektedir.

Genel olarak ibadetlerin ve özel olarak namazın hikmet-i teşrii dediğimiz bahsedilen yararlarının gerçekleşebilmesi için, Allah'ın rızası gözetilerek yapılması ve riyadan/gösterişten uzak olması gerekmektedir. Zira gösterişin dinde yeri yoktur. Kur'an-ı Kerim'de: *"Yazıklar olsun o namaz kılanlara ki, onlar namazlarını ciddiye almazlar. Onlar gösteriş yapanlardır; hayra da mani olurlar."* (Mâûn, 107/4-7)

İslam'da riya, şirk olarak kabul edilmiştir (İbn Mâce, Fiten, 16). Hiçbir Müslüman ibadetini gösteriş için yapmaz, yapmamalıdır. Yüce Allah, kıyamet gününde insanları amellerine göre değerlendirecek ve gösteriş için ibadet ve hayır yapanlara, *"Ey Riyakârlar! Dünyada amellerinizi gösteriş olsun diye kimin için yaptıysanız gidip onu arayın, bakalım bulabilecek misiniz?"* (İbn Hanbel, V, 428-429) diye azarlayarak huzurundan kovacaktır.

İbadetlerde riya, gizli şirk olarak sayılmaktadır. Hz. Peygamber bir hadisi şeriflerinde: *"Sizin için korktuklarımın en korkuncu, küçük/gizli şirktir/riyadır."* (Tirmizî, Hudûd, 24) buyurmuştur.

Namazın Fazları (Şartları ve Rükünleri)

Her ibadet gibi namazın da kendi içinde farzları, vacipleri, sünnetleri vardır. Namazın farzları (şartları ve rükünleri) toplam olarak 12 adettir. Bunlardan birisi eksik olması durumunda namaz gerçekleşmemiş olur.

a. Namazın Şartları

- 1. Hadesten taharet:** Namaz abdesti olmayan bir kimsenin abdest alması, gusül yapması gereken bir kimsenin gusül etmesi, yani boy abdesti alması demektir.
- 2. Necasetten taharet:** Vücut, elbise ve namaz kılınacak yerin dinen pis sayılan şeylerden temizlenmesi demektir.

3. **Setr-i avret:** İnsan vücudunun başkası tarafından görülmesi ayıp veya günah sayılan yerlerinin örtülmesidir. Erkekler için avret yeri göbek ile diz kapağının arasındır. Kadın için avret, yüz, el ve ayak dışındaki bütün vücuttur.
4. **İstikbal-i kible:** Namaz kılarken kibleye yani Mekke'de bulunan Kâbe'ye dönmektir.
5. **Vakit:** Namaz, günün belli saatlerinde yerine getirilmesi gereken bir ibadettir. Bu nedenle namazın kılınması için vaktin girmesi şarttır.
6. **Niyet:** Allah için hangi namazı kılacağına kalben karar vermektir. Bunu dili ile ikrar etmesi güzel olur. Niyetin iftitah tekbiri ile yapılması sevaptır.

b. Namazın Rükünleri

1. **İftitah tekbiri:** Namaza başlarken alınan tekbir olup, “*Allahüekber*” cümlesini söylemektir.
2. **Kıyam:** Namazın olmazsa olmazlarından birisi olarak kıyam, iftitah tekbirinden sonra her rekâta Kur'an-ı Kerim'den okunması gerekli miktarı okuyacak kadar ayakta durmak anlamına gelmektedir.
3. **Kıraat:** Namazda ayakta dururken Kur'an-ı Kerim'den en az kısa üç ayet veya buna karşılık uzunca bir ayet okumak demektir.
4. **Rükü:** Eller dizlere değecek şekilde eğilmek demektir.
5. **Secde:** Yere kapanmak, yüzü yere sürmek demektir. Namazın her rekâtında belirli uzuvları yere koyarak iki defa yere kapanmak namazın rükünlerindendir.
6. **Ka'de-i ahire:** Son oturuş demektir. Namazın sonunda kısa bir süre “*Tahiyyat*” duasını okuyacak kadar oturup beklemek namazın rükünlerindendir.

Namaz “*ta'dil-i erkâna*” riayet edilerek kılınır. Ta'dil-i erkân;

namazın rükünlerinin düzgün ve yerli yerinde yapılması demektir.

Ezan ve Kamet

Namaza çağrı olarak kabul edilen ezan, İslam'ın sembollerinden birisi olup Müslümanların dinî ve kültürel hayatında çok önemli bir yer tutar. Ezan bir ülke veya beldenin hür ve bağımsız bir Müslüman yurdu olduğunu gösterir.

İslam'ın ilk zamanlarında bugünkü şekli ile ezan okunmamıştır. Namaz Mekke döneminde farz kılındığı hâlde, ezan Medine'de ihtiyaç olarak hissedilmiştir. Bazı Müslümanların rüyalarında görmeleri üzerine ezan ilk defa Hz. Bilal tarafından sabah namazında okunmuştur. Ezan, namaz vakitlerini bildirmek yanında Allah'ın büyüklüğünü, Hz. Peygamber'in O'nun elçisi ve namazın insanın kurtuluş yolunun kapısı olduğunu ilan etmektedir.

Namazlar güneş takvimine göre kılındığı için, yeryüzünde ezanın okunmadığı dolayısıyla yüce Allah'ın adının anılmadığı hiçbir vakit bulunmamaktadır. Ezan ve kamet vaktin değil, vakit namazlarının sünnetidir. Bir camide vakit namazı ezan okunarak ve kamet getirerek cemaatle kılınmışsa, daha sonra tek veya cemaatle aynı vakti o camide kılacak olanların tekrar ezan ve kamet okumaları gerekmez.

Ezan ve kamet sünnet olduğu için kaza namazı kılarken de okumak sünnettir. Aynı yerde birden fazla kaza namazı kılınacak olduğunda başlanıgıç da bir ezan okunup diğerlerinde sadece kametle yetinmek mümkündür.

Cuma Namazı

Cuma, İslam dininde çok önemli ve mübarek bir gündür. Dolayısıyla Yahudilerdeki Cumartesi, Hristiyanlardaki Pazar günlerinin karşılığı olarak Müslümanlar tarafından özel ibadet

günü kabul edilmektedir. Bu günün önemi ve fazileti ile ilgili dini kaynaklarda pek çok bilgi ve rivayetler bulunmaktadır.

Hakkında özel isimli bir sure bulunan cuma namazı ise, sadece Cuma günü öğle namazı yerine okunan hutbe ile birlikte iki rekâtlı bir farz-ı ayın olup, bunu kılan Müslümanlar öğle namazını da kılmış sayılır. Cuma namazı bireysel kılınmadığı için mutlaka cemaatle kılınmalıdır. Yolculuk hâlinde veya başka bir mazeretle cuma namazını kılamayanlar öğle namazını kılmak durumundadır. Kadınlar da cuma namazını cemaatle kılabilirler. Bu durumda öğle namazlarını kılmalarına gerek kalmamaktadır. Cuma namazı cemaatle kılınan bir namaz olduğu için kaza edilememektedir.

“Ey iman edenler! Cuma günü namaza çağrıldığı (ezan okunduğu) zaman hemen Allah’ı anmaya koşun ve alış verişini bırakın. Eğer bilmiş olsanız, elbette bu, sizin için daha hayırlıdır. Namaz kılınınca artık yeryüzüne dağılın ve Allah’ın lütfundan isteyin. Allah’ı çok zikredin; umulur ki kurtuluşa erersiniz.” (Cuma, 9-10). Cuma namazının farz oluşu açık bir şekilde belirtilmektedir.

Cuma namazının bazı şartları vardır. Bu şartlardan herhangi birinin olmaması durumunda kişiye Cuma namazı farz olmamaktadır. Bunlar:

- 1- **Erkek olmak:** Cuma namazı erkeklere farz olup kadınlara farz değildir. Kadınlar Cuma namazından sorumlu tutulmamışlardır. İsterlerse kılabilirler. Bu durumda öğle namazı kılmalarına gerek kalmamaktadır.
- 2- **Mazeretsiz olmak:** Hastalık, körlük, kötürümlük, namaza gitmeye engel olacak şekilde uygun olmayan hava şartları, korku. Bu durumda olanlar şayet Cuma namazı kılmışlar ise öğle namazı kılmalarına gerek kalmaz.
- 3- **Özgür olmak:**
- 4- **Seferi olmamak:**

Bunların yanında Cuma namazı kılmak için vakit, cemaat (imamın dışında en az üç kişi), şehir veya şehir hükmünde bir yer olması, cami, devlet başkanı veya temsilcisi tarafında izinli kişilerce kaldırılması, hutbe okunması gibi şartlar da bulunmaktadır.

Cenaze Namazı

İnsan istediği zaman, istediği coğrafyada, istediği zaman diliminde ve istediği milletten dünyaya gelme şansına sahip değildir. Bu mutlak kader olup kulun bunu bilmesi ve değiştirmesi mümkün olmaz. Aynı şekilde insan ne zaman ve nerede öleceğini de bilemez. Kur'an-ı Kerim'de belirtilen *"Her canlı ölümü tadacaktır..."* (Âl-i İmrân, 3/185; Enbiyâ, 21/35; Ankebût, 29/57) ilahî hükmü, *"... Hiç kimse nerede öleceğini bilemez..."* (Lokmân, 31/34) ayeti ile nerede ve ne zaman gerçekleşeceği gizli tutulmuştur. Dolayısıyla insan bu konuda ilahî takdire boyun eğmek durumundadır.

İnsan dünya hayatında sınanmak, denenmek, imtihan edilmek için yaratılmıştır. *"Ant olsun ki sizi biraz korku ve açlıkla; mallardan, canlardan ve ürünlerden eksiltmekle sınayacağız. Sabredenleri müjdele."* (Bakara, 2/155) ayeti *"Hanginizin davranışça daha iyi olduğunu deneyerek göstermek için ölümü ve hayatı yaratan odur..."* (Mülk, 67/2) ayeti ile insanın bu özelliğine dikkat çekmektedir.

İslam insanın dünya hayatını, hırsını ve hayatındaki aşırılıkları kontrol altına almayı, nefsini terbiye etmeyi, onun kötülük ve günaha götüren etkilerini azaltmayı tavsiye eder. Bir anlamda Hz. Peygamber'e isnat edilen bir hadise dayanarak ölmeden önce ölmeyi, yani ölüm sonrasına hazır olmayı teşvik eder. Bunun yanında İslam, insanın dünyada yaptıkları iyi ameller sebebiyle öldükten sonra güzel sözlerle ve hayırla anılmasını, bir anlamda insanlar arasında manevi olarak yaşamasını özendirir. Nitekim Hz. Peygamber *"İnsanoğlu öldüğü zaman bütün amellerinin sevabı sona erer. Şu üç şey bundan*

müstesnadır: Sadaka-i cariye (kalıcı hayır eserleri), yararlanılan ilim, kendisine dua eden hayırlı çocuk.” (Müslim, Vasiyye, 14) buyurarak insanları dünyada iken İslam’ın emrettiği bir hayat tarzına ve öldükten sonra da hayırla anılmaya yönlendirmeye çalışır. Kim olursa olsun insan ölüsü saygıya layıktır. Hz. Peygamber yanından bir cenaze geçtiğinde ayağa kalkmış, kendisine onun bir Yahudi cenazesi olduğu hatırlatıldığında; *“O da bir can değil mi?”* demiştir (Müslim, Cenâiz, 81; Buhârî, Cenâiz, 49).

Ölen bir Müslüman’ı yıkamak, kefenlemek, onun için namaz kılıp dua etmek ve bir kabre gömmek Müslümanlar için farzı kifayedir. Ölü yıkanınca kadar yanında Kur’an-ı Kerim okunmaz. Okunursa mekruh olur. Ancak isteyen içinden sessizce okursa bunda bir sakınca yoktur. Ancak başka bir yer veya odada sesli olarak Kur’an-ı Kerim okunabilir.

Erkek ölüyü erkek, kadın ölüyü de kadın yıkar. Yıkayanlar abdestli olmalıdır. Bir kadın ölen kocasını iddet süresi (Eşinden ayrılan kadının iddeti hamile ise doğumla biter, değilse üç hayız süresidir. Kocasını ölen kadının iddeti hamile ise doğumla son bulur, değilse dört ay on gündür. Bu süre içinde kadının başka bir erkekle evlenmesi yasaktır.) olduğu için yıkayabilir fakat kocası iddet süresi beklemeyeceği için, ölmüş karısını yıkayamaz.

Cenaze, cemaatin önüne konularak namazı kılınır. Müslümanlar abdestli ve kıbleye dönük olarak dua mahiyetindeki bu namazı kılar. Cenaze namazında niyet şarttır. Kadın, erkek veya çocuk için ayrı ayrı niyet edilir. Cenaze namazının rükünleri kıyam ve iftitah tekberiyle birlikte dört tekbirden ibarettir. İmam ölünün göğüs hizasında durur. Cenaze namazında cemaat şart değildir.

Hz. Peygamber: *“Ölülerinizin güzel işlerini anın, kötü taraflarını dile getirmeyin.”* (Tirmizî, Cenâiz, 34) buyurarak aramızdan ayrılanları hayır ile anmamız gerektiğini tavsiye etmiştir.

Vitir Namazı

Vitir, beş vakit namazın dışında müstakil bir namazdır. Hanefi mezhebine göre vacip olarak kabul edilmektedir. Yatsı ile sabah namazı arasında günün son namazı olarak kılınmaktadır. Akşam namazı gibi bir selam ile kılınan üç rekâtlı bir namazdır. Her rekâtında Fatihâ ve ardından bir sure okunur. Son rekâtta rükûdan önce tekbir alınarak kunut duası okunur.

Seferîlik / Yolculuk Meselesi

Genâb-ı Hak Kur'an-ı Kerim'de kolaylıkla zorluğun bir arada olduğunu (İnşirâh, 94/5-6), fakat Allah'ın Müslümanlar için kolaylık dilediğini zorluk dilemediğini bildirmiş, (Bakara, 2/185) hatta işin kolayına yönlendireceğini haber vermiştir (Leyl, 92/7). Bu sebeple ibadetler konusunda insanın zorlanmaması için bazı kolaylıklar önermiştir. Ramazan ayında oruç tutacak olanlardan hasta veya yolcu olanların bu emri sonradan daha uygun ortam ve şartlarda yerine getirebileceğini haber vermiştir (Bakara, 2/184-185). Namaz için de benzer bir uygulamaya zemin oluşturmak üzere Kur'an-ı Kerim'de: *"Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman, eğer kâfirlerin size kötülük etmesinden korkarsanız, namazları kısaltmanızda bir sakınca yoktur..."* (Nisâ, 4/101) buyrulmuştur. Burada bir tehdit algısı oluştuğunda, namazın oruç gibi uygun bir zamana ötelenmesi yerine vaktinde kısaltılarak kılınması tavsiye edilmiştir.

Seferîlik, cuma namazı dâhil olmak üzere bütün namazları, orucu ve kurban gibi ibadetleri doğrudan ilgilendiren bir konu olmak bakımından İslam fıkhrında önemli bir yer tutmaktadır. Yolculukta üç günün esas alınması, kişinin yaşadığı yerden doksân kilometre uzak bir yere gitmesi ve orada on beş günden az kalması şeklinde seferîlik hükümlerinden yararlanmayı gerektirecek ölçü içeren herhangi bir ayet ve hadis bulunmamaktadır.

Fıkıhçılar, “mesh” meselesi ile alakalı olarak “Hz. Peygamber yolcu için üç gün üç geceyi, mukim kimse için de tam bir gün bir geceyi müddet tayin etti.” (Müslim, Tahâret, 85) hadisini ölçüt alarak, yolculuk süresini üç gün olarak kabul etmiştir. Buna göre bir Müslüman’ın üç günden çok, on beş günden az olmak şartıyla devamlı yaşadığı yörenin dışına çıkmasını yolculuk olarak kabul etmiştir.

İslam fıkıhçılarının bazıları bu süre zarfında gidilen yerin uzaklığını bazıları da yolculuğun zorluklarını esas almıştır. Yolculukta mesafeyi seferîlik için ölçü kabul edenler, genel ulaşım aracı durumunda olan deveyi ölçüt olarak kabul etmiştir. Onlar devenin bir saatte ortalama beş kilometre ve bir günde en fazla altı saat yola gidebileceğini varsayarak, üç günde toplam doksan kilometrelik bir mesafeye ulaşabileceğini ve bunun yolculuk için yeterli uzaklık olacağını kabul etmiştir. Bazıları da yolculukta namazların kısaltılması ruhsatının verilmiş nedenini, yolculuğun zorluk, telaş ve normal düzenin bozulması şeklinde değerlendirmiş ve bu imkândan yararlanmak için doksan kilometre uzaklık şartı aramamıştır.

İslam’ın evrensel ve zaman şümul bir din olarak kıyamete kadar gelecek bütün Müslümanların dinî ihtiyaçlarına çözüm üretecek nitelikte olduğu hatırlanırsa, seferîlik/yolculuk konusunun günümüz şartları çerçevesinde değerlendirilmesi yararlı olacaktır. Günümüzdeki uygulamaya göre; seferîlik şartlarının oluşması durumunda dört rekâtlı farz namazlar iki rekât ve üç rekâtlı olanlar ise üç rekât olarak kılınmaktadır. Sünnet namazlar kişinin durumuna göre değerlendirilmekte, eğer imkânlar müsait ise tamamı kılınabilmektedir. Şayet günümüzde yaşanan hayat şartları çerçevesinde, genel ulaşım araçlarının deveye göre daha hızlı olduğu gerçeğinden hareket edilerek seferîlik şartları oluşmamış ise, Müslümanlar seferî olmadıkları hâlde bu ruhsattan yararlanmış olmaktadır. Bu durumda onların hayatları normal akışında devam

ettiği için namazlarını eksik kılmaları sebebiyle günah işlemiş olmaları söz konusudur.

Namazların Kaza Edilmesi

İslam'da namaz vaktinde eda edilmek üzere farz kılınmıştır. Her Müslüman'ın namazlarını kazaya bırakmaması için hastalık, yolculuk ve savaş gibi her hâl ve şarta uygun olarak eda etmesine izin vardır. Herhangi bir mazeret olmaksızın tembellik ve ihmal yüzünden bile bile namazı vaktinde kılamayan kimse günahkâr olur. Kaza namazını kıldıktan sonra tövbe etmesi gerekir. Hz. Peygamber uyumayı ve unutmayı mazeret olarak kabul etmiş, bu iki sebepten biriyle namazın vaktinde kılınmaması durumunda hatırlanıldığı vakit kılınmasını söylemiştir.

Hz. Peygamber Hayber'in fethinden sonra Medine'ye dönerken gece yolculuğa devam etmiştir. Konakladıkları yerde sabah namazı vaktinde uyanamamış ve güneş doğup, namaz kılmak için uygun olmayan vakit geçtikten sonra, (kerahet vakti) kılamadığı sabah namazının önce sünnetini kılmış sonra imam olmuş ve cemaatle beraber farzını kılmıştır. Bu uygulama sonradan İslam alimleri tarafından Müslümanların kılamadıkları namazlarını kaza edebilecekleri şeklinde yorumlanmıştır.

Vaktinde kılınamamış olan beş vakit farz namazın kazası farz, vitir namazının kazası ise vaciptir. Sünnet namazlar kaza edilmez. Ancak bazı durumlarda başka bir namazın vakti girmediği sürece yani aynı gün öğle namazından önce, sabah namazının sünneti kılınabilir.

Müslümanlar kazaya kalan namazların sadece farzlarını kaza ederler. Normal şartlarda kazaya kalan namazlar, aslına uygun olarak kılınırken seferîlikte kazaya kalanlar, seferlik şartlarına uygun olarak kaza edilir. Seferî durumda olan kimseler,

vakitlerinin elverdiği zamanlarda kaza namazı kılmak isterlerse, namaz hangi şartlarda kazaya kalmış ise o şekilde kaza ederler. Namazlarını kaza etmek isteyenler uygun bir zaman varsa her vaktin arkasından herhangi bir namazın farzını kaza edebilecekleri gibi, en son veya en önce kazaya kalmış olanlardan başlamak üzere tertibe uygun olarak günlük kaza namazı kılabilirler.

Namaz belli vakitlerde kılınmak üzere farz kılındığı için zamanında eda edilmemesi büyük günahdır. Namazın sadece kazasını yapmak yeterli değildir. Bunun için ayrıca tövbe edilmesi gerekmektedir.

Hz. Peygamber Hendek Savaşı'nda kılamadığı ikindi ve akşam namazlarını yatsı namazı vaktinde peş peşe kılmıştır. Bu uygulama özel bir durum olarak tertip sahiplerini doğru-
dan ilgilendirdiği için kaza namazlarında genel uygulamalara esas alınmamıştır.

Hz. Peygamber Veda Haccı esnasında öğle ve ikindi namazlarını öğle vaktinde birlikte (cemi takdim), akşam ve yatsı namazlarını da yatsı vaktinde (cemi tehir) kıldırmıştır. Hac esnasındaki namazların birleştirmesi konusu mezhepler arasında görüş ayrılıklarına sebep olmuştur. Hanefi mezhep imamları bu uygulamanın sadece hac ibadeti döneminde Arafat vakfesinin yapıldığı ve Müzdelife'ye dönüldüğü gün geçerli olduğunu belirterek yolculuk şartları da dâhil namazların birleştirilmesini uygun bulmamıştır.

c- Oruç

İslam dininin ikinci önem sırasındaki ibadeti oruçtur. Oruç, imsak vaktinden iftar vaktine kadar, isteğe bağlı olarak, Allah rızası için yeme, içme ve cinsel ilişkiden uzak durmak demektir. Bulûğa ermiş her bir Müslüman için farz olan oruç Ramazan ayında tutulur.

Ramazan ayı her yıl on gün geri gelmek suretiyle ay takvimine göre belirlenmişken oruç, imsak ve iftar vakitleri arasında gerçekleştirilen bir ibadet olarak güneş takvimine göre tutulmaktadır.

Kendini tutmak, engellemek anlamlarına gelen imsak, sabah namazının vakti girmeden önce, orucun başlama vakti ve temel esaslarından birisidir. Günümüzde sahur vakti olarak adlandırılmaktadır.

İftar, oruç yasaklarının sona erdiği vaktin adıdır. Güneşin battığı ve akşam namazı vaktinin girdiği zamandır.

Oruç ilahî din geleneğinin olmazsa olmaz ibadetlerinden biridir. Kur'an-ı Kerim'de: *"Ey iman edenler! Sizden öncekilerin üzerine yazıldığı gibi sakınasınız diye sizin üzerinize de sayılı günlerde oruç yazıldı (farz kılındı)..."* (Bakara, 2/183-184). buyrulur.

Kur'an-ı Kerim'in bildirdiğine göre, Kur'an-ı Kerim ramazan ayı içerisinde nazil olmuştur. *"Ramazan ayı, insanlara yol gös-*

terici, doğrunun ve doğruyu eğriden ayırmanın açık delilleri olarak Kur'an'ın indirildiği aydır.” (Bakara, 2/185) Bu sebeple ramazan ayının en belirgin özelliği, Kur'an-ı Kerim'in bu ayda indirilmiş olmasıdır. Müslümanlar arasında bu ay “*Kur'an ayı*” olarak isimlendirilmektedir. Dolayısıyla Allah'ın emri gereği oruç bu ayda tutulmaktadır. Hz. Peygamber, “*Hilali (ramazan hilalini) görünce oruca başlayınız ve hilali (şevval hilali) görünce bayram ediniz. Hava bulutlu olur (da hilal gizli kalır) sa içinde bulunduğunuz ayı otuza tamamlayınız.*” buyurmaktadır (Buhârî, Savm, 5, 11).

Oruç, namaz gibi akil, ergin ve özgür her Müslüman kadın ve erkeğe farz kılınmıştır. Kur'an-ı Kerim'de hasta veya yolcu olanların, tutamadıkları günler kadar başka günlerde oruç tutmalarına izin verilirken, bu şartlarda bile oruç tutabileceklerin, oruçlarını tutmalarının kendileri için hayırlı olduğu vurgulanmaktadır. Sağlık sebebiyle oruç tutamayacak durumda olanların sahur ve iftar için bir günlük yiyecek miktarını fakirlere fidye vermesi istenmektedir. (bk. Bakara, 2/184-185) Kadınların özel hâllerinde ve lohusalık dönemlerinde tutamadıkları oruçlarını sonradan tutmaları gerekir.

Oruç her hâl ve şartta tutulması gereken bir ibadettir. Namaz için Müslümanlara gösterilen kolaylıklar oruç için geçerli değildir. Örneğin yolcu olanlar seferîlik hükümlerinden yararlanarak namazlarını kısaltabilir, kadınlar lohusalık dönemleri ve özel günlerinde kılamadıkları namazları sonradan kaza etmez. Buna karşılık yolcular veya özel durumu olan kadınlar ramazan ayında tutamadıkları oruçlarını gününe gün olarak sonradan kaza etmek durumundadırlar.

Orucun sahih olması için kişinin oruç tutmaya niyet etmiş ve orucu bozacak şeylerden kaçınmış olması gerekir. Diğer ibadetlerde olduğu gibi oruç ibadetinde de niyet şarttır. Oruca kalben niyet etmek yeterlidir. Bunun dil ile ikrar edilmesi sevaptır. Oruç için sabah vakti girmeden önce, imsak vaktinde

niyet etmek en doğru ve faziletli olanıdır. Müslümanlar gün batımından ertesi günün kuşluk vaktine kadar oruç tutmaya niyet edebilir. Ramazanda meşru gerekçelerle orucunu tutamayan kimseler sonradan oruçlarını kaza ederler.

Ramazan ayında kasten oruç tutmamak büyük günahdır. Şayet herhangi bir kimse isteyerek orucunu bozmuş ise, bunun karşılığı olarak, altmış gün peş peşe ve bir gün de kaza olmak üzere toplam altmış bir gün oruç tutması gerekir. Buna gücü yetmeyenler altmış fakiri doyurur.

Hz. Peygamber *“...Kim inanarak ve karşılığını yalnız Allah’tan bekleyerek ramazan ayını oruçlu geçirirse, onun geçmiş günahları affolunur.”* (Buhârî, Savm, 6) buyurmuştur. Buna ilave olarak Hz. Peygamber ramazandan sonraki ay olan şevvalde de altı gün oruç tutan kimsenin bütün yılı oruçlu geçirmiş gibi olacağı müjdesini vermiştir (Müslim, Sıyâm, 204). Kur’an-ı Kerim’de Yüce Allah bir iyilik yapana karşılık olarak on sevap verileceğini buyurmuştur (En’âm, 6/160).

Oruç ibadeti, kişinin sahur vaktinin bitiminden iftar saati gelinceye kadar bir amaç uğruna, yani Allah rızası için, yemeden içmeden ve cinsel arzularından uzak durması ile gerçekleşir. Bunun için de bir kutsi hadiste belirtildiği şekliyle Cenâb-ı Allah: *“Oruç dışında insanın yaptığı her ameli kendisi içindir. Ancak oruç benim içindir ve onun mükâfatını da verecek olan benim...”* (Buhârî, Savm, 2) buyurmuştur.

Oruç, riyanın en az karıştığı bir ibadet olması bakımından sevabı da en fazla olan ibadetlerden sayılmıştır. Hz. Peygamber oruç tutanların cennette *“Reyyân”* isminde bir kapıdan girecekleri (Buhârî, Savm, 4) müjdesini vermiştir. Ayrıca o *“Oruçlu için birisi iftar ettiği vakit, ötekisi Rabbi ile karşılaştığı vakit (ölünce) olmak üzere iki sevinç vardır.”* (Buhârî, Savm, 9) buyurmuştur. Oruç başlı başına bir irade eğitimi ve ruh disiplini. Bütün organlarıyla beden dinlenmesi yönündeki kazanımlar tamamen işin manevi yararlarından ayrı tutul-

ması gereken hususlardır. Oruçlu olan bir kimsenin sahurda verdiği bir söz üzerine normal şartlarda, meşru ölçüler içerisinde yapabileceği bazı şeylerden vazgeçebilmesi, onun verdiği söze sadakatının bir ölçüsü olarak kabul edilir. Oruç ile güçlenen irade ve kazanılan sabır sayesinde nefsin istekleri kontrol altına alınır, ruh arındırılarak yüceltilir.

Yalnız Allah için tutulan oruç, insana işlemiş olduğu kötülüklerden pişmanlık duyan bir ruh hâli kazandırır. Önceden işlediği kötülüklerden arınmak için ne gerekiyorsa hepsini yapar. Böylece insan geçmiş günahlarının Allah tarafından bağışlanacağını umar.

Orucun farz kılınmasındaki gaye insanın, oruç ile birlikte her türlü kötülükten uzaklaşıp, özü ile sözünün aynı olduğu doğru bir kişi olarak, takva sahibi olmasını sağlamaktır.

Oruç nefis için temizlik, vücut için sağlık, zenginler için bir terbiye yoludur. İnsanın ruh ve beden denilen iki ayrı özelliğinin bir arada olmasından dolayı, zaman zaman diğer canlılarla ortak olan özelliklerin ön plana çıkması hâlinde, ruhun olgunlaşmasının engellendiği görülmektedir. Bunun aksinin olabilmesi yani bedenin ruha boyun eğebilmesi için bedenin gücünü kırmak ve ruhu güçlendirmek gerekmektedir. Araştırmalar bu amaca ulaşmanın en kolay ve etkili yolunun oruç olduğunu göstermektedir. Zira insanlar oruçla insanın olmazsa olmaz kabul edilen açlık, susuzluk, cinsel arzulardan vazgeçme gibi uygulamalarla dilini, kalbini ve diğer organlarını kontrol altına alabilmektedirler. Yememenin ve içmemenin meleklerin tabiatı olduğunu belirtenler, oruç tutanlarla melekler arasında bir ilişki kurmakta, bunu insanın melekleşmeye yönelmesi olarak değerlendirmektedir.

Oruç diğer ibadetlerde olduğu gibi kulun Allah ile olan ilişkilerini düzenlemesi, onun emrini yerine getirmesi ve onun rızasını kazanması bakımından önemli olduğu gibi, toplumsal ilişkiler ve toplum hayatı bakımından da olumlu katkılar

sağlayan bir ibadettir. Oruç insanın sahip olduğu imkânların farkına varmasına, yakın çevresi ve fakir fukara ile ilişkilerin- de empati yapmasına vesile olur.

Ramazan ayında bütün Müslümanlara farz olarak tutulan oruçtan başka nafile olarak tutulan oruçlar da vardır. Ramazan Bayramının birinci günü ile Kurban Bayramının günleri oruç tutulmaz (Buhârî, Savm, 67).

Fıtır Sadakası

Halk arasında fitre diye bilinen fıtır sadakası, insan olarak yaratılmanın ve ramazan orucunu tutup bayrama ulaşmanın bir şükürü olarak, Ramazan Bayramına kavuşan ve temel ihtiyaçlarının dışında belli bir miktar mala sahip olan Müslümanların kendileri ve velayetleri altındaki kişiler için yerine getirmekle yükümlü oldukları mali bir ibadettir.

Kişi kendisinin ve küçük çocuklarının fitrelerini vermekle yükümlüdür. Hz. Peygamber köle hür, büyük küçük, kadın erkek her Müslüman'a fitre gerektiğini ifade etmektedir (Ebû Dâvûd, Zekât, 20). Buna göre fıtır sadakası, zekâtтан daha geniş bir mükellef kitlesi tarafından yerine getirilmektedir.

Fıtır sadakası, ramazan orucunun farz olduğu Hicri 2. yılı Şaban ayında zekâtтан önce emredilmiş olup dinen vacip bir ibadettir. Bu durum Hz. Peygamber'in bizzat uyguladığı sünneti ile sabittir. Abdullah b. Abbas tarafından rivayet edilen bir hadiste fıtır sadakasının, oruçluları günahlarından arındırmak ve yoksullara gıda temini için verilmesi gerektiği bildirilmektedir.

Fıtır sadakasının Müslümanlar için iki temel şartı vardır: Bunlardan birisi sağ olmak, diğeri ise Ramazan Bayramına kavuşmaktır. Fıtır sadakası, bayramın birinci günü fecrin doğuşu ile (tan yeri ağarınca) vacip olur. Bu konuda çok çeşitli görüşler olmakla birlikte fıtır sadakasının bayram namazının öncesindeki günler ve saatlerde yerine getirilmesi sevaptır.

Fitre miktarı, her yıl çeşitli gıda maddelerinin geleneksel usullere göre hesaplanması sonucu belirlenmektedir. Günümüzde bu miktarın belirlenmesinde kişinin bir günlük (iki öğün) normal gıda ihtiyacını karşılayacak miktarın ölçü alınması daha uygundur. Fitre miktarının belirlenmesinde fakirin değil fitre vermek durumunda olan kişinin ekonomik ve sosyal statüsü esas alınmalıdır. Bu uygulama ile fakirin, içinde yaşadığı Müslüman toplumun üyesi olmasının mutluluğuna ve bayram sevincine iştirak ettirilmesi hedeflenmiş olmalıdır.

Fıtır sadakasını, Allah rızası için fitre olarak yaptığını kalbinden geçirerek veya dil ile söyleyerek niyetlenmek suretiyle fakire vermesi şarttır. Niyet, fıtra (fitre) ayrılırken yapılabileceği gibi fakirlere verirken de yapılabilir.

Fıtır sadakası kendisine zekât verilecek durumda olanlara verilir. Ancak bir kişiye bir fitreden azı verilemez. Ayrıca birkaç kişi bir fakire fıtır sadakası verebilir. Dinen zengin sayılanlara, anne, baba, dede, nine, çocuk ve torunlara fitre verilemez.

Ramazan ayında oruç tutamayacak durumlar olanlar, her bir gün için bir fıtra miktarı fidye vermek durumundadır. Bu kişiler Yüce Allah'ın lütfu ile sağlıklarına kavuşurlarsa oruçlarını kaza etmek zorundadır. Bu fidyeleri bir günlük miktardan az olmamak kaydıyla birkişiye verebilecekleri gibi birden çok kişiye de verebilirler. Bu durumda ödedikleri fityeler sadaka yerine geçer.

d- Zekât

İnsan, ibadetler aracılığıyla kulluk görevlerini yerine getirerek Allah ile olan ilişkilerini düzenlenmeye çalışılmaktadır. Namaz ve oruç insanın bedeniyle yaptığı ibadetlerdendir. Bir bakıma Müslüman, bunlarla insan olmanın, sağlıklı bulunmanın ve Allah'ı "*Rab*" olarak tanımanın bireysel sorumluluğunun gereğini yerine getirmektedir. Her ibadetin bir hikmeti vardır. İnsan namaz ve oruç ile bir taraftan Allah ile ilişkilerinde kulluk görevini yerine getirmeye çalışırken diğer taraftan insanlarla ilişkilerine katkı sağlamakta, bir seviye kazandırmaya çalışmaktadır. Yüce Allah, doğrudan insanın diğer insanlarla ilişkilerini düzenlemek, onlar arasında barış ve kardeşlik duygularını temin ve tesis etmek için mali ibadetler de emretmiştir ki bunların başında zekât gelmektedir.

Zekât, Kur'an-ı Kerim'de "*sadaka*" kelimesi ile ifade edilmektedir. Fakat sadaka İslam kültüründe kelime anlamının dışında müstehap ve nafil ameller anlamına gelmektedir. Bunun yanında bir de "*infak*" kelimesi kullanılmaktadır. Kendi aralarında bazı ince detaylar bulunmakla birlikte bu iki kavram iyilik yapmak (Bakara, 2/272) isteyen insanların kendi mallarından ayırdıkları belli bir miktarı, Allah rızası için ihtiyaç sahiplerine vermesi olarak tarif edilir. Burada esas olan mali yardımı yapan Müslümanlar, bunu Allah rızasını gözeterek kendisine verilen nimetlerin şükrünü eda niyetiyle yapmalıdır. Bakara suresinde bu husus "*Kendilerine rızık olarak*

verdiklerimizden infak ederler.” (Bakara, 2/3) şeklindeki ifade ile bir Müslüman’ın tamamen kendi hakkı olan bir nimeti, bir imkânı başka bir kardeşi ile paylaşması şeklinde tarif edilmektedir. Hatta yapılan ikramın Allah rızasını kazanmaya vesile olabilmesi için, kişinin sevdiği şeylerden olması şartı da eklenmiştir: *“Allah yolunda sevdiğiniz şeylerden harcamadıkça iyiliğe asla eremezsiniz. Ne harcarsanız Allah onu hakkıyla bilir.”* (Âl-i İmrân, 3/92).

Zekât kelime anlamı olarak büyüme, artma, çoğalma veya temizleme/temizlenme anlamlarına gelir. İslam’ın beş temel esasından birisi olarak zekât, bir Müslüman’ın sahip olduğu mal varlığından bir kısmını belli bir oran dâhilinde, Allah rızasını kazanmak maksadıyla, Kur’an-ı Kerim’de belirlenen esaslar çerçevesinde, dinen fakir sayılan ve ihtiyaç içinde olan insanlara vermektir. Bu ibadet yerine getirilirken zekât verenin, verilen kimseden hiçbir karşılık beklentisi içerisine girmemesi esastır. Zira dinen zengin sayılan her Müslüman Yüce Allah’ın emri olduğu için zekâtını vermek durumundadır. O, bir ibadet olarak Allah’a yakın olmak, ona şükretmek amacıyla bu görevini yerine getirir.

“Zenginlerin malındaki fakirlerin hakkı” olarak belirtilen zekât, Kur’an-ı Kerim’de *“Mallarında muhtaç ve mahrumların hakkı vardı.”* (Zâriyât, 51/19) şeklinde ifade edilmiştir.

Zekât vermede niyet şarttır. Zekâtı, onu almaya ehil olanlara vermek yani onların mülkiyetine geçirmek (temlik) şarttır. Cami, okul, yol, köprü, çeşme yapımı gibi hayır kuruluşlarına zekât verilmez. İslam’ı yaymak, korumak, Müslümanlara düşmanlarından zarar gelmesini önlemek amacıyla yapılan harcamalar zekât yerine geçer. Çağımızda yoksullara ve âcizlere bakmak için oluşturulan kurumlara da zekât verilir.

Genâb-ı Allah, Hz. Peygamber’e bu konuda şöyle buyurmaktadır: *“Onları arındırmak ve temize çıkarmak üzere mallarından sadaka al!..”* (Tövbe, 9/103). Hz. Peygamber, Muaz b. Cebel’i

Yemen'e gönderirken "...Onlara söyle, Allah kendilerine zekâtı farz kıldı. Bu zekât zenginlerinden alınıp fakirlerine verilir." (Buhârî, Zekât, 63) buyurmuştur.

Zekâtın kimlere verileceği Kur'an-ı Kerim'de şöyle sıralanmaktadır: "*Sadakalar (zekât) ancak şunlar içindir: Yoksullar, düşkünler, sadakaların toplanmasında görevli olanlar, kalpleri kazanılacak olanlar, azat edilecek köleler, borçlular, Allah yolunda (çalışanlar) ve yolda kalmışlar. İşte Allah'ın kesin buyruğu budur. Allah bilmekte ve hikmetle yönetmektedir.*" (Tövbe, 9/60).

Zekât, dinen zengin sayılanlara, dini bir kavram olarak usûl ve furu denilen eşlere, anneye, babaya, dede ve ninelere, çocuklara ve torunlara, kişinin bakmakla yükümlü olduğu yakınlarına verilemez.

Sadakadan farklı olan zekât, ödeme zamanı ve miktarı sabit olup, ödemeyenlere karşı ceza uygulanan bir dinî yükümlülüktür.

Zekât, farz bir ibadet olup, nisap ve nispetleri Hz. Peygamber tarafından belirlenmiş ve o günden sonra hiç değiştirilmemiştir. Mutlaka ayette belirlenen yerlere harcanmalıdır. Devlet kendi memurlarına zekât toplatsa bile, onu ancak koruma amaçlı elinde bulundurur dilediği mal ve hizmetlere harcamaz.

Zekât Müslümanlar için mali bir ibadettir. Tasarruflar üzerinden, servet ve ticari mallardan, tarım ürünlerinden, hayvanlardan, madenlerden vs. zekât verilir. İslam servet biriktirip onu atıl hâle getirilmesinden hoşlanmaz. Bundan dolayı zekât, sermayeyi yatırım yapmaya zorlar. Hatta altın ve döviz gibi bazı kıymetlerin, durdukları yerde değer artışı olduğu varsayılarak, piyasaların olumsuz etkilenmemesi için zekâtının verilmesi emredilir. Fıkıhçılar, şartları oluşan malların üzerinden bir yıl geçer geçmez zekâtının verilmesi konusunda görüş birliğindedir.

Müslüman olmayan vatandaşlardan alınan haraç, cizye ve ganimet gibi vergiler zekâta dâhil değildir.

Zekât toplumsal barış ve kardeşlik duygularının, sosyal adaletin gelişmesine, sermayenin tekelleşmesinin önüne geçirilerek gelirin toplumun bütün kesimlerine yayılmasına vesile olur. Zekât adı ile uyumlu bir şekilde bireyi cimrilik, bencillik gibi kötü huylardan arındırma yanında toplumun bünyesine giren zararlılardan arınmaya, onun sağlıklı bir şekilde gelişmesine hizmet eder. Bir bakıma zekât sayesinde insan başkalarına fedakârlık yapacak bir ruh hâli ve karakter kazanır.

Zekât toplumu ıslah etmek, muhtelif sınıflar arasındaki bağı güçlendirmek, toplumu bütünüyle refaha kavuşturmak gibi bir yarar sağlar. Zekâtın sosyal adaleti sağlama, zenginlerle fakirler arasında maddi ve hissi farklılıkları kapatıp, karşılıklı sevgi ve saygıyı tesis etme gibi önemli yararları vardır.

Zekât, ibadet olduğu için doğrudan mükellef birey tarafından yerine getirilir. Ancak Müslüman'ın zekâtını mutlaka kendisinin vermesi şart değildir. Güvendiği bir Müslüman'ı vekil tayin edebilir. Ayrıca zekât veren kişinin, verdiği şeyin zekât olduğunu fakire bildirmemesi daha iyi olur.

Zekât ve sadaka gibi imkân sahibi kimseler tarafından muhtaçlara yapılan yardımlar, karşıdakine eziyet etmeden ve başa kakmadan verilmelidir. Bu konuda Kur'an-ı Kerim çok açık bilgiler vererek Müslümanları uyarmaktadır:

“Mallarını Allah yolunda harcayanların durumu, her başağında yüz tane olmak üzere yedi başak veren tanenin durumu gibidir. Allah dilediğine kat kat verir. Allah'ın lütfu geniştir. O her şeyi bilendir.

Mallarını Allah yolunda harcayıp, sonra verdiklerinin ardından başa kakmayan ve eza etmeyenlerin ecirleri Rablerinin katındadır. Onlara korku yoktur ve onlar üzülmeyecekleridir.

Güzel bir söz ve iyilik, peşinden eza gelen bir sadakadan daha iyidir. Allah müstağnidir, halimdir.

Ey iman edenler! Allah'a ve ahiret gününe inanmayıp, insanlara gösteriş için malını veren kimse gibi, sadakalarını başa kakmak ve eza etmekle boşa çıkarmayın. Böyle kimsenin durumu, üzerinde toprak bulunan kayanın durumu gibidir. Sağanak yağan bir yağmur isabet ettiğinde onu sert kaya haline getirir. Kazandıklarından hiçbir şey elde edemezler. Allah inkâr eden kimseleri doğru yola erdirmez.

Allah'ın rızasını kazanmak ve kalplerini sağlamlaştırmak için mallarını harcayanların durumu, yüksekçe tepede bulunan, bol yağmur aldığında yemişlerini iki kat veren, bol yağmur almasa bile çisentisi olan bir bahçenin durumu gibidir. Allah yaptıklarınızı görür." (Bakara, 2/261-265).

Zekâtın başka Müslümanlara örnek olması bakımından diğer ibadetlerde olduğu gibi açıktan yapılmasında sakınca yoktur. Ancak muhtaçlara yapılan yardımların mümkün olduğu kadar başkalarına duyurulmadan yapılması doğru olanıdır. Çünkü Hz. Peygamber sağ elinin verdiğini sol eline duyurmayanların kıyamet gününde Yüce Allah'ın gölgelendirdiği kimseler arasında olacağını haber verir (Buhârî, Hudûd, 19).

e- Hac

Dinlerin hepsinde kutsal zamanlar, mekânlar ve bunlarla bağlantılı hac merkezleri bulunmaktadır. İslam dininde hac yeri, kutsal şehir Mekke (Mescid-i Haram) ve buranın içindeki Kâbe başta olmak üzere orada yer alan çeşitli mekânlardır.

Hac ibadetinin sembol yapısı Kâbe'dir. Burası aynı zamanda Müslümanların kiblesidir. Kâbe'nin Hz. Âdem tarafından yapıldığı rivayet edilmektedir. Nitekim Hz. İbrahim ikinci eşi Hz. Hacer'i oğlu Hz. İsmail ile bugünkü Kâbe'nin bulunduğu bölgeye getirdiğinde buranın kutsal olduğu bilgisine sahipti. Kur'an-ı Kerim'de belirtildiğine göre Hz. İbrahim: *"Ey Rabbimiz! Ben zürriyetimden bir kısmını, senin kutsal evinin (Kâbe) yanında tarıma elverişli olmayan bir vadiye yerleştirdim. Bunu yaptım ki Rabbim, namazı kılsınlar! İnsanların gönüllerini onlara meylettir ve çeşitli ürünlerden onlara rızık ver ki şükretsinler."* (İbrâhîm, 14/37). Hz. İbrahim; Hz. Âdem tarafından yapılan bu evi yalnızca tamir etmiştir. Zira Kur'an-ı Kerim'de yer alan: *"İbrahim İsmail'le birlikte Kâbe'nin temellerini yükseltiyordu: 'Ey Rabbimiz bizden onu kabul buyur; şüphesiz sen işitensin, bilensin.'" (Bakara, 2/127)* şeklindeki bu ifadelerden Kâbe'nin yeni yapılma değil, Hz. İbrahim ve oğlu Hz. İsmail tarafından tamir edildiği veya aynı yere yeniden yapıldığı açık bir şekilde anlaşılmaktadır.

Mekke bölgesi, İslam literatüründe Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın buluştukları yer olarak bilinir. Rivayetlere göre; Hz. Âdem ve

Hız. Havva cennetten çıkarıldıkları zaman dünyanın farklı bölgelerine inmiş ve Mekke yakınlarındaki Arafat Dağı'nda buluşmuşlardır. Bunun hatırası olarak Hız. Âdem'in torunları burada mahşeri andıran bir görüntü ile Allah'a minnet ve şükran duygularını ifade etmekte, işledikleri günahlarından arınmak için Allah'a yalvarmaktadır. Arafat insanın dünyaya ayak basışını ve kıyamette Allah'ın huzurunda duruşunu temsil eder.

Bir başka yönüyle hac, Hız. İbrahim ve ailesinin yaşadıklarını hatırlamaktır. Hac görevini yerine getiren her Müslüman Hız. Hacer'in yalnız başına, insan yaşamı için pek de uygun olmayan bu çöllerde yaşadığı acıları, Hız. İbrahim'in sadakatini, oğlu Hız. İsmail'in teslimiyetini kendi nefislerinde hissetmektedir. Müslümanlar onların nefisleri ve şeytanla mücadelelerini hatırlamakta, onların hâllerıyla hemhâl olmaktadır. Hız. İbrahim ile oğlu Hız. İsmail'in yaşadıkları ibret dolu imtihan, Kur'an-ı Kerim'de şöyle ifade edilmektedir: *"Rabbim! Bana iyilerden olacak bir evlat ver! Bunun üzerine kendine akıllı ve edepli bir erkek çocuğu olacağını müjdeledik. Çocuk, babasıyla beraber iş güç tutacak yaşa gelince babası ona, 'Yavrucuğum!' dedi, 'Rüyamda seni kurban ettiğimi gördüm; düşün bakalım sen bu işe ne diyeceksin?' dedi. Dedi ki: 'Babacığım! Sana buyrulanı yap, inşallah beni sabreden biri olarak bulacaksın. Her ikisi de (ilahî buyruğa) teslim olunca ve babası onu yüz üstü yatırınca, 'Ey İbrahim!' diye ona seslendik; 'Tamam, rüyayı gerçekleştirmiş oldun.' İşte biz iyileri böyle ödüllendiririz. Bu, kesinlikle apaçık bir imtihandı. Biz, (oğlunun) canına bedel olarak ona iri bir kurbanlık verdik."* (Sâffât, 37/100-107).

Hac, aynı zamanda Hız. Peygamber'in vefatından üç ay kadar önce ve *"Veda Haccı"* olarak nitelenen hac esnasında yüz binden çok fazla Müslüman'a yaptığı meşhur *"Veda Hutbesi"* ni de hatırlatmaktadır.

Hac, ibadetler içerisinde hem mal hem de beden ile yapılan ibadetlerdendir. Bu ibadeti yapabilme maddi imkânına sahip

olamayanlar hacdan muaftır. Kur'an-ı Kerim'de bu konuda şöyle buyrulmaktadır: *"Gerçek şu ki, insanlar için yapılmış olan ilk ev, âlemlere bir hidayet ve bir bereket kaynağı olan Mekke'deki evdir. Orada apaçık deliller, İbrahim'in makamı vardır. Oraya giren emniyette olur. Gitmeye gücü yetenin o evi ziyaret etmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse bilmelidir ki, Allah hiçbir şeye muhtaç değildir."* (Âl-i İmrân, 3/96-97).

Hac, İslam'ın beş temel şartından birisi olup hicretin 9. yılında farz kılınmıştır. Ergin, akıllı ve özgür her Müslüman'ın gerekli şartları yerine getirmesi durumunda belli günlerde, ömründe bir kere Kâbe'yi ziyaret etmesi farzdır. Hac belli zamanda ve belli şekillerde, Zilhicce ayının 8-13 tarihleri arasında yapılır. Haccın; ihrama girmek, arife günü Arafat'ta vakfe yapmak ve sonrasında Kâbe'yi tavaf şeklinde üç farzı vardır.

Haccın dünyaya ve ahirete yönelik pek çok ibret ve hikmetleri bulunmaktadır. Kur'an-ı Kerim genel bir ifade ile *"apaçık deliller"* (Âl-i İmrân, 3/97) ifadesiyle bu hususa dikkat çeker. İslam'ın insanlığa sunmak istediği kardeşlik, sevgi, barış ve huzur ortamı en güzel şekliyle kendini hac esnasında gösterir. Irk, dil, bölge, hatta zengin, fakir sosyal sınıf ve cinsiyet farkı olmaksızın dünyanın her tarafından gelen müminler en güzel kardeşlik duygusu içerisinde orada toplanır, aynı duygularla Allah'a yönelir ve dinî görevlerini yerine getirir. Böylece hac ibadeti, insanlar ve toplumlar arasında eşitlik ve adalet gibi faziletlerin kök salmasına katkı sağlar.

Hacca giden bir kimse namazlarda yöneldiği kıbleye, yani Allah'ın evi (Beytullah) kabul edilen Kâbe'ye geldiğinde engelsiz bir şekilde onu karşısında görür ve daha önceden hayal ettiği dünya ile karşılaşmanın manevi huzurunu yaşar.

Haccın farzlarından olan *"ihram"* ve Arafat'taki *"vakfe"* şekil itibarıyla kıyamet sonrasında ve mahşerin dünya hayatında bir provası niteliği taşır. Haccın farzlarından birini oluşturan

ihramı giyen insanlar dünyaya ait her türlü maddi kazanım, sıfat ve statülerinden arınmış olarak, kefen görünümlü beyaz bir örtüye bürünür, tamamen ilahî hükme hazır bir görüntü verirler. İhram, önceden kişiye helal veya mubah olan hususlarda belli bir süre uyulması gerekli kurallar ve yasaklar getirir. Aynı duygularla Arafat'ta vakfede Allah'ın huzurunda bulunan milyonlarca insan, sadece O'na yönelir, O'na yalvarır ve O'nun rahmetini, merhametini, bağışlamasını diler.

Hz. Peygamber “*Hac Arafat'tır.*” (Tirmizî, Hac, 57) buyurarak hem haccın buradaki meşakkatine hem de sevabın en çok olduğu yerin Arafat olduğuna dikkat çekmektedir. Haccın farzlarından olan vakfe, arife günü zeval vaktinden itibaren akşam güneş batıncaya kadar Arafat bölgesinde bulunarak gerçekleştirilmektedir. Bayramın ilk günü tan yerinin ağarmasına kadar da orada kalınabilmektedir. Kurban Bayramı'nın ilk günü fecr vaktinden itibaren güneşin doğmasından öncesine kadar belli bir süre vakfe yapmak da vaciptir.

Hacerü'l-Esved'den başlanarak Kâbe etrafında yedi kere dönmek şeklinde gerçekleştirilen “*tavaf*”, haccın en önemli ibadetlerinden birisidir. Farz olarak yapılması gereken ziyaret (ifada) tavafı, Arafat vakfesinden sonra, Kurban Bayramının birinci günü tan yerinin ağarmasından itibaren başlar, kurban kesme günleri olan bayramın üçüncü günü güneş batıncaya kadar yapılabilir. Nafile olarak yapılan tavaf için özel bir zaman tahsisine gerek yoktur. Kulun Allah'ın yüceliğini itiraf ve onun rızasını kazanma konusunda itaatinin göstergesidir. Tavaf aynı zamanda, kâinatın ve yaratılışın özeti, teslimiyetin ve ilahî kadere boyun eğmenin sembolü sayılır.

Safa ve Merve Tepeleri arasında yapılan “*say*”, Hz. Hacer'in çevresinde insan ve yaşam malzemesi aramasının sembolik bir uygulamasıdır. Rivayetlerde yanlarındaki suyu tükenen Hz. Hacer'in su bulmak için bu iki tepe arasında yedi sefer gidip geldiği söylenir. Hatta zezem suyunun bu sırada keşfedildiği rivayet edilir.

Mina bölgesinde uygulanan şeytan taşlamaya gelince geçmişte yaşanan ibretlik bir olayın hatırlanmasına katkı sağlar: Yukarıda Saffat suresinden yaptığımız alıntılardan da anlaşılacağı üzere; gördüğü bir rüya üzerine Hz. İbrahim, oğlu Hz. İsmail'i kurban etmek ister ve o da babasının bu isteğine razı olur.

Hz. İbrahim'in sadakati ve oğlu Hz. İsmail'in teslimiyeti üzerine Yüce Allah onlara kurban edilmek için bir koç gönderir. Mina'da yapılan şeytan taşlama ibadeti, yaşanan bu olayın perde arkası niteliğini taşır.

Hz. İbrahim'in çok ağır bir ilahî imtihanı kazanmasından rahatsız olan şeytan, onu bu kararından vazgeçirerek Allah katındaki itibarını yok etmek için çok uğraşır fakat başarılı olamaz.

Bunun üzerine şeytan, kocasını ikna edebileceği düşüncesiyle Hz. Hacer'in yanına gider, sonra da babasının kurban etme isteğine isyan etmesi için oğlu İsmail'in fikrini çelmeye çalışır. Onların her biri şeytanı taşılayarak yanlarından kovar. Günümüzde hac görevini yerine getiren hacıların "*şeytan taşlama*" adına yaptıkları dini pratikler, geçmişte Hz. İbrahim ve ailesinin şeytan ile olan mücadelesini canlandırmaktadır.

Hac esnasında tavafın başlangıç ve bitiş yeri olarak kabul edilen Kâbe duvarındaki kara taş (Hacerü'l-Esved) ile ilgili çok çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Hz. Peygamber'in bu taşla saygı gösterdiği bilinmektedir. Ancak bu taşla ilgili değerlendirmelerin en güzelini Hz. Ömer'in "*Biliyorum ki sen bir taşsın. Ne fayda ne de bir zarar verebilirsin. Eğer Peygamber'in seni öptüğünü görmeseydim seni öpmezdim.*" (Buhâri, Hac, 50) sözleriyle yaptığı görülmektedir.

Arafat'ta vakfesi ve herhangi bir zaman sınırlaması olmadan yapılan Kâbe ziyaretine de "*umre*" denmektedir.

f- Mübarek Yerler, Gün ve Geceler

Mübarek Yerler

Yüce Allah zaman içerisinde bazı zamanları, mekânlar arasında bazı mekânları mübarek kılmıştır. Hadislerde Mekke'deki Mescid-i Haram, Medine'deki Ravza-yı Mutahhara, Kudüs'teki Mescid-i Aksa, İslam dini açısından yeryüzünün mübarek mekânları olarak gösterilmiş, insanların fazladan sevap kazanmak amacıyla bu yerlere yolculuk yapmaları teşvik edilmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de: *"Gerçek şu ki, insanlar için yapılmış olan ilk ev, âlemlere bir hidayet, bir bereket kaynağı olan Mekke'deki evdir. Orada apaçık deliller, İbrahim'in makamı vardır. Oraya giren emniyette olur. Gitmeye gücü yetenin o evi ziyaret etmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse bilmelidir ki, Allah hiçbir şeye muhtaç değildir."* (Âl-i İmrân, 3/96-97) ayetleriyle Mescid-i Haram övülmüştür. Benzer şekilde *"Bir gece, kendisine bazı ayetlerimizi gösterelim diye kulunu Mescid-i Haram'dan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksa'ya götüren Allah eksikliklerden münezzehtir. O, gerçekten her şeyi işitmekte ve görmektedir."* (İsrâ, 17/1) ayetiyle Mescid-i Aksa, Kur'an-ı Kerim'de kutsal yerler arasında zikredilmiştir.

Hz. Peygamber bir hadislerinde: *"(Namaz ve ibadet için) hiçbir mescide yolculuk yapılması doğru değildir. Ancak şu üç tanesi müstesna: Mescid-i Haram, Mescid-i Aksâ ve benim şu*

mescidim (Mescid-i Nebevi)." (Buhârî, Savm, 67; Müslim, Hac, 415). Bunların dışında İslami literatürde Arafat, Müzdelife, Mina gibi yerlerin Müslümanlar için önemi vurgulanmakta ve hac ibadeti esnasında ziyaret edilmesi önerilmektedir.

Ayrıca diğer dinlere mensup insanların da kendilerince kutsal saydıkları mekânlar vardır. Geleneksel Türk dinî inanışlarında da kurbanların takdim edildikleri, toplu duaların yapıldıkları kutsal sayılan yerler bulunmaktadır.

Mübarek Günler

İslam'da kutsal mekânlar gibi kutsal zamanlar, ay, gün ve geceler de bulunmaktadır. Ayların en kutsalı ramazan ayıdır. Hz. Peygamber'in *"Allah'ım bize recep ve şaban ayını mübarek kıl, bizi ramazan ayına kavuştur."* (Taberânî, el-Mu'cemu'l-Evsat, IV, 189, no: 3939) hadisinden anladığımız kadarıyla, ramazana hazırlık yapmak ve bu aydan manevi olarak gereği gibi yararlanabilmek için recep ve şaban ayları da mübarek kabul edilmektedir. Ayrıca ramazan ayından sonra altı gün oruç tutulması tavsiye edilen şevval ayı (Müslim, Sıyâm, 204), hac mevsimi kabul edilen ve Kurban Bayramının da içinde kutlandığı zilhicce ayı da mübarek olarak kabul edilmektedir. Hz. Peygamber'den bu ayın fazileti ile alakalı olarak nakledilen bir hadisi şerife göre: *"Salih amelin Allah katında en sevimli olduğu günler (Zilhicce'nin ilk) on günüdür."* (Tirmizî, Savm, 52) buyrulmakta, bu günlerde yapılan amelleri fazilet bakımından başka hiçbir amelin geçemeyeceği bildirilmektedir (Buhârî, İdeyn, 11). Bunun yanında müfessirlerin çoğu, Fecr suresinde geçen ilk on gecenin (Fecr, 89/2), zilhiccenin ilk on günü olduğunu belirtmektedir (Şevkânî, Fethü'l-kadîr, V/432).

Ramazan ayının son on günü, bu ay içerisindeki özel günler ve geceler mübarek olarak bilinmektedir. Hz. Peygamber özellikle Kadir Gecesi'ni, bu son on günün tekli gecelerinde

aranmasını tavsiye etmiş ve kendisi de bugünlerini itikâfa geçirerek ibadetle geçirmiştir.

Peygamberler tarihinde hemen hemen bütün peygamberler tarafından önemsenen günlerden birisi de muharrem ayının onuncu gününe karşılık gelen “aşure” günüdür. Aşure günü, Hz. Âdem’in tövbesinin kabul olduğu, Hz. Nuh’un gemisinin Cudi Dağı’nda karaya oturduğu, Hz. Musa’nın Kızıldeniz’i yararak kavminin ve kendisinin Firavun’dan kurtulduğu ve Firavun’un boğulduğu vs. gün olarak hep önemsenmiştir. Hz. Peygamber Medine-i Münevvere’ye hicret ettiği zaman Yahudiler aşure gününde oruç tutuyorlardı. O, bunun sebebini sorduğunda Hz. Musa ve Yahudilerin Kızıldeniz’den kurtuldukları günün anısına böyle yaptıklarını söylediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber *“Biz Hz. Musa’ya sizden daha yakın ve onun sünnetini yaşatmaya sizden daha çok hak sahibiyiz.”* (Buhârî, Savm, 69; Müslim, Sıyâm, 127) diyerek o gün oruç tuttu. Müslümanlar da onun sünnetini yerine getirmek adına aşure gününü oruçlu geçirmeye başladılar. Hz. Peygamber Müslümanların Yahudilere benzememek adına, bunun bir gün evveline veya sonuna ilave etmelerini ve iki gün oruç tutmalarını tavsiye etti.

İslam kültüründe bunlara ilave olarak cuma günleri, pazartesi ve perşembe günleri de mübarek sayılmaktadır.

Mübarek Geceler

Mübarek gün kavramı bazı durumlarda mübarek gece kavramını da içine almaktadır. Her günün sonunun gece veya her gecenin sonunun gündüz olduğu düşünüldüğünde bunları birbirinden bağımsız düşünmek mümkün değildir.

Hz. Peygamber’in ramazan ayının son on günü ve gecesini itikâfta geçirdiği düşünüldüğünde, ibadetle geçirilmesi gereken kutsal gün ve geceler arasında bunları özellikle anmak gerekmektedir.

Türk-İslam kültüründe mübarek kabul edilen “*kandil geceleri*” vardır. Bunlardan birisi Hz. Peygamber’in doğum günü olup, 12 Rebiü’l- Evvel/20 Nisan’da “*Mevlit Kandili*” olarak kutlanmaktadır.

Recep ayının ilk perşembe gününü cumaya bağlayan gece “*Regaip*”, recep ayının yirmi yedinci gecesini olan “*Miraç*”, şaban ayının on beşinci gecesini “*Berat*” ve ramazan ayının son on gününde olduğu belirtilen ve genellikle Müslümanlar arasında ramazan ayının yirmi yedinci gecesini kutlanan “*Kadir*” geceleri, en çok itibar edilen ve kandil olarak kutlanan manevi gecelerdir.

Bu gecelerden her birisi ile ilgili pek çok müjdelere içeren rivayetler vardır.

Kadir Gecesi Kur’an-ı Kerim’in inmeye başladığı gecedir. Bu gecenin kutsiyeti ile ilgili olarak Kadir (97. sure) suresi nazil olmuştur. Bu surede Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

“Biz onu (Kur’an’ı) Kadir Gecesinde indirdik. Bilir misin nedir Kadir Gecesi? Kadir Gecesi bin aydan hayırlıdır. O gece melekler ve ruh (Cebrail), Rabbinin izniyle her bir iş için iner dururlar. O gece tan yeri ağarınca kadar esenlik doludur.” (Kadir, 97/1-5) Bunun yanında bazı âlimler Duhan suresinde “*Apaçık olan kitaba ant olsun ki, biz onu mübarek bir gecede indirdik. Şüphesiz biz insanları uyarmaktayız. Katımızdan bir emirle her hikmetli iş o gecede ayırt edilir...*” (Duhân, 44/2-4) şeklinde verilen bu bilgileri de yine Kur’an-ı Kerim’in indiği Kadir Gecesi olarak yorumlamaktadır.

Hiz. Peygamber Kadir Gecesi ile ilgili hadisi şeriflerinde şöyle buyurmuştur: “*...Kim Kadir Gecesini faziletine inanarak ve sevabını yalnızca Allah’tan bekleyerek ibadet ve taatle geçirirse geçmiş günahları bağışlanır.*” (Buhârî, Fazlû leyleti’l-kadr, 1).

Ramazan ve Kurban Bayramı geceleri ile ilgili olarak Hiz. Peygamber: “*Kim sevabını Allah’tan umarak bayram gecelerini*

ibadetle ihya ederse kalplerin öldüğü gün onun kalbi ölmeyecektir.” (İbn Mâce, Sıyâm, 68) buyurmuştur. Bir başka hadisi şeriflerinde Hz. Peygamber: *“Beş gece vardır ki, o gecelerde yapılan dualar geri çevrilmez:*

1. *Cuma geceleri*
2. *Recep ayının ilk gecesi*
3. *Şaban ayının ortası gecesi*
4. *Ramazan Bayramı gecesi*
5. *Kurban Bayramı gecesi”*

Başka bir hadislerin de ise Hz. Peygamber:

1. *“Terviye gecesi (zilhicce ayının sekizinci gecesi, Kurban Bayramı arifesi gününden önceki gece)*
2. *Arife gecesi*
3. *Ramazan Bayramı gecesi*
4. *Kurban Bayramı gecesi*
5. *Şaban ayının ortası gecesi*

İbadetle geçirilerek ihya edene cennet vacip olur.” (İbn Hanbel, Müsned, V, 356) buyurmuştur.

Bu mübarek gün ve gecelerde namaz kılmak, gündüzleri oruç tutmak, Kur'an okumak, dua etmek, tövbe istiğfarda bulunmak bu geceleri en uygun ihya etme şekilleridir. Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de *“De ki: Sizin dua ve niyazınız olmasa Rab-bim size ne diye değer versin?...”* (Furkân, 25/77) buyurarak kullarından dua etmelerini istemiştir.

Sahabeden Abdullah b. Ömer: *“Biz bir mecliste Resûlullah Efendi'mizin yüz defa 'Allah'ım beni bağışla ve tövbemi kabul buyur. Çünkü Sen tövbeleri çok kabul eden ve çok merhamet edensin.' dediğini sayardık.”* (Ebû Dâvûd, Vitir, 26) demiştir.

İsmet (günahsız) sıfatının sahibi olan, Kur'an-ı Kerim'de geçmiş ve gelecek günahları bağışlandığı haber verilen Hz. Pey-

gamber (Fetih, 48/2) bir insan olarak bu gün ve gecelere özel bir hassasiyet göstermiş, Yüce Allah’a kulluk görevlerini yerine getirmeye gayret etmiştir. Dolayısıyla Müslümanların onu örnek almaları ve bu gecelerden gafil olmamaları, bunlardan bir fırsat olarak yararlanmaları gerekir.

Dinî Bayramlar

Toplum ve birey düzeyinde, meşru ölçüler çerçevesinde eylenmenin insani bir ihtiyaç olduğuna inanan Hz. Peygamber, Medine’ye hicret ettikten sonra halkın iki bayram kutladıklarına şahit olmuştur. Müslümanların da sosyal bir olgu olarak benzeri bayram arzularını karşılamak üzere: *“Allah, sizin için o iki günü daha hayırlı iki günle, Kurban ve Ramazan bayramları ile değiştirmiştir.”* (İbn Hanbel, III, 103) buyurmuştur. Bu bayramlardan birisi İslam’ın beş önemli farzından birisi olan ramazan orucu, diğeri de hac ibadeti ile ilişkilendirilmiştir. Böylece sosyal bir ihtiyacı karşılamak üzere gerçekleştirilen bu iki bayrama manevi bir özellik kazandırılmış, Müslümanlara toplum olarak maddi ve manevi yönden mutlu olabilecekleri, gülüp eğlenebilecekleri iki gün belirlenmiştir.

Dinî ve sosyal boyutu olan Ramazan ve Kurban Bayramlarına, Hz. Peygamber zamanında (asr-ı saadette) musalla (namazgâh) adı verilen geniş bir alanda, kadın erkek her Müslüman’ın katıldığı bayram namazları ile başlanmıştır. İlk bayram namazı, hicretin ikinci yılında, zilhicce ayının onuncu günü Kurban Bayramında kılınmıştır. Bayramlarda ilk Müslümanların *“Allah bizden ve sizden kabul etsin.”* şeklinde bayramlaştıkları rivayet edilmektedir.

Hz. Peygamber, Kurban Bayramlarında, bu bayrama mahsus olmak üzere, Allah’ın emrini yerine getirmek ve insanların birbirleriyle kaynaşmasına vesile olmak için, musallada kendi kurbanını kendisi kesmiştir.

C- İSLAM'DA AHLAK

Ahlak, insanda oluşması özlenen ve istenen yüksek ruhi ve manevi vasıfların, olumlu yeteneklerin ortak ifadesi olarak tarif edilir. Bundan dolayı ahlaki yükümlülük, ahlaki sorumluluk, ahlaki müeyyide insan içindir. Sadece insanın ahlaki görevleri vardır.

Ahlak, insanlığın ortak paydası ve insanlığın özü olup, insan davranışlarının kaynağı olarak kabul edilir. Bu anlamda ahlak insanın fitratında vardır. Ahlak, insan nefsinde yerleşen öyle bir melekedir ki fiiller, hiçbir fikrî zorlama olmaksızın bu meleke sayesinde kolaylıkla ve rahatlıkla ortaya çıkar.

Her insanın yaratılışından gelen bir ahlakı vardır. Başlangıçta saf ve masum olan özellik zamanla çevre faktörlerin etkisiyle değişime uğramaktadır. Bunun en güzel örneği çocuklarda görülmektedir. Henüz akli yetilerinin gelişmediği dönemlerde çocuksu masumiyetle yalan söylemezler. İlerleyen yaşlarda bu sadelik ve saflık çevre faktörlere uyumlu olarak bozulmaktadır.

İslam ahlakı, insanı yaratılıştan gelen güzelliklere ve temizliklere götürür. Kur'an-ı Kerim'de *"O hâlde sen hanîf olarak bütün varlığınla dine, Allah insanları hangi fitrat üzere yaratmışsa ona yönel..."* (Rûm, 30/30) şeklinde ifade buyurulan bu husus, Hz. Peygamber tarafından *"Her doğan çocuk temiz yaratılış (fitrat) üzere doğar..."* (Buhârî, Cenâiz, 92) şeklinde ifade edilmiştir. Böylece hem insanı yaratılıştan suçlu sayan

anlayışı (Hıristiyanlıktaki asli suç doktrinini) reddetmiş hem de onun yaşadığı süre içerisinde bu temizliği kirletmemesini istemiştir. İnsanın iyi ya da kötü davranışlarının doğrudan kendisi ile alakalı ve kendi geleceğini etkilediği vurgulanarak Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: *"Kim iyi bir iş yaparsa kendi lehine yapmış olur; kim de kötü bir iş yaparsa kendi aleyhine yapmış olur."* (Fussilet, 41/46).

İnsanın ahlaki açıdan bazı eksikleri olsa bile ve kendisinin arzu ettiği güzellikler başkalarında bulunsa, o erdemi kabul eder, ona hayranlık duyar ve onu sever. Bunun aksine insan başkalarının yaptığı ahlaki yanlışları kendisi yaptığı halde, başkalarının yaptıklarını ayıplamaktan geri durmaz, hatta bundan tiksinti duyar.

İnsan için ahlaki değerler zayıflayabilir, azalabilir, hatta yok olabilir. Bunun tersi de mümkündür. Sadece iyi huylara değil, iyi ve kötü huyların tamamına ahlak denir. Bu durumda iyi ahlaklı veya kötü ahlaklı insanlar vardır. Hatta daha da kısıtılarak ahlaki ölçülere göre iyi veya kötü insan değerlendirilmesi yapılabilmektedir. Ahlaksız bir insan ahlaklı hâle gelebildiği gibi ahlaki eksikleri ve zaafı olan insan da bu eksikleri geliştirebilir, tamamlayabilir ve mükemmelleştirebilir. Zaten ahlakın hedefi insana güzel duygular kazandırmaktır. Bundan dolayı Hz. Peygamber, *"Ben ahlakın güzelliklerini tamamlamak için gönderildim."* (Muvatta', Hüsnü'l-hulk, 1) buyurmuştur.

Ayrıca insanın, kötülüğe teşvik eden şehvi arzulardan uzak kalmadan, bazı acı ve sıkıntılara da katlanmadan ahlaki yüceliklere ilerlemesi kolay değildir. Bu konuda Hz. Peygamber'den nakledilen şu hadisi şerif çok anlamlıdır: *"Cennet, zorluk ve sıkıntılarla, cehennem de nefsin arzu ettiği şeylerle çevrilidir."* (Müslim, Cennet, 1).

Hz. Peygamber bir hadisinde: *"Ameller niyetlere göredir..."* (Buhârî, Bed'ül-vahy, 1) buyurmuştur. İnsan davranışlarının

dışarıdan görünen şekline bakarak onun ahlakının iyi ya da kötü olduğu hakkında verilecek hüküm her zaman isabetli olmayabilir. Çünkü eylemin meydana gelmesini belirleyen etken niyet, niyetin yeri de kalptir. Kalbin dilden daha önemli bir konumda olması sebebiyle orada verilen kararlar sorumluluğu gerektirir. Dolayısıyla işlenen amellerin gerekçeleri bilinmediği için ahlak konusunda kişiyi yargılamak yanıltabilir.

İnsanın gerçek bir mümin olması için sadece Allah tarafından indirilen Kur'an-ı Kerim'in hakikatlerine sağlam bir şekilde inanması yeterli değildir. Ayrıca kişinin malıyla canıyla imanın hizmetinde çalışması gerekir (Hucurât, 49/15). Kur'an-ı Kerim, müminlerin Allah'a iman ve ibadet etmelerini emrettiğinden sonra onlardan iyilik yapmalarını da istemiştir. Bu durumda din iman, ibadet ve ahlakın birlikte ve bütünlük içinde yer aldığı bir kurumdur. Bu kurumda kul, Allah ile kul arasında bir denge kurmaktadır. O, Allah'a kulluk görevini yerine getirirken sosyal ilişkilerinde ahlaki esasları göz ardı etmemelidir.

Kur'an-ı Kerim'in felah ve selamete erenler diye nitelediği müminler, en yüksek kemal mertebesine ulaşan ve böylece nefislerinde hiçbir korku ve eksiklik kalmayanlardır. Nefsini bu doyuma ulaştırmış hâli, günah esaretinden kurtulması, bütün ahlaki zaafılardan ve noksanlardan uzak olması değil, daha yüksek ahlaki kemal kazanması ve en yüksel ruhani kuvvetle mücehhez olmasıdır. Kur'an-ı Kerim'in haber verdiği olgunluk ve erginlik, selamet ve felah yalnız ahirete ait değil, dünya hayatında da kazanılması gerekli olan bir şeydir. İnsanın ahirette bu mertebeyi kazanabilmesi, orada korkutğundan emin, umduğuna erebilmesi için daha önce bu makamı dünyada kazanması gerekir. Bundan dolayı İslam, dünyayı ahiretin tarlası olarak kabul eder, insanın burada ektiklerini ahirette biçeceğini hatırlatır.

Ahlak, bilgi ve fazilet bakımından sürekli yenilenmelidir. Bunun için insan, öncelikle inanç sevgisi kazanmalı, fenalıktan

ve isyankârlıktan nefret etmeli, kalbini, iç dünyasını Allah bilinci (zikrullah) ile huzura kavuşturmalıdır. Zira Kur'an-ı Kerim'de, *"Bunlar, iman edenler ve Allah'ı zikrederek gönülleri huzura kavuşanlardır. Bilesiniz ki gönüller ancak Allah'ı zikrederek huzura kavuşur."* (Ra'd, 13/28) buyurulmaktadır.

Allah bilinci insana ahlaki ve manevi hayattan zevk alma, hataların, eksiklerin, yanlışların ve günahların farkına varma, onlardan yüz çevirme ve uzaklaşma, Allah'tan bağış dileme fırsatı vermektedir. İslam'ın öngördüğü ve önerdiği bu ahlaki gelişmişlik ve olgunluk insanı, çıkar kaygılarını aşmaya, hatta cennet ümidi ve cehennem korkusunun da ötesinde bütün düşünce ve davranışlarını Allah'ın emrine uymaya ve rızasını kazanmaya yöneltir.

İslam evrensel, mutlak ve genel geçerliliği olan bir ahlaki yapı kurmuş, bunun teminatı olarak her şeyi bilen her şeye gücü yeten, bağışlayan, fakat cezalandırması da çok şiddetli bir Allah inancı yerleştirmiştir.

İslam, her şeyden önce bir ahlak dinidir. Bu din, insanın manevi hayatını, bireysel ve toplumsal davranışlarını gözetip kollayan bir Allah inancı; insanın kendisiyle hesaplaşmasını hedefleyen bir irade eğitimi; bütün insanlığa açık bir birlik ve kardeşlik ruhu ile hak, adalet ve eşitlik gibi evrensel değerler önermektedir.

İslam bütün insanların Allah'ın kulu olduğu gerçeği ile onlar arasında eşitlik ve kardeşlik duygularının yayılmasını önermiş, insanlar arasındaki farklılıkları ve üstünlük duygusunun Allah karşısındaki kulluk değerleri ile eş değer olduğu gerçeğini hatırlatmıştır (bk. Hucurât, 49/13). Kur'an-ı Kerim, *"... İyilik ve takva üzerinde yardımlaşın, kötülük ve düşmanlık yolunda yardımlaşmayın..."* (Mâide, 5/2) ayetiyle toplumsal barış ve mutluluk için insanlığa bir hedef göstermiştir.

İslam'da ahlakın kaynağı Kur'an-ı Kerim ve Sünnettir. Hz. Aişe, Hz. Peygamber'in ahlaki ile ilgili olarak kendisine sorulan bir

soruya, onun ahlakının Kur'an-ı Kerim olduğunu söylemiştir (Müslim, Müsâfirîn, 139). Bu iki kaynak yani Kur'an-ı Kerim ve Sünnet, dini ve dünyevi hayatın genel çerçevesini çizmiş, amelî kurallarını belirlemiştir. Burada güzel ahlakı oluşturan erdemlerin bu dünyada birey ve toplum hayatına kazandırdığı maddi ve manevi mutluluk ve yararlar yanında kötü ahlakı oluşturan erdemsizliklerin zararları üzerinde durulmuş, eski toplumların yıkılışında ahlaki çöküntünün rolüne dikkat çekilmiştir.

İslam ahlakının en önemli özelliklerinden birisi, her Müslüman'ın *"iyiliği emretmek ve kötülüğü yasaklamak"* (emr-i bil ma'ruf, nehy-i ani'l münker) gibi bir görevinin olmasıdır. Bu görev Hz. Peygamber'in bir hadisinde şöyle ifade edilmiştir: *"İçinizden kim bir kötülük görürse onu eliyle değiştirsin. Şayet eliyle değiştirmeye gücü yetmezse diliyle değiştirsin. Diliyle değiştirmeye de gücü yetmezse kalbiyle düzeltme cihetine gitsin ki, bu imanın en zayıf derecesidir."* (Müslim, Îmân, 78).

İslam toplumunda herkes birbirine doğru ve erdemli olanı tavsiye etmek zorundadır. Şayet yanlış giden bir taraf var ise, uyarıyı gerektirmektedir ki bu da Müslüman'ın görevleri arasındadır. Müslümanlar arasındaki bu doğal kontrol sistemi, ahlaki faziletlerin toplum içinde yaygın ve etkin bir hâl almasına katkı sağlarken, ahlaki açıdan doğru olamayan tutum ve davranışların toplumdan uzaklaşmasına ve böyle yanlış uygulamalarda bulunanların toplumdan dışlanmalarına sebep olmaktadır.

İslam tarihinde iman ile amel arasındaki ilişkiler ve amellerin imandan bir parça olup olmadığı üzerine çok derin ve detaylı tartışmalar yaşanır. Ancak ahlaki ilkeler iman ve ibadetle iç içe olup onları birbirinden ayırmak mümkün değildir. Ahlaki ve insani sayılan bütün vazifeler dinin temeli olan iman ağacının dalları ve meyveleri olarak değerlendirilir. Bundan dolayı bir Müslüman ahlaki ve insani diye nitelenen her görevi aynı

zamanda dinî bir görev olarak yerine getirir. Nitekim dinimiz yalan, riyakârlık, münafıklık, gıybet gibi genel ahlaki zaafı, inanan insanlar için günah olarak kabul eder ve bunları iman-ın kemaline zarar veren davranış bozuklukları olarak nite-ler.

İslami esaslara göre ibadetlerde esas olan ihlastır, samimiyet-tir. Kur'an-ı Kerim ihlasla kılınan namazın insanı kötülükler-den uzaklaştıracağını haber vermektedir (Ankebût, 29/45). Bunun anlamı ibadetlerin ahlaki alanda etkili olabilmeleri, onun gerçekten inanarak ve samimiyetle yapılması demek olup, samimiyetsiz ve şekle dayalı olarak yapılan ibadetlerin dini kıymetinin olmayacağını hatırlatır. Nitekim Hz. Peygam-ber bazı dinî pratiklerin günahların affı ve ahlaki güzelliikle-rin gerçekleşmesi için, gerçekten inanılarak ve karşılığı yal-nız Allah'tan beklenilerek yapılmalarını tavsiye etmektedir (Buhârî, Savm, 6). Aksi takdirde yapılan amellerin kıymetsiz kalacağı, hadislerde şöyle ifade edilmektedir: *"Yalan söyle-meyi, yalanla iş görmeyi bırakmayan kişinin yemesini içmesini bırakmasına (yani oruç tutmasına) Allah'ın ihtiyacı yoktur."* (Buhârî, Savm, 8). *"Oruç tutan nice kimseler vardır ki oruçtan nasipleri sadece aç kalmaktır. Geceyi ibadetle geçiren nice kim-seler vardır ki kıyamdan nasipleri sadece uykusuz kalmaktır."* (İbn Mâce, Sıyâm, 21).

İslam dininin genel emir ve yasakları sonuçları itibariyle in-sanı olgunlaştırmaya (İnsan-ı Kamil) yöneliktir. Müslümanın bu emir ve yasaklara samimi duyarlılığı onun hedefine ulaş-ma konusundaki süreyi belirler. Samimiyetten uzak, şekle dayalı dini uygulamalar insanda istenilen ahlaki güzelliiklerin ortaya çıkmasına katkı sağlamaz. Aynı şekilde haramlar kar-şısındaki duyarsızlık da İslam'ın birey ve toplum hayatındaki ahlaki yansımaları açısından oldukça önemlidir. Önemsen-meyen veya uygulamaları alışkanlık haline getirilen haram-lar bireysel ve toplumsal çöküşü hızlandırmaktadır. Fakat bunlardan daha önemlisi ibadetleri veya haramları küçüm-

semektir. Böyle bir durum insana dinin neresinde olduğunu sorgulaması gerektiğini hatırlatmaktadır. Zira ibadetler ve haramlarla ilgili emirleri bildiği halde uygulamamak büyük günah olduğu halde, onları küçümsemek, değersiz olarak nitelenmek ve pratik değeri kalmadı şeklinde yorumlamak kişinin dinin dışına çıkma sebebidir. Günümüzde yaşanan pek çok olay, birey ve toplum olarak İslam'ı anlama ve uygulama konusunda hangi noktalara geldiğimizi göstermek bakımından çok önem arz eder. Devlet kadrolarında bir işe girebilmek için liyakat yerine yakınlığın tercihi "*emanetleri ehline veriniz*" (Nisâ, 4/58) ayetini ihlal olduğu gibi adaletin ortadan kalkması ve kul hakkı yeme gibi telafisi zor günahların işlenmesine sebep olmaktadır. Devlette herhangi bir iş takibi için maddi unsurların sıradan hale gelmesi, kayırmacılık, rüşvet veya daha başka yollar denenmesi ilahî mesajın maksadının gerçekleşmemesi anlamına gelmektedir. Ayrıca "*Bunlar olmadan olmuyor, başka çaremiz de kalmadı.*" mantığıyla hareket edilmesi, harama bir meşruiyet zemini oluşturmakta ve onu mubahlaştırmaktadır.

Bütün bunlar göstermektedir ki, İslam'da ahlaki emirlerle dinî emirler birbirinden ayrılmamaktadır. Müslümanlık sadece dinî ibadetleri yerine getirmekten ibaret değildir. Müslüman, namazını kılan, orucunu tutan, zekâtını veren, haccına giden ve bunları dini bir görev olarak yapan kimsedir. Bunun yanında Müslüman dini emir ve yasaklara nasıl hassasiyet gösteriyorsa aynı şekilde devlet malına el sürmemek, kul hakkı, tüyü bitmemiş yetim hakkı yememek, adaletten, hakkaniyetten ayrılmamak, yalan söylememek durumundadır. O eli ve diliyle komşularını incitmemek, başkalarına zarar vermemek, insanlara güler yüz göstermek, dargınları barıştırmak, insanların, muhtaçların yardımına koşmak, onlara iyilik etmek, çevreye ve temizliğe dikkat etmek, ailesi ile iyi geçinmek, vatani ve milleti için çalışmak zorundadır.

İbadetlerine hassasiyet gösteren Müslümanlarda, bu güzel-liklerin davranışlarına yansıması gerekir. İnsanların Allah için yaptığı ibadetlerde riyadan, gösterişten son derece sakınmaları, ihlaslı olmaları dinî ve ahlaki bir sorumluluktur. Hz. Peygamber; *“Allah, sizin şekil ve suretinize, mallarınıza bakmaz, aksine kalplerinize (yani niyet ve ihlâsınıza) ve amel-lerinize bakar.”* (Müslim, Bîr, 34) buyurmuştur.

a- Ahlaki Çevrenin Önemi

İslam, beşikten mezara kadar insanı ilgilendiren her çeşit ahlaki vazifeleri bildirmektedir. Bu çerçevede onun Allah’a, Hz. Peygamber’e, şahsına, anne ve babasına, hısım ve akrabalarına, komşularına, milletine, devletine, hâsılı diri ölü bütün insanlara, hayvanlara ve çevresine karşı görevleri belirlenmektedir.

Ahlak zaman, mekân veya kültüre göre değişmeyen değer, ilke ve kuralları kapsarken örf, âdet ve gelenekler zamana ve mekâna göre toplumdan topluma değişiklik gösterebilir. Bundan dolayı örf, âdet ve gelenekler ahlaki değerlendirmeye konu olur. Çünkü bir toplumun örf, âdet ve gelenekleri içinde ahlaka uygun olanlar olduğu gibi, ahlaka aykırı olan uygulamalar da bulunabilir. Dolayısıyla ahlak sadece, örf, âdet ve geleneklere ait olanları değil, insan olarak yapıp edilen her türlü fiili, o fiillerin ortaya çıkmasına imkân veren niyetleri ve karakter yapısını değerlendiren bir ölçüttür.

İnsan sosyal bir varlık olarak başkalarıyla aynı ortamı paylaşmaktadır. Bu durumda insanın bulunduğu ortamdan etkilanmemesi veya oradakileri etkilememesi mümkün değildir. Dinî etkileşimin önemini vurgulayan Hz. Peygamber çocukların aile ortamının etkisine açık ve onların şekillendirmesi doğrultusunda dinî kimliğe sahip olduğunu haber vermektedir (Buhârî, Cenâiz, 92). Bu etkileşim insanın ileriki hayatında da etkili olmaktadır.

Etkileşimin en önde gelen alanlarından birisi örnek alma veya örnek olma olgusudur. Belli bir çevrede yetişen insan önce yakın çevreden sonra da içinde bulunduğu kültür ortamından etkilenmektedir. Zira etkiye açık olma onun fitratında/karakterinde vardır. Bu hususta da Kur'an-ı Kerim'de *"İçinizden Allah'ın lütfuna ve ahiret gününe umut bağlayanlar, Allah'ı çokça ananlar için hiç şüphe yok ki, Resûlüllah'ta çok güzel bir örneklik vardır."* (Ahzâb, 33/21) buyrulmaktadır. Bu ilahî gerçek insanların duygularıyla hareket etmeleri hâlinde kötü örneklerden de etkilenmelerinin ihtimal dâhilinde olduğunu hatırlatmaktadır.

İnsanın çeşitli etkileşim kanalları aracılığıyla başkalarındaki olumsuzlukları hayatına yansıtmasını önlemek amacıyla Allah, her türlü ahlaki donanım ve güzelliklere sahip olan Hz. Peygamber'in örnek alınmasını kullarından istemektedir. Zira bu örnek alma durumu, ona Kur'an-ı Kerim'in emir ve yasaklarına uymayı önermekte ve Allah'ın istediği mükemmel bir insan olmasının yollarını göstermektedir. Nitekim Hz. Aişe validemiz kendisine Hz. Peygamber'in ahlakını soranlara, Kur'an-ı Kerim'i okumalarını ve anlamalarını, çünkü onun ahlakının kaynağının Kur'an olduğunu söylemiştir.

Ahlaki değer ve ilkeler olmaksızın insani bir hayatın, dolayısıyla da medeni bir toplumun gerçekleştirilmesi mümkün değildir. Ahlak insani ilişkiler alanını sadece düzenlemekle kalmaz, aynı zamanda varlığını mümkün hâle getirir. Bu bakımdan ahlak kurallarına uyulmaksızın halk yığınlarının medeni bir toplum hâline gelmesi olası değildir. Ahlak alanındaki en küçük bir kırılma, medeniyet hamlesinin kırılmaşmasına veya donuklaşmasına yol açar.

Bir insanın ahlaklı olabilmesi onun fitrat ölçüleriyle barışık, nefsinin isteklerinden uzak, din ve toplumun çirkin gördüğü kusur ve yanlışlardan kendini korumasına bağlıdır. Bireysel olarak bu alandaki mücadelenin en kolay ve kalıcı olanı, kişi-

nin öncelikle ahlaksız ortamlardan uzaklaşması ve kendisini kötüye götürecekt kişilerle arkadaşlık etmemesidir.

İnsanın ahlaklı olanları kendine dost edinmesi, onlarla samimiyetini geliştirmesi İslam'ın emridir. Bu dostluk öyle ileri bir seviyeye çıkmalı ki, karşılıklı olarak birbirlerine kusurlarını söyleyebilmeli, yanlışla ve günaha karşı birbirlerini uyarabilmelidir. Hatta kişi arkadaşının kendisini uyarması konusunda ısrar etmeli, bu konuda onu üzecek ve kendinden uzaklaştıracak bir tutum ve tavır içine girmemelidir.

Hz. Peygamber toplum içinde iyilik ve güzelliklerin etkin olabilmesi için Müslümanların örnek olma vasıflarına dikkat etmelerini ve doğruları teşvik ederken, yanlışlara karşı da duyarlı olmalarını sağlama adına *"ayna"* örneğini vererek *"Mümin, müminin aynasıdır."* buyurur (Ebû Dâvûd, Edeb, 49).

Ayna gerek kişinin başkaları yanında kendine çekidüzen vermesi gerekse camın arkasındaki sır denen koruyucu ile kendi özelinin başkaları ile paylaşılmasını engellemesi bakımından çok güzel ve önemli bir örnektir. Müslümanlar ayna örneğinde olduğu gibi hem kendilerinin düzeltilmesinden hem de başkalarının yanlışla düşmelerinden sorumludurlar. Her hâl ve şartta birbirlerine uyarı görevini yerine getirmek durumundadırlar.

Ahlaki güzelliklere erişmek ve onu hayatında etkin kılmak isteyenler, kendilerine örnek alacakları kişiler aracılığıyla, bütün davranışlarını onunla karşılaştıracak böylece kendisinin yanlışlarını düzeltecek ve kendinde olmayan güzel davranışları da karşısındaki kardeşinden öğrenecektir. Zira başkalarının yanlışlarını kolayca görebilen insanın, nefsinin etkisiyle kendi davranışlarının kötü ve çirkinliğini değerlendirmesi oldukça zordur. Bundan dolayı olsa gerek Hz. Ömer *"Bana kusurlarımı bildiren kişiye Allah merhamet etsin."* demiştir. Hz. İsa'ya ait olduğu söylenen *"Ben edebi edepsizlerden öğrendim."* sözü bir vecize olarak nakledilmektedir. Hatta

Hız. İsa'dan önce yaşamış olan Öklid'in yaşadığı şehrin kötü insanlarına gizlice ücret ödeyerek kendisini kınamalarını ve eleştirmelerini istediği rivayet edilmektedir.

Toplumun bütünüyle iyileşebilmesi için de örnek alınacak kişilere ihtiyaç vardır. İyi insanların arkadaş olarak yakınındakilere yararlarını en güzel özetleyen Şeyh Sadi Şirazi'nin Gülistan isimli eserindeki şu sözü olmuştur:

“Bir gün hamamda yıkanırken bir parça güzel kokulu kil vermişti arkadaşım. Misk mi yoksa amber misin? Ne güzel kokuyorsun bayıldım dedim kile. Ben dedi, basit bir kil idim, bir süre gülle arkadaşlık yaptım. Gülün kokusu sindi üzerime.”

b- Adalet

İslam ahlakının temel esaslarından birisi adalet olup karşıtı zulüm kavramlarıyla ifade edilmektedir. Bir anlamda adaletsizlik, zulüm olarak nitelenmektedir.

İslam, toplumsal uzlaşının bir gereği olarak adaletin tesisini istemektedir. Zira toplum sevgiyle kaynaşır, adaletle ayakta durur. Herkesi kucaklayan bir adalet uygulaması, fertlerin birbirleriyle kaynaşmasına vesile olur. Haksızlık ve adaletsizlik ise güven duygusunu sarsar ve toplumsal huzursuzluğa yol açar.

Kur'an-ı Kerim'de bu konuda pek çok tavsiye, emir ve uyarı yer almaktadır. *“Ey iman edenler! Allah adına şahitlik edenler olarak, kendinizin veya anne babanızın ve akrabanızın aleyhine de olsa adaletten asla ayrılmayın...”* (Nisâ, 4/135); *“Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutun. Adaletle şahitlik eden kimseler olun. Herhangi bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi adaletsiz davranmaya itmesin. Adaletli olun; bu, takvaya daha uygundur. Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır.”* (Mâide, 5/8).

Peygamberler adaleti gerçekleştirmekle emrolunmuştur (Şûrâ, 42/15). Adaletli kimse ile adil olmayan kişi Kur'an-ı Kerim'de; adil olan doğru yolda yürüyen, adaletten yoksun olan ise dilsiz, bir şey beceremeyen ve hiçbir şeye yaramayan bir köleye benzetilmiş ve ikisinin bir olamayacağı bildirilmiştir (Nahl, 16/76).

Kur'an-ı Kerim'in öğretisi evrensel bir adalet ve zulüm, iyi ve kötü şuuruna dayanır. İnsanlar arasında hüküm verirken adaletle hüküm verilmesini emreder (Nisâ, 4/58). Herhangi bir hakkın kendi lehine hükmedilmesi hâlinde bundan memnun olan, fakat aleyhine hükmedilmesi hâlinde bu hükmü tanımayan insanların zalim olduğunu bildirir (Nûr, 24/48-51).

Hz. Peygamber zulüm konusunu her vesile ile eleştirmiş ve yasaklamıştır. Bir hadislerinde *"Müslüman, Müslüman'ın kardeşidir. Ona zulmetmez, onu düşmana teslim etmez. Kim bir Müslüman kardeşinin ihtiyacını giderirse Allah da onun ihtiyacını giderir. Kim bir Müslüman'ın sıkıntısını giderirse, Allah da kıyamette onun bir sıkıntısını giderir. Kim bir Müslüman'ın ayıbını örterse, Allah da kıyamette onun bir ayıbını örter."* (Müslim, Birr, 58) buyurmuştur.

Adalet, hakkını kullanmak isteyen kimseye insani birtakım imkânlar tanır. Fakat bunlar kişiye sınırsız bir özgürlük hakkı vermez. Ahlaklı insanın bu imkânları bir hak olarak kabul edip kötüye kullanmaması gerekir. Ancak kişi cömertlik göstererek kendi hakkından feragat edebilir. Bu yüzden onun eleştirilmemesi gerekir. İslam'ın adalet anlayışı ve uygulaması diğer dinlerden farklı olarak, Müslüman olsun olmasın bütün insanlığa eşit bir uygulamayı öngörür.

İslam dünyasının adalet konusundaki sembol ismi. Hz. Ömer'dir. O farklı rivayetler olmakla birlikte, *"hak ile batılı birbirinden ayıran"* anlamında Hz. Peygamber tarafından *"Farruk"* olarak isimlendirilmiştir. Onun inandığı İslam, o dinin Peygamber'ini öldürmeye giden Hz. Ömer'i adalet konusunda örnek insan hâline getirebilmiştir. O, *"Mülkün temeli adalettir."* diyerek devletin bekasının, toplumsal barış, huzur ve mutluluğun, hatta Allah'ın istediği Müslüman tipinin olmazsa olmaz şartının adalet olduğunu söylemiş ve bunu hem özel hem de halifelik hayatında uygulamıştır.

Adalet ile yakın alakalı olan kavramlardan birisi “hak”, “hukuk” tur. *Adalet bir anlamda hakkın sahibine teslim edilmesi*dir. İnsanın bir kul olarak elbette Allah’a karşı sorumlulukları vardır ve o, bu görevini yerine getirmek (Hakkullah) durumdadır. Bununla ilgili ihlaller veya ihmaller, ahirette ilahî adalet huzurunda çözümlenecektir.

Adalet konusunu ilgilendiren bir başka husus da “kul hakkı” meselesidir. Çok derinlikli ve geniş çerçeveli bir hukuk konusu olan bu husus hemen hemen her insanın kendini mağdur veya suçlu hissettiği bir alandır. Kul hakkı meselesi doğrudan ahlak ile alakası olması bakımından pek çok insanın önemsemediği dedi kodu, gıybet, zan, kötülleme, iftira, alay, yalancı şahitlik, gibi konularla insanı doğrudan ilgilendirmektedir. Bu, insanın haksız yere öldürülmesi gibi daha ileri bir aşamaya kadar gitmektedir.

Kul hakkı yeme veya ihlalleri, dua ve tövbe ile geçirilecek, güzel amellerle değiştirilecek veya Allah’a ve ahiret gününe havale edilecek bir konu değildir. Doğrudan insanı ilgilendirmesi dolayısıyla karşılıklı helalleşmeyi gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla insanın bu işi Allah’a ve ahirete bırakmadan dünyada iken mutlaka çözmesi gerekir. Mahcubiyet, utanma, küçük düşme, gurur, kibir gibi mazeretlerin arkasına sığınarak bu dünyada kolaylıkla yapması mümkün veya muhtemel bir konuyu ahirete bırakmak, Hz. Peygamber’in ifadesiyle kişiyi müflis durumuna düşürecektir.

Ebu Hureyre (r.a) nin naklettiği bir hadiste; “*Peygamber’imiz (sav) arkadaşlarına ‘müflis kimdir biliyor musunuz?’ diye sorar. Ashab: ‘Bize göre müflis parası ve malı tükenmiş, işini kaybetmiş olanlardır’ diye cevap verir. Bunun üzerine Hz. Peygamber: ‘Ümmetimin müflisi, kıyamet gününe; namaz, oruç ve zekât görevlerini yerine getirdiği halde başkalarına söven, iftira eden, haksız yere başkasının malını yiyen, döven veya kanını döken kimsedir. Bu kişinin iyiliklerinden, sevabından hak*

sahibine verilir. Borcu ödenmeden sevabı biterse, diğerlerinin günahları ona yüklenir, sonra da cehenneme atılır,” buyurur (Müslim, Birr, 59).

Kul hakkı ile doğrudan alakalı daha karmaşık ve kapsamlı olanı kamu hukuku/devlet malı yemektir. İnsanlar ile birebir helalleşmenin kısmen ihtimal dâhilinde olmasına karşılık toplumsal hakların telafisi ve helalleşmesi neredeyse imkânsızdır. Bundan dolayı bu alan Türk toplumunda *“tüyü bitmemiş yetim hakkı”* olarak ifade edilmektedir. Kamu yöneticileri, sorumluluk konumunda olanlar dünyevi makam elde etmek veya bulunduğu makamdan çıkar sağlamak gibi nefsi zaafllara düşmemeye azami özen göstermeleri gerekir. Ne de olsa bunların hepsi geçici, dünya fani ve ahirette hesap kesindir. *“Devletin malı deniz, yemeyen domuz”* gibi oldukça yanlış bir söz veya *“şimdiye kadar başkaları yedi, biraz da biz yiyelim”* gibi nefsi zaaf ürünü beyanlar haramı ve devlet malının hak-sız kullanımını meşrulaştırmaz.

Bugün İslam dünyasında yaşayan Müslümanlar arasında adaletsizlik, atalet, cehalet, gerilik, nifak, devlet malını kendine alma, görevi suiistimal, kul hakkı yeme veya lüks özentisi, israf gibi ahlaksızlıklar varsa bunun sebebini dinimizde aramak doğru değildir. Belki dinin ruhsuz, kuru ibadet uygulamalarının o ruhlar, vicdanlar üzerinde bir etkisinin kalmamış olmasındandır. Doğrudan şekle ve sembollere indirgenen dinî hayatın uygulanan pratikleri, inanan ve uygulayanlar için iyiye, güzele, doğruya, helale yönlendirme ve kötüden, haramdan uzaklaştırma fonksiyonunu kaybetmektedir. Günümüzde dinî pratikleri yerine getiren müslüman sayısındaki artışa karşılık, her geçen gün büyük bir hızla çoğalma eğilimi gösteren ahlaki bozulmanın temel sebebini burada aramak doğru olacaktır.

Günümüzün bir başka ahlaki problemi de iyilik ve güzelliklerin yayılması, kötülüklerin engellenmesi şeklinde millî kül-

türümüzle bütünleşmiş dinî yükümlülükler, “*mahalle baskısı*” olarak nitelenmekte ve sınırsız bir özgürlük dayatmasıyla, sosyal problemlerin giderek artmasına zemin hazırlanmaktadır. Yaşayan kültür içerisinde otokontrol görevini yerine getiren, kaynağını dinden ve geleneksel değerlerden alan ahlaki ilkeler, eskiye oranla büyük ölçüde etkinliğini yitirmekte, başta gençlik olmak üzere toplumun büyük bir kesimini kimlik ve kişilik problemiyle karşı karşıya bırakmaktadır. Kendi geçmişinden, hatta kendinden utanan yeni nesiller psikososyal problemlerle birilerine benzeme özentisi içine girerek, ait olduğu toplumdan uzaklaşmakta ve kendini yalnız hissetmektedir. Dolayısıyla insanlara kendisini mutlu edecek, gururlandıracak bir alan kalmamaktadır. Onlar günlük yaşantısından başka bir şey düşünemeyen, gelecekle ilgili hiçbir düşüncesi ve beklentisi kalmayan, geçmişiyle bağları koparılmış, kendinden ve kendi değerlerinden uzaklaştırılmış bir vaziyette yalnızlığın girdabına terk edilmektedir.

Her şeyi gören ve bilen, her yerde hâzır ve nâzır bir Allah inancı veya yasal güvence ile insanlar otokontrol sistemi içerisinde, herhangi bir güvenlik görevlisine ihtiyaç hissetmeden, güvenli, huzurlu ve mutlu olabilirler. Her yerde her şeyi gören, bilen ve duyan bir Allah inancı ile birlikte hukuka ve adalete olan güven duygusunun zaafa uğradığı bir toplumda, ahlaki sorunlar her geçen gün artmakta “*Utanmıyorsan dilediğini yap.*” (Buhârî, Enbiyâ, 54) ikazına rağmen herkes durum ve konumuna göre her türlü ahlak dışılığı istediği gibi yapabilmektedir. Bu durum toplumların ihtiyaç duyduğu sevgi, barış hoşgörü, paylaşma, kaynaşma ve dayanışma gibi bütün ahlaki değerleri de beraberinde tüketmektedir.

c- Övülen Ahlaki Erdemler

Mevlana Celaleddin Rumi'ye atfedilen şu yedi öğüt, ahlaki erdemlerin tamamına yakınıni özetler niteliktedir:

“Cömertlik ve yardım etmekte akarsu gibi ol.

Şefkat ve merhamette güneş gibi ol.

Başkalarının kusurlarını örtmekte gece gibi ol.

Hiddet ve kırgınlıkta ölü gibi ol.

Tevazu ve alçak gönüllülükte toprak gibi ol.

Hoşgörüde deniz gibi ol.

Ya olduğun gibi görün ya görüldüğün gibi ol.”

1- Takva

Takva, Allah katında en yüksek insanlık değeri olarak ifade edilmektedir. Takva, insanın Allah'ın emir ve yasaklarına uygun, O'nun istediği şekilde hayatını düzenlemeyi ve rızasını kazanmayı içermektedir. Takva kavramı günümüzde genellikle *“Allah'tan korkmak”* şeklinde ifade edilmekle birlikte bu korku, korkunç şeylerden korkmak değil, seven birinin sevdiğinin gönlünü incitmekten sakınmasını, Allah'ın nimetlerinden mahrum kalmayı, O'na isyan, emir ve yasaklarına riayet etmemekten dolayı karşılaşacağı cezadan korkmayı, aynı zamanda Allah'a karşı sorumluluk ve saygı duyma hassasiyetini ifade etmektedir.

Müslüman her hususta, Yüce Allah'a sığınmak, güvenmek, dayanmak, yalnız O'na yalvarmak ve yalnız O'ndan yardım istemek ve beklemek, O'nu sık sık anmak, O'na hamt ve şükretmekle yükümlüdür.

Kur'an-ı Kerim'de takva, Allah'ın hükümlerine saygı göstermek olarak tarif edilir (Hac, 22/37). Allah'ın takva sahipleriyle birlikte olduğundan, (Bakara, 2/194) onlara yardım ettiğinden ve onları sevdiğinden (Âl-i İmrân, 3/76), takva sahiplerine dünyada ve ahirette verilecek güzelliklerden haber verilir (Arâf, 7/128; Hûd, 11/49; Tâhâ, 20/132; Kasas, 28/83).

Hz. Peygamber, eliyle göğsünü işaret ederek "...takva bura dadır." (Müslim, Birr, 32) buyurmuştur. Takva, sevap günah, helal haram konusunda hassasiyet gerektirmektedir. Hz. Peygamber günahı; *"Günah seni huzursuz eden ve insanların bilmesini istemediğin şeydir."* (Müslim, Birr, 14) şeklinde tarif ederken, helal ve haram konusunun belli olduğunu, ancak Müslümanların şüpheli şeylerden kaçınması gerektiğini hatırlatmaktadır (Buhârî, Büyû', 2).

2- Doğruluk ve Dürüstlük

Doğruluk, insan olmanın gerektirdiği bir yaşam tarzıdır. İnsanın söz, davranış, niyet ve inancında doğru, dürüst ve iyilikten yana olması anlamlarına gelmekte olup, yalanın zıddı olarak kullanılır. Başka bir ifade ile insanın olduğu gibi görünmesi veya görüldüğü gibi olmasıdır.

Doğruluk insanın söyledikleriyle yaptıkları arasındaki uyumun adıdır. Kur'an-ı Kerim'de bu konuda üzerinde durulması gereken şu iki örnek çok anlamlıdır. Bunlardan birisi Saf suresinde şöyle ifade edilmiştir: *"Ey iman edenler! Niçin yapmayacağınız şeyleri söylüyorsunuz? Yapmayacağınız şeyleri söylemeniz Allah katında çok büyük bir günahtır/çirkin bir davranıştır."* (Saf, 61/2-3). Diğeri ise Bakara suresinde: *"Sizler kitabı okuduğunuz halde insanlara iyiliği emredip kendinizi*

unutuyor musunuz? Aklınızı kullanmıyor musunuz?” (Bakara, 2/44) şeklinde hatırlatma yapmaktadır.

İslami literatürde sıdk ve istikamet kelimeleri ile ifade edilen doğruluk kavramı, İslam ahlakının en önemli değerlerinden birisi olup insan hayatının bütününe kuşatır. Sıdk bütün peygamberlerin ortak sıfatlarından birisidir. Hz. Peygamber, Hûd suresindeki *“emrolunduğun gibi dosdoğru ol.”* ayetinin kendisini ihtiyarlattığını ifade etmek suretiyle (Hûd, 11/112; Beyhakî, Şuabü'l-îmân, IV, 82) bu konunun hassasiyetine dikkat çekmektedir. Hz. Peygamber kendisinden güzel bir nasihat isteyen kimseye *“Allah’a inandım de, sonra da dosdoğru ol.”* (Müslim, İmân, 62) buyurmuştur. Bu ahlaki kurala uyanlar Kur'an-ı Kerim'de: *“Rabbimiz Allah'tır deyip de dosdoğru çizgide yaşayanlar, işte onların üstüne melekler şu müjdeyle ineler: 'Korkmayın, üzülmeyin, size va'dolunan cennetle sevinin.'"* (Fussilet, 41/30) şeklinde müjdelenmektedir.

Hz. Peygamber kendisi bir doğruluk örneği olarak, doğru insanlardan oluşan bir toplum oluşturmayı hedeflemiştir. Bir hadisi şeriflerinde: *“Doğruluktan ayrılmayın. Çünkü doğruluk iyiliğe, iyilik de şüphesiz cennete götürür. İnsan doğru oldukça ve doğruluğu araştırdıkça, Allah katında 'siddik' (özü sözü doğru olan kişi) olarak yazılır...”* (Müslim, Birr, 105).

Ebu Süfyan henüz Müslüman olmadan önce Suriye'ye yaptığı seyahatlerinin birinde Bizans İmparatoru Heraklius tarafından kabul edilir. Sohbet esnasında Heraklius'un merakla sorduğu sorulara o, cevap olarak Hz. Peygamber'in özelliklerini sayarken doğru olduğunu ve doğruluğu emrettiğini vurgulamıştır.

Ebu Basîr adlı sahabe, Müslüman olduğu için Kureyş müşrikleri tarafından Mekke'de hapse atılır. O, Hudeybiye Antlaşması'ndan sonra bir yolunu bularak kaçır ve Medine'ye Hz. Peygamber'in yanına gelir. Müşrikler onun iadesi için Hz. Peygamber'e bir mektup yazarak Medine'ye iki adam gönderirler. Mektubu Übey b. Ka'b'a okutan Hz. Peygamber, Ebu Basîr'i

çağırtarak Hudeybiye Antlaşması gereğince kendisini Kureyşlilere teslim etmek zorunda olduğunu bildirir. Ebu Basîr, müşriklere teslim edilmemesini ister. Fakat Hz. Peygamber, *"Bildiğin gibi biz Kureyş müşriklerine söz verdik. Dinimizde ve fasızlığa yer yoktur."* buyurarak Yüce Allah'ın kendisine bir çıkış yolu göstereceğini hatırlatır (Vâkıdî, Megâzî, II, 624-625).

Kur'an-ı Kerim insanın her alanda doğru olmasının, toplumsal alanda güven ve dayanışma ruhunu besleyeceğini belirtmekte ve sosyal hayatın vazgeçilmezi olan ticari hayatta da doğruluk ilkesine mutlaka riayet edilmesini şöyle ifade etmektedir:

"Vay o eksik ölçen, yanlış tartanların hâline; başkalarından alırken dolu dolu alırlar da başkalarına verirken ve tartarken aldatırlar. Acaba bunlar; büyük bir günü, yaratan Allah'ın huzuruna çıkarılacakları günü hiç akıllarına getirmezler mi?" (Mutaffifin, 83/1-6) Bu ilahî hüküm gereği kendilerine çekidüzen veren ticaret erbabıyla alakalı olarak Hz. Peygamber: *"Doğru ve güvenilir tüccar, kıyamet gününde peygamberler, siddıklar ve şehitlerle beraber olacaktır."* buyurmuştur (Tirmizî, Buyû', 4).

Hz. Peygamber doğruluğun zıddının aldatmak olduğuna dikkat çekerek işin ahlaki ve sosyal boyutunu şu veciz ifadesiyle dile getirmiştir: *"...Bizi aldatan bizden değildir."* (Müslim, İmân, 164).

3- Tevazu

Tevazu, insanlara karşı alçak gönüllü olmak, kibirlenip böbürlenmekten sakınmak anlamında ahlaki bir kavramdır. Yani kişinin kendini daha aşağı konumda olan insanların üzerinde görmemesi, fitraten bütün insanlarla eşit olduğunu kabullenmesidir. Tevazu kibrin karşıtı olup başkalarını aşağılayıcı duygu ve düşüncelerden uzak olma hâli olarak tarif edilmektedir.

İnsanın kendinde büyüklük görmesi, her şeyden önce kendisini yaratan ve sahip olduğu her nimeti kendisine veren Allah'a karşı saygısızlıktır. Bundan dolayı pek çok ayeti kerimede büyüklük taslayanlar ağır bir şekilde eleştirilmiştir. İnsanın bu durumunu en iyi ifade eden İnşirah suresinin şu ayetlerinde Yüce Allah; *"Ey insan! Seni yaratan, şekillendirip ölçülü yapan, dilediği bir biçimde seni oluşturan cömert Rabbin ne karşı seni ne aldattı?"* (İnfıtâr, 82/6-8) ifadesiyle ona uyarıda bulunmaktadır.

İnsanların diğer insanlara karşı mütevazı olmaları da emredilen ahlaki ilkelerdendir. Hz. Peygamber bu konuda *"Allah bana birbirimize karşı mütevazı olmamızı, kimsenin kimseye üstünlük taslamamasını emretti..."* buyurmuştur (Müslim, Cennet, 64). Ayet ve hadislerde sıklıkla insanın sahip olduğu her şeyi yaratan ve ona verenin Allah olmasına rağmen, insanın Allah'a bile büyüklük tasladığını hatırlatılmakta, böylelerine Allah'ın yaratan ve yaşatan, insanın ise kul olduğu uyarısı yapılmaktadır. Dolayısıyla insanı gururlandıran akıllılık, güzellik, güçlülük, zenginlik gibi bütün fiziki ve dünyevi değerler onun tevazu göstermesine engel olmamalıdır. Zira imtihan dünyasında yaratılan insanlar, birbirlerinden farklı özellik ve konumlarda yaratılarak denenmektedir. Hâlbuki İslam ahlakı açısından, ilim ve irfan sahibi insanların başlarını önlerine eğerek mütevazı olmaları, olgunlaştığından dolayı başını önüne eğen başaklar örnek olarak gösterilir. Kur'an-ı Kerim'de olgun Müslümanlar *"...Onlar yeryüzünde tevazu içinde yürürler..."* (Furkân, 25/63) şeklinde nitelenmektedir.

İnsan, toplum içinde yaşayan bir varlık olması dolayısıyla, çevresindeki diğer insanlara karşı duyarsız kalamaz. Onların yaşadığı acıları incelik ve yumuşak kalplilik eseri olarak kendi nefsinde de hisseder ki bu rikkattir.

Tevazunun en güzel örneklerine sahip olan Hz. Peygamber huzuruna geldiğinde heyecandan titreyen birisine: *"Korkma! Ben bir kral değilim. Ben sadece (güneşte) kurutulmuş et yiyen*

bir kadının oğluyum." (İbn Mâce, Et'ıme, 30) demiştir. O, Allah'ın kendisini kral bir peygamber ya da kul bir peygamber olma arasında serbest bırakmasına rağmen kul bir peygamber olmayı tercih ettiğini belirtmiştir (Taberânî, el-Mu'cemül'ı-kebîr, X, 288).

Türk siyasi ve kültür tarihinde; Osmanlı devletinin en güçlü olduğu dönemlerde ordusunun başında giden padişahın kendisine; *"mağrur olma padişahım senden büyük Allah var"* hatırlatmasını yaptırdığı anlatılmaktadır.

Tevazu, tekebbür (büyüklenme) ile tezellül (alçalma) arasında orta bir yerdedir ve takva ehli Müslümanların en üstün ahlaki özelliği ve şeref sebebi sayılmaktadır.

4- Hilim

Müslüman karakterini en iyi tanımlayan kavram olarak kabul edilir. Hilim akıllık, ağırbaşlı olmak, affetmek, sabretmek, hoşgörölü, sevgi, barış ve kardeşlik duygularına sahip olmak, akıllıca davranmak gibi değerler içermektedir. Öfke kontrolüne sahip olmak ile eş değerdir. *"İyilikle kötölük bir değildir. Sen kötölüğü en güzel bir tutumla karşıla. O zaman göreceksin ki, seninle aranızda düşmanlık bulunan kimse candan bir dost olmuştur."* (Fussilet, 41/34) ayeti kerimesinden de anlaşıldığına göre, hilim kötölüğe karşı iyilikle mukabeledir. Halim ise, haksızlığa katlanan, gücü yetince de affedebilen kişidir. Hilim sahibi ve hoşgörölü olmak, büyük gönüllülerin işidir.

Hilim kavramı Kur'an-ı Kerim ve hadisi şeriflerde çok az kullanılmakla beraber, İslami literatürde çok yüksek bir ahlaki değer olarak ifade edilmektedir. Ömer İbn Abdulaziz'den nakledildiğine göre; *"Hilmin ilimle, affın kudretle birleşmesi sonucunda elde edilen faziletten daha üstün bir fazilet yoktur."*

5- Sabır

Sabır; engellemek, hapsetmek, güçlü ve dirençli olmak gibi anlamlara gelmektedir. Ahlaki bir kavram olarak insanın ha-

yatta karşılaştığı üzüntülere, güçlüklerle, sıkıntılara, belalara göğüs germesinin, olumsuzları olumlu kılmak için metanet göstermenin adı sabırdır. Başka bir ifade ile sabır, nefsin kendisinden çirkin zevklerin ortaya çıkmaması ve kişiyi etkilememesi için arzuya, heva ve hevese karşı duruştur.

Sabrın karşıtı cezadır. Sabır akıl ve zekânın, ceza ise acizliğin, zafiyetin ifadesi sayılır. Buna göre düşünen bir kimse, haramlardan sakınma konusunda gösterilen sabrın, Allah'ın gazabına sabretmekten daha kolay olduğunu bilir.

Sabır nefsi telaştan, dili şikâyetten, organları çirkin davranışlardan korur. Karşılaştığı herhangi bir sıkıntıda, onun bir imtihan olduğu bilinciyle, Yaratan'ı yaratılana şikâyet etmez.

Sabır ile şükür arasında yakın ilişki ve sıkı bir bağ vardır. İnanan birisinin, inandığı gibi yaşayabilmesi için sabır şarttır.

Kur'an-ı Kerim'de çeşitli yerlerde *"Allah sabredenlerle beraberdir."* veya *"Sabredenleri müjdele."* şeklinde ayetler yer almaktadır.

Kur'an-ı Kerim, insanlar arasında bir değerlendirme yapabilmek için Allah'ın ölüm ve hayatı yarattığını (Mülk, 67/2) haber verir. İnsanın dünya hayatında çeşitli şekillerde denendiğini de şöyle hatırlatır: *"Ant olsun ki sizi biraz korku, açlık, mallardan, canlardan ve ürünlerden eksiltme yoluyla imtihan edeceğiz. Bütün bunlara sabredenleri müjdele. Onlar bir felaket ile karşılaştıklarında 'Biz Allah içiniz, yine ona döneceğiz.' derler."* (Bakara, 2/155-156)

İslam bilginleri sabrın olumlu ve olumsuz iki yönüne dikkat çekerler. Birisi, insana ağır gelen elemlere katlanarak *"...Zor da, hastalıkta ve savaşın kızıştığı zamanlarda direnir, sabredenler..."* (Bakara, 2/177) ayeti gereği sonucunda güzellikleri beklemek. Diğerisi ise, lezzet ve şehvet veren şeylerden uzak durarak, bunların kötü sonuçlarından korunmaktır.

Sabrın fazilet bakımından alt derecesi, kişinin içinde bulunduğu zorluklardan memnun ve mutlu olmasa da şikâyet et-

memesidir. Takva bakımından kişinin içinde bulunduğu durumdan şikâyet etmesinden onlara razı olması, razı olmasından da bela ve musibetlere şükretmesi daha faziletlidir.

6- Ölçülü olmak

Ölçülü olmak (itidal), insanın gerek duygularında gerekse eylemlerinde haddi aşmaması demektir. İki aşırılığın ortası olan ölçü/itidal, ahlaki faziletlerin esası olarak kabul edilmektedir. İslam kişinin sevmediklerine karşı kin ve nefret duymasıyla (Mâide, 5/8), çok sevdiklerinin bütün yanlışlarını yok sayan aşırı duygusallığı yanlış bularak ikisi arasında itidali tavsiye eder.

Hız. Peygamber sosyal barış ve huzur için ölçülü davranmanın gerekli ve yararlı olduğunu, insanın aşırılıklardan kaçınması gerektiğini ifade için şöyle buyurmuştur: *“Sevdiğin kimseye sevgide aşırılığa kaçma, olur ki o kimse bir gün düşmanın oluverir. Düşman olduğun kimseye de düşmanlıkta aşırılığa kaçma, olur ki bir gün o kimse dostun oluverir.”* (Tirmizî, Birr, 1997)

İslam aynı şekilde israf/savurganlık ile cimrilik karşısında ölçülü olmayı önerir. Her iki özelliği de ahlaki açıdan sakıncalı bulur ve yasaklar (İsrâ, 17/26-27, 29; Furkân, 25/67). Aynı şekilde dünya ve ahiret işlerine yönelmede (Bakara, 2/201), dostluk ve düşmanlıkta (Bakara, 2/193-194), cezalandırmada (Bakara, 2/178; Nahl, 16/126) dengeli davranmayı tavsiye eder.

İslam ahlakında atılganlık ve korkaklık karşısında cesaret, hırsın ve tembelliğin yanında kanaat övülmektedir. Kanat nefsin yiyecek, içecek, giyecek gibi şeyleri önemsememesi, ihtiyacı giderecek kadar az bir şey ile yetinip daha fazlasının istememesidir.

Geleneksel olarak ölçülülüğün/itidalin karşıtı olan ifrat ve tefrit insani bir davranış bozukluğu olarak kabul edilmekte-

dir. Böyle insanların ne zaman ne yapacakları, nerede duracakları belli olmadığı için kendilerine güven duyulmamaktadır.

7- Hoşgörü

İnsan, sosyal bir varlık olarak bazılarının kendisi gibi inanmadığını, kendisi gibi düşünmediğini kabul etmek ve davranışlarını ona göre belirlemek durumundadır. İnsanlara karşı saygılı olma veya kendisi gibi düşünmeyen insanlardan rahatsız olmama hâli hoşgörü olarak tarif edilmektedir.

Hoşgörünün esası insan sevgisidir. Hz. Peygamber'in bu konudaki şu hadisi oldukça düşündürücüdür: *"İman etmedikçe cennete giremezsiniz ve birbirinizi sevmedikçe de tam anlamıyla iman etmiş olamazsınız..."* (Müslim, İmân, 93).

İslam, iman ve ibadet esaslarıyla insanların birbirini sevmesini, yardımlaşmasını, ayıplarını örten kimseler olmasını ister. Bu ise sevgi ve hoşgörü ile mümkündür. Zira insanları seven, onların dertleri ile hemdert olan insanlar Allah tarafından da sevilir. Hz. Peygamber bu konuda şöyle buyurmaktadır: *"Müslüman Müslüman'ın kardeşidir. Ona zulmetmez, zalime teslim de etmez. İhtiyacını görmekte kim kardeşine yardımcı olursa, Allah da ihtiyaçlarını gidermekte ona yardım eder. Kim bir Müslüman'ın üzüntüsünü giderirse, Allah da kıyamet günü onun üzüntüsünü giderir. Kim bir Müslüman'ın ayıbını örterse, kıyamet gününde Allah da onun ayıbını örter."* (Ebû Dâvûd, Edeb, 38).

Müslüman sevmede veya nefret etmede nefsi zaaflarından öte, Allah için sevmek veya Allah için nefret etmek durumundadır. Aynı şekilde insani ilişkilerde karşılıklı çıkarların olması bu ilişkilerin samimi ve sürekli olmasını engeller. Çıkar ilişkilerinin bittiği an insani ve ahlaki ilişkiler de son bulur. Yüce bir gaye için yaratılan insanların, toplum içinde ahlaki güzelliklerin gelişmesine katkı sağlaması, bu idealleri bir yaşam tarzı hâline getirmesi gerekir ki bunun en somut,

en canlı ve en güzel hatta çok ileri derece örnekleri Hz. Muhammed'in hayatında bulunmaktadır: Bir gün bedevilerden bir Arap, Hz. Peygamber'in mescidine idrarını yapar. O sırada mescitte bulunanlar o adamı linç etmek üzere öfkeyle ayağa kalkınca Resûlullah ona dokunmamalarını istedi ve idrarının üzerine bir kova su döküvermelerini söyledi ve şöyle dedi: *"Siz kolaylaştırıcı olarak gönderildiniz, zorlaştırıcı olarak değil."* (Tirmizî, Tahâret, 112).

Hz. Peygamber'in şu tavsiyesi İslam dininin hoşgörü konusuna bakışını özetler niteliktedir: *"Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız. Müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz."* (Buhârî, İlim, 11).

8- Hikmet

Hikmet, insanı iyi olana yönlendiren, çirkin ve kötü olandan alıkoyan söz demektir. İnsanın gücü ölçüsünde eşyanın mahiyet ve hakikatini bilmesidir. Hikmet, Allah'a nispet edildiğinde *"en değerli varlıkları en üstün bilgi ile bilmek"* olarak ifade edilir. Hikmet kelimesi Kur'an-ı Kerim'de yaklaşık on beş yerde geçer. Bütün ilahî kitaplar veya bu kitaplarda vahyedilen bilgiler olarak yorumlanır. Tefsir âlimlerinin büyük çoğunluğu hikmeti özetle; bütün doğru bilgilerle güzel yaşamak olarak tarif eder.

İlahi hikmet; beşerî güç ve iradenin yönlendiremediği, kontrol edemediği maddeden arınmış yaratıkların durumunu araştıran bir ilim olarak metafizik disiplini ifade etmektedir. *"Hikmetün baliga"* tabiri ise Kur'an-ı Kerim için kullanılmaktadır.

Hikmet, İslam dininin ilkeleri doğrultusunda yaşamak, akılla anlaşılamayan bazı sırları onun yardımıyla çözmektir.

Hikmet, insanı öteki canlılardan ayıran düşünme veya bilme gücünün ürünüdür. Bu bağlamda hikmet başta ahlaki konular olmak üzere bilgi-amel bütünlüğünü kapsamaktadır.

“Hikmet müminin yitiğidir.” (Tirmizi, İlim, 19) hadisi şerifi, Müslümanların işlerine yarayan bilgiyi ve doğru sözü kimden ve nereden geldiğine bakmaksızın alabileceklerine işaret etmektedir. Böylece dış kültürlerden uygun biçimde yararlanmaya meşruiyet kazandırılmış olmaktadır.

Mehmet Akif Ersoy;

“Allah’a dayan, saye sarıl, hikmete râm ol,

Yol varsa budur bilmiyorum başka çıkar yol.” ifadelerinde hikmeti, insanın bireysel gayretleri sonrasında tecelli edecek ilahî takdir olarak belirtmektedir.

9- Hayâ ve İffet

Hayâ; insanı ahlaki varlık kılan, kötülüklerden uzaklaştıran, iyiliklere yönelten temel duygu olarak tarif edilir. Nefsin çirkin bir iş yaptığını fark ettiği zaman başkaları tarafından ayıplanmadan önce böyle bir duruma düşmemek için içine kapanması hayâdır.

Bir defasında utangaçlığından dolayı din kardeşini azarlayan birini görünce hayânın imandan olduğunu ifade eden Peygamber’imiz (Müslim, Îmân, 59), bir hadisinde şöyle buyurmuştur: *“Her dinin kendine özgü bir ahlakı vardır. İslam’ın ahlakı da hayâdır.”* (İbn Mâce, Zühd, 17; Muvatta’, Hüsnü’l-hulk, 2).

Hız. Peygamber, hayâ duygusunun insanlık tarihiyle eş değer olduğunu ve insanın, bütün davranışlarını etkilemesi dolayısıyla, bu duygunun dışına çıkamayacağını belirterek şöyle buyurmuştur: *“Utanmadığın zaman dilediğini yap sözü, insanların ilk peygamberlik öğretilerinden beri duyup idrak ettikleri bir sözdür.”* (Buhârî, Edeb, 78).

İffet ise insanın arzularını, tutkularını inancının ve aklının kontrolünde tutarak, Allah ve insanlar yanında kendisini küçük düşürecek davranışlardan sakınmasını sağlayan bir erdemdir. İslam ahlak kültüründe insanın nefsanî arzularına

esir olma zaafına heva denmiş, bundan korunmanın ancak akıl ile olabileceğine dikkat çekilmiştir. Dolayısıyla iffeti, şehvi gücün akla itaat etmesi olarak da tarif etmek mümkündür.

d- Yasaklanan Ahlaki Bozukluklar

1- Yalancılık

Doğru olmayan söze yalan, yalan söyleyene de yalancı denir. Yalancı, muhataplarını kendi arzusu istikametine yönlendirmek için olmuş bir olayı olmamış, olmamış bir olayı olmuş gibi anlatır. Yalancılar büyük çoğunlukla nefsi zaafılarını tatmin etmek, dünyevi çıkar elde etmek veya şaka yapmak için yalan söyler.

Hangi gerekçe ile söylenirse söylensin yalan, insanın kimliğine, kişiliğine yakın çevresine zarar verir. Bu nedenle onun güvenilen, fikirlerine/düşüncelerine saygı duyulan, itibar edilen insan olma özelliğini yok eder.

İslam, yalan söyleyenleri Allah'ın ayetlerine inanmayan kim-seler olarak nitelemekte, insanların Allah adına hüküm vermelerini ve Allah adına yalan uydurmalarını yasaklamakta, böylelerinin kurtuluşa eremeyeceğini haber vermekte, (Nahl, 16/116) ve insanları yalan söylemekten sakındırmaktadır (Hac, 22/30).

Yalan ve yalancılık konusunda Hz. Peygamber çok açık ve sert uyarılarda bulunmuştur.

Ebu Bekre Nüfey' İbn Haris bu konuda şunları aktarmaktadır: *"Resûlullah; 'Size büyük günahların en büyüğünü haber vereyim mi?' diye üç defa sorduğunda biz 'Evet Ya Resûlallah' dedik. Resul-i Ekrem, 'Allah'a şirk koşturmak ve anneye babaya itaatsiz-*

lik etmektir.’ dedikten sonra yaslandığı yerden doğrulup oturdu. ‘İyi dinleyin! Bir de yalan söylemektir ve yalancı şahitlik yapmaktır.’ buyurdu. Bu sözü öyle çok tekrarladi ki (kendi kendime) hiç susmayacak dedim.” (Buhârî, Edep, 6; Şehâdât, 10).

Yalan en çirkin ahlaki davranışlardır. Çünkü yalan, yalancıya ahlaksızlıkları yaptırma gücüne sahiptir. Yalancı da toplumda güven duygusunu zedelediği için, kendisine güvenilmeyen insandır.

Yalancı insanlar toplumsal huzur ve güven ortamını bozar, insanlar arasındaki birlik ve dayanışma ruhunu olumsuz etkiler. Doğruluk insan ve toplum için ne kadar ahlaki güzellik ise, yalancılık da tam aksine insan ve toplum için o kadar çirkin ve ahlak dışı bir olgudur.

Yalan, insan ve toplum hayatına zarar verdiği için çirkin ve haramdır. Fakat insanlara faydalı olmak, onların uğradıkları veya uğrayacakları zararı ortadan kaldırmak, küskünleri barıştırmak için yalan söylenecek durumlar vardır. Hatta ara bulmak için yalan söylemenin yararları bile olabilir.

İslam hadis külliyyatında üç yerde yalan söylemeye izin verilmiştir: Bunlar savaş hâli, iki kişinin arasını düzeltmek, aile düzeninin bozulmasını önleme veya bozulan aile düzenini yeniden tesis etmek içindir (Müslim, Birr, 101; Buhârî, Sulh, 2).

2- Gıybet, İftira, Ayıp Arama, Alay Etme

Gıybet, kişinin duyduğunda üzüleceği veya utanacağı, kendisinin bulunmadığı bir ortamda hakkında yapılan konuşmadır. Kişinin kendisini savunma imkânının bulunmadığı bir yerde, hakkında konuşulan şeylerin doğru olması, konuşanların haklılığını göstermez. Gıyapta konuşulan şeyler o kişi hakkında doğru ise gıybet, şayet doğru değilse iftiradır. Hz. Peygamber bir gün *“Gıybet nedir misiniz?”* diye sorar. Orada bulunanlar *“Allah ve Resûlü daha iyi bilir”* dediler. Bunun üzerine *“Din kardeşini hoşlanmadığı bir şeyle anmandır.”* dedi. *“Söylediğim*

ayıp o kardeşimde varsa ne dersiniz?” diye soruldu. “Eğer söylediğin şey onda varsa onun gıybetini etmiş olursun. Yoksa ona iftira atmış olursun.” buyurdu (Müslim, Birr, 70).

Kur'an-ı Kerim'de, gıybet ve ayıp arama hastalıklarıyla alakalı olarak şöyle buyrulmaktadır: *“Ey iman edenler! Zannın çoğundan sakının; çünkü bazı zanlar günahtır. Gizlilikleri araştırmayın, birbirinizin gıybetini yapmayın; herhangi biriniz, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? Bak bundan tiksindiniz! Allah'a itaatsizlikten sakının. Allah tövbeleri çokça kabul edendir.”* (Hucurât, 49/12)

Bir insan, başkaları hakkında öyle sanıyorum, öyle zannediyorum, zannımca, kanımca gibi kavramları kullanırken başkalarının haklarını ihlal edebileceği düşüncesiyle dikkatli olmak durumundadır. Ayrıca başkalarının ayıplarını arayan insanların, önce kendi kusurları konusunda bir değerlendirme yapması daha doğru olacaktır. Bir ismi de *“Settarü'l-uyûb”* olan Allah, kullarının bütün gizli açık söylem ve eylemlerinden haberdar olduğu hâlde onları gizleyip örterken, kulların başkaları hakkında bir müfettiş gibi davranmaları doğru bir ahlaki davranış değildir.

Halk arasında *“İbadet de gizli, kabahat da gizli.”* sözü uzun yılların tecrübesi sonucu söylenmiş olsa gerektir. Özellikle nafi le ibadetlerin gizli yapılması, Allah ile kulların arasına kimse girmemesi ve Allah için yapılan ibadete riya karıştırılmaması bakımından oldukça önemlidir. Suç ve günahların gizli olmasındaki hikmet ise, başkalarına örneklik teşkil ederek, bunların toplumda yaygın hâlde gelmesini önlemektir. Bunun yanında ayıpların araştırılıp ortaya dökülmesi, insanları birbirine düşürür, aralarında kin ve düşmanlık tohumlarını eker, kötülüklerin/ahlsızlıkların yaygın hâlde gelmesine ve sıradanlaşmasına vesile olur. Ayrıca bu günahı işleyenlere cesaret kazandırarak onların kendilerini savunmalarına ve daha da çok günaha girmelerine katkı sağlar.

Hız. Peygamber bir hadislerinde “Birbirinizin özel ve mahrem hayatını araştırmayın.” (Müslim, Birr, 28) uyarısında bulunmuştur. “Her kim bir Müslüman kardeşinin ayıp ve kusurlarını, kimsenin görmediği ve görmesini istemediği şeylerini örterse, Allah da kıyamet gününde onun ayıplarını örter. Herhangi bir Müslüman kardeşinin meydana çıkmasını istemediği bir şeyini açığa çıkarır ve dile getirirse, Allah da onun ayıplarını, kimsenin bilmesini istemediği hâllerini açığa çıkarır. Bu suretle kendi evi içinde de olsa onu rezil eder.” (İbn Mâce, Hudûd,5) buyurarak bu konunun dünyada ve ahiretteki yansımalarını hatırlatmıştır.

Toplumsal güven ve barış için, insanların huzur ve mutlu bir şekilde kardeşlik duygularını yaşatmaları bakımından çok önemli olan şu hadis oldukça düşündürücüdür: “Din kardeşini bir suçundan dolayı ayıplayan kimse, o suçu (günahı) işlemedikçe ölmez.” (Tirmizî, Sıfatü'l-kıyâme, 53). Bu konuda yanlış yapmamak ve hataları en alt düzeye indirmek için şu hadis herkese evrensel bir uyarı niteliğindedir: “Allah’a ve ahiret gününe inanan ya hayır söylesin ya da sussun.” (Buhârî, Edeb, 31).

Gıybet konusunda Kur’an-ı Kerim’de “ölü kardeşin etini yemek” şeklinde verilen örnek oldukça ağır ve düşündürücüdür. Eğer gıybet etmek bu kadar ağır bir suçlamayı beraberinde getiriyorsa, iftira atmanın çok daha ağır bir vebal ve günah olduğu tartışmasız olsa gerektir.

İftira, özü itibarıyla kul hakkı yemektir. Bir insanı yapmadığı bir şeyle suçlamaktır. Masum insanlar atılan iftiralar sebebiyle toplumda kötü ve suçlu durumuna düşmektedir. Onun aile ve toplum içerisinde hak etmediği olumsuzlukları yaşamasına sebep olan iftira, dinimizde haramların en büyüklerinden biri olarak kabul edilir.

Yüce Allah iftira atanlarla ilgili olarak: “Mümin erkeklerle mümin kadınlara yapmadıkları bir şeyden dolayı eziyet edenler,

şüphesiz apaçık bir iftira ve apaçık bir günah yüklenmişlerdir.” (Ahzâb, 33/58) buyurmaktadır.

İslam'ın yasak kıldığı davranış bozukluklarından birisi de “alay etmek” tir. Herhangi bir kimseyle alay eden, ona hakaret eden kimse öncelikle onu yaratan Allah'a saygısızlık etmiş olmaktadır. Zira Yüce Allah insanı en güzel surette yarattığını ve şereflendirdiğini beyan etmektedir. Diğer taraftan toplumun vazgeçilmez parçası olan insan ile alay edilmesi durumunda onun toplum içindeki konumu zarar görmekte, öncelikle kendisi ve bütünüyle yakın çevresinin itibarı sarsılmaktadır.

İslam dininde insanın başkasıyla alay etmesi kadar kendisini ayıplaması ve başkalarına kötü lakaplar takması da yasaklanmıştır. Bu konuda Kur'an-ı Kerim'de genel bir ifade ile şöyle buyrulmaktadır:

“Ey iman edenler! Bir topluluk başka bir toplulukla alay etmesinler, belki de onlar kendilerinden daha hayırlıdırlar. Kadınlar da başka kadınlarla alay etmesinler. Belki onlar kendilerinden daha hayırlıdırlar. Kendi kendinizi ayıplamayın. Birbirinizi kötü lakaplarla çağırmayın. İmandan sonra fasıklık ne kötü bir isimdir! Kim tövbe etmezse, işte zalimler onlardır.” (Hucurât, 49/11).

İslam dininde şaka yapmaya izin vardır. Fakat ölçüleri aşmaya, şaka yapılan kişinin onurunu rencide etmemeye özen göstererek, sevginin artmasına, insani ilişkilerin ısınarak yumuşamasına vesile olacak şekilde yapmak gerekir. Dalga geçmek, küçük düşürmek için şaka yapılmadığı gibi gerçek dışı ve yalan sözlerle de şaka yapılmaz. Hz. Peygamber de şaka yapardı. Fakat o doğru olanlardan başka bir şey söylemezdi. Hz. Ali de şaka yapmayı severdi. Hatta bu yüzden Selman-ı Farisi halifelik konusunda kendisine “*Bu özelliğin seni dördüncü sıraya gerilettili.*” demiştir.

3- Kibir, Riya/Gösteriş, Haset

İslam, ahlak konusuna bir denge getirmiş, bir Müslüman'ın başkaları tarafından horlanmasına, hakir görülmesine ve küçük düşürülmesine izin vermemiştir. Buna mukabil insanın kibirlenmesini onaylamamış, bunu bütün kötü huyların başı ve en tehlikelisi olarak görmüştür.

Kibir, insanın kendisine verilmiş olan nimet, imkân ve yetkilerin kaynağını kendisi olarak görmesi ve onları yanlış değerlendirmesidir. Bir anlamda kibirlenen insan sahip olduğu meziyetleri yaratan Allah'ı unutup güç ve kudretin kaynağını kendisi olarak görür, büyüklenme havasına girer. Kendini başkalarından üstün görmeye başlar. İnsanın nefsini ve dolayısıyla şeytanı hoşlandıran bu durum, İslam inancı açısından son derece sakıncalıdır. Hz. Peygamber bir hadisi kutside Yüce Allah'ın böyle kimseler hakkında şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"İzzet ve ululuk sıfatları benim güzel sıfatlarımdır. Kim bu sıfatlarda bana ortak olmaya kalkışırsa, ona azap ederim."* (Beyhakî, Şuabü'l-îmân, X, 465; Müslim, Birr, 136). Hz. Peygamber kibri; *"...Kibir, Hakk'ı inkâr etmek ve insanları küçük görmektir."* (Müslim, İmân, 147) şekilde tarif etmektedir. İmam Gazali de böbürlenmeyi insanın kendisine tapması ve bir tür puta tapıcılık olarak nitelemektedir.

Kibir konusunda Kur'an-ı Kerim'de *"Yeryüzünde böbürlenerek dolaşma! Ne yeri yarabilir ne de dağlarla boy ölçüşebilirsin."* (İsrâ, 17/37) buyrulmaktadır. Ayrıca Lokman'ın oğluna tavsiyeleri arasında yer alan şu ifadeler oldukça düşündürücüdür:

"Yavrucuğum! Namazını özenle kıl, iyi olanı emret, kötü olana karşı koy, başına gelene sabret. İşte bunlar kararlılık gerektiren işlerdendir. Gurura kapılarak insanlara burun kıvrma, ortalıkta çalım satarak yürüme; unutma ki Allah gurura kapılıp kendini beğenen hiç kimseyi sevmez. Yürüyüşünde ölçülü ol, sesini yükseltme; çünkü seslerin en çirkini eşeğin anırmasıdır." (Lokmân, 31/17/19).

Kur'an-ı Kerim'de başka bir ayeti kerimede: *"Şüphesiz Allah, onların gizlediklerini de açığa çıkardıklarını da bilir. Doğrusu o, kibirlenenleri sevmez."* (Nahl, 16/23) buyrulmaktadır.

Hz. Peygamber de bir hadisinde: *"Kalbinde zerre kadar kibir bulunan kimse cennete giremez."* (Müslim, İmân, 147), buyurarak kibirlenenlerin öldükten sonra büyük sıkıntılar yaşayacağına dikkat çekmiştir.

Kibrin dışa yansıyan boyutu gösteriştir ve kibirden kaynaklanmaktadır. Kibirlenen insan, Allah için yapması gerekenleri, kulların sevgisini, takdirini ve rızasını kazanmak için yapar. Bir anlamda Allah'a kulluk edeceği yerde bilerek veya bilmeyerek kullara kulluk etmeye başlar.

İbadetlerin icrasında ihlas ve samimiyetin eksikliği veya yokluğu riya ve gösteriş anlamına gelir. Mâûn suresinde böyleleri için Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Yazıklar olsun o namaz kılanlara ki, onlar namazlarının özünden uzaktırlar. Onlar aslında halka gösteriş yapıyorlar." (Mâûn, 107/4-6).

Kibir ve gösteriş hastalığının tetiklediği bir diğer ahlaki sorun ise hasettir/kıskançlıktır. Haset, başkalarında olup da kendisinde olmayan özellikleri ve kazanımları kıskanmaktır. Haset, kibir ve gösteriş gibi doğrudan Allah ile alakalı bir husustur. Müslüman her hâl ve şartta imtihan dünyasında yaşadığını unutmamalıdır. Şayet kendinde nimet veya sıkıntı kabilinden bazı ayrıcalıklar varsa, bunların denenmek bakımından Allah tarafından insanlara verildiğini hatırdan uzak tutmamak gerekir. İnsanın kendinde olmayan güzelliklerin başkalarında olmasını kıskanmak ve onlara haset etmek yerine, gıpta edip benzerlerinin kendisinde olmasını istemesi ahlaka daha uygun bir davranış olacaktır.

Hasedin insan ve sosyal hayat için zararlı bir davranış olduğuna işaret eden İslam dini, Kur'an-ı Kerim'de haset edenlerden Allah'a sığınılmasını tavsiye etmiştir:

“De ki: Yarattığı şeylerden gelebilecek kötülüklerden; karanlığı çöktüğü zaman gecenin şerrinden; düğümlere üfürenlerin şerrinden; bir de kışkandığı vakit kışanç kişinin şerrinden; saba-hın Rabbine sığınırım.” (Felak, 113/1-5).

Hız. Peygamber de bir hadisinde şöyle buyurmaktadır:

“Birbirinize hiddetlenmeyin. Birbirinize haset edip, kıskanmayın. Birbirinize arkanızı çevirmeyin. Ey Allah’ın kulları kardeş olun! Bir Müslüman’ın üç günden fazla kardeşiyle küs durması helal olmaz.” (Buhârî, Edeb, 57).

Hız. Peygamber hasetten niçin sakınılması gerektiğiyle alakalı olarak da şöyle buyurmaktadır: *“Hasetten sakınınız. Çünkü haset, ateşin odunu yediği gibi iyi amelleri yer bitirir.” (Ebû Dâvûd, Edeb, 44).*

4- Nifak ve Fitne

Nifak, Allah’ın yarattığı fitratı bozarak kişinin kendine yabancılaşmasıdır. İnsanlar arasında kardeşlik duygusunu azaltan, güven unsurunu yok eden, birlik ve dayanışma ruhunu kökünden sarsan, toplumsal barış ve huzur ortamının altını üstüne getiren ahlaki bozukluklardan birisi de nifak ve fitne hareketidir. Bu bağlamda nifak bulaştığı yeri yakan bir fitne ateşidir.

İslam insanların doğruluğu, samimiyeti, kardeşliği, sevgi ve barışı esas alıp toplumsal mutluluğu temin etmelerini öğütler. Bu tür toplumsal güzelliklerden rahatsız olanlar, iç dünyalarındaki kötü duyguların tesiriyle, fitne çıkarma ve nifak sokma, dedikodu, yalan söz, iftira gibi davranış bozukluklarıyla insanları birbirine düşürerek toplumsal huzuru bozmak ister. Böylece toplumda güven duygusu zaafa uğrar, birlik ve dayanışma ruhu zedelenir. Bundan dolayı Kur’an-ı Kerim’de fitnenin toplumsal zararlarına dikkat çekmek için şöyle buyrulmaktadır: *“Fitne çıkarmak adam öldürmekten daha kötüdür.” (Bakara, 2/191), “Fitne çıkarmak, öldürmekten daha beterdir.” (Bakara, 2/217).*

İslam kültüründe inanç bakımından insanlar arasındaki derecelendirmede kâfirden daha aşağı bir yerde olduğu belirtilen münafık, yaptığı nifak/fitne hareketleri yüzünden bu kavramla anılmaktadır. Bir başka ifade ile nifak çıkararlara münafık denmektedir. Başka bir açıdan bakıldığında iman esaslarına olan bağlılıktaki ihlâs ve samimiyetin yokluğu nifak veya münafıklık anlamlarına gelmektedir. Bu ise halk arasında çift kişiliklilik ve ikiyüzlülük olarak tarif edilmektedir. İnsanlar çıkar elde etme, sosyal veya siyasal konumunu koruma, itibar ve güç kazanmak için bu tür ahlak dışı yollara başvurmaktadır.

Hız. Peygamber'in Medine'ye hicretinden sonra her geçen gün güç kaybına uğrayan müşrikler, Müslümanlarla doğrudan mücadeleyi göze alamadıkları için Müslüman görünerek nifak hareketlerine başlamışlardır.

Kur'an-ı Kerim'de münafıklar için "Münafikûn" adında müstakil bir sure bulunmaktadır. Bakara suresinde de münafıklarla ilgili olarak şöyle buyrulmaktadır:

"İnsanlardan bazıları da vardır ki, inanmadıkları hâlde inandık derler. Akıllarınca Allah'ı ve iman edenleri aldatmaya kalkışıyorlar, hâlbuki onlar farkında olmadan yalnızca kendilerini aldatmış oluyorlar. Kalplerinde bir bozukluk vardır. Allah da onlardaki bozukluğu arttırmıştır. Yalan söylemeleri yüzünden, kendilerine acı veren bir azap da vardır. Onlara yeryüzünde düzeni bozmayın denildiğinde, hayır biz yalnızca ıslah ederiz derler. Biline ki, gerçekten bozanlar onların ta kendileridir, ama farkında olmuyorlar. Onlara diğer insanlar gibi siz de iman edin denildiğinde, akılsızların inandıkları gibi biz de inanalım mı? derler. Biline ki asıl akılsızlar onlardır, fakat bilmezler. İman edenlerle karşılaşınca inandık derler, şeytanlarıyla baş başa kaldıklarında ise, biz sizinleyiz, biz yalnızca alay etmekteyiz derler." (Bakara, 8-14).

Hız. Peygamber münafıkların kolay tanınması için şöyle bir ölçü vermektedir.

“Münafığın üç özelliği vardır; konuştuğu zaman yalan söyler, verdiği sözde durmaz, kendisine emanet edilene hıyanet eder.”
(Müslim, İmân, 107).

Nifak hareketleri, toplumlardaki kardeşlik ruhunu yok etmek, onları birbirine düşürerek güç kaybına uğratmak için tarihin her döneminde her toplumda denenmiştir. Bu hareketlerin en etkili olduğu yerlerden birisi de İslam toplumlarıdır. Bu kadar açık uyarılara rağmen İslam'ın ilk yıllarından itibaren Müslümanlar arasında fitne/nifak hareketlerinin görülmesi oldukça düşündürücüdür. Hz. Peygamber'in vefatı sonrasında yalancı peygamberler ve dinden dönenlerle birlikte baş gösteren nifak hareketleri, ileriki dönemlerde çeşitlenip, gelişerek devam etmiştir. Cemel ve Sıffin Savaşlarında, Hz. Osman, Hz. Hüseyin ve yakınlarının şehadetiyle sonuçlanan olaylarda yaşananlar bunun en acı örneklerindendir.

Günümüzde terör olaylarıyla birlikte milyonlarca Müslüman'ın canına ve mal kaybına sebep olan nifak hareketlerinin temelinde, cehalet, dünyevi hırs, nefsi zaafılar, siyasi çıkarlar veya hesaplaşmalar yanında geçmişte yaşanan ve o zamanda kalması gereken tarihî olayların abartılarak anlatılmasının katkıları büyüktür.

Nifak hareketlerinin yok edilmesi ve fitne ateşinin önlenmesi için insanlarımızın Kur'an-ı Kerim ve Sünnet eksenli dinî kültürle beslenmeleri ve herkesin kardeş olduğu gerçeğinin hatırlatılması yararlı olacaktır. Ayrıca M. Akif Ersoy'un yıllarca önce yaptığı şu uyarıya kulak verilmelidir:

“Girmedikçe tefrika bir millete düşman giremez,

Toplu vurdukça yürekler onu top sindiremez.”

e- Toplumsal Görev ve Sorumluluklar

İnsan toplumsal bir varlıktır. Dünya bütün insanlığın ortak değeri ve Allah'ın insanlığa emaneti/hediyesidir. İnsanlar burayı hep birlikte imar etmek, barış ve huzur içerisinde yaşamayı bir hâlde tutmakla yükümlüdür. Dünyadaki herhangi bir olumsuzluk doğrudan veya dolaylı olarak bütün insanlığı huzursuz ve rahatsız etmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de insan hakkında, *“Biz insanı en güzel biçimde yaratmışızdır.”* (Tîn, 95/4) ayetiyle onun diğer varlıklar arasında ve Allah katındaki saygın konumuna dikkat çekilmiştir. Aynı şekilde İsrâ suresinde *“Andolsun biz insanoğluna şan, şeref ve nimetler verdik; karada ve denizde taşıdık, kendilerine güzel güzel rızıklar verdik ve onları yarattıklarımızın çoğundan üstün kıldık.”* (İsrâ, 17/70) ifadesiyle insana verilen nimetler ve diğer varlıklardan üstün olma özellikleri ifade edilmiştir. Bu vasıflarıyla insan, en azından kendisine verilen nimetler karşılığında, kendisinden istenilenlerin gereği olarak dünyayı barış ve huzur diyarı hâline getirmekle sorumlu tutulmuştur. Buna rağmen dünyada barış, huzur ve güven ortamının olamaması, insanın yaratılış gaye ve hedeflerini gerçekleştirilmesine engel olmuştur.

Peygamber'imiz (sav) *“Müslüman Müslüman'ın kardeşidir. Ona ihanet etmez, yalan söylemez, onu sıkıntıya bırakmaz. Her Müslüman'ın diğerine namusu, malı ve kanı haramdır. Takva işte buradadır (kalptedir). Bir kimsenin Müslüman kar-*

deşini hor görmesi kendisine yapacağı kötülük olarak yeter.” buyurmuştur (Tirmizî, Birr, 18; Buhârî, Mezâlim, 3). Burada kardeşler arasındaki tartışma ve çatışma konuları sıralanmış, Müslümanların barış ve huzur içerisinde yaşamaları için gerekli reçeteler verilmiştir. Bu ilkelere uyulmadığı için dünya hayatında bir Müslüman’ın rahatsız edilmesi diğerlerini de rahatsız etmiştir. Zira onlar aynı dine inanmışlar, aynı değerleri hayat tarzı, dünya ve ahiret saadetinin olmazsa olmaz şartı kabul etmişler ve bir vücut gibi olmuşlardır. Bundan dolayı Hz. Peygamber: *“Müminler birbirini sevmekte, birbirine şefkat göstermekte ve korumakta, herhangi bir organı rahatsız olduğunda diğer organları da bu yüzden uykusuzluğa ve hummaya tutulan bir vücut gibidirler.”* uyarısıyla Müslümanların nasıl olması gerektiğini hatırlatmıştır (Buhârî, Edeb, 27).

Güzel ahlakın en önemli özelliklerinden birisi de bütün peygamberlerin temel niteliklerinden birisi olan güvenilirliktir. İslam dininin çok kısa bir zaman diliminde dünyanın çeşitli yerlerine bu kadar hızlı bir şekilde yayılmasının temel sebeplerinden birisi güven duygusudur. Hz. Peygamber, şahıslara ve şahıs mallarına ihanet etmediği gibi kamu mallarına da ihanet etmemiş, bulunduğu konumunu kesinlikle bir istismar vesilesi yapmamıştır. O, iman ile güvenilir kişi arasında sıkı bir ilişki bulunduğunu bildirmiş; *“Kişinin kalbinde iman ve küfür bir arada bulunmaz; doğruluk ve yalancılık, güvenilirlik ve hainlik de bir arada bulunmaz.”* buyurmuştur (İbn Hanbel, II, 349). Ayrıca Müslümanları tarif ederken; *“Mümin, insanların kendisine güvendiği kimsedir. Müslüman, dilinden ve elinden Müslümanların güvende olduğu kimsedir. Muhacir, kötülükten hicret eden kişidir. Nefsim kudret elinde olan Allah’a and olsun ki, kötülüklerinden komşusunun emin olmadığı kimse cennete giremez.”* (İbn Hanbel, III, 54) buyurarak güven unsurunun dünya ve ahiret mutluluğu için önemine dikkat çekmiştir.

Müslümanlar arasında güzel hasletlerin yayılması, kötü ve yanlış olanların yok olması için Müslümanları, biri diğerinin

aynası olarak nitelemiştir. *“Mümin müminin aynasıdır. Mümin müminin kardeşidir. (İhtiyaç duyduğunda) onun geçimini temin eder, onu zarardan-ziyandan korur ve arkasından/ gıyabında da onu savunur.”* (Ebû Dâvûd, Edeb, 49) Burada ayna örneğinin verilmesi oldukça anlamlıdır. Zira her Müslüman'ın kendisine örnek alacağı-tıpkı bütün Müslümanların Hz. Peygamber'i örnek aldığı gibi-bir başka Müslüman olmalı ve onu örnek alarak kendisine bu anlamda çekidüzen vermelidir. Doğruları ve güzelleri o Müslüman'da görmeli, bu özellikleri ile onu kendisine model olarak kabul etmelidir. Şayet yanlışları, eksikleri varsa ona göre düzeltilmelidir. Model olan Müslüman da karşısındakinin başkaları tarafından bilinmesinde veya görülmesinde yarar olmayan, toplum düzenini bozulmasına vesile olacak veya onurunu rencide edecek eksiklerini, yanlışlarını, ayıplarını, başkalarına açıklamak yerine bir sır olarak saklamalı veya münasip bir dille düzeltilmesini istemelidir. Bilindiği gibi ayna ile cam arasındaki fark, aynada camın arkasına yapıştırılan *“sır”* denilen bir maddenin olmasıdır. Bu sayede ayna kişinin özelini, mahremini, sırlarını başkalarından korumakta, şayet varsa, başkaları tarafından yadırganacak görüntülerin giderilmesi için onu uyarmaktadır.

Hız. Peygamber dünya barışı ve insanlar arasında huzur ve mutluluğun sevgi sayesinde tesis edilebileceğini haber vermekte bu sayede her Müslüman'ın nihai hedef olarak gördüğü cennete kavuşabileceğini hatırlatmaktadır. *“İman etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olmazsınız.”* dedikten sonra bu sevgi bağının da ancak selamlaşarak kurulabileceğini bildirmiştir (Müslim, İmân, 93).

İslam yukarıda ilan edilen genel değer ve hedefler dışında kendi mensuplarına yönelik bazı emir ve tavsiyelerde bulunmaktadır. Adalet, ara buluculuk ve doğru hâkimlik yapma şartı bu tavsiyelerin başında yer almaktadır. *“Eğer müminlerden iki grup birbirleriyle vuruşurlarsa aralarını düzeltin. Şayet biri ötekine saldırırsa, Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar saldı-*

ran tarafla savaşın. Eğer dönerlerse aralarını adaletle düzeltin ve (her işte) adaletli davranın. Şüphesiz ki Allah adaletli davrananları sever. Müminler ancak kardeştir, öyle ise iki kardeşinizin arasını düzeltin, Allah'a itaatsizlikten sakının ki rahmetine mazhar olasınız.” (Hucurât, 49/9-10) ayetleri Müslüman'ın her hâl ve şartta adaletten, barıştan yana olmasını ve bunu da Allah'ın rızası ve arzusu olarak yapmasını istemektedir.

Kur'an-ı Kerim toplumsal barış için bazı önerilerde bulunmuştur. Bunların başında *“Dinde zorlama yoktur...”* (Bakara, 2/256) ilkesi gelmektedir. Zira insan iyiyi kötüden, hakkı batıldan ayırabilecek bir donanımda yaratılmıştır. Kendisine yeterli bilgi geldikten sonra inanması için ısrar ve baskıya gerek yoktur. Çünkü Yüce Allah, Hz. Peygamber'i insanlara dini tebliğe memur ederken *“Artık sen öğüt ver! Sen ancak bir öğüt vericisin. Sen onlar üzerinde bir zorba değilsin.”* (Gâşiye, 88/21-22) şeklinde uyarmıştır. Ancak bunu yaparken o, Hz. Peygamber'e kabalıktan uzak durmak, muhataplarına yumuşak davranmak, bağışlayıcı olmak, istişareye önem vermek ve sonucu da Allah'a bırakmak ve O'na güvenmek şeklinde etkiLEYİCİ ve sonuç almayı kolaylaştırıcı bir yol önermiştir (Âl-i İmrân, 3/159). Bu temel ilkelerin nasıl uygulanacağı ise bir başka ayeti kerimede şöyle formülleştirilmiştir; *“Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle çağır; onlarla mücadeleni en güzel bir yolla yap...”* (İsrâ, 17/126).

Sonuç olarak toplumsal bir yarar umuluyor ise bunun kavga ile çatışarak değil, barışçıl yollarla ve bazı yumuşak metotlarla elde edileceği açıktır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: *“Hidayete ulaşma hususunda onlara yalvarsanız sizi duymazlar, sana bakıyor zannedersin, oysa görmezler. Kolaylığı seç/ bağışlayıcı ol, iyi olanı emret, cahillere aldırma.”* (A'râf, 7/198-199) beyanıyla Yüce Allah, insan iradesi ve Hz. Peygamber'in sorumluluğunu birlikte zikretmiştir. Hz. Peygamber üzerine düşeni yaptıktan sonra ona uymayanları, görevini eksiksiz olarak yerine getirmenin rahatlığıyla Allah'a ve ahirete havale etmiştir.

Sosyal ahlak ve barış bakımından İslam'ın ortaya koyduğu ölçülerden birisi de kişinin yaptığı işlerde öncülük etmesi ve kendini başkasının yerine koymasıdır. Hz. Peygamber, toplumsal barışın evrensel ölçütü olabilecek değerleri asırlar önce söylemiş ve bizzat uygulamıştır. *“Varlığım kudret elinde olan Allah’a yemin ederim ki, hiçbir kul kendisi için sevdiği ve istediği hayrı, din kardeşi için de arzu etmedikçe gerçek anlamda iman etmiş olmaz.”* (Müslim, Îmân, 72). Böylece o insanlığın hayrına ve yararına olacağına inandığı ilahî vahyi eksiksiz olarak önce tebliğ etmiş ve bu arada onları uygulayarak insanlığa örnek ve rehber olma görevini yerine getirmiştir.

f- Millet, Vatan ve Devlete Karşı Sorumluluklar

Anne, baba ve çocuklardan oluşan bir aile, ailelerden meydana gelen bir millet sosyal hayatın olmazsa olmaz şartıdır. Allah'ın yaratma konusundaki irade ve takdirinin bir sonucu olarak insan nerede, ne zaman ve kimlerden doğacağını bilemez. Dolayısıyla onun ailesini ve içinde yaşayacağı toplumu seçme özgürlüğü yoktur. Kur'an-ı Kerim'de bu gerçek şu şekilde ifade edilmektedir: *"Ey insanlar! Sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Birbirinizi tanıyasınız diye sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerliniz, ona karşı gelmekten en çok sakınanınızdır..."* (Hucurât, 49/13).

Millet, aynı dili konuşan aynı ortak tarih ve kültüre sahip olan ve aynı dine inanan insan topluluklarının adıdır. İnsanın hayatı bu millet olgusu içerisinde şekillenir. O; dilini, dinini, örf, âdet ve geleneklerini, bütünüyle sosyal, kültürel ve dinî hayatını oluşturan kimlik ve kişiliğini bu toplumsal yapı içerisinde kazanır. İyilik kötülük anlayışı, sevap günah inancı bu toplumsal yapı içerisinde oluşur.

Geçmişle ilgili hatıralar, gelecek ile ilgili tasavvurlar bir milletin ortak değerleridir. Milletin birlik ve beraberliğini, sevgi ve muhabbetini, dış tehditlere karşı savunma refleksini bu ortak kazanımlar sağlar. Bütün bunlar sebebiyle insanda kendi içinde yetiştirdiği millete karşı özel bir sevgi, duygusal bir bağ ve yakınlık oluşur.

Her insan kendi doğup büyüdüğü, yaşadığı vatanını, milletini sever, kendi geçmişi ile övünür, kendi gelecek tasavvurlarını şekillendirme gayreti içerisine girer. Bunun en güzel ve canlı örneği Hz. Peygamber'in hayatında Medine'ye hicreti esnasında yaşanmıştır. O sahil yoluyla Medine'ye gitmek üzere Sevr mağarasından ayrıldığında, fiziki şartları insan hayatı için çok da çekici olmayan (İbrahim, 14/37) Mekke'ye ve Kâbe'ye dönerek: *"Vallahi biliyorum ki, sen hiç şüphesiz Allah'ın yarattığı yerlerin hayırlısı ve Allah'a en sevgili olanısın. Senden daha güzel ve bana senden daha sevgili bir belde yoktur. Eğer senin halkın beni senden çıkarmamış olsalardı çıkmazdım."* (M. Asım Köksal, İslam Tarihi, II/350). diyerek Mekke'nin, gönlündeki yerini ve ona duyduğu sevgiyi terennüm etmiştir.

Bir milletin sevilmesi demek; onun dilini, dinini, ahlaki ve kültürel değerlerini, tarihini, yaşadığı coğrafyayı sevmek demektir. Bunlara karşı bir aidiyet duygusu hissetmek, onlara sahip olduğundan dolayı mutlu olmak ve onlarla gururlanmak, bütün bu değerleri geçmiştekilerin gelecek nesillere emaneti olarak değerlendirmektir. Tamamına milliyetçilik denilen bu duygular diğer milletleri de bir olgu olarak kabul eder ve hiçbir zaman onları hor, hakir görmek, onları küçümsemek aşağılamak veya yok saymak anlamına da gelmez.

Milleti millet yapan değerler, o milletin vatan dediği coğrafyada kendini ifade edebilir. Dolayısıyla vatan, milletin yaşadığı coğrafyanın adıdır. Vatan gerek elde edilmiş biçimi gerekse korunma konusunda pek çok bedeller ödenmesinden ve içinde barındırdığı maddi-manevi değerler dolayısıyla kutsaldır. Zira vatan olmadan insanı insan yapan, milleti millet yapan ve onları başkalarından ayrıcalıklı kılan değerlerin yaşatılması mümkün değildir. Öncelikle vatan olmadan insanın bırakın değerlerini yaşatmak, kendinin yaşama hakkı bile yoktur. İnsanın en kutsal olan nesli, iffeti, şerefi, namusu, mal ve can emniyeti, özgürlüğü hep vatan sayesinde korunmaktadır. Bundan dolayı vatan kutsaldır. Vatan uğruna ölüm, insanı in-

sani değerlerin en üst makamı olan şehadet makamına ulaşır. Vatan uğruna ölenler, toprak parçasını coğrafi sınırlardan vatan boyutuna yüceltenlerdir. Mithat Cemal Kuntay, vatanın Türk kültüründe ve Türk milletinin tarihindeki yerine dikkat çeken şiirinde şöyle demektedir:

*"Bayrakları bayrak yapan üstündeki kandır,
Toprak eğer uğrunda ölen varsa vatandır."*

Bu ifadelerden de anlaşıldığı kadarıyla vatan sıradan bir toprak parçası veya coğrafi bir alan değildir. İnsanı vatanına karşı duygusal hale getiren husus; binlerce insanın kendilerini başkalarının yerine feda etmeleridir. Kültürümüzde *"fedakârlık"* üstü bir ahlaki yücelik olarak *"diğerkâmlık"* şeklinde ifade edilen bu makama ulaşanlar için Kur'an-ı Kerim'de; *"... İhtiyaç içinde olsalar bile başkalarını kendilerine tercih ederler..."* (Haşr, 59/9) şeklinde övgüyle söz edilmektedir. Bu insanlar (şehitler) yaşama hakkına sahipken kardeşlerinin/başkalarının iffet, şeref, namus, onur, özgürlük, mal ve can güvenliği için kendilerini feda etmişlerdir. Anadolu coğrafyası, bu tür kahramanların genç yaşta toprağa düştüğü ve hayata veda ettiği şehitlerle vatan olmuştur. Bundan dolayı M. Akif Ersoy İstiklal Marşı'nda:

*"Kim bu cennet vatan uğruna olmaz ki fedâ?
Şühedâ fışkıracak, toprağı sıksan, şühedâ.
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Hudâ,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüdâ."*

dizeleriyle vatani, vatana sahip çıkmayı, vatana sahip çıkarırken ödenen bedeli ve vatana sahip çıkan şehitleri hep birlikte Türk milletinin gelecek nesillerine emanet ve vasiyet etmiştir.

İslam vatana sahip çıkılmasını, onun düşman işgaline uğramamasını ve bütün kutsalların yere düşerek çiğnenmemesi için gerekli bütün tedbirlerin yerinde ve zamanında alınmasını tavsiye eder. Bu görev ve sorumluluğun en somut hale

gelmiş şekli askerliktir. Sağlık şartları yerinde olan her insan zaman ve şartları devlet tarafından belirlenen askerlik görevini yerine getirmekle görevlidir.

“Düşmanlarınıza karşı gücünüz yettiği kadar silah, at ve kuvvet hazırlayın. Bunlarla Allah’ın düşmanlarını, kendi düşmanlarınızı ve bunlardan başka sizin bilmediğiniz fakat Allah’ın bildiği diğer düşmanları korkutursunuz. Allah yolunda ne harcarsanız, onun sevabı size eksiksiz ödenir. Ve asla haksızlığa uğratılmazsınız.” (Enfâl, 8/60).

Vatana sahip çıkma ve vatan savunması konularında Hz. Peygamber’den nakledilen çok sayıda hadisi şerif bulunmaktadır. Onlardan birisinde Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır: *“İki göz vardır ki cehennem ateşi onlara dokunmaz: Allah korkusundan ağlayan göz ve gecesini Allah yolunda nöbet tutarak geçiren göz.”* (Tirmizî, Fezâilü’l-cihâd, 12).

Vatan savunmasında devletin önemi çok büyüktür. Devlet milletlerin mukadderatında etkili olan yegâne kurumdur. Devlet, millet iradesinin, millî kimliğin, özgürlüğün ve saygınlığın güvencesidir. Devletin sembolü de bayraktır. Dolayısıyla o, devleti ve bağımsızlığı temsil eder. Bayrağın yere düşmesi, ayaklar altına alınması, devletin bağımsızlığını ve özgürlüğünü kaybetmesi anlamına gelir.

Devlet kurumunun zafiyet geçirmesi milletin ve vatanın geleceğini tehlikeye sokar. Devletini yitirmiş toplumlarda vatanın bir coğrafya algısından veya bir toprak parçası kimliğinden öte bir anlamı yoktur. Nitekim devleti zafiyete uğrayan veya vatanları başkaları tarafından işgal altına alınan milletler, başta yaşama hakkı, özgürlük, onur, şeref, namus gibi dini ve kültürel, maddi-manevi bütün kutsallarını kaybeder ve söz konusu değerlerini işgalcilerin insafına terk ederler.

İslam, insanı Allah’ın en güzel şekilde yarattığı (Tîn, 95/4) kutsal bir varlık olarak kabul etmekte, yaratılanı Yaratan’dan

dolayı sevmeyi tavsiye etmekte, bütün insanlığın barış ve dostluk içerisinde yaşamasını istemektedir (Bakara, 2/208). Tarihî bir olgu olarak milletler arasında var olan ve olacak olan savaşlara karşı da duyarlı ve hazırlıklı olunmasını Müslümanlara hatırlatmaktadır. Haksızlığı, adaletsizliği her hâl ve şartta haram saymakta, bir insanın ölümünü bütün insanlığın ölümü, bir insanın yaşatılmasını bütün insanlığın yaşatılmasıyla eş değer görmektedir (Mâide, 5/32).

Müslümanlar büyük bir titizlikle asırlarca bu ilahî hükme sadık kalmışlardır. Nitekim Hz. Peygamber'in vefatından sonra ilk halife seçilen Hz. Ebu Bekir'in ordusuna; *"Savaşta kadın, çocuk ve yaşlılara dokunmayın, meyve veren ağaçları kesmeyin, mamur bir yeri tahrip etmeyin, haddi aşmayın, korkmayın."* şeklinde talimat verdiği herkes tarafından bilinmektedir. Ancak dünden bugüne savaşlarda yaşanan katliamlar, sivil ölümleri ve tahrip edilen medeniyet, insanlığın İslam'ı tam olarak tanıyamadığını, anlayamadığını ve onun gerçek anlamda uygulanmadığından kaynaklandığını göstermektedir. Bu kötü örneklerin tekrarlanmaması, insanlık ayıplarının yaşanmaması ve masumların acı çekmemesi için her an yukarıdaki ayet hatırlanmalı ve teyakkuz hâlinde bulunulmalıdır.

Vatana, insan haklarına tecavüz edenlere karşı devamlı hazırlıklı olmayı tavsiye eden İslam, düşman tarafından yapılan saldırılara karşı da kararlılıkla karşı durulmasını emretmektedir (Bakara, 2/190). Bu İslami şuur Osmanlı Devleti zamanında, Şair Abdülhak Molla'nın ifade ettiği:

"Bu mesel ile bulur cümle düvel feyz ü felâh

Hazır ol cenge eğer ister isen sulh u salâh"

(Eğer barış ve esenlik içinde yaşamak istersen her an savaşa hazır olmalısın. Ancak böylelikle bütün devletler barış ve huzur içinde yaşar.) şeklinde veciz bir ifadeye dönüşmüş ve devlet politikası hâline gelmiştir.

İnsan, bir toplum içinde yaşamaya mecbur olduğu için, toplumun ayakta kalabilmesi bakımından bireysel sorumluluklarını yerine getirmek, deyim yerinde ise taşın altına elini sokmak durumundadır. Zira o içinde bulunduğu toplumun sağladığı güven ortamında sağlıklı bir şekilde yaşayabilmekte, eğitim, sağlık, güvenlik ve ticari imkânlardan yararlanabilmektedir. Bu imkânlar o toplumda yaşayan insanların ortaklaşa ödedikleri katkılarla olmaktadır. Bu bakımdan insan toplum bireylerine borçlu kalmamak ve kul hakkı yememek için vergi dâhil bütün maddi manevi yükümlülüklerini yerine getirmekle mükelleftir.

g- Çevreye Karşı Sorumluluklar

İnsan fiziki ve sosyal bir çevre içerisinde yaşamaktadır. O, bunu bir bilgi olmaktan ziyade bir bilinç ve inanç düzeyine çıkartmalı, günümüzde yaşanan çevre sorunları ile ilgili olarak zihniyet değişimini gerçekleştirmelidir.

Manevi çevresi kısmen kendi tercihlerine göre şekillendiği için insan, bu konuda bazı düzenlemeler yapma hakkına sahip olabilir. Ancak burada da başkalarının haklarına saygı ve onlara iyi örnek olma gibi bir sorumluluk göz ardı edilmemelidir.

İslam, insanın çevre ile ilişkilerine bir düzenleme getirmiş, onun dışındaki diğer varlıklar ve gelecek nesillerle her türlü tutum ve davranışlarını ahlaki temel ve esas üzerine oturtmuştur.

Çevre bilincini insanın Allah ile ilişkilerinden bağımsız düşünmek ve değerlendirmek mümkün değildir. Zira İslam inancına göre insanı ve çevreyi yaratan, yaşatan ve kontrol eden Allah'tır ve O her şeyi bütünüyle çepeçevre kuşatmıştır (Fussilet, 41/54).

Çevre, insanın dış dünyasında etkili olduğu kadar iç dünyası/manevi dünyası üzerinde de etkili olmaktadır. Çevre denildiğinde sadece insan değil onunla doğrudan veya dolaylı ilişkisi bulunan bütün canlılar ve fiziki alanlar akla gelmektedir. Bütünüyle bir denge içerisinde olan çevrede birisini olumlu/

olumsuz etkileyen herhangi bir olay, dolayısıyla orada var olanların hepsini de aynı şekilde etkilemektedir. Bu hususa dikkat çeken Kur'an-ı Kerim, evrende bildiğimiz bilmediğimiz bütün yaratılanların bir ölçü (Kamer, 54/49) ve denge (Hicr, 15/19) içerisinde olduğunu haber vermekte ve yaşanagelen olumsuzlukların insanlar tarafından bizzat yapıldığını hatırlatmakta (Rûm, 30/41), onlar bu dengeyi bozmamaları konusunda uyarılmaktadır.

Yüce Allah insanın içinde bulunduğu çevrenin kıymetini bilmesi için, çevreyi yaratmanın insanı yaratmaktan daha zor ve birbiriyle bağlantılı olduğunu hatırlatmakta, kapsam ve sınırlarını insana öğretmektedir (Nâziât, 79/27-33). Çevrenin boş yere yaratılmadığı, insanın onsuz yaşama imkanı bulunmadığı, bundan dolayı yaratanını unutmaması gerektiği istenmektedir. (Âl-i İmrân, 3/191). Zira Kur'an-ı Kerim'de pek çok surede çeşitli şekillerde verilen bilgilere göre; çevredeki bütün varlıklar, Yaratan'ına karşı görevlerini kendi lisanihâlleriyile yerine getirmekte, fakat insanlar bunu anlayamamaktadır (İsrâ,17/44).

Çevre, insanın varlığını doğrudan ilgilendirmekte ve bundan dolayı inkârı mümkün olmayan bir nimet olarak ifade edilmektedir (bk. Rahmân suresi). Fakat bu nimet tamamen kişiye özel değildir ve onun tarafından da her türlü tasarruf edilmeye uygun değildir. Her şeyden önce o bir emanettir. Böyle olunca onun bir asli sahibi olması gerekir ki bu da Allah'tır. Allah'ın mülkün sahibi, aynı zamanda bütün insanların ve diğer varlıkların da yaratıcısı olması, insanın hem mülkün sahibine hem de O'nun yarattığı diğer varlıkların haklarına saygı göstermesini gerektirmektedir. Zira çevremizdeki diğer varlıklar aynen bizler gibi kâinat ailesinin bireyleridir. Bu sebeple insanlar maddi veya fiziki çevreyi korumak, gelecek nesillere eksiksiz ve kusursuz aktarmakla sorumludur. İnsanın bu çevreyi miras gibi algılayıp israf etme, kirletme veya tüketme hakkı yoktur. Çevreyi temiz tutmak, çevreye zarar verecek

tutum ve davranışlardan kaçınmak, onu daha güzel ve yaşanabilir bir hâle getirmek, kirletenleri ve tüketenleri uygun bir dille uyarmak, herkesin öncelikli görevleri arasındadır.

D- İSLAM'DA SOSYAL HAYAT

İslam, Hz. Muhammed'den önce ve sonra gerek onun yaşadığı coğrafyada ve gerekse dünyanın diğer yerlerindeki dini inanış ve kültürlerde yaşayan sosyal hayata alternatif bir din olarak ortaya çıkmıştır. Diğer kültür ve dini uygulamalardan tamamen bağımsız bir sosyal hayat önermiştir. Bununla birlikte diğer inanış ve kültürlerde kendi ilkelerine ve inanç sistemlerine uygun olanlara yaşama hakkı verirken uymayanların tamamını ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. İslam genel olarak insan hakları, kadın hakları ve kadının statüsü, çok eşlilik, nikâh, miras, çocuk ve yetim hakları, köleliğin kaldırılması veya yaşam şartlarının iyileştirilmesi ile ilgili tavsiyeler, akrabalık ve komşuluk ilişkileri, ticari ahlak vs. gibi pek çok hususta kendine özgü değerler üretmiş, ölçüler koymuş, yasaklar getirmiştir. Sağlıklı bir toplum için bireylerin iyi yetişmesini ve toplumu ayakta tutacak yegâne kurum olan aileyi sağlam esaslar üzere kurmayı tavsiye etmiştir.

a- Ailenin Önemi

Sosyal oluşumların veya toplumların en küçük birimi ailedir. Kadın ve erkeğin bir araya gelmesiyle oluşan bu kurumun çok çeşitli yönleriyle üzerinde durulması gerekir.

Aile ruhların birleştiği, kaynaştığı bir yerdir. Aile kurumu Allah'ın insanlığa bir lütfudur. Kadını ve erkeği bir tek nefisten/

aynı özden yaratan (Nisâ, 4/1), kaynaşmaları için aralarına sevgi ve merhamet duyguları koyan Allah'tır (Rûm, 30/21).

Aile insanın gelişip yetişmesinde, hayata hazırlanmasında, karşılaştıkları zorlukların üstesinden gelmesinde çok önemli rolü olan bir kurumdur. Aileyi ayakta tutan, eşler arasındaki beş “s” ile sistematize edilebilecek olan sevgi, saygı, samimiyet, sadakat ve sabırdır.

Ailede hedef neslin devamı ile birlikte huzur ve mutluluktur. Ancak aile bütünüyle zevklerin, hazların ve mutlulukların yaşandığı ve paylaşıldığı bir yer değildir. İnsanın dünya şartlarında çeşitli şekillerde deneniş olması dolayısıyla, onun kurduğu aile kurumu da çok ağır ve zor şartlar yaşar. Bu durumda aile dertlerin, acıların, sıkıntıların yaşandığı yer hâline gelir. Bu sebeple eşlerin her iki hâle de hazır olmaları ve bu durumu baştan kabullenmiş bulunmaları zorunludur. Birlikte yaşanan süreçte aile içi sorunlara ortak çözüm aranması gerekir. Bu sebeple eşler arasında fedakârlık, tahammül, hoşgörü, kanaat, tevekkül, şükür, sabır gibi ortak değerlerin hayata geçirilmesine ihtiyaç vardır.

İslam, kadın ve erkeği insan olma ortak paydasında eşit varlıklar olarak kabul etmiş ve Allah karşısında sorumlu tutmuştur. Aynı şekilde kadın ve erkeğin aile gibi çok önemli bir kurumu ayakta tutmak, iç ve dış tehditlere karşı onu korumak için ortak sorumlulukları vardır. Nitekim Yüce Allah: *“Erkeklerin kadınlar üzerindeki hakları gibi, kadınların da erkekler üzerinde belli hakları vardır.”* (Bakara, 2/228) buyurarak kadın erkek arasındaki bu hassas dengeye işaret etmiştir. Hz. Peygamber meşhur *“Veda Hutbesi”* nde bu hususta şöyle buyurmuştur: *“Ey insanlar! Kadınların haklarını bilmenizi ve gözetmenizi isterim... Sizin kadınlar üzerinde onların da sizin üzerinizde hakları vardır...”* (Tirmizî, Radâ, 11).

Aileyi oluşturan erkeğin ve kadının cinsel ihtiyaçlarını tatmin duygusundan öte bazı temel değerler ekseninde bir araya

gelmeleri gerekmektedir. Kur'an-ı Kerimde *"Onlar sizin için birer elbise, siz de onlar için birer elbisesiniz."* (Bakara, 2/187) buyrularak kadın ve erkeğin bir bütünü olmazsa olmaz parçaları olduğuna dikkat çekilmekte, birbirlerine olan ihtiyaçları hatırlatılmaktadır.

İnsan neslinin devamı ailenin oluşumuna bağlıdır. İnsan, doğduğu günden itibaren bakıma ve korunmaya muhtaçtır. İnsanın fıtratına uygun bir şekilde bakım ve korunmasının sağlandığı yer ailedir. Burada insanın maddi manevi, bedensel ve ruhsal bütün ihtiyaçları karşılanmaya çalışılır. Yeme içme, sağlık gibi bedenini ilgilendiren ihtiyaçları yanında sevgi, ilgi ve saygı gibi ruhi ihtiyaçları bu ortamda karşılık bulur. Bu sebeple aile sıradan bir birliktelik değildir.

Aile, insan hayatında yeni bir sosyal birliktelik olarak, eşlerin önceki ailelerinden ayrı özel bir mahremiyet alanı oluşturmaktadır. Bu yeni kurumun kendi özellikleri bulunmaktadır. Bu özelliklerin aile kurumunun dışında tartışılır hâle gelmesi, ailenin devamlılığı açısından pek çok sakıncaları beraberinde getirir. Elbette önceki ailelerin yani aile büyüklerinin yol gösterici tavsiyelerinin yeni aile içindeki sorunların çözümünde olumlu katkıları vardır. Fakat kadın ve erkek taraflarının çocukları üzerinde tesis etmeye çalıştıkları etki ve yönlendirmeler, bazen yeni ailenin kendi sorunlarıyla yüzleşmesine ve onları çözme konusundaki öz güvenlerine zarar vermekte, çözüm arama gayretlerini de zorlaştırmaktadır.

Aile kurumunun huzurlu ve mutlu bir şekilde devamı için, bütün insanların birbirleriyle ilişkilerinde söz konusu olan hak ve yükümlülüklerden aile bireyleri de karşılıklı olarak sorumludur. Hatta daha ileri bir düzeyde onlar kendi aralarında aile kurumuna özgü olarak hak ve sorumluluklara sahiptirler. Hz. Aişe'nin naklettiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *"Sizin en hayırlınız, ailesine karşı en hayırlı olanınızdır. Ben de aileme karşı en hayırlı olanıyım..."* (Tirmizî, Menâkıb, 64).

Aile içinde bu hakların ve sorumlulukların yerine getirilmesi için belli bir düzen ve disipline ihtiyaç duyulmaktadır. Bu husus Kur'an-ı Kerim'de; aile yetki ve sorumluluğu, konulan genel ahlak kuralları ve adalet ilkeleri çerçevesinde erkeğe verilmiştir (bk. Nisâ, 4/34).

Aile kurumunun huzurlu olmasında ve devamlılığının sağlanmasında sabır, tevekkül, kanaat ve şükür gibi ahlaki ilke ve manevi değerlerin etkileri çok büyüktür. Bu değerler, çeşitli sorunların aile kurumunu tehdit ettiği zamanlarda Allah'ın yardım ve desteğinin ulaşması bakımından büyük bir manevi güvence oluşturmaktadır.

Aile, kimliğin ve kişiliğin kazanıldığı, şekillendiği bir okuldur. Özellikle anne bu okulun öncelikli eğitimcisidir. Bundan dolayı eskiler *"Anne okuldur/medresedir"* ifadesini kullanırlar. Dinin, dilin, kültürün, örf, âdet ve geleneklerin bütünüyle milli ve manevi değerlerin öğrenildiği ve uygulandığı ilk yer ailedir. Aile okulunun eğitimcileri anne-baba, öğrencileri ise çocuklardır. Bu okulda eğitim hem teorik hem de pratik olarak verilmektedir. Eğitim bütün yıllar yirmi dört saat devam etmekte olup tatil yoktur. Hz. Peygamber *"Her doğan çocuk fitrat üzere doğar. Sonra anne babası onu Yahudi, Hristiyan veya Mecusi yapar."* (Buhârî, Tefsîr, (Rûm) 2) şeklindeki meşhur hadisinde bu gerçeği dile getirmiştir.

Aile, insan için olduğu kadar onun içinde yaşadığı toplum için de önemli ve vazgeçilmez bir kurumdur. İnsan ve insanlık bireysel olarak da toplumsal olarak da aileye muhtaçtır. Bir anlamda toplumu ayakta tutan aile olup onun içindeki huzursuzluk ve kötü gidiş, dolaylı olarak toplumun kaderi hâline gelmekte ve onu etkilemektedir.

b- Evlilik

Ailenin oluşumunda ilk adım evliliktir. Aile kurumunun devamlılığı, huzur ve mutluluğu için, evlenecek insanların bu kurumun özelliklerini, önceliklerini kavrayabilecek bir idrak ve sorumluluk bilincine sahip olması şarttır. Bunun için insan yaptıklarını ve yaşadıklarını devamlı kontrol eden, onlardan dolayı cezalandıran veya ödüllendiren Allah'ı Rab olarak tanımalı, O'nun emir ve yasaklarına uymayı ilke olarak kabul etmelidir.

Kur'an-ı Kerim'de evlenmeleri yasak olanlarla ilgili olarak şöyle bir liste verilmiştir: *"Anneleriniz, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeşin kızları, kız kardeşin kızları, sizi emziren anneleriniz, süt bacılarınız, eşlerinizin anneleri, kendileriyle birleştiğiniz eşlerinizden olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız size haram kılındı. Eğer onlarla birleşmiş değilseniz (nikâh ortadan kalktığında) kızlarını almanızda size bir sakınca yoktur. Kendi sulbünüzden olan oğullarınızın eşleri ve iki kız kardeşi birden almak da size haram kılındı; ancak geçen geçmiştir, Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir. Elinizin altında bulunan cariyeler müstesna, evli kadınlar da size haram kılındı; Allah'ın size emri budur. Bunlardan başkasını, iffetli yaşamak ve zina etmemek kaydıyla, mallarınızla (mehir ile) istemeniz size helal kılındı..."* (Nisâ, 4/23-24).

Evlilik yasaklarına müşrikler de eklenmiş ve Yüce Allah "İman etmedikleri sürece Allah'a ortak koşan kadınlarla evlen-

meyin...” (Bakara, 2/221) buyurmuştur. Mâide suresinde evlilikle ilgili genel bir çerçeve çizilmiştir: “Gayrimeşru ilişkide bulunmak veya gizili dost tutmak şeklinde değil de meşru bir nikâhla evlenmek şartıyla mümin kadınlardan iffetli olanlar ile sizden önce kendilerine kitap verilen iffetli kadınlar-mehirlerini verdiğiniz takdirde- size helaldir...” (Mâide, 5/5).

Her dinî inanışta evlenilmeleri yasak olanlarla ilgili bazı hükümler bulunmaktadır. İslam bunun yanında sütanne, sütba-ba, sütkardeşler ve diğer bazı süt hısımlıklarını, evlenilmesi yasak olanlar listesine alarak öz anne ve akrabalar arasına katmıştır. Fıkıh kitaplarında bu husus “*emenin emzirene nefsi haram, emzirenin emene nesli haram*” şeklinde formülleştirilmiştir. Yani emen çocuk, öz annesi tarafından hiç kimseyi sütanneye bağlamış olamaz. Ancak kendisi ona bağlandığı için, sütannenin bütün çocuklarına bağlanmış ve onların hepsiyle kardeş olmuş olur.

İslam hukukunda çok evlilik dini bir emir olarak değil, ihtiyaç ve zorunlu hâllerde kullanılabilecek bir ruhsat olarak tanı-tılmış, adalet ilkesinin gerçekleşmesindeki zorluklar dikkate alınarak, kural olarak tek evlilik tavsiye edilmiştir (Nisâ, 4/3).

Hız. Peygamber aile kurumunu oluşturanların bu yüce idea-le ulaşmalarının en sağlıklı yolunun İslami inanç ve emirlere uymakla mümkün olabileceğini söylemiştir. Nitekim o, bir ha-disinde “*Kadınlarla dört özelliği için evlenilir: Malı için, asaleti için, güzelliği için ve dini için. Sen dindar olanı tercih et ki me-sut olasın.*” buyurmuştur (İbn Mâce, Nikâh, 6).

Hız. Peygamber’in bu hadisinden anladığımız kadarıyla evlilik-te tercih sebebi sayılan dinin dışında kalan diğer özelliklerin tamamı göreceli ve değişken nitelikler taşımaktadırlar. Evlilik gibi kutsal ve önemli bir kurumun bu tür göreceli değerler üzerine inşa edilmesi, yapılan evlilikten beklentiler ve onun geleceği açısından bazı endişeler ve riskler içermektedir. Zira bu değerlerin değişken olmaları dolayısıyla taraflar arasında

başlangıçtaki istek ve beklentilerin doyuma ulaşamaması durumu ortaya çıkabilmektedir. Örneğin malı için evlenen birinin eşinin herhangi bir sebeple fakir düşmesi durumunda veya güzelliği/yakışıklılığı için evlenen birinin herhangi bir sebeple bu özelliğini kaybetmesi durumunda evliliğin sonlandırılması mı gerekecektir? Hâlbuki dinî özellik kişinin reşit olduğu tarihten itibaren ölünceye kadar değişmeyen ve değişmemesi gereken bir durum olup aile kurumunun bekası açısından son derece önemi haizdir.

Aile büyükleri, çocuklarının sağlıklı bir evlilik yapabilmeleri ve aile kurumunu oluşturabilmeleri için, kendi tecrübelerinin de katkısıyla, Hz. Peygamber'in tavsiyeleri doğrultusunda onlara yol göstermeleri gerekir. Gençlerin duygusal alandan kurutulamadıkları, akliselimi devreye sokamadıkları bir dönemde ailelerin bu katkıyı onlardan esirgememesinde zaruret vardır. Zira sonradan karşılaşılan olumsuzluklar tarafları bütünüyle üzer.

c- Nikâh

Aile kurumunun tapusu nikâhtır. Nikâh, kadın ile erkeğin kendi istek ve rızasıyla verdiği bir kararın sonucudur. Bu kararla bir araya gelen eşler aile sorumluluğunun gereği hayatta karşılaştacakları her türlü sevinç ve kederi, mutluluk ve acıyı, varlık ve darlığı, başarı ve sıkıntıları birlikte paylaşmak durumunda kalır. Nikâh aynı zamanda Hz. Peygamber'in sünneti ve bütün Müslümanlara tavsiyesidir. O, bu konuda şöyle buyurmaktadır *“Nikâh benim sünnetimdir. Sünnetimle amel etmeyen benden değildir.”* (İbn Mace, Nikâh, 1).

Evlilik yani nikâhlanma ile ev işleri düzene girmekte, doğum, üreme, neslin devamı meşru ve sağlam bir zemine oturmaktadır. Evlilikte asıl hedef şehvet ve dünyalık kazanmak değil, nefsi fesada düşmekten, malı ve nesli fesattan korumaktır.

Hz. Peygamber birçok hadislerinde gençlerin ve bekârların evlenmelerini tavsiye etmiştir. Bu konuda onun çok sayıda hadisi vardır. Bunlardan iki tanesi şöyledir:

“Üç şeyi geciktirmeyin: Vakti gelince namazı, hazır olunca cenazeyi ve uygun birini bulunca bekârları evlendirmeyi.” (Tirmizî, Salât, 13).

“Kimin evlenmeye gücü yetiyorsa evlensin. Çünkü evlilik gözü haramdan alıkoyar ve iffeti en iyi şekilde korur...” (Buhârî, Savm, 10).

İslam gayrimeşru birleşmeleri yasaklamış, bu yasaklara uymayanlara cezai müeyyideler koymuştur. Cahiliye Dönemi'nde kadın, sadece çocuk doğurduktan sonra aileye alınmasına karşılık İslam'da nikâh ile aile kurumunun asli unsuru hâline gelmiştir.

İslam evliliği kolaylaştırmış, özendirmiş ve teşvik etmiş, günümüzde bilinen ve uygulanan nikâh tarzının dışındaki nikâh şekillerini yasaklamıştır. Hz. Peygamber Veda Hutbesinde aile reisi sıfatıyla erkekleri muhatap alarak şu uyarıyı yapmıştır: *"Kadınlar hakkında Allah'tan sakının. Çünkü kocaları onları Allah'ın bir emaneti olarak almışlar ve Allah'ın adıyla (nikâh kıyarak) onları kendilerine helal kılmışlardır."* (Müslim, Hac, 147). Bu hadisten de anlaşıldığına göre, bir erkek ile bir kadın arasında haram olan her şey nikâhla birlikte helal olmaktadır.

Nikâhta esas olan ölünceye kadar devamlılıktır. Eşler bu devamlılığı sağlama konusunda azami özen göstermek zorundadır. Farklı kültür ve coğrafyalardan, belli bir olgunluk ve yaştan sonra evlenen/bir araya gelen çiftlerin, evliliğin başlangıcında bazı uyum sorunları yaşamaları muhtemeldir. Bu hususa işaret eden Cenâb-ı Allah: *"Hanımlarınızla güzel bir şekilde geçinin. Kendilerinden hoşlanmadıysanız, bilin ki, sizin hoşlanmadığınız bir şeyde Allah, birçok hayırlar takdir etmiş olabilir."* buyurmuştur (Nisâ, 4/19).

İslam dini, ailenin kutsal bir kurum olduğunu, fert ve toplum için hayati bir önem taşıdığını vurgulayarak anlık kararlarla bozulmamasını ister. Eşlerin kendi aralarındaki sorunları karşılıklı anlaşarak çözememeleri durumunda, güven duyulan aile yakınlarının devreye girerek bu kutsal kurumun devamına katkı sağlamalarını tavsiye eder. Kur'an-ı Kerim'de: *"Eğer karı ile kocanın aralarının açılmasından korkarsanız, erkek tarafından bir, kadın tarafından bir hakem gönderin. İki taraf da barışmak isterse, Allah onları uyuşmağa muvaffak eder..."* buyrulmaktadır (Nisâ, 4/35).

Eşler arasındaki geçimsizlik bütün gayretlere rağmen giderilememişse, evliliğin devamlılığının mümkün olmadığı hâllerde, İslam dini eşlerin ayrılmasına cevaz verir ve boşanmayı zorlaştırmaz. Zira aile kurumu eşlerin karşılıklı istek ve rızaları doğrultusunda kurulmuş olup bu değerlerin, aile bütünlüğünü devam ettiremeyecek derecede yıpranması durumunda, ailenin devamı mümkün olamayacağından boşanmaya izin verilir.

Boşanma ile alakalı olarak Hz. Peygamber: *“Allah’ın en sevmediği helal boşanmadır.”* buyurmuştur (İbn Mâce, Talâk, 1). Yüce Allah Talâk suresinde bu hususta şöyle buyurmaktadır: *“... (Kadınlarınızı) ya güzellikle tutunuz ya da onlardan uygun biçimde ayrılınız... Kim Allah’a saygısızlıktan sakınırsa o, kendisine bir çıkış yolu gösterir.”* (Talâk, 65/2).

Boşanmanın temel sebeplerinden birisi cehalettir. Abdullah b. Ömer’den (r.a.) nakledilen şu haber İslam’ın büyük değer verdiği aile kurumunun zaman içerisinde nasıl değer kaybına uğradığına dikkat çekmektedir: *“Biz Peygamber (sav) zamanında hakkımızda vahiy indirilir de azarlanırsınız korkusuyla, eşlerimize kaba davranmaktan ve onlara incitici söz söylemekten çekinirdik. Ama Peygamber’imizin (sav) vefatından sonra istediğimizi söyledik ve rahat davrandık (aynı duyarlılığı gösteremez olduk).”* (Buhârî, Nikâh, 81).

Eşler bu kutsal kurumun devamından yana tavır almalı, boşanmayı kolaylaştıracak sebep ve gerekçelerden mümkün olduğu kadar uzak kalmalıdır. Çoğu kere nefsi zaafılardan kaynaklanan aile içi şiddet ve dedikodular, bu kutsal kurumun birliğini ve bütünlüğünü tehdit eden etkenler arasında yer almaktadır. Aile içi şiddetin büyük oranda mağdurları kadınlarıdır. Elbette ki *“Kul kusursuz olmaz.”* özdeyişi kadın erkek herkes için geçerlidir. Ancak akliselimin çözüm üretmesi mümkün olan yerde, duyguların tetiklediği şiddet sonrasında yaşananlar, ailenin huzur ve mutluluğunu olumsuz yönde

etkilemekle kalmamakta başta çocuklar olmak üzere bütün bireylerin psikolojisini bozmaktadır. Hz. Peygamber sosyal olgudan hareketle şu gerçeği çok açık bir şekilde ifade etmektedir: *“Sizden biriniz hanımını köle döver gibi dövmesin. Sonra günün sonunda onunla (aynı yatakta) beraber olur.”* (Buhârî, Nikâh, 94).

Boşanma dinî ve sosyal bir hak olarak kabul edilmekle birlikte en son düşünülmesi gereken bir çözüm yolu olarak kabul edilmelidir. Zira ailenin çok ciddi olmayan sebeplerle dağılması bütün tarafları olumsuz etkilemektedir. Özellikle boşanmanın en büyük mağdurları çocuklar olmaktadır. Fitrat gereği aile ortamında geleceği şekillenen bu yavruların yaşadıklarını, aile kurumunun diğer paydaşları dâhil hiç kimse telafi edememektedir. Onlar sonradan hangi makam ve sıfatlara sahip olurlarsa olsunlar, ömürlerinin sonuna kadar parçalanmış aile yapısının psikolojik olumsuzluklarının mahkûmu durumuna düşmektedir.

Parçalanan ailelerin çocukları oldukça zor dönemler yaşamaktadır. Örf veya yargı onları kime emanet ederse etsin onların büyük bir kısmı, birlikte yaşadıkları anneleri babalarını, babaları da annelerini kötüledikleri zaman dolayısıyla çocuklar öz anne ve babalarına hasım gözüyle bakmaktadırlar. Bu durumda çocuklar ebeveynleriyle gurur duyacakları ve örnek alacakları yerlerde tam aksine onların çocukları olmaktan utanmakta ve onlardan nefret etmektedir. Böylece sorun büyüyerek ailevi olmaktan çıkıp toplumsal boyuta evrilmektedir. Bu çocukların büyük çoğunluğu mutluluğu aile ortamından uzak dünya hayatını karartacak yerlerde aramaktadır.

Eşler arasında iyi geçinme, karşılıklı saygı ilkesinin boşanma anında ve sonrasında da olması gerekir. Bu ruhsatı, eşlerin karşılıklı hesaplaşmaya ve kişilik haklarını ihlale dönüştürmemesi, şiddet, baskı ve zulüm sebebi hâline getirmemesi gerekir.

Bu hususta Cenâb-ı Hak müminleri şöyle uyarmaktadır: *“Kadınlarınızı boşadığınız zaman iddetlerini bitirmelerine yakın onlarla ya iyilikle geçinin ya da iyilikle bırakın. Zulmetmek amacıyla onları zorla tutmayın. Bunu yapan kimse kendine zulmetmiş olur...”* (Bakara, 2/231).

Boşanarak yollarını ayıran çiftler artık eş değillerse de din kardeşidirler ve insan olma ortak paydasından dolayı aralarındaki hukuk devam etmektedir. *“Birbirinize karşı erdemli davranmayı da unutmayın. Şüphesiz Allah yaptıklarınızı hakkıyla görür.”* (Bakara, 2/237) ayeti kerimesiyle Yüce Allah toplum düzeninin devamlılığına dikkat çekmiştir.

d- Anne-Babanın Çocuklarına Karşı Görevleri

Aile kurumunun en önemli ve değerli ürünü çocuktur. Ancak bir imtihan sonucu çocuksuz ailelere de rastlanmaktadır. İnsanlık tarihi boyunca ve özellikle “*Cahiliye Dönemi*” Arap toplumunda kadınlara yönelik olumsuzluklar yaşanmıştır. Hatta kadın bir hükmi şahsiyet olmaktan çıkartılmış, alınıp satılan bir mal durumuna düşürülmüştür. Bundan dolayı kız çocuklarının doğması aile için büyük bir üzüntü ve toplumsal dışlanmışlık sebebi sayılmış, hatta kız çocukları bu ayıbın temizlenmesi adına (!) diri diri toprağa gömülmüştür. Hz. Ömer: “*Biz Cahiliye Dönemi’nde kadınlara zerre kadar değer vermezdik. İslam gelip de Allah onlar hakkındaki hükümlerini bildirince biz onların da bizim üzerimizde hakları olduğunu anladık...*” demiştir (Buhârî, Libâs, 31). Bu dönemde yaşanan insanlık dışı uygulamalara dikkat çeken Kur’an-ı Kerim’de kız çocuklarının diri diri toprağa gömülmesini, olayın mağdurları cephesine işaret ederek şöyle buyrulmuştur: “*Diri diri gömülen kıza hangi suçundan dolayı öldürüldüğü sorulduğunda...*” (Tekvîr, 81/8-9).

Çocuklarla ilgili Kur’an-ı Kerim’de birbirinden farklı değerlendirmeler yapılmıştır. Burada hatırlatmakta yarar var ki insani zaaflar bakımından çocuklar hemen her yerde mallar ile birlikte anılmıştır (bk. Âl-i İmrân, 3/10; Enfâl, 8/28; Tövb, 9/55, 69, 85; İsrâ, 17/6, 64; Kehf, 18/34, 39, 46; Meryem, 19/77; Mü’minûn, 23/55; Şuarâ, 26/88; Sebe’, 34/34, 35; Hadîd, 57/20; Mücadele, 58/17; Münâfikûn, 63/9; Tegâbün, 64/10; Kalem, 68/14; Nûh, 71/12, 21).

Bu ayeti kerimelerde, insanların mal ve çocuklarla alakalı duygusal ilişkilerine dikkat çekilirken, insanın dünya ve ahiret hayatı ile ilgili kazanım veya kayıplarına da vurgu yapılmıştır. Her ikisinin de bir imtihan aracı olabileceğine, Allah'ın rızasına hizmet etmesi gerektiğine dikkat çekilmiş, özellikle bunların bir amaç olmadığı, günah ya da sevap kazanmanın aracı olabileceği hatırlatılmıştır.

Kur'an-ı Kerim'de *"Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyunuz..."* (Tahrîm, 66/6) şeklinde geçen uyarı, aile büyüklerine dünya ve ahiret saadeti açısından çok önemli görev ve sorumluluklar yükler. Ebeveynler, çocuklara Allah'ın bir emaneti olduğu bilinciyle sahip çıkmalı, onların Allah'a şükür görevini yerine getirmek için çok büyük bir imkân ve fırsat olduğunu hatırdan uzak tutmamalıdır. Bu arada anne-baba; çocuklar arasında başta cinsiyet olmak üzere hiçbir ayırım yapmamalı, aralarında adaletle muamele etmelidir.

Çocuk Allah vergisidir. Yaratan ve yaşatan yegâne kudret odur. Dilediğine dilediğini verir. Dilediğine de vermez. Onun vermediğini verecek hiçbir kudret yoktur. Onun verdiği de engel olmak mümkün değildir. Yüce Allah, yaratma konusundaki takdirin sonucu olarak insanlara kızılı erkekli çocuklar lütfeder. İnsanlık tarihinin başlangıcından itibaren ilahî bir denge ve yaratılış kuralları çerçevesinde bu durum devam eder. Bu ilahî kurallar çerçevesinde Allah insanlara kızılı erkekli farklı cinsiyetler vererek imtihan ederken bazılarını da çocuksuz olarak sınar.

Çocuk sahibi olmada anne-babanın rolü ikinci derecede önem taşımaktadır. Zira çok istedikleri hâlde çocuk sahibi olmayan azımsanmayacak aileler bulunmaktadır. Dolayısıyla anne-baba, kız veya erkek ayırımı yapmaksızın Allah'ın lütfundan başka bir şey olmayan çocuklardan dolayı O'na şükran duymalı ve mutlu olmalıdır.

Şûrâ suresinde Yüce Allah; *“Göklerin ve yerin egemenliği Allah’a aittir. O dilediğini yaratır; dilediğine kız çocukları bahşeder, dilediğine de erkek çocukları bahşeder. Yahut erkek ve kız çocuklarını birlikte verir. Dilediğini de çocuksuz bırakır. Şüphesiz o her şeyi bilir, her şeye gücü yeter.”* buyurmaktadır (Şûrâ, 42/49-50). Allah, insan neslinin devamını sağlayan ve onun mutluluğunun teminatı olan çocuk konusunda tek karar verme yetkisinin kendisinde olduğunu beyan eder. Kur’an-ı Kerim, çocuk konusunun ilahî bir takdir ve tanzime göre yapıldığını, insanın pek çok konuda olduğu gibi, seçme hakkının sınırlı olduğunu bildirir. Dolayısıyla insana karşılaştığı bu sonuç karşısında sevinmesini, şayet arzulamadığı bir durum söz konusu ise sabırlı olması gerektiğini hatırlatır: *“... Hakkınızda hayırlı olduğu hâlde bir şeyden hoşlanmamış olabilirsiniz. Sizin için kötü olduğu hâlde bir şeyden hoşlanmış da olabilirsiniz. Yalnız Allah bilir, siz ise bilmezsiniz.”* (Bakara, 2/216).

Tarihin derinliklerinden günümüze taşınan kültürel sebeplerle çocuklar arasında kız erkek ayrımı yapılmaktadır. Aklın kullanımı ve neslin devamı açısından bir problem olarak görülmemesi gereken bu husus, her dönemde ve her toplumda, yansımaları farklı olan bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Her insanın bir anneden doğduğu, erkek çocukların da bir anneye muhtaç olduğu, evlenmek için kız çocuklarına ihtiyaç duyulduğu aklen ve sosyal gerekçeler çerçevesinde bilinmesine rağmen, bu durum bir olgu olarak sürüp gitmektedir.

İslam, bu yanlış inanış ve uygulamaları bütünüyle ortadan kaldırmak için pek çok emir ve tavsiyelerde bulunmakta, Cahiliye Dönemi’nde kız çocukları için uygulanan kötü muameleleri ve sonradan bunlara benzer uygulamaları şiddetle kınamaktadır. Nitekim Kur’an-ı Kerim’de; *“Onlardan birine bir kız müjdelendiğinde, öfkelenerek yüzü mosmor kesilir. Verilen müjdenin (kendisine göre) kötülüğünden dolayı halktan gizlenir. Böyle bir alçaltıcı duruma rağmen onu yanında mı tutsun yoksa toprağa mı gömsün! Görün işte, ne kötü yargıda bulun-*

yorlar.” (Nahl, 16/58-59) buyrularak İslam öncesi kız çocukları ve kadının statüsüne dikkat çekilmektedir.

Kız çocuklarına karşı geçmişte yaşanan olumsuzlukları ortadan kaldırmak için Hz. Peygamber’in şu hadisi çok anlamlıdır: *“Üç tane kız çocuğunu yetiştiren, onları güzel terbiye eden, evlendiren ve onlara iyilikte bulunan insan için cennet vardır.”* (Ebû Dâvûd, Edeb, 120, 121).

Çocukların neslin devamı açısından olduğu kadar ailenin dünyevi mutluluğu için de çok büyük katkı sağladığı unutulmamalıdır. Hatta Hz. Peygamber öldükten sonra amel defterleri kapanmayan kimselerle ilgili bilgi verirken, kendisine dua eden hayırlı evlat yetiştirenleri de sayar (bk. Müslim, Vasiyye, 14).

Anne-baba, mümkün olduğu kadar erken bir vakitte çocuklarına güzel bir isim koymak, ona Müslüman kimliğinin ilk adımı olarak sağ kulağına ezan sol kulağına kamet okumak, iyi bir terbiye ve eğitim vermek, evlendirmek ve çocuklar arasında ayırım yapmamakla yükümlüdür. Bunlar çocuğun anne-baba üzerindeki haklarındandır. Ebeveyn bu konuda hem Allah’a hem de içinde yaşadığı topluma karşı sorumludur.

Çocuklara verilen ismin yaşayan kültürle çok yakın alakası bulunmaktadır. İnsanlar çocuklarına, geçmişten günümüze kendileri için sevdikleri, örnek aldıkları veya geleneklerin, aile büyüklerinin tanınması ve canlı tutulması bakımından çeşitli isimler koyarlar. Hz. Peygamber; *“Şüphesiz ki siz kıyamet gününde kendi isimleriniz ve babalarınızın isimleriyle çağrılacaksınız, o halde (çocuklarınıza) güzel isimler koyunuz.”* (Ebû Dâvûd, Edeb, 61) buyurarak isimlerin dünyada değil ahiretteki önemine de dikkat çekmekte, kişilik ile alakasına işaret etmektedir. Peygamber’imiz (sav) sadece İslam inancı ile bağdaşmayan ve insan zihninde kötü çağrışım yapan isimleri değiştirmiştir.

Hız. Ali çocuklarına isim koyma konusunda şu hatırasını anlatmaktadır:

“İlk oğlum doğduğunda ona Harb adını verdim. Hız. Peygamber gelip ‘Bana oğlumu gösterin, ismini ne koydunuz?’ dedi. Harb adını verdiğimi söyleyince, ‘Hayır! Adı Hasan olsun.’ dedi. İkinci oğlum doğduğunda ona da Harb adını koydum. Hız. Peygamber gelip ‘Oğlumu bana gösterin. Adını ne koydunuz?’ diye sorunca ‘Harb’ dedik. ‘Hayır! Bunun adı da Hüseyin olsun.’ dedi. Üçüncü oğlum doğunca, ona da Harb adını verdim. Hız. Peygamber yine itiraz etti. ‘Hayır! Bu da Muhsin olsun.’ dedi.” (Buhârî, Edebü’l-müfred, II, 287, no: 823).

Hız. Peygamber anne-babanın çocuklarına eşit muamele yapmasını hatırlatmış, (İbn Hanbel, IV, 269) kız-erkek, büyük-küçük, öz-üvey arasında fark gözetmeksizin *“Allah’tan korkun ve çocuklarınız arasında adaleti gözetin.”* buyurmuş (Buhârî, Hibe, 11), kişinin çocuklarından birini ayrı tutup sadece ona mal bağışlanmasını zulüm olarak değerlendirmiştir (Müslim, Hibât, 14).

Anne-baba çocuklarının maddi ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlüdür. Çocuklarının beslenme, barınma, giyim kuşam ve sağlık gibi yaşamsal alanlarıyla ilgilenmekle görevlidir. Onlara sevgi, merhamet ve şefkat göstermelidir. Peygamber’imiz (sav) gerek kendi çocuklarına ve torunlarına gerekse diğer çocuklara karşı son derece şefkatli ve merhametli davranmış, onların başını okşamış, bağrına basmıştır. O, bir gün torunu Hız. Hasan’ı öperken yanında bulunup onun çocuklara karşı bu tutumunu yadırgayan Akra’ b. Hâbis: *“Siz çocukları öper misiniz? Benim on çocuğum var, hiçbirini öpmedim.”* der. Bunun üzerine Hız. Peygamber ona: *“Allah senin kalbinden merhameti söküp atmışsa ben ne yapayım! Merhamet etmeye ne merhamet edilmez.”* buyurmuştur (Buhârî, Edeb, 18).

Çocuklara bakmak sadece onların maddi ihtiyaçlarını karşılamak değildir. Çocukların dünyalık ihtiyaçlarını görmek ka-

dar ebedî âleme, ahirete de hazırlanmaları gerekir. Hakkın, batılın, doğrunun, yanlışın, kul hakkının, devlet malının ne kadar önemli olduğu, Allah, peygamber, insan, vatan sevgisi, sağlık ve boş zamanın kıymeti çocuklara öğretilmelidir. Genel olarak onlara her türlü dinî, ahlaki bilgiler verilmeli, insani değerler tanıtılmalıdır. Hz. Peygamber *"Hiçbir baba çocuğuna güzel ahlaktan daha üstün bir miras bırakamaz."* (Tirmizi, Birr, 33) buyurarak bu türden bilgi ve eğitimin önemine dikkat çeker.

Anne ve babanın çocuklarını eğitirken kendilerinin de tavır ve davranışlarıyla onlara iyi örnek olmaları, onlara söylediklerini, tavsiye ettiklerini uygulamaları gerekir. Aksi hâlde çocukların aile bireylerine olan güveni sarsılacak, hem de güzel tavsiyeler değerini yitirecektir. Öğüt vermelerine rağmen, kendileri bu konuda duyarsız olan insanları Kur'an-ı Kerim şu şekilde uyarmaktadır: *"Sizler Kitap'ı okuyup gerçekleri bildiğiniz hâlde, insanlara iyiliği emredip kendinizi unutup musunuz?"* (Bakara, 2/44).

Hastalık, sakat doğum ve ölüm gibi insanı üzen, acı veren durumlarda anne-baba sabretmek durumundadır. Sabreden insanlarla Allah'ın beraber olduğu ve sabredenlerin müjdelendiği düşünüldüğünde, Allah'ın böyle bir imtihana tutulmuş insanlara her türlü manevi desteği sağladığı göz ardı edilmemelidir. Arzu edilmeyen zor ve sıkıntılı durumlarda sabredebilmenin vazgeçilmez şartı Allah'a inanmak, güvenmek ve sığınmaktır. Yarattığı bütün kulların her hâlini bilen Yüce Allah mutlaka, çocukları ile imtihan olan insanların yardımına koşacak, sabırlarından dolayı onları dünyada ve ahirette ödüllendirecektir. Çocuklarıyla imtihan olanlar için en güzel örneklerden birisi Hz. Peygamber'dir. Yedi çocuk babası olan Hz. Peygamber'in çocuklarından altı tanesi çeşitli yaşlarda kendisi hayatta iken, sadece Hz. Fatıma 28 yaşındayken kendisinden altı ay sonra vefat etmiştir. Onun Mısırlı eşi Mariye'den olma oğlu İbrahim'in vefatından sonra ağladığını gö-

renlere şu ibretlik cevabı unutulmamalıdır: *“Göz ağlar, kalp hüzünlenir, fakat biz Rabbimizin razı olacağı şeyden başka bir şey söylemeyiz. Ey İbrahim! Allah’a yemin olsun ki, biz senin ayrılığından dolayı gerçekten pek hüzünlü, pek kederliyiz.”* (Müslim, Fezâil, 62).

İslam dininde çocuğunun ölümüne sabreden insanlara ödül olarak cennet sözü verilmiştir. Hz. Peygamber evlat acısı gibi acıların en büyüğünü tadan bir kimseyi: *“Muhakkak ki sen, kendini çok sağlam bir duvar ile cehennemden korumuşsun-dur.”* diyerek teselli etmiştir (Müslim, Birr, 155, 156).

Hz. Peygamber çocuklarla ilgilenmiş, onlara selam vermiş, hâl ve hatırlarını sormuştur. Zaman zaman torunlarını sırtına almıştır. Çocuklara hoşlanacakları adları takmış, onlarla şakalaşmış ve eğlenmiştir. Bu yüzden çocuklar onu çok sevmiştir. Namaz kıldırırken ağlayan bir çocuk sesi duysa, anne ve çocuğun üzülmemesi için namazını kısa tutmuştur. Hz. Peygamber savaş zamanlarında yaş ve fizik olarak savaşamayacak durumda olan çocukları geri göndermiştir. Savaş esnasında bile düşman çocuklarının annelerinden ayrılmasına izin vermemiştir. Nitekim Kureyza kabilesinin esirleri arasında bulunan buluş çağına ermemiş çocukların annelerinden ayrılmamalarını emretmiştir.

Hz. Peygamber’in çocuklara ve gençlere gösterdiği bu sevgi ve yakın ilgi karşılıksız kalmamıştır. İslam’ın ilk yıllarında ailelerin ve kabilelerin aşırı baskılarına karşılık Müslüman olan gençlerin sayısı oldukça fazladır. Hatta İslam tarihinin en önemli şahsiyetleri, İslam’ın ilk yıllarındaki çocuklar ve gençlerden oluşmaktadır. Bu gençlerin İslam’ın hızla yayılmasında da büyük gayret ve katkıları olmuştur. İslam’ın ilk yıllarında Kâbe’ye ve Harem-i Şerif’e yakınlığı dolayısıyla çok önemli bir görev üstlenen evin sahibi Hz. Erkam b. Ebi’l- Erkam’ın 20 yaşından küçük, İslam’ı yaymak için Medine’ye gönderilen Hz. Mus’ab b. Umeyr’in 25 yaşları civarında olduğu düşünül-

lürse, ilk Müslümanların genç yaşlarında çok önemli görev ve sorumluluklar üstlendiği görülmektedir. Kur'an-ı Kerim'in toplanması işinde komisyon başkanı olan Hz. Zeyd b. Sabit'in 21-22 yaşında olduğu ve Hz. Peygamber'in vefatından önce de yıllarca vahiy kâtipliği yaptığı ve onun sağlığında ganimetlerin bölüştürülmesi başta olmak üzere çok önemli görevler üstlendiği unutulmamalıdır. Hz. Üsame b. Zeyd, Hz. Peygamber'in vefatı öncesinde Suriye tarafına hazırlanan ve içlerinde çok önemli sahabelerin olduğu büyük bir orduya komutan olarak görevlendirilmiştir. Hz. Üsame'nin o zaman 18 yaşında olduğu hatırlanırsa Hz. Peygamber'in *"Akıl yaşta değil başta olur."* atasözünde olduğu gibi gençlere güvendiği ve liyakate değer verdiği anlaşılmaktadır.

e- Çocukların Anne-Babasına Karşı Görevleri

Kur'an-ı Kerim, anne-babanın çocuklarına bakması ile ilgili hükümlerden ziyade, çocukların anne-babalarına bakması hususuna yer verir. Her canlının neslinin devamı bakımından, kendi yavrusuna sahip çıkması fitratın gereğidir. Oysa pek çok alanda olduğu gibi, belli bir olgunluğa erişen insanların kendilerini yetiştirenlere karşı bağımsız ve duyarsız olmaları ihtimal dâhilinde olduğundan Yüce Allah, onları başıboş bırakmamış ve ebeveynlerine sahip çıkması konusunda bazı sorumluluklar yüklemiştir.

Çocukların anne-babalarıyla ilgili önemli görev ve sorumlulukları bulunduğu Kur'an-ı Kerim'de çok güzel bir şekilde şöyle özetlenmektedir: *"Biz insana anne-babasıyla ilgili öğütler verdik. Annesi, güçten kuvvetten düşerek onu karnında taşımıştır; çocuğun sütten kesilmesi iki yıl içinde olur. Bunun için (ey insan), hem bana hem anne-babana minnet duymalısın; sonunda dönüş yalnız banadır. Eğer anne-baban, hakkında bilgin olmayan bir şeyi bana ortak koşman için seni zorlarsa bu durumda onlara uyma ama yine de onlara dünyada iyi davran; yüzünü ve özünü bana çevirenlerin yolunu izle; dönüşünüz yalnız banadır, o zaman yapıp ettiklerinizin sonucunu size bildireceğim."* (Lokmân, 31/14-15).

Aile bağlarının güçlü kalmasının en kolay ve etkin olanı aile bireyleri arasındaki sevgi ve saygıdır. Aile bireylerini oluşturan anne-baba ve çocukların arasındaki karşılıklı sevgi ve

güvene dayalı bu doğal ilişkinin herhangi bir gerekçeyle bozulmaması çok önemlidir. Hangi şartlarda ve hayatın hangi evresinde olursa olsun aile bireyleri, bu birlikteliği olumsuz etkileyecek nefsi ve haricî etkenlere karşı duyarlı olmak zorundadır. Bu durum hayatın devamlılığı ilkesi gereğince hem sosyal bir ihtiyaç hem de dinî bir zorunluluktur. Her Müslüman'ın son hedefi olan cenneti, anne sevgisi ve ona duyulması gereken saygıyla bütünleştiren Hz. Peygamber, fiilî uygulamaları ve sözlü tavsiyeleriyle bu hususun dinî ve sosyal konumuna dikkat çekmiştir. Bunlardan en çok bilinen bir hadisi şerife göre o, "*Cennet annelerin ayağı altındadır.*" (Kuzâî, Müsnedü's-Şihâb, I, 102, no: 119; Nesâî, Cihâd, 6) buyurarak bu hassas dengeye, anne sevgisinin dünya ve ahiret mutluluğu boyutuna işaret etmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de anne-baba ve çocuklar arasındaki ilişkilerin en üst noktasına ve uygulamanın nasıl olacağına işaret edilerek şöyle buyrulmaktadır: "*Rabbin sadece kendisine kulluk etmenizi ve anne babanıza iyi davranmanızı emretti. Onlardan biri veya ikisi senin yanında yaşlanırsa onlara öf bile deme! Onları azarlama! İkisine de gönül alıcı güzel sözler söyle. Onlara merhametle ve alçak gönüllülükle kol kanat ger. Rab-bim! Onlar nasıl küçüklükte beni şefkatle eğitip yetiştirdilerse şimdi sen de onlara merhamet göster.*" (İsrâ, 17, 23-24).

Bu ayeti kerimede, aynı zamanda insanın çocukluk dönemine dikkat çekilmektedir. Zira çocuk henüz hayata yeni gözlerini açtığı için her şeyi yeni yeni öğrenmekte ve geçmişe ait bir tecrübe ve birikimi bulunmamaktadır. Oysa yaşlılar geçmişte uğruna her fedakârlığa katlandıkları çocuklarının yanında şimdi güçsüz düşmüş, onların ilgi, sevgi ve şefkatlerine muhtaç olmuşlardır. Onlar geçmişte, hayatta karşılaşacakları problemlerin çözümünde her şeye güçlerinin yeteceğine olan inanç ve tecrübenin yanında bugün başkalarının katkı ve desteğine muhtaç olmanın psikolojik çöküntüsünü ve ezikliğini yaşamaktadır. Bu bakımdan Yüce Allah, yaşlıların pek

çok şeyi düşünür hâlde olmaları, yaşlılıkları ve güçsüzlükleri dolayısıyla bu ezikliği hissetmeden ömürlerini tamamlmalarını istemektedir. Ayrıca yaşlılarda çeşitli sebeplerle çocuklaşma, unutkanlık, bunama belirtileri görülmektedir. Böyle durumlarda yaşlılar başkalarının ilgi, hoşgörü ve yardımına ihtiyaç duymakta, bakımları her geçen gün zorlaşmaktadır. Bundan dolayı onlara bakmakla yükümlü olanların bu hizmetini Cenab-ı Allah kendisine kullukla eşdeğer görmektedir.

Hadis külliyyatında, Hz. Peygamber'den rivayet edilen, anne-baba ve çocuklar arasındaki ilişkilere ışık tutacak çok ibretlik hadisler yer almaktadır. Hz. Peygamber; kendisine Allah Teâlâ'nın en sevdiği amellerin ne olduğunu soran birisine *"Vaktinde kılınan namaz, anne-babaya iyilik etmek ve Yüce Allah'ın yolunda cihat etmektir."* diye cevap vermiştir (Nesâî, Mevâkîf, 51; Buhârî, Edeb, 1). Kendisiyle en çok ilgilenilmesi, ihtiyaçlarının karşılanması ve yakın olunması gereken kişinin kim olduğu sorulduğunda Hz. Peygamber, annelerin çocuklarını büyütmek ve yetiştirmek konusunda yaşadıkları zorlukları hatırlatarak, duygusal ve fiziksel zayıflıklarına dikkat çekmek için olsa gerek, üç defa *"Annendir."* buyurmuş, dördüncüde de *"Babandır."* diye eklemiştir (Buhârî, Edeb, 2).

Hz. Peygamber, İsrâ suresinde geçen Allah ile anne-baba arasındaki ilişkinin benzeri bir şekilde, büyük günahlardan bahsederken *"büyük günahların en büyüğünün Allah'a ortak koşmak, anne-babaya karşı gelmek ve yalan yere şahitlik yapmak"* olduğunu ifade etmiştir (Buhârî, Edeb, 6).

İslam, insanların aile bağlarının güçlü olmasını ve güçlü kalmasını istemiş, bu bağı zedeleyecek veya koparacak her türlü tehdit ve tehlikeyi ortadan kaldırmak için bazı emir ve tavsiyelerde bulunmuştur. Bu anlamda insanın geleceği ile ilgili perspektifler sunmuş, geçmişini hatırlatarak geleceğini düşünmeye sevk etmiştir. Çocuklukla ilgili örnekler verirken yaşılananların yaşayabilecekleri duruma dikkat çekmiştir.

İslam, mali imkânları iyi ve dinen zengin sayılan kimseleri fakirlere zekât vermekle yükümlü kılarken (bk. Tövbe, 9/60) kişinin kendi anne-babasına ve çocuklarına bakmasını farz kıldığı için, onlara zekât vermesini istememiştir.

İslam, her anne-babayı aynı zamanda toplumun yaşlıları olarak kabul etmekte ve onlara sevgi, saygı ve yardımı emretmektedir. Küçüklere sevgi konusunda ne kadar şefkat telkininde bulunmuş ise, yaşlılara da o kadar saygı ve merhamet gösterilmesini tavsiye etmiştir. Çocukların geçmişle ilgili çok fazla birikim ve tecrübelerinin olmamasına karşılık akıl sağlığı yerinde olan yaşlıların, geçmişi hatırlamaları ve başkalarına muhtaç duruma düşmeleri onları çok üzmektedir. Bu durum, onlara hizmet edecekler için benzeri bir durumun gelecekte kendi başlarına gelebileceği dolayısıyla ayrı bir ibret konusudur. Hz. Peygamber gençleri yaşlılara hizmete teşvik konusunda şöyle buyurmuştur: *“Herhangi bir genç, yaşından dolayı bir ihtiyara saygı gösterirse, Allah da ihtiyarladığında ona hizmet edecek kimseler var eder.”* (Tirmizî, Birr, 75).

Mekke’nin fethi esnasında, Hz. Ebu Bekir yüz yaşına yaklaşan babası Ebu Kuhafe’yi Hz. Peygamber’in huzuruna götürür. Bunun üzerine Hz. Peygamber ona: *“Yaşlı babanı buraya kadar yormayıp evinde bıraksaydın ben onu ziyaret ederdim.”* buyurur. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir *“Onun size gelmesi daha uygundur.”* diye cevap verir. (İbn Hanbel, VI, 350)

f- Kadın ve Kadın Hakları

İnsanlar, aile ortamında, yaşadıkları toplumun en küçük bir bireyi olarak birbirlerine karşılıklı imkân, hak ve sorumluluklarla iç içe yaşar. Fiziki ve ruhi özellikler, aile içi ve dışı görevler, taraflar arasında hep doğal bir zeminde yerini bulur. Erkek genellikle dış hizmetlerle uğraşırken, kadın çocuk yetiştirmek başta olmak üzere eğitim ve ev işlerine daha fazla zaman ayırmak zorunda kalır. Bu anlamda her iki tarafın diğeri aleyhine üstünlük ve ayrıcalıklı bir hak iddiası mümkün olamaz. Zira burada biri diğerine göre önemsiz değil, tam aksine biri olmadan diğerinin olamayacağı gibi bir gereklilik söz konusudur.

Bütün bu zorunluluklara rağmen tarihte ve günümüzde kadın erkek eşitliği hiçbir dönemde beklenen ve arzulanan düzeyde olmamıştır. Her dönemde fizik gücü ön plana çıkmış, bütün incelik ve zarafetine rağmen kadın hep ikinci planda kalmıştır. Hatta kadın, çoğu zamanlarda sıradan bir eşya konumuna düşürülmüş, yaratılıştan gelen bütün özlük haklarından mahrum edilmiştir. İnsanlığın ortak paydası olan akıl ölçülerine riayet edildiğinde erkeğin ve çocuklarının annesi olmasına rağmen kadın hep mağdur olan taraf olmuştur. Kadın hakkındaki bu geleneksel tavır, tarihî olaylara paralel olarak dinlerin pratiklerine de yansımış, Yahudilik ve Hristiyanlıkta o, günahkâr ve günahın azmettiricisi olarak kabul edilirken, Hinduizm’de ölen kocasının yanında canlı canlı yaılmaya mahkûm edilmiştir.

İlahi kaynaklı olmalarına rağmen Yahudilik ve Hristiyanlık, ilk insanın ve dolayısıyla bütün insan neslinin cennetten kovulmasını kadın ile yani Hz. Havva ile ilişkilendirmiştir. Bu anlayış doğrultusunda Hz. Havva'nın cennetteki itaatsizliği ve kocasını yanıltması, Yahudi inancına göre; kocasının yani Hz. Âdem'in karısı üzerinde mutlak bir üstünlük sebebi sayılmıştır. Bu anlayışın devamı olarak kadının babasına olan bağlılığı evlilik yoluyla kocasına devredilmiştir. Böylece kadının babasının ve kocasının mirasından pay alabilme hakkı elinden alınmıştır. Sadece miras bırakılacak kimsenin bulunmaması hâlinde kızlar baba mirasından pay alabilmek durumunda kalmıştır. Buna karşılık malları üzerinde tasarruf yetkisi olmayan kadına kocası bakmakla yükümlü olmuştur.

Yahudiliğe göre; kadının en önemli görevi annelik olmasına rağmen onun statüsünü değerlendirmek için günümüzde Yahudilerin elindeki Tevrat'a bakmak yeterlidir: Tevrat'ta iki yerde geçen ve onlar tarafından çok önemsenen hatta dinin özü olarak kabul edilen "*on emir*" içerisinde kadın, komşunun öküzü, eşeği ile aynı yerde anılmıştır.

Yahudilikte aile, dinî bir topluluk olarak ruhani bir kimliğe sahiptir. Yahudiler arasında çok evlilik bulunmamakla birlikte boşanmalara sık rastlanmaktadır. Ayrıca onlarda erkek çocuk önemli olup ailede ve toplumda ayrı bir yeri bulunmaktadır.

Hristiyanlık genel anlamda Yahudi kutsal kitabını kabul ettiğinden kadınla ilgili dinî hükümleri aynen kabullenmiş gibi görünmektedir. Ancak Hz. Havva'nın yanıltması sonucu Hz. Âdem'in cennette işlediği suç, Hz. İsa'nın vefatı sonrasında, "*asli suç*" doktrinine dönüştürülerek bütün insanlığın kaderini etkileyen farklı bir mahiyet kazanmıştır. Böylece Hristiyanlık babadan oğula geçen bu genetik günahı Hz. Havva'ya bağlamıştır.

Hristiyanlıkta Hz. İsa kilisenin başı, erkek de ailenin başkanıdır. Bu nedenle kadının aile içerisinde otorite tesis imkânı or-

tadan kalkmış, kocasına itaati Rabbine itaati gibi algılanmıştır. Kadının evlendiği zaman kocasıyla bir bütün hâline geldiği, bir bedene dönüştüğü düşünülmüş, boşanma imkânı ortadan kaldırılmıştır. Hatta günümüzde eleştiri konusu olarak, birbirinden hiç ayrılmayan kimselere “*Katolik nikâhı kıyılmış gibi hiç ayrılmıyorsunuz.*” ifadesi kullanılmaktadır. Şayet herhangi bir sebeple eşler arasında boşanma gerçekleşirse, ayrılanın başkası ile evlenmesi zina olarak kabul edilmiştir. Hristiyanlıktaki bu aşırı tutucu tavır, Yahudilikteki sık boşanmaya karşı bir tepki olmakla birlikte, kadının Yahudilikte olduğu gibi bir mal olarak algılanması sürdürülmüştür.

Ortaçağ Hristiyan dünyası, kadın hakkında en kötü anlayış ve uygulamaların yaşandığı dönem olmuştur. Cinsî yakınlık ebedî şer olarak görülmüş, kadın şeytanın arkadaşı, kötülüklerin kaynağı olarak kabul edilmiştir. XVI. yüzyıla kadar İngiltere’de kadın murdar sayıldığı için İncil okutulmamış ve 1805 yılına kadar İngiliz vatandaşı sayılmamıştır. Benzeri uygulamalara Avrupa’nın diğer Hristiyan ülkelerinde de rastlanmış, 1938 yılına kadar Fransız Medeni Kanunu kadınları akıl hastası ve çocuklarla bir tutmuş, onun cezai ehliyetini tartışmıştır. Şeytanın aracı kabul edilmesi sebebiyle cadı ve büyücülükle suçlanan binlerce kadın yakılarak veya boğularak öldürülmüştür.

Kadın ile ilgili en güzel haklar ve ilkeler İslam dininde ifadesini bulmuştur. Bunları yaratılış anından ölümüne kadar geçen sürede, ilk kadından günümüzdeki kadınlara kadar herkesi kuşatacak bir şekilde görmek, anlamak ve değerlendirmek mümkündür.

İslam, Hristiyanlığın asli suç doktrinini reddeder. Öncelikle Hz. Âdem ve Hz. Havva’yı iki ayrı varlık olarak kabul eder ve yaratılış anında cennette yaşanan günah işleme olayını ikisinin ortak suçu olarak değerlendirir. Kur’an-ı Kerim’de bu husus şu şekilde anlatılmaktadır: “*Ey Âdem! Sen ve eşin cennette*

yerleşip dilediğiniz şeyden yiyin. Ancak şu ağaca yaklaşmayın! Sonra zalimlerden olursunuz. Derken şeytan kapalı olan avret yerlerini birbirine göstermek için onlara fısıldayıp kafalarını karıştırdı ve Rabbiniz size bu ağacı sırf melek olursunuz veya ebedî yaşayanlardan olursunuz diye yasakladı dedi. Onlara ben gerçekten sizin iyiliğinizi isteyenlerdenim diye de yemin eti. Böylece ikisini de ayartmış oldu. Ağacın meyvesini tattıklarında ayıp yerleri kendilerine göründü ve cennet yapraklarından üzerlerini örtmeye başladılar. Rableri onlara, Ben size o ağacı yasaklamadım mı ve şeytanın size apaçık bir düşman olduğunu söylemedim mi? diye seslendi. Dediler ki: Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz, bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz.” (A'râf, 7/19-23). “Bunun üzerine Âdem’e Rabbinden bazı sözler ulaştı (bunlarla tövbe etti): Rabbi de onun tövbesini kabul buyurdu. Şüphesiz o, tövbeleri kabul buyuran ve rahmeti sınırsız olandır.” (Bakara, 2/37).

Bu ayetlerden anlaşıldığına göre; Hz. Âdem ve Hz. Havva ikisi birden şeytan tarafından aldatılmış ve yasak ağaçtan yemişler, cennetten çıkarılarak yeryüzüne gönderilmişlerdir. Her ikisi de işledikleri günahı tövbe etmişler ve tövbeleri Allah tarafından kabul edilmiştir.

İslam inancına göre her doğan çocuk temiz ve masum olarak doğar. (Müslim, Kader, 22) Bunun yanında günah ve sevap doğrudan bireyi ilgilendiren hususlardır. Yüce Allah: “Herkesin kazandığı kendisine aittir. Hiçbir insan bir başkasının günahından sorumlu değildir.” (En’âm, 6/164) buyurarak Hristiyanlığın asli suç inancını kökten reddetmiştir. Bu ayet kapsamında halk arasında dolaşan ve toplumsal iletişimde oldukça etkili olan, başkalarını kendi söylemlerine ve düşüncelerine ortak etmek için kullanılan “*Vebali günahı bana ait.*”, “*Günahını çekeyim.*” gibi sözlerin hiçbir anlamının ve kıymetinin olmadığı, inanç değerlerimiz ve ahlaki kurallarımızla tabandan uyuşmadığı anlaşılmaktadır.

Kur'an-ı Kerim, kadın ve erkeği aynı özden yaratılan iki ayrı varlık, (Nisâ, 4/1) olarak kabul eder ve ikisi arasında yaratılıştan gelen üstünlük iddiasını reddeder (Hucurât, 49/13). Hz. Havva'dan başlamak üzere bütün kadınları müstakil bir birey olarak sorumlu ilan eder. Kimseyi kimsenin yerine suçlu ilan etmediği gibi, kimsenin suçunu da kimseye yüklemeyiz.

İslam'a göre kadın erkekle birlikte Allah'ın kulu olup, O'na karşı kulluk görevlerinin hepsinden sorumludur. Bu çerçevede iman esaslarının tamamını kabule, İslam'ın şartlarının tamamını uygulamaya memur ve mecburdur. Aynı şekilde kadın bir Müslüman olarak her türlü psikososyal ve ahlaki sorumluluklara da riayet etmekle yükümlüdür.

İslam inancına göre kadın ve erkeğin temel özelliği Yaratıcı'nı tanıyıp ona kulluk yapmak ve kendi neslinin devamını sağlamaktır. Onun bu görev ve sorumluluğu, diğer sosyal görev ve sorumluluklarını yerine getirmeye engel teşkil etmemektedir. Dolayısıyla kadının üremenin, çoğalmanın gerçekleşmesi için hayatını bir erkekle birleştirmesi, en küçük toplumsal birliktelik olan aileyi oluşturması onun fitri ve dinî sorumlulukları arasında yer almaktadır.

İslam kadın ve erkeği sorumluluk konusunda eşit olarak muhatap kabul etmiştir (Ahzâb, 33/55). Her birinin kendine göre farklı özellikleri bulunmakla birlikte kadın ve erkek hep eşit bir konumda değerlendirilmiştir. Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de; *"Allah'ın sizi birbirinizden üstün kıldığı şeyleri özlemeyiniz. Erkeklerin de kadınların da kazandıklarından payları vardır."* (Nisâ, 4/32) buyurmuştur. Kadın ile erkeği bir bütünün iki yarısına benzeten Hz. Muhammed (Tirmizî, Tahâret, 82), onlara özde eşitliklerini, aynı sorumlulukları paylaşmaları gerektiğini hatırlatmıştır.

Kur'an-ı Kerim'de geniş bir şekilde belirtildiği üzere insan olma bakımından, dinî ve hukuki açıdan kadın ve erkek aynı haklara sahiptir. Allah'a itaat, inanç, ibadet, ahlaki ilkeler,

din, akıl, nesil, nefis ve malı koruma konularında kadın erkek ayrımı yoktur. Kadın ve erkek Allah katında kul olma ortak paydasında eşit olarak muhatap alınmış ve değerler ölçüsünde üstünlük olarak takva kabul edilmiştir. Yüce Allah Tövbe suresinde: *“Mümin erkeklerle mümin kadınlar birbirlerinin dostlarıdır. Onlar iyiliği emreder, kötülükten alıkoşurlar. Namaz kılarlar, zekât verirler, Allah ve Resul’üne itaat ederler. İşte onlara Allah rahmet edecektir...”* (Tövbe, 9/71)

İslam’da kadın ve erkek arasında herhangi bir ayrım yapılmaksızın ilim öğrenmek farz kılınmış, kadınlar düşünce ve ifade özgürlüğünde erkeklerle aynı haklara sahip olmuştur.

Kadınların erkeklerden ayrı fiziki, biyolojik ve psikolojik özelliklere sahip olduğu malumdur. İslam kadın ve erkeği Allah karşısında sorumlu bir kul olarak muhatap alırken bu farklı özellikler dikkate alınmıştır. Dolayısıyla nikâh, boşanma, miras, aile reisliği gibi alanlarda ve dinî hükümlerin uygulanmasında mutlak eşitlik yerine yaratılıştan gelen özellikler ön plana çıkmıştır. Bunlardan dolayı erkeği, kadına iyi davranması konusunda uyaran Hz. Peygamber: *“İmanı en olgun olan mümin, ahlakı en güzel olanıdır. En hayırlınız da hanımına en iyi davrananızdır.”* buyurmuştur (Tirmizî, Radâ, 11).

İslam’ın kadına verdiği değeri ve ona sağladığı hakları gerçek anlamda öğrenmek ve karşılaştırmak için, o zamanda diğer dinlerin ve toplumların kadına verdiği değeri-değersizliği, onların hayat standartlarını yakından bilmek gerekmektedir.

İslam, kadını toplumun yarısı olarak kabul etmekte ve erkekle eşit saymaktadır. Bazı milletler kadınlar için din hakkı tanımaz, onlara kutsal kitaplarını bile okumayı yasak ederken İslam, ilk defa kadınlık haklarını tanıyan ve ona hayatta layık olduğu hakkı ve değeri veren, erkeklere farz kıldığı dinî görevleri ona da farz kılan bir dindir.

İslam kadına mutluluk ve güven sağlayan ve onun yapması gereken görevleri hakkıyla yapmasına yardımcı olan erkeğe

birtakım hak ve görevleri farz kılmıştır. Aile düzeninin ve sosyal yapının yerleşmesi için de erkekler hakkında kadınlara birtakım kesin hak ve görevler yüklemiştir.

İslam dini ile kadın şeref ve vakar kazanmış, sosyal statüsü yükselmiş, medeni, sosyal, ekonomik ve hukuki hakları garanti altına alınmıştır. İslam kadına, her halinde iyilik etmiş, ona özel haklar sağlamış, geçmişte yaşanan bütün olumsuzluklardan kurtularak erkeğin sahip olduğu pek çok hak ve ayrıcalık kazandırmıştır.

Kız çocuklarının diri diri toprağa gömüldüğü bir toplumda, Peygamber’imiz (sav) *“Cennet annelerin ayakları altındadır.”* (Kuzâî, Müsnedü’s-Şihâb, I, 102, no: 119; Nesâî, Cihâd, 6) buyurarak annelere çok özel bir statü kazandırmıştır. İslam çok eşliliğe bir sınır koymuş, şartların zorlaması sonucu şayet dört kadın ile evlenmeye izin vermiş ise buna aralarında adalette muamele şartını getirmiş (Nisâ, 4/3), evliliğe boşanma imkânı vermiştir (Bakara, 2/227-232).

İslam tarihinde Hz. Peygamber’e gelen vahye ilk destek hanımı Hz. Hatice’den gelmiş ve ilk Müslüman olma şerefi de yine bir kadına yani ona ait olmuştur. Ayrıca ilk Müslüman şehit de yine ilk Müslümanlardan olan, gördüğü zulüm ve işkencelere dayanamayarak ölen Hz. Ammar b. Yasir’in annesi Sümeyye’dır.

Hz. Peygamber İslam’ı tebliğ konusunda hiçbir zaman kadınları ayrı tutmamış, erkeklerin yanında kadınların da biatını kabul etmiş, gelen vahyi erkek sahabelere okuduğu gibi kadın Müslümanlara da okumuştur.

Hz. Ömer halife iken hutbede kadınlara verilen mehirlerde aşırıya kaçılmamasını söyleyince onu dinlemekte olan bir kadın itiraz eder: *“Ey Ömer senin buna hakkın yok. Zira Cenâb-ı Hak Kur’an-ı Kerim’de ‘...onlardan birisine yüklerle (mehir) vermiş olsanız bile, onun içinden bir şeyi geri almayın...’* (Nisâ,

4/20) *buyurmuştur.*” der. Bunun üzerine Hz. Ömer kadını haklı bulur ve kararından vazgeçer. Hz. Aişe, Hz. Osman zamanında mescitte konuşma yapmış, Cemel olayında ordusuna hitap etmiştir.

Yeryüzündeki bazı Müslümanların yaptığı yanlış uygulamaları öne çıkartarak İslam’ı sorgulamak, hatta yargılamak doğru değildir. Geçmişte düşünme hakkı değil yaşama hakkı bile olmayan, yaşadığı sürece bir ticaret malı olarak alınıp satılan, horlanan ve lanetlenen kadın, İslam sayesinde insanlık ailesinin mümtaz bir üyesi hâline yükseltilmiştir.

g- Örtünme/Tesettür

İslam'da kıyafet standardı ve tipi yoktur. Her Müslüman İslam'ın örtülmesini emrettiği yerleri zamanın, şartların, kültürün, örfün etkilerine açık olarak, kişisel zevkleri ve maddi imkânları doğrultusunda örtmek durumundadır. Elbette ki bunda iklim şartlarının etkisini/katkısını da unutmamak gerekir. Asr-ı saadette Müslümanlar kültürel şartlar ve ekonomik imkânları ölçüsünde örtünmüş ve bu durum dinî bakımdan bir sorun teşkil etmemiştir. Örtünmede dikkat edilmesi gereken iki husus vardır: Bunlardan birisi mahrem alanların örtülmesi, bir diğeri ise erkek kadın kıyafet ayırımına dikkat edilmesidir.

Hizmet Peygamber'in ipekten üretilmiş kıyafetler giyme konusunda erkekleri uyarması da dikkat edilmesi gereken hususlardandır. Sahabeden Huzeyfe (r.a.): *"Resûlüllah (sav) bizim altın ve gümüş kaptan yiyip içmemizi, ipek giymemizi ve ipek sergi üzerinde oturmamızı yasakladı ve 'Bunlar dünyada onlar (kâfirler), ahirette ise bizim içindir.' buyurdu."* (Buhârî, Eşribe, 27-28; Müslim, Libâs, 4-5) şeklinde bir hadis rivayet etmiştir. İslam'ın *"Zaruretler mahzurları giderir."* hükmü, pek çok alanda olduğu gibi örtünmede de geçerlidir. Nitekim sağlık sebebiyle ipekten mamul kıyafetlerin kullanımı bu kuralın dışında tutulmamıştır. Hizmet Peygamber cilt rahatsızlığı olan Abdurrahman b. Avf (r.a) ile Zübeyir b. Avvam'ın (r.a) ipekli giymeleri ne izin vermiştir (Müslim, Libâs, 25; Buhârî, Libâs, 29).

Allah kadını ve erkeği kendine özgü olarak yaratmıştır. Her ikisinin de kendince ilgi çeken ve özenilen özellikleri vardır. Bunun çeşitli şekillerde değiştirilmesini İslam yasaklamıştır. Buhârî’de geçen bir rivayette “*Resûlüllah, kadınlaşan erkekler ve erkekleşen kadınlara lanet etti...*” buyrulmuştur (Buhârî, Libâs, 61-62). Benzer şekilde kadınların erkek, erkeklerin de kadın gibi görünmek için giydikleri kıyafetlerle alakalı olarak rivayet edilen bir hadiste “*Resûlüllah, kadına benzeyen erkeğe, erkeğe benzeyen kadına lanet etti.*” (Ebû Dâvûd, Libâs, 28; İbn Hanbel, II, 325) buyrulmaktadır.

Günümüzde asr-ı saadet dönemini örnek aldıkları iddiasıyla bazı sivil toplum kuruluşları ve sosyal gruplar kendilerine göre bir “*İslami kıyafet standardı*” geliştirmişlerdir. Şurası unutulmamalıdır ki, İslam’ın geldiği dönemlerde Hicaz bölgesinin kendine özgü bir örtünme şekli vardı. İslam bu örtünme şekline, sadece kendi kurallarına göre düzenlenmesi noktasında bazı standartlar getirmiştir. İslam’ın getirdiği örtünme standardı, kadın ve erkeklerin örtünmesi gereken yerlerle ilgili koyduğu yasaklar/sınırlar çerçevesinde olmuştur. Müslümanlar iklim ve ekonomik şartların elverdiği ölçüde, İslam’ın örtünme konusunda koyduğu kurallara dikkat göstermişlerdir.

Örtünme olgusu İslami açıdan dinî bir gereklilik (Nur, 24/31; Ahzab, 33/59) ve insani bir haktır. Örtünme bir bütündür ve sadece başörtüsüne indirgenmesi doğru değildir. Başörtüsü, örtünmenin belli bir kısmını oluşturmaktadır. Bu husus günümüzde inanç ile siyaset ekseninde bir çatışma zemini oluşturmakta, siyasi bir sembole/simgeye dönüştürülerek dindarlarla seküler düşünenler arasında karşılıklı tartışma konusu yapılmaktadır.

Demokrasinin olduğu, özgürlüklerin tam olarak kullanıldığı ortamlarda inanç özgürlüğü kapsamında insanlar, inançlarının gereği olarak İslam’ın örtünme emrini yerine getirmekle

yükümlüdürler. Çeşitli gerekçelerle bu hakkın ihlali, dinî ve sosyal yönden Müslümanları rahatsız etmektedir.

Dinî hassasiyetler doğrultusunda örtünme konusu günümüzde çok çeşitli yönlerden çarpıtılmakta ve istismar edilmektedir. Müslüman toplumlarda genellikle küresel güçler tarafından moda kılıfı altında, insani zaafılar kullanılarak yapılan dayatmalarla örtünme ekonomik çıkarlar uğruna dinin ön gördüğü kurallar dışına itilmektedir. Tesettür/örtünme adı altında İslam'ın emir ve tavsiyeleriyle temelden çelişen pek çok kıyafet, moda olarak, Müslümanlar tarafından kullanılmaktadır. Kısmen özentî, kısmen farkındalık oluşturmak veya çeşitli sosyal ve psikolojik unsurların tetiklemesi sonucunda gelişen zaruretler doğrultusunda Müslümanlar, dinle hiç alakası olmayan bu sektörü doğrudan veya dolaylı desteklemektedir.

İslam'ın örtünme ile ilgili koyduğu kurallar, günümüzde bazı çevreler tarafından amacı dışına çıkartılmaktadır. Bazı çevreler toplumun geleneksel ve muhafazakâr kesimlerinin örtünme şekline muhalefet olsun diye kendilerince bir moda geliştirirken, bazı gruplar kendilerini başkalarından ayırmak için ayırt edici özellik olarak, kendine özgü bir şekle sokmaktadır.

İnsanlar, İslam dininin örtünme ile ilgili koyduğu kuralları, ideolojik ve siyasi herhangi bir saplantıya girmeden ve simge haline getirmeden dinin ruhuna uygun olarak istediği şekilde uygulama özgürlüğüne sahiptir. Ancak bu sınırları bazı çevrelerin dayattığı şekilde belli bir standarda indirgeyerek, İslami kıyafetin sadece kendilerinin kullandığı şekil ile sınırlı olduğu iddiası doğru değildir. Ayrıca bu kıyafet tarzını, ekonomik ve sosyal şartlar itibarıyla, günümüz Müslümanlarından çok farklı yaşam tarzına sahip olan asr-ı saadet Müslümanlarının kıyafet şekli olarak takdim etmek de çok yanlıştır. Onlar dinin emri gereği ne bulabildilerse onunla örtünmek ve yetinmek durumunda kalmışlar, toplumsal genellik gösteren bir kıyafet

standardı oluşturamamışlardır. Günümüzde dayatma şeklini alan bu tür uygulamalar, Müslümanlar arasındaki birlik ruhunu zayıflatmakta, gruplaşmaları ve bölünmeleri hızlandırmakta, hatta kendileri gibi düşünmeyenleri ötekileştirerek çatışmaları tetiklemektedir.

h- Çocuk Hakları ve Yetimler

Çocuk hakları konusu günümüz dünyasında bile gerçek şekliyle kendini ifade edememektedir. İnsanlık tarihinde bu konuyu evrensel nitelikte ilk olarak ele alan ilahî dinler olmuştur. Yüce Allah kâinatı bütünüyle bir denge içerisinde yaratmış ve insanı onu idare ve imar etmekle görevlendirmiştir. İnsan kendisinin yaşaması için her türlü altyapının birlikte değerlendirildiği kâinatı en azından kendini korumak için sahiplenmek durumundadır. Her ne kadar İslam'dan önceki dinler muhatap olarak belli bir topluma belli bir zaman dilimine hitap etmiş olsalar bile mesajları evrensel nitelik taşımaktadır. Bu mesajlar dönemin peygamberleri tarafından insanlığa tebliğ edilmiş olmasına rağmen pek çok insan bunlara inanmamıştır. Bu dinlerin bir kısmı zamanla yok olmuş, bazıları da insani unsurlarla karışarak orijinalliğini kaybetmiş fakat varlıklarını çeşitli isimler altında koruyabilmiştir.

Allah tarafından bütün insanlığa bildirilen ve emanet edilen evrensel değerlerden birisi, insan hakları bağlamında çocuk haklarıdır. Yüce Allah insanı daha dünyaya gelmeden henüz ana rahminde iken onu korumaya almıştır. Kur'an-ı Kerim'in de hatırlattığı şekliyle Tevrat'ta Yahudilerce önemsenen "*on emir*" den birisi; yoksulluk korkusuyla çocukları öldürmek, bir diğeri de yetimlere sahip çıkmaktır (En'âm, 6/151-152). Aynı hükümler İsra suresinde bütün insanlığa hitaben "*Yoksulluk korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyiniz. Onları da sizi de biz rızıklandırırız. Onları öldürmek gerçekten büyük bir*

günahtır.” (İsrâ, 17/31); “Rüştüne erinceye kadar, yetimin malına ancak en güzel şekilde yaklaşın, verdiğiniz sözü de yerine getirin...” (İsrâ, 17/34) ayetleriyle bildirilmektedir.

İslam çocukların anne sütü yetersizliği sebebiyle ölüme terk edilmemeleri için başka bir sütanne tarafından sahiplenilerek emzirilmesine imkân sağlamış ve miras hukukunda çocukları da taraflardan birisi olarak dikkate almıştır.

Kur'an-ı Kerim'in üzerinde durduğu en önemli sosyal konulardan birisi yetimlerdir. Dünyada hiçbir sosyal veya siyasal sistem bu konuda herhangi bir şey söylememişken İslam'ın emir ve tavsiyeleri, onun insana verdiği değer bakımından oldukça önemlidir. Kur'an-ı Kerim'de bu konuda yirmiden çok ayeti kerime vardır. Bu ayetlerde yetimlerin sosyal bir olgu olduğuna dikkat çekilmekte, onların annesiz ve babasız olmasından kaynaklanan mağduriyetinin ve mahrumiyetinin giderilmesi yönünde tavsiyelerde bulunmaktadır. Onların kaderlerine terk edilmemesi, topluma uyumu konusunda gereken yardımın yapılması, ihtiyaçlarının giderilmesi istenmektedir. En önemlisi onların kimsesizliğinin fırsatçılar tarafından bir sömürüye dönüşmemesi, haklarının ve mallarının korunması konusunda adaletin gerçekleşmesi için ciddi uyarılar yer almaktadır (bk. Bakara, 2/83, 177; En'âm, 6/152; İsrâ, 17/34).

İslam'ın ilk geldiği dönemlerde yeterli beslenememek, bakkımsızlık, boşanma kolaylığı ve ölüm gibi sebeplerle dul ve yetimlerin sayısı oldukça fazla idi. Anne ve babanın ölmesi durumunda geride kalan çocukların bakımını kabile reisleri üstlenirdi. Bunların yanında çok sayıda yetimi bulunan da olurdu. Yetimler kendilerini korumak ve savunmaktan yoksun oldukları için onların hakları çoğunlukla ihlal edilirdi. Yetimlerin malları elinden alınır veya mallarından yararlanmak için kendileri ile evlenilir ya da çocuklarından herhangi birisi onlarla evlendirilirdi. Kabile reisleri kendi korumasındaki

kızları istedikleri kimselerle evlendirir, onun rızası dışında kız istediği ile evlenemediği gibi başkası da onunla evlene-
mezdi.

Cahiliye Dönemi'nde yetimler ayrı evlerde barındırılmışlar, velileri onları kendi çocuklarından ve evlerinden ayrı tutmuşlardır. Hatta sosyal bir olgu hâline gelen bu duruma bir çözüm üretmek adına sahabeden Revaha oğlu Abdullah, Hz. Peygamber'e gelerek şöyle demiştir: *"Ya Resûlallah! Hepimiz yetimleri oturtacak ayrı bir eve, onlara ayrı yiyecek ve içecek verme gücüne sahip değiliz."* Bunun üzerine yetimlerin dışlanmaması, aile sıcaklığını ve kardeş sevgisini tatması için şu ayet inmiştir: *"... Sana yetimleri de soruyorlar. De ki: Onların durumlarını iyileştirmek hayırlı bir iştir. Onlarla içli dışlı olursanız zaten onlar sizin kardeşlerinizdir..."* (Bakara, 2/220).

Yetimi doyuranlar övülmüş (İnsân, 76/8), yetime sahip çıkmayan, ihtiyaçlarını gidermeyen (Fecr, 89/17), yetimi itip kakan (Mâûn, 107/2) kınanmıştır. Nisâ suresinde ise yetimlerin haklarını gasb edenler karınlarına ateş doldurdukları ve cehennemde yanacakları şeklinde tehdit edilmişlerdir (Nisâ, 4/10).

Âlemlere rahmet olarak gönderilen İslam dininin Peygamber'i Hz. Muhammed de bir yetimdir. O daha doğmadan babasını kaybetmiş, altı yaşında annesiz kalmıştır. Çocukluk dönemini dedesi ve amcasının yanında geçirmiştir. Yetim olmanın bütün acılarını ve sıkıntılarını en derin şekliyle yaşamıştır. O, yetim olması ve Yüce Allah'ın buyrukları dolayısıyla yetimlere çok özel ilgi göstermiştir. Yetimlerin himaye edilmesini isteyen Hz. Peygamber, *"Kendi yetimi veya başkasına ait bir yetimi himaye eden kimse ile ben cennette şöyle yan yana bulunacağız."* (Müslim, Zühd, 42) buyurarak işaret parmağıyla orta parmağını göstermiştir. Aynı şekilde o, yetimlerin ilgiye, sevgiye ve şefkate muhtaçlığına dikkat çekerek; *"Bir kimse sırf Allah rızası için bir yetimin başını okşarsa, elinin dokun-*

duğu her saç teline karşılık ona sevap vardır...” (İbn Hanbel, V, 250) buyurmuştur.

Medine’de yaklaşık on yıl Hz. Peygamber’in yanında kalan Enes b. Malik’in babası ölmüş ve annesi başkası ile evlenmiştir. Ailesi onu Hz. Peygamber’in yanına getirmiş ve onun vefatına kadar yanından hiç ayrılmamıştır. On yaşında küçük bir çocukken Hz. Peygamber’in yanına gelen Enes bu süre zarfında ondan küçük bir azar bile işitmediğini söylemiştir.

Beşir b. Akrebe adlı sahabe, çocuk iken babası Uhud Savaşı’nda şehit düşünce Hz. Peygamber onu ziyaret etmiş, ağladığını görünce: *“Ağlama! Ben baban, Aişe de annen olsun istemez misin?”* diyerek onu teselli etmiştir. Bunun üzerine Beşir de *“evet”* cevabını vermiştir (İbn Abdilber, el-İstîâb, I, 176; İbn Asâkir, Tarîhu Dımaşk, X, 300).

Hz. Peygamber’den en çok hadis rivayet eden Ebu Hureyre de yetim olup Busre b. Gazvan’ın yanında karın tokluğuna hizmetçi olarak çalışmış ve İslam ile birlikte şereflendiğini söylemiştir. O Ashab-ı Suffa’da yetişmiştir.

Peygamber’imiz (sav) yetimlere bakmakla cennet arasında bir ilişki kurarak; *“Bir kimse Müslümanlar arasında bulunan bir yetimi yiyecek ve içeceğini üstlenecek şekilde sahiplenirse affedilmeyecek bir suç işlemediği takdirde, Allah onu mutlaka cennete koyar.”* (Tirmizî, Birr, 14) buyurmuştur. Başka bir hadisinde: *“Kim üç yetimi himaye ederse, gecesini namazla, gündüzünü oruçla geçirmiş, Allah yolunda cihat etmiş gibi olur. Ben ve o, yani yetimleri koruyan, cennette şu ikisi gibi kardeşiz.”* buyurmuş ve elinin iki parmağını birbirine bitişirmiştir (İbn Mâce, Edeb, 6).

i- Akraba ve Komşularla İlişkiler

İslam dininin güzel yanlarından birisi de akraba ve komşular arasındaki ilişkilere gösterdiği hassasiyettir. Aileden sonra insanın en yakın ilişki kurduğu kimseler akraba ve komşulardır. Genel olarak akrabalar ve komşular arasında iyilik, ikram, yardımlaşma, ziyaretleşme, hoşgörü, mutluluk ve acıları paylaşmak, davete icabet etmek, hastayı ziyaret etmek İslam'ın emir ve tavsiyeleri arasında yer almaktadır.

Aile içinde kişiye anne ve babasından sonra en yakın kişiler kardeşleridir. Onlar; sevgiyi, acıyı, açlığı, yokluğu, bolluğu, iyi günü, kötü günü, aynı potanın içerisinde, hep birlikte yaşamış ve tatmışlar, aynı tandırın içerisinde pişerek gelecekte karşılaşacakları zorluklara birlikte göğüs germek üzere hazırlanmışlardır. Kardeşler aile içinde aynı kişilerden eğitim almış, aynı pratikleri birlikte uygulamış, aynı dili, kültürü, gelenek ve görenekleri hep birlikte gelecek kuşaklara aktarmak üzere öğrenmişlerdir. Dolayısıyla onlar arasında her yönden çok kuvvetli bir bağ ve yakınlık oluşmuştur. Bu sebeple İslam dini kişinin kendi yakınlarıyla ilişkilerine özel ve ayrı bir değer vermiştir.

Kur'an-ı Kerim'de özellikle yardımlaşma konusunda ilk sırayı hep akrabalar almıştır: *"Allah'a ibadet edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Anneye, babaya, akrabaya, yetimlere, fakirlere, yakın ve uzak komşulara, arkadaş ve dostlara, misafir, köle ve cariyelere iyilik edin. Allah kendini beğenenleri ve bôbürl-*

nenleri sevmez.” (Nisâ, 4/36. Ayrıca bk. Bakara, 2/177; Nahl, 16/90; İsrâ, 17/26; Rûm, 30/38). Sonra kademeli olarak diğerleri sıralanmıştır.

Hız. Peygamber’den nakledilen şu hadisler akraba ile ilişkilerin önemini bütün açıklığıyla ortaya koymaktadır: Öncelikle kimlere iyilik etmesi gerektiğini soran birisine Hız. Peygamber şu cevabı verir: *“Annene, babana, kız kardeşine, erkek kardeşine, bunlardan sonra gelen yakınlarına, sende hakkı bulunan ve ziyaretini şart olan kimselere...”* (Ebû Dâvûd, Edeb, 119, 120).

Yukarıdaki rivayete benzer şekilde bir adam Peygamber’imize (sav) gelerek; *“Ya Resûlallah! Beni cennete sokacak bir ibadet söyler misiniz?”* dedi. Bunun üzerine Peygamber’imiz ona *“Allah’a ibadet eder, ona hiçbir şeyi ortak koşmazsın, namazı kılar, zekâtı verir ve sılayırahim (akrabayı gözetmek) edersin.”* buyurmuştur (Buhârî, Zekât, 1).

Komşuluk ilişkileri İslam ahlakı ve Türk kültüründe çok önemlidir. Komşular bazen akrabadan bile yakın olurlar. Sıkıntılı zamanlarda ilk yardım onlardan istenir, sevinçli zamanlarda mutluluk önce onlarla paylaşılır. Her ne kadar arada kan bağı olmasa da onlar ailenin doğal bir üyesi konumunda olurlar. Dolayısıyla aile bireylerine gösterilen sevgi ve yardımlaşmanın benzeri komşularla yapılmalıdır. Onların dertleriyle yakından ilgilenilmeli, acı ve sevinçleri paylaşılmalıdır.

Türk kültüründe hâlâ canlılığını koruyan *“Komşu komşunun külüne muhtaçtır.”* atasözü, komşular arasındaki ilişkilerin düzeyini göstermesi bakımından çok anlamlıdır. İslam dini de Müslümanlara komşu haklarının gözetilmesi konusunda önemli sorumluluklar yüklemiştir. Komşuları üzecek, rahatsız edecek her türlü davranış günah kapsamında değerlendirilmiştir.

Hız. Peygamber komşularla ilişkileri inanç esaslarıyla alakalandırarak konunun önemini şöyle vurgulamıştır: *“Allah’a*

ve ahiret gününe iman eden, komşusuna kötülük etmesin.” (Buhârî, Nikâh, 81), *“Yanı başındaki komşusu aç iken tok yatan kimse iman etmemiştir.”* (İbn Ebî Şeybe, Musannef, İmân ve Rü’yâ, 6).

Hz. Peygamber bir hadisinde: *“Cebrail bana komşuya iyilik etmeyi o kadar çok tavsiye etti ki komşuyu komşuya mirasçı kılacak sandım.”* (Buhârî, Edeb, 28). Başka bir hadisinde de *“Allah katında arkadaşların en hayırlısı, arkadaşına en hayırlı olanıdır. Allah katında komşuların da en hayırlısı da komşusuna en hayırlı olanıdır.”* (Tirmizî, Birr, 28).

Komşuluk ilişkilerinin nasıl olması gerektiği ile ilgili olarak bazı tavsiyelerde bulunan Hz. Peygamber bir hadisinde şöyle buyurmuştur: *“Müminin mümin üzerinde altı hakkı vardır: Hastalandığında onu ziyaret eder, öldüğünde cenazesinde bulunur, kendisini davet ettiğinde davetine icabet eder, onunla karşılaştığında selâm verir; aksırdığında ona hayır duada bulunur, varlığında ve yokluğunda onun için samimi davranır.”* (Tirmizî, Edeb, 1).

E- İSLAM TARİHİ

a- Peygamber Olmadan Önce Hz. Muhammed

Hz. Muhammed'in Doğumu ve Çocukluğu

Hz. Muhammed, Mekke'de Kureyş kabilesinin diğerlerine nispetle daha fazla dindar olan Haşimoğulları koluna bağlı asil, seçkin ve şerefli bir aileye mensuptur. Kaynaklar, gerek babası gerekse annesi tarafından onun sülalesinin Hz. İbrahim'in oğlu Hz. İsmail'e kadar dayandığında fikir birliği içindedirler.

Rivayetlere göre Hz. İbrahim eşi Hacer ve henüz süt emen küçük bir bebek olan oğlu İsmail'i Allah'ın emri gereği Mekke'ye yerleştirir ve oradan diğer eşi Sara'nın yanına gitmek üzere ayrılır. Kur'an-ı Kerim burasını Kâbe'nin kalıntılarından bulunduğu, insanların yaşamadığı her türlü zirai imkânlardan mahrum bir yer olarak tarif eder (İbrâhîm, 14/35-37). Hz. Hacer her türlü hayat şartlarının oldukça zor olduğu bu bölgeye geliş hikmetini bilmediği için tedirgin olur. Fakat o, Hz. İbrahim'den Allah'ın emri olarak buraya getirildiğini öğrendikten sonra rahatlar ve karşılaştığı bütün zorluklarla mücadeleye başlar. Zemzem suyunun çıkması sonrasında onların yaşadığı yer çevreden gelenlerle birlikte hareketlenmeye başlar. Hz. İbrahim zaman zaman gelerek ailesini ziyaret eder.

Hz. İbrahim'in gördüğü bir rüya üzerine oğlu Hz. İsmail'i kurban etmek istediğı ve onun da babasının bu talebini hiç tereddüt etmeden kabul ettiğı (Sâffât, 37/102) başta Kur'an-ı

Kerim olmak üzere bütün İslami kaynaklarda geçmektedir. Bu hadise; İslam kültüründe Hz. İbrahim'in gördüğü rüyada Allah'a verdiği sözü yerine getirme konusundaki samimiye-tinden dolayı "*sadakat*", Hz. İsmail'in de babası Hz. İbrahim tarafından Allah'ın emrinin yerine getirilmesine sağladığı sa-mimiyet ve kolaylık dolayısıyla "*teslimiyet*" örnekleri olarak kabul edilmektedir.

Hız. Peygamber'in büyük dedelerinden Hz. İsmail'in kurban edilmesi ile ilgili bu rivayetler dışında babası Abdullah'ın da kurbanlık olması ile alakalı başka rivayetlerden de söz edil-mektedir. Hz. Peygamber'in dedesi Abdulmuttalib, zemzem kuyusunun yeniden ortaya çıkarılıp onarılması esnasında Kureyş kabilesinin bazı uluları tarafından rencide edilir. O ta-rihlerde Abdulmuttalib'in yanında bir tek oğlu Haris olduğu için savunmasız kalır. Bunun üzerine şayet on tane erkek ço-cuğu olursa bunlardan birini kurban edeceğine dair söz verir. Erkek çocukların sayısı ona ulaştıktan sonra gördüğü bir rü-yada geçmişte verdiği söz kendisine hatırlatılır. O kurban edi-lecek çocuğu belirlemek için oğulları arasında bir kura çeker ve o kura da o dönemde en küçük oğlu olan Abdullah'a çıkar. Bunun üzerine bütün aile ve yakınları Abdulmuttalib'e karşı çıkarlar. O da yaşadığı dönemde geçerli olan geleneğe göre oğlu için on deve getirtir ve ikisi arasında kura çeker. Fakat her seferinde kura Abdullah'a çıkar. Bu işlem on kere devam eder ve sonunda kuranın develere çıkması üzerine yüz deve kurban edilir ve Abdullah kurban olmaktan kurtulur.

Peygamber'imizden (sav) nakledilen bir hadise göre onun soyu, "*Muhakkak ki Allah Teâlâ, İsmail çocuklarından Kina-ne'yi seçti. Kinane'den Kureyş'i seçti. Kureyş'ten Haşim oğulla-rını seçti. Haşim oğullarından da beni seçti.*" şeklinde açıklan-mıştır (Müslim, Fezail, 1). Ayrıca Hz. Peygamber dedelerinden Hz. İsmail ile olan ilişkisini belirtmek için "*Ben iki kurbanlığın oğluyum.*" buyurmuştur (Hâkim, el-Müsterek, II, 604).

Hız. Muhammed, kendi nesep ve soyunda hiçbir zaman gay-rimeşru bir durum olmadığını ve Hız. Âdem'den itibaren hep nikâhlı birlikteliklere dayandığını söylemiştir.

Tarihî kaynakların ittifakla verdiği bilgilere göre; Hız. Peygamber, "*fil yılı*" olarak bilinen Habeşistan'ın Yemen Valisi Ebrehe'nin Hicaz bölgesini işgal ederek Kâbe'yi yıkmaya geldiği miladi 571 yılı Nisan ayının yirmisinde, (Rebîü'l-evvel, 12) Pazartesi sabaha karşı Mekke'de doğar. Annesi Benî Zühre kabilesinden Vehb'in kızı Âmine, babası Kureş kabilesinden Haşim oğulları soyundan Abdulmuttalib'in oğlu Abdullah'tır. Evlendiklerinde Âmine'nin 14, Abdullah'ın da 20 yaşlarında olduğu rivayet edilir. Peygamber'imizin babası ile annesinin dördüncü göbekte birleşen bir akrabalıkları vardır.

Peygamber'imizin (sav) babası Abdullah'ın dünya hayatındaki gayesi, Hız. Muhammed'in dünyaya gelmesi gibi mübarek bir görevi Âmine'ye nakletmekten ibaret olmalı ki o, Hız. Muhammed annesinin karnında iken, doğumundan birkaç ay (iki veya yedi ay) kadar önce ölmüştür. Peygamber'imiz yetim ve fakir olarak doğmuştur.

Abdulmuttalib, Peygamber'imizin doğum müjdesini aldıktan sonra çocuğu alıp Kâbe'ye giderek Allah'a şükür duası eder ve tekrar onu annesine teslim eder. Arkasından torunu için bir ziyafet hazırlar. Soyunda böyle bir isim olmamasına rağmen torununa "*Muhammed*" adını koyar. Niçin böyle bir isim koyduğunu soranlara "*İstedim ki gökte Hak, yerde halk onu çok övsün.*" diye cevap verir (İbn Asâkir, Târîhu Dımaşk, III, 32).

Hız. Muhammed'in doğumu ile alakalı olarak İbn İshak, Medine Yahudilerinden ileri gelen birinin şöyle dediğini nakleder: Yahudi büyük bir evin üzerine çıkarak Yahudileri yanına çağırır. Bu bağırma üzerine telaşa kapılan Yahudiler, "*Allah belanı versin ne var!*" diye yanına toplanırlar. Yahudi onlara "*Bu gece dünyaya gelen Ahmed'in yıldızı doğdu.*" der.

Peygamber’imiz sütanneye verinceye kadar amcası Ebu Leheb’in cariyesi Süveybe tarafından emzirildi. Hicretin yedinci senesinde vefat eden Süveybe’ye Hz. Peygamber, kendisine sütannelik yaptığı için çok hürmet ederdi.

Kureys’in âdeti üzerine yeni doğan çocuklar, emzirmek için çöllerden gelen sütannelere verilirdi. Fakat Hz. Muhammed’i çocukken fakir ve yetim diye hiçbir sütannesi kabul etmedi. Bu şeref Sa’d oğulları kabilesinden emzirmek üzere çocuk arayan Züeyb kızı Halime’ye nasip oldu.

Halime bu olay ile ilgili olarak; kendi kabilesinden arkadaşlarıyla emzirmek için çocuk almak üzere Mekke’ye geldiklerini, başlangıçta kendisi dâhil diğer kadınların da yetim olduğu için Hz. Muhammed’i almadıklarını söyler. Diğer kadınların emzirecek çocuk bulmaları kendisinin de bulamaması onu rahatsız eder. Halime kabilesine boş dönmek istemediği için yetim olmasına rağmen Hz. Muhammed’i almak zorunda kaldığını kocasına söyler. O da; *“Zıyanı yok git al. Belki Allah bizi onun yüzü suyu hürmetine bolluğa kavuşturur.”* der. Bunun üzerine Halime çocuğu alır. Fakat kendi çocuğunu bile doyurmakta güçlük çeken Halime, Hz. Muhammed’i kucağına alıp emzirmeye başladıktan sonra memeleri sütle dolar ve her iki çocuk da karınlarını doyurarak uyumaya başlarlar. Aynı gün kendi develerinin sütünün artması üzerine kocası ona: *“Ey Halime! Bil ki sen kutlu ve hayırlı bir çocuk aldın.”* şeklindeki ifadesiyle yapılan işin kendileri için hayırlı olduğuna dikkat çeker.

Hız. Muhammed, Beni Sa’d kabilesinde sütannesinin yanında iken pek çok farklı hâller yaşar. Onun bu durumuna şahit olan Halime ve kocası, başına bir kötölük gelmesinden korkarak onu ailesine geri götürmeyi kararlaştırır.

Hız. Muhammed’in çocukluğunun ilk dört yıllı sütannesi Halime’nin yanında geçer. Gerek sütannesi Halime gerekse onun kocası Haris ona çok saygı duyarlar, bakımına ihtimam göste-

rirler. Nitekim daha sonra onların her ikisi de Müslüman olur. İbn Hişam'ın naklettiği bir rivayete göre Hz. Muhammed, sahâbeden birilerinin sorusu üzerine çocukluk dönemini şöyle anlatır:

"Ben büyük dedem İbrahim'in daveti ve kardeşim İsa'nın müjdesiyim. Annem bana gebe kaldığı zaman kendisinden, Suriye saraylarını aydınlatan bir nurun çıktığını görmüş. Sonra Bekir oğlu Sa'd boyunda süt emdim. Bir gün çadırların arasında sütkardeşimle kuzu güdüyorduk. Bu sırada üzerine ak elbiseler giyinmiş iki adam bana geldi. Elllerinde içi kar dolu bir leğen vardı. Adamlar beni yatırıp karnımı yardılar. Yüreğimi çıkarıp onu da yardılar. İçinden kara ve pıhtılaşmış bir kan parçası çıkarıp attılar. Sonra o karla yüreğimi ve karnımı iyice yıkayıp temizlediler."

Peygamber'imiz (a.s.) sütannesinden ayrıldıktan sonra annesi Âmine ve bakımında yardımcı olan Ümmü Eymen tarafından büyütüldü ve terbiye edildi. Ancak o, anne şefkatinden uzun süre yararlanamadı. Altı yaşında iken annesi Âmine ve hizmetçisi Ümmü Eymen ile babasının kabrini ziyaret için Medine'ye gittiğinde, dönüş yolunda Ebva denilen yerde annesini kaybetti. Ümmü Eymen çocuğu alarak doğrudan Mekke'ye geldi. Peygamber'imiz Ümmü Eymen için *"Benim annemden sonra annem sensin."* derdi.

Annesinin vefatından sonra Hz. Muhammed'e zenci bir kadın köle, küçük bir koyun sürüsü ve beş devenin dışında herhangi bir miras kalmamıştır. İki yıl kadar dedesi Abdulmuttalib onu himayesine almış, kendisine özel bir ilgi göstermiş, daha çocukken onun ileride büyük bir şahsiyet olacağını sezmiştir. Hz. Muhammed sekiz yaşına henüz basmıştı ki bu defa dedesini kaybetmiştir.

Dedesinin ölümünden sonra amcası Ebu Talip lakabıyla tanınan Abdülmenaf onu himayesine almıştır. Kendisi fakir ve

kalabalık bir aileye mensup olan Ebu Talip yeğenini bağrına basmış ve ona babasını arattırmamak için gereken ihtimamı göstermiştir. Hz. Muhammed'in aileye katılmasıyla birlikte Ebu Talip'in geçiminde hissedilir bir bolluk ve rahatlık yaşanmıştır.

Amcasının yanında onun kendi çocukları ile birlikte babadan yetim, anneden öksüz büyüyen Peygamber'imiz (sav) hayatın bütün zorluklarını göğüslemek zorunda kalmıştır. Ebu Talip ona öksüzlüğünü hissettirmemiş, kendi çocuklarından daha çok sevmiş, hatta yatarken bile yanından ayırmamıştır. Bu dönemde o, Hz. Musa ve Hz. Davud gibi bazı peygamberlerin yaptığı şekilde çobanlıkla meşgul olmuştur. Çocukluk döneminde fırsat buldukça amcasıyla ticari yolculuklara çıkmıştır.

Kur'an-ı Kerim'de, Hz. Peygamber'in yetiştirilmesi, geleceğe hazırlanması ve korunması ile ilgili olarak şöyle buyrulmaktadır: *"Rabbin seni bırakmadı. Elbette işin sonu senin için öncesinden daha hayırlı olacaktır. Rabbin sana mutlaka lütuflarda bulunacak, sen de memnun olacaksın. O seni yetim bulup barındırmadı mı? Seni yol bilmez hâlde bulup yol göstermedi mi? Ve seni yoksul bulup zengin etmedi mi?"* (Duhâ, 93/3-8). *"Senin kalbini açıp genişletmedik mi? Belini büken yükünü üzerinden kaldırmadık mı? Ve senin şanını yüceltmedik mi?"* (İnşirâh, 94/1-4).

Hz. Muhammed'i akranlarından ve diğer gençlerden ayıran en önemli özelliklerin başında aşırı utangaçlığı/edep ve hayâsı, diğer gençlerin basit tutkularından uzak duruşudur. Çocukluğundan itibaren Mekke'de diğer komşu ve akrabaları arasında yaşayan Hz. Muhammed, insani ve ahlaki meziyetleri ile dikkati çekmiş ve *"el-Emîn"* sıfatı kendisine layık görülerek herkesin sevgi ve takdirini kazanmıştır. Büyüdükçe olgunlaşmış, bir anlamda gelecekte büyük bir göreve aklen ve ruhen adım adım hazırlanmıştır. Bu hâlini ifade için olsa gerek Peygamber'imiz (a.s.); *"Rabbim beni terbiye etti, ne de*

güzel terbiye etti.” buyurmuştur (Süyûtî, el- Camiü’s-Sağîr, I, 12).

Tarih kitaplarında anlatılan şu hikâye Hz. Muhammed’in yetişmesindeki ilahî katkıya dikkat çekmektedir: *“O bir gün Mekke’de, arkadaşları ile birlikte taş taşır. Arkadaşları havanın sıcak olması ve taşların onların sırtlarını acıtmaları dolayısıyla elbiselerini çıkartarak taş taşımaya başlar. Hz. Muhammed de diğer çocuklar gibi yapmak ister. Bunun üzerine o hemen manen uyarılmış ve elbisesini tekrar giymek durumunda kalmıştır.”* (M.A. Köksal İslam Tarihi 1,96.)

Hz. Muhammed peygamber olmadan önce, putperestlik Arap Yarımadası’nda etkin bir dini inanış haline gelmiş Kabe’nin içerisi bile putlarla doldurulmuştur. Onun yaşadığı zaman ve çevrede zulüm, haksızlık, adaletsizlik, ahlaksızlık ve hayâsızlık her geçen gün hızla artmış, cahillik gözleri karartmış, kalpleri mühürlemiştir. Kadınların hakları tanınmamış, şerefi yok edilmiş, bir ticaret malı gibi alınıp satılmıştır.

Hristiyan yazarlar Hz. Peygamber’in yaşadığı dönemde insanlığın iğrenç hurafeler, utanç verici putperestlik, küstah kilise akaidi ve çocuksu ibadet şekilleriyle boğuştuğundan söz ederler. Hatta şöyle bir rivayet anlatılır: *“Hz. Peygamber zamanında Hristiyanların Filistin halkına uyguladıkları zulüm dolayısıyla, Allah tarafından Persler onları terbiye etmek amacıyla musallat edilir.”*

Hz. Muhammed’in Suriye Seyahati

Ebu Talip bir kafil ile Şam tarafına ticaret için gitmeye karar verince Hz. Muhammed de onunla birlikte gitmek ister. Amcası da onu kıramadığı için yanına alır. Kafil Suriye topraklarında Busra’ya geldiğinde dinlenmek için konaklar. Burada küçük bir manastırda yaşayan ve çevresinde bilgin bir din adamı olarak bilinen Rahip Bahira, daha önceden böyle bir

uygulamada bulunmadığı hâlde, Kureyş kervan sahiplerine bir yemek ikram etmek ister. Rahip Bahira gelenler arasında birisinin üzerinin bir bulut tarafından gölgelendiğini fark eder. Sofra başında, ağacın üzerindeki bulutun hâlâ durduğunu gören rahip, kabilede herkesin yemeğe katılıp katılmadığını sorar. Kureyşliler gelmesi gereken herkesin yemeğe katıldığını, ancak kafilenin en küçüğü olan bir çocuğun eşyalarının yanında kaldığını söylerler. Bunun üzerine Bahira onun da yemeğe katılmasını ister.

Çocuk yemeğe geldikten sonra Bahira ona dikkatle bakar ve daha önceden bildiği ve duyduğu bazı işaretleri aramaya başlar. Kureyşlilerin yemekten kalkmasından sonra Bahira dikkatini çeken çocuğa, Lat ve Uzza putları adına doğru söylemesi hâlinde, kendisine bazı sorular soracağını söyler. Çocuk putlardan nefret ettiğini, ancak Allah adına yemin vererek dilediğini sorabileceğini bildirir. Bahira, çocuktan öğrenmek istediklerini öğrenince iki omzu arasına bakar. Peygamberlik mührü dâhil, kutsal kitaplarda daha önceden gelecek peygamberle ilgili okuduklarının tamamını çocukta görür. Bunun üzerine doğrudan Ebu Talip'in yanına gider. "Bu çocuk senin neyin olur?" diye sorar. Ebu Talip "Oğlumdur." cevabını verir. Bahira, *"Hayır! O senin oğlun değil. Bu çocuğun babası sağ olmamalıdır."* der. Bunun üzerine Ebu Talip *"Doğru söyledin. O benim yeğenimdir, babası, annesi bu çocuğa hamile iken öldü."* der. Rahip Bahira, *"Doğru söyledin. Bu çocuk, dünyanın gidişatı üzerinde büyük bir rol oynayacaktır. Bu çocuğu hemen memleketine geri götür. Aynı zamanda ona dikkat et ve onu özellikle Yahudilerden koru. Tanrı'ya ant içerim ki Yahudiler çocuğu görüp benim onda gördüklerimi görür ve anladıklarını anlarlarsa ona kötülük yaparlar. Çünkü senin bu yeğenin ilerde şanı büyük olacaktır. Sen hemen onu geri memleketine götür."* tavsiyesinde bulunur.

Tarihî kaynaklar Rahip Bahira ile Hz. Muhammed ve Ebu Talip arasında geçen konuşmanın kervan sahiplerinin huzurun-

da olduğunda hemfikirdir. Hz. Muhammed'in bu konuşmada dinleyici değil de doğrudan kendisine soru sorulan taraf olması oldukça mühimdir. Bazı kötü niyetli kişiler Hz. Peygamber'in Rahip Bahira'dan etkilenerik peygamberlik iddiasında bulunduğunu öne sürerler. Oysa yukarıda anlatıldığı şekilde Rahip Bahira'nın bizzat kendisi soruşturma sonrasında, bu genç delikanlının ilerde peygamber olacağı neticesine vardığı görülür.

Rahip Bahira'nın bu uyarılarından sonra Ebu Talip Suriye'de ticari işlerini bitirerek derhâl Mekke'ye geri döner.

Hz. Muhammed'in Hz. Hatice ile Evlenmesi

Hz. Muhammed, gençlik döneminde ticaretle uğraşmıştır. Yakın çevresindeki çocuk ve gençlerden farklı bir kişilik ve ahlaki meziyete sahip olduğu hemen fark edilen Hz. Muhammed, Mekke-i Mukerreme'nin faziletli, asil ve zengin sakinlerinden muhterem eşi Hz. Hatice ile bu dönemde tanışmış, onun ticari işleriyle ilgilenmek üzere Suriye'ye gitmiştir.

Hz. Hatice iki defa evlenmiş ve eşleri ölünce dul kalmış, servet ve şeref sahibi bir kadındır. Kureys'in ileri gelenlerinden birçok kimse onunla evlenmek istediği halde Hatice razı olmaz. Birlikte çalıştığı zamanlarda Hz. Muhammed'in güvenilirliğine ve ticari maharetine hayran olur ve ona karşı duygusal bir yakınlık hisseder.

Aralarında maddi imkânlar açısından çok büyük farklar bulunmasına rağmen kırk yaşındaki Hz. Hatice, kendisinden on beş yaş küçük olan ve o sırada yirmi beş yaşlarında bulunan Hz. Muhammed'e bir yakını aracılığıyla evlilik teklifinde bulunur. Hz. Muhammed bunu tereddütsüz kabul eder ve durumu amcalarına açar. Peygamber'imizin (sav) amcası Hz. Hamza, babası Hüveylid'den Hz. Hatice'yi ister ve böylece onunla evlenir. Hz. Hatice vefat edinceye kadar yirmi beş yıl Hz. Muhammed'in tek hanımı olarak birlikte yaşar.

Peygamber’imiz (a.s.) Hz. Hatice’yi çok sevmiştir. Hz. Ayşe, onu kıskanarak: *“Allah sana ondan daha hayırlısını vermiştir.”* dediğinde *“Allah bana ondan daha hayırlısını vermemiştir. Bütün insanlar beni inkâr ederken o bana iman etti. Herkes beni yalanlarken o beni tasdik etti. İnsanlar benden yardımı esirgediği zaman o, malıyla bana yardım etti ve Allah Teâlâ da bütün çocuklarımı ondan nasip etti ve başkasından çocuğum olmadı.”* buyurmuştur (İbn Hanbel, VI, 118).

Peygamber’imizin (sav) Hz. Hatice’den Kasım, Zeynep, Rukiye, Ümmü Gülsüm, Fatıma ve Abdullah adlarında dördü kız, ikisi oğlan olmak üzere altı çocuğu doğmuştur. Erkek çocuklar, Hz. Muhammed’e henüz peygamberlik gelmeden vefat etmiştir. Kızlarının hepsi Müslüman olmuş ve Hz. Peygamber ile Medine’ye hicret etmiştir.

Hz. Peygamber’in (sav) kızı Hz. Zeynep, sonradan Müslüman olan dayısının oğlu Ebü’l As ile İslam’ın zuhurundan önce evlenmiş ve Hz. Peygamber’in vefatından iki yıl önce vefat etmiştir. Hz. Rukiye ve onun vefatından sonra Hz. Ümmü Gülsüm, Hz. Osman ile evlenmiş ve bundan dolayı Hz. Osman’a iki nur sahibi *“Zinnureyn”* denilmiştir. Hz. Fatıma ise, Hz. Peygamber’in amcasının oğlu ve kendi yanında yetişen Hz. Ali ile evlenmiştir.

Peygamber’imizin (sav) bütün çocukları kendinden önce, sadece Hz. Fatıma babasının vefatından yaklaşık altı ay sonra 28 yaşında ölmüştür.

Hz. Muhammed’in Hakemliği

Kâbe’nin tamiri esnasında Araplar tarafından kutsal kabul edilen Hacerü’l-Esved’in (kara taş) Kâbe duvarındaki yerine konması şerefi konusunda Kureyş kabilelerinin ileri gelenleri arasında büyük bir tartışma yaşanmıştır. Kabileler, kutsal kara taşın yerine konması hususunda hak iddia ederek bu ko-

nuda savaşı göze almıştır. İçlerinden birisi çatışma yerine bir hakeme gitmenin yararlı olabileceğini ifade etmiş, bu fikir ilgi görmüş ve ilk yanlarına gelen kişinin hakem olması konusunda görüş birliğine varılmıştır. Hz. Muhammed'in ilk gelen kişi olması onların hepsini memnun etmiştir.

O, hakem sıfatıyla üzerine giydiği yeleği veya kendisine getirilen bir örtüyü yere sermiş, Hacerü'l-Esved'i onun üzerine koymuş, her kabileden bir kişiye bunun bir ucundan tutmasını istemiştir. Böylece bütün kabileler bu taşın yerine konması şerefine ortak olmuştur. Sonra da kendi elleriyle Hacerü'l-Esved'i Kâbe'deki yerine yerleştirmiştir. Böylece otuz beş yaşlarında iken daha peygamberlik gelmeden Hz. Muhammed yaptığı hakemlikle kabileler arasında olası büyük bir çatışmayı önlemiştir.

Hz. Muhammed, kısaca söylenmesi gerekirse, günlük işlerinde kötü bir iş yapmamış, putlara tapmamış, kendisine inananların bile itiraf ettikleri gibi hayatında hiçbir zaman yalan söylememiştir. O dönemin ileri gelenlerinden olan Ebu Süfyan, henüz Müslüman olmadan önce Bizans İmparatoru Heraklius ile yaptığı bir görüşmede bu hususu ikrar etmiş, bunun üzerine Heraklius: *"İnsanlara yalan söylemeyen Allah hakkında da yalan söylemez."* demiştir.

İşte böyle bir ortamda Hz. Muhammed büyük bir değişimi başlatmak üzere hazırlanmış, sadece Arapların değil bütün insanlığın gidişatını değiştirmek üzere omuzlarına ağır bir sorumluluk yüklenmiştir. Hz. Muhammed, belki de bundan dolayı daha çocuk yaşlarında iken sosyal sorumluluklar üstlenmeye çalışmıştır. İçinde yaşadığı toplumun sorunlarından rahatsızlık duyduğu için onlara çözüm aramaya gayret etmiştir. O, Mekke'de gerek Mekkeliler gerekse oraya dışarıdan gelenlerin zulme uğramalarını önlemek, sosyal adalet, barış ve huzuru temin etmek için Kureys'in saygıdeğer büyükleri tarafından kurulan "Hilfü'l-Fudûl" (Erdemliler Topluluğu) si-

vil toplum teşkilatında çok genç, çocuk denecek bir dönemde yirmi yaşında iken görev almış ve çok önemli hizmetlerde bulunmuştur. Hatta ileriki yıllarda Hz. Peygamber bu anlaşmayı *“Güzel ve kırmızı develere değişmem. İslam geldikten sonra böyle bir antlaşmaya çağrılısam derhâl kabul ederim.”* demiştir (Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, VI, 603).

Hz. Muhammed, peygamberlikten önce küçük bir ihtimalle bile olsa, gelecek ile ilgili hiçbir özel gayret içerisinde olmamış, peygamberlik hayalleri kurmamıştır.

b- Hz. Muhammed'in Peygamberlik Dönemi

Hz. Muhammed'e Vahiy Gelmesi

Hz. Muhammed, çocukluğundan itibaren gelecekte büyük sorumluluklar üstlenmek üzere Allah tarafından hazırlanmıştır. O, peygamberlerin vasıflarına gölge düşürecek bütün insani ve ahlaki zaatlardan korunmuş ve yaşadığı toplum içerisinde kendisindeki bu özellikler diğer insanlar tarafından takdir konusu olmuştur.

Hz. Muhammed, peygamberlik gelmezden önce zaman zaman ve özellikle ramazan ayında Mekke'nin müşriklerinden, ahlaksız ortamından ve gündelik dünyaya ait meşguliyetlerden uzaklaşıp tenhada kalmayı uygun bulmuştur. Kırk yaşlarına geldiğinde Kâbe-yi Muazzama'yı gören Nur Dağı'ndaki Hira Mağarası'na çıkmış, orada inzivaya çekilmiş, derin tefekkür hâli yaşamış, kendince Yüce Allah'a ibadet ve dua etmiştir. Yaklaşık altı ay süreyle çeşitli rüyalar görmüştür. Hz. Aişe validemizin anlattığına göre; peygamberliğinin ilk alameti olarak rüyasında gördüğü her şeyin ertesi gün, gündüzün aydınlığı gibi gerçekleşmesi olmuştur.

Güvenilir kaynakların verdiği bilgilere göre ilk vahiy Hz. Peygamber kırk yaşındayken ramazan ayında ve pazartesi günü gelmiştir. Fakat ramazan ayının kaçınıcı günü olduğu konusunda bilim insanları arasında görüş ayrılığı olmakla birlikte Kadir suresinde: *"Biz onu (Kur'an'ı) Kadir Gecesinde indirdik. Kadir Gecesinde ne olduğunu bilir misin? Kadir Gecesi bin ay-*

dan hayırlıdır. O gece melekler ve ruh (Cebrail), Rabbinin izniyle her bir iş için iner dururlar. O gece tan yeri ağarınca kadar esenlik doludur.” (Kadir, 97/1-5) ayetleriyle Kur’an-ı Kerim’in “Kadir” gecesinde indiği haber verilmiştir. Ayrıca Kur’an’ın “O (sayılı günler), insanlar için bir hidayet rehberi, doğru yolun ve hak ile batılı birbirinden ayırmanın apaçık delilleri olarak Kur’an’ın kendisinde indirildiği ramazan ayıdır...” (Bakara, 2/185) ayetine göre Kur’an-ı Kerim ramazan ayında inmeye başlamış olması dolayısıyla Kadir Gecesi’nin de bu ayda olması gerekmektedir. Nitekim Peygamber’imizin (sav) “Kadir Gecesi’ni ramazan ayının son on günü içerisindeki tek gecelerde arayınız.” (Buhârî, Fazlû leyleti’l-kadr, 3) hadisi de dikkate alındığında, Kur’an-ı Kerim’in bu ayın son günlerinde indiği genel bir kanı haline gelmiştir.

Hız. Muhammed’e ilk vahiy 610 miladi yılının Şubat ayında, yalnız başına iken Hira Mağarası’nda Cebrail ile gelmiştir. Allah’ın peygamberlerine vahiy getirmekle görevlendirdiği meleği Cebrail ona bir hocanın talebesiyle ilişkisi şeklinde: “Ya Muhammed! Sen Allah’ın Resul’ü, elçisisin. Allah’ın birliğini, Allah’tan başkasına tapılmayacağını, gittikleri yolun kötülüğünü insanlara bildireceksin.” demiştir. Kur’an’ı Kerim’in ilk inen ayetleri olarak bilinen “Oku! Yaratan Rabbinin adıyla. O, insanı alâktan (kan pıhtısından) yaratmıştır. Oku! Kalemle (yazmayı) öğreten, (böylece) insana bilmediğini bildiren Rabbin sonsuz kerem sahibidir.” (Alâk, 96/1-5) ayetlerini okumuştur. Peygamber’imize de (sav) “Oku!” demiş fakat o: “Ben okuma bilmem.” demiş, bunun üzerine üç kere bu emri tekrar etmiş ve her defasında onu kuvvetlice sıkıştır. Bunun üzerine okumaya başlayan Hız. Muhammed vahiy gerçeği ile yüzleşmiştir.

Hız Peygamber ümmidir. Ümmi kelimesi tefsir kitapları ve sözlüklerde; annesinden doğduğu hâl üzere kalmış, eğitim ile bu hâlde hiçbir değişiklik olmamış anlamına gelir. Kur’an-ı Kerim’de: “Onlar ki, yanlarındaki Tevrat’ta ve İncil’de vasfını yazılı buldukları ümmi olan Peygamber’e tabi olurlar...” (A’râf,

7/157); “...*Sen kitap nedir, iman nedir bilmiyordun...*” (Şûrâ, 42/52); “*Sen bundan önce ne bir kitap okuyabiliyor ne de onu kendi elinle yazabiliyordun; öyle olsaydı gerçeği çürütmeye çalışanlar kuşkuyla düşerlerdi.*” (Ankebût, 29/48) ayetleri ile Hz. Peygamber’in okuma yazma bilmediği vurgulanır. Ankebut suresindeki bu ayeti kerime ile ayrıca Hz. Peygamberin niçin okuma yazma bilmediği sorusu da cevaplanmış olur.

Hız. Peygamber okuma yazma bilseydi insanlar, vahiy olarak geldiğini söylediği ayetleri, başka yerlerden aldığını iddia ederek ona inanmamak için gerekçe olarak kullanırlardı. Nitekim müsteşrikler Hz. Peygamber’in ümmi olduğunu bildikleri için, geçmişe dair anlattığı bir kıssanın kaynağını izah etmek istediklerinde, onun kendisinin bu kıssayı yazmış olabileceğini söylemeye cesaret edememiştir. Fakat bu gerçeğe rağmen ileriki dönemlerde Hristiyanlardan kötü niyetli sözde bilim adamlarından onun Kur’an-ı Kerim’i başkasına yazdırıldığını iddia edenler olmuştur. Oysa Hz. Muhammed’in okuma yazma bildiğini iddia edenler çok iyi bilirler ki onun yaşadığı zamanda, yararlandığını iddia ettikleri Kitabı Mukaddes’in henüz Arapçaya tercümesi bile yapılmamıştır. Eğer o bilim adamları kendi kutsal kitaplarının orijinal nüshalarını bulabilseiler veya İslam’ı herhangi bir ön yargıdan uzak inceleyebilseilerdi şu gerçeği görebilirlerdi: Âl-i İmrân suresi 81. ayetinde Hz. Muhammed’in peygamber olarak geleceği ile alakalı şöyle buyrulmaktadır:

“Allah peygamberlerden ‘Ben size kitap ve hikmet verdikten sonra nezdinizdekini tasdik eden bir elçi size geldiğinde ona mutlaka inanacak ve yardım edeceksiniz.’ diyerek söz almış, ‘Kabul ettiniz mi? ve bu ahdimi üstlendiniz mi?’ dediğinde ‘Kabul ettik cevabını vermişler, bunun üzerine o hâlde şahit olunuz, ben de sizinle birlikte şahitlik edenlerdenim.’” (Âl-i İmrân, 3/81).

Bu ayeti tefsir eden bilim insanları, bu hükmün bütün peygamberler ve ümmetleri için geçerli olduğunu, Yüce Allah’ın

sadece peygamberlerden değil onların ümmetlerinden de Hz. Muhammed'in peygamber olarak görevlendirildiğinde, ona iman edeceklerine ve destek olacaklarına dair alınmış bir söz olarak değerlendirirler. Bu sebeptir ki önceden gönderilen peygamberler kendi topluluklarına, gelecekte peygamber olarak gönderilecek kişinin yani Hz. Muhammed'in vasıflarını, *"kendi çocuklarını tanıdıkları gibi"* (Bakara, 2/146) yakından tanıyacak şekilde öğretmişlerdir.

Bütün bunların yanında Kur'an-ı Kerim, getirdiği sistemin diğer toplum kesimleri gibi bizzat Hz. Muhammed için de yeni olduğunu hatırlatır, geçmiş milletlerle ilgili kıssaları anlatırken, onun da toplumun diğer bireyleri gibi bunlardan haberdar olmadığını vurgular (Âl-i İmrân, 3/44; Hûd, 11/49; Yûsuf, 12/3, 102; Kasas, 28/4-6).

İlk Vahiy Sonrasında Hz. Muhammed'in Yaşadıkları

Bir insan olarak Hz. Peygamber'in yaşadığı bu olaylardan ürpermesi, sarsılması ve korkmasından daha doğal bir şey olmamalıdır. Zira Hz. Muhammed, peygamberler arasında şartları en ağır olan bir Fetret ve Cahiliye Dönemi'nde peygamber olarak görevlendirilmiştir. İlk vahiy ile ona, sadece kendi yaşadığı zaman ve coğrafyadaki insanlarla ilgili değil, kıyamete kadar gelecek bütün insanlığın kurtuluşuna vesile olmak gibi bir sorumluluk yüklenmiştir. Ayrıca kendisine yüklenen sorumluluk ve içinde yaşadığı toplumun inanç, gelenek ve göreneklerinin bu vahyin getirdiği mesajlarla taban tabana zıt olması sebebiyle onun gelecek adına kaygılanmaması ve endişe etmemesi insan fıtratına aykırı olsa gerektir. Şu hadise o dönemin dinî, sosyal ve ahlaki durumunu ifade için yeterlidir:

"Bir gün Hz. Peygamber'in yanına gelen bir adam şöyle demiştir: Ya Resûlallah! Biz Cahiliye Dönemi'nde yaşamış insanlarız. Putlara tapar çocuklarımızı öldürürdük. Benim bir kızım vardı. Çağırdığım zaman sevinerek yanıma gelirdi. Bir gün yine

onu çağırmıştım. Kendisi koşu koşu geldi ve arkama düştü. Onu evimize uzak olmayan bir kuyumuza götürdüm. Elinden tutup kuyunun içine atıverdim. Kuyudan uzaklaşırken onun bana son sözü ‘Babacığım! Babacığım’ demek oldu.” (Dârimî, Sünen, I, 153). Bu anıyı dinlerken Hz. Peygamber gözyaşlarına hâkim olamamış ve sakalı ıslanıncaya kadar ağlamıştır.

Hz. Muhammed böyle bir toplum içinde yaşamaktadır. İnsan olarak çevresinde yaşananlardan ve gördüklerinden vicdani rahatsızlıklar hissetmektedir. Hiç beklemediği bir anda ilahî vahye muhatap olması onu çok heyecanlandırmıştır. Bu ruh haliyle Cebrail’in kendisine okuduğu ayetleri melek ayrıldıktan sonra Hz. Muhammed tekrar etmiştir.

Hz. Muhammed evine gitmek üzere mağaradan ayrılırken bir ses işitir. Başını kaldırdığında asli görüntüsüyle bütün ufku kaplayan melek ona “*Ey Muhammed! Ben Cebrail'im sen de Allah'ın elçisisin.*” diye seslenir. Hz. Muhammed nereye baksa onu görür. Daha sonra melek kaybolur. Vahiy esnasında Hz. Peygamber kendisini çok yorgun hisseder. Buhârî’de nakledilen bir hadisi şerife göre o bu anı şöyle anlatır: “*O (Cebrâil) beni tuttu ve öyle sıkı ki takatim kesildi, sonra bıraktı.*” (Buhârî, Bed’ü'l-vahy, 1).

Hz. Peygamber çok zor ve bir o kadar da yüce bir görev sorumluluğuyla, korkudan titreyerek evine gelmiş, dinlenmek üzere yatağına yatıp üzerinin örtülmesini istemiştir. Kur'an-ı Kerim'in “*Ey örtüsüne bürünen!*” (Müzzemmil, 73/1) ve “*Ey elbisesine bürünüp sarıman!*” (Müddessir, 74/1) surelerinin ilk ayetleri Hz. Peygamber'in ilk vahiy sonrasındaki durumuna dikkat çekmektedir.

Hz. Muhammed kendine geldikten sonra başından geçenleri kısaca merak ve heyecanla bekleyen eşi Hz. Hatice'ye anlatmış, bunun şeytani bir iş veya kötü ruhların bir oyunu olmasından endişe duyduğunu belirtmiştir. Sevgili eşi Hz. Hatice de onu şu sözlerle teskin etmiştir: “*Allah'a yemin ederim ki Al-*

lah seni asla utandırmaz. Çünkü sen akrabanı gözetirsin, işini görmekten âciz olanların ağırlığını yüklenirsin, yoksula kazanç kapısı sağlarsın, misafiri ağırlarsın, hak yolunda karşılaşılacak sıkıntıları aşmaları için insanlara yardım edersin.” (Buhârî, Bed’ül-vahy, 1). Daha sonra Hz. Hatice, yaşlı ve gözleri görmeyen, bölgede yaşayan diğer insanlardan farklı olarak Hristiyan olan, dinî kitapları okuyan ve İbranice bilen amcasının oğlu Varaka b. Nevfel’in yanına gider. Hz. Muhammed’in kendisine anlattıkları şeyleri ona aktarır. Bunun üzerine Varaka: *“Kutlu olsun, kutlu olsun. Varaka’nın canı elinde olan Allah’a yemin olsun ki ey Hatice bana anlattıkların doğru ise Hz. Muhammed’e gelen daha önce Hz. Musa’ya gelen Nâmûs-ı Ekber, Cebrail olmalıdır. Hz. Muhammed de bu milletin Peygamber’i olacaktır.”* der. Daha sonra o, müşriklerin Hz. Peygamber’e zulmedeceklerini, kendi öz yurdundan onu çıkaracaklarını anlatır ve hayatta olması hâlinde kendisine yardımcı olacağını söyler. Eve geldikten sonra Hz. Hatice, Varaka ile aralarında geçen konuşmayı Hz. Muhammed’e haber verir.

Bundan sonra vahiy gelme işi bir süre durmuştur. Bu sürenin ne kadar olduğu konusu kaynaklarda tartışmalı olup kesin rakamlardan söz edilmemiştir. Vahyin kesildiği döneme İslam literatüründe *“Fetret Dönemi”* denmiştir ki bunun kırk gün ile üç yıl arasında olabileceği yönünde rivayetler yer almıştır.

Vahyin gelmediği Fetret Dönemi’nde Hz. Peygamber çok üzölmüş ve sıkılmıştır. Peygamber’imiz (sav) bu sürede ruhi yönden takviye edilmiş, bir anlamda Yüce Allah, ilk vahyin onun üzerindeki baskısını kısmen azaltmış, psikolojik olarak devamlı vahiy alacak şekilde hazırlamıştır. Fakat çevresinden onun peygamberlikle görevlendirildiğini ve kendisine vahiy geldiğini duyanlar zaman zaman *“Rabbinin onu unuttuğunu veya terk ettiğini”* söyleyerek alay etmek istemiştir.

Bunun üzerine Cenâb-ı Allah; *“Rabbin seni bırakmadı ve sana darılmadı. Elbette işin sonu senin için öncesinden daha hayırlı olacaktır. Rabbin sana mutlaka lütuflarda bulunacak, sen de*

memnun olacaksın." (Duhâ, 93/3-5) ayetleriyle onu teselli etmiştir.

Hiz. Peygamber'in çok üzgün ve sıkıntılı günlerinde arzuladığı Cebrail yeniden görünmüş ve Müddessir suresinin ilk ayetleriyle şöyle seslenmiştir: *"Ey elbisesine bürünüp sarınan! Kalk ve uyar! Sadece Rabbinin büyüklüğünü dile getir. Elbiseni temiz tut. Her türlü pislikten uzak dur. Yaptığın iyiliği çok görerek başa kakma. Rabbinin rızasına ermek için sabret."* (Müddessir, 74/1-7). Böylece Hiz. Muhammed fiilen peygamberlik görevine başlamıştır.

Böylece Hiz. Muhammed sadece ilahî bir mesaj almakla kalmamış, aynı zamanda onu insanlara öğretmek ve yaymak görevini de yüklenmiştir. Hiz. Muhammed 13 yılı Mekke'de 10 yılı da Medine'de geçecek olan 23 yıllık peygamberlik hayatına başlamıştır.

İbn İshak'ın naklettiğine göre ilk vahiylerden sonra Hiz. Peygamber namaz kılmakla emir olunmuştur. Bu namaz önceleri iki rekât olarak kılınırken sonradan bazıları dört rekât olarak farz kılınmıştır. Abdestin nasıl alınacağını, namazın nasıl kılınacağını Mekke'nin üst kısmındaki bir vadide Cebrail Hiz. Peygamber'e göstererek öğretmiştir. O da evine geldikten sonra Cebrail'in kendisine öğrettiklerini muhterim eşi Hiz. Hatice'ye öğretmiş ve ikisi birlikte namaz kılmaya başlamıştır.

Vahiy ve Hiz. Muhammed

Vahiy, Hiz. Muhammed'in hayatında gerçek bir dönüşüm/değişim oluşturmıştır. Artık o, gelen vahiy ile sadece bir insan değil, aynı zamanda bir peygamber olmuştur. Dolayısıyla bundan sonra birbirinden tamamen farklı iki hayat söz konusudur.

Vahiy, Hiz. Muhammed'in kendisinin hiçbir dahli olmaksızın yaşadığı bir tecrübedir. Cenab-ı Allah ne zaman istemişse va-

hiy o zaman gelmiştir. Hatta Hz. Muhammed'in çok istediği, ona çok muhtaç olduğu zamanlarda vahyin gelmediği olmuştur.

Vahiy, normal şartlarda bir insanın tahammül gücünün üstünde manevi bir iletişim ve etkileşim şeklidir. Hz. Muhammed çeşitli vesilelerle ona hazırlanmıştır. Buna rağmen o ilk vahiyden sonra tekrar vahiy geldiğinde yine üzerinde aynı ağırlıkları hissetmiş, daha sonra Cebrail'in gelmesinin tesiriyle soğuk günlerde bile alnından terler akmıştır. Bu hâli Hz. Ayşe validemiz *"Çok şiddetli soğuklarda kendisine vahiy geldiğinde, bu durum sona erince alnından iri ter taneleri boşanırdı."* şeklinde tarif etmiştir (Müslim, Fezâil, 86).

Vahiylerle gelmiş olan bilgiler, genellikle akıl üstü bir özellik arz eder. Bunlar saf aklın sahası dışında olduğu kadar, duygunun da sahası dışındadır. Vahiy başlangıçta Hz. Peygamber için de biraz şaşırtıcı olmuştur. Vahiy geldikten sonra onları insanlara eksiksiz nakledebilmek için kelime kelime tekrar etmek mecburiyetinde kalmıştır. Allah ayetlerini kendisine öğretip açıklayacağına dair kesin emir verinceye kadar (Kiyâme, 75/16-19) o, bu usulü devam ettirmiştir.

Hz. Peygamber, nazil olan ayetler karşısında son derece saygılı bir tutum içerisinde olmuş, onların Allah'ın sözü olduğu konusunda en ufak bir şüpheye düşmemiştir. O, Allah neyi vahyetmiş ise insanlara onu nakletmiş, gelen vahiy üzerinde herhangi bir düzenleme, yorum, değişiklik yapmaya niyet bile etmemiştir. Zaten o da bu konularda Allah tarafından kesin olarak uyarılmıştır (Hâkka, 75/44-47).

Hz. Peygamber vahyi aldıktan sonra, dünyada kendisini hiçbir kuvvetin engelleyemeyeceği düşüncesiyle, tebliğ görevini yerine getirmiştir. Şu ayet onun bu konudaki görev ve sorumluluğuna işaret etmektedir: *"Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et! Eğer bunu yapmazsan onun mesajını iletmemiş olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır..."* (Mâi-

de, 5/67). O bu görevinde bütün farklı din mensuplarını, hür köle, bilgili bilgisiz, genç yaşlı, kadın erkek ayrımı yapmaksızın herkesi eşit olarak muhatap almış, en olumsuz şartlarda bile hiçbir korkuya kapılmadan tebliğ görevini yerine getirmiştir.

İlk Müslümanlar

1- Hz. Hatice

Hz. Peygamber'i en yakından tanıyan ve ona en çok güvenen kişi şüphesiz Hz. Hatice'dir. Hz. Peygamber'e ilk defa vahiy geldiğinde ona ilk inanan Hz. Hatice olmuştur. Cebrail'in kendisine namaz kılmayı öğretmesinden sonra Peygamber'imizle birlikte ilk namaz kılan kimse de odur. İlk defa peygamberlik görevi sorumluluğu üstlendiğinde, bu işe kimden başlayayım, kiminle başlayayım diye düşünen Hz. Muhammed'e hiç tereddüt etmeden; *"Ya Resûlallah! Ben seni tasdik ederim. Herkes-ten önce onu bana tebliğ et."* diyen de yine Hz. Hatice'dir.

Hz. Hatice, İslam'ın ilk günleri ve sonrasında Hz. Muhammed'e duyduğu sınırsız güven ve verdiği destek dolayısıyla onun tarafından hep övülmüştür. Hatta nakledilen bir haberde Hz. Peygamber Cebrâil'in kendisine şöyle söylediğini haber vermiştir: *"Ona (Hatice'ye) Yüce Rabbinin ve benim selamımı ilet ve onu cennette içinde gürültü ve yorgunluk olmayan inciden yapılmış bir ev ile müjdele."* (Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 20; Müslim, Fezâilü's-Sahâbe, 71).

2- Hz. Ali

Hz. Hatice'den sonra ilk Müslüman olan Hz. Ali'dir. Hz. Peygamber'in amcası Ebu Talip'in oğlu olan Hz. Ali, henüz buluş çağına ermeden on yaşında iken Müslüman olmuş ve Hz. Peygamber ile birlikte namaz kılmaya başlamıştır.

Babası fakir ve ailesi kalabalık olduğu için Hz. Ali, ailesi Mekte'de yaşıyor olmasına rağmen Müslüman olmadan önce beş

yaşında iken Hz. Peygamber'in yanına gelmiştir.

Hız. Ali, çocukluk çağından itibaren Hz. Peygamber'in yanından hiç ayrılmamış, onun terbiyesinde yetişmiş, onun himayesinde bulunmuş ve ondan ömrünün sonuna kadar hiç ayrılmamıştır. O bütün gücüyle İslam'a hizmet etmiş, İslam ilim ve irfanında ilk sıralarda yer almış müstesna bir insandır.

Hız. Ali hicretin ikinci yılında Hz. Peygamber'in kızı Hz. Fatıma ile çok mütevacı şartlarda evlenmiştir. Hz. Fatıma'yı sahabe-nin ileri gelenlerinden pek çok kimse istemelerine rağmen Hz. Peygamber onu Hz. Ali ile nikâhlamıştır. Hz. Ali Hz. Fatıma hayatta iken başka bir kadınla evlenmemiştir. Hz. Peygamber'in soyu da onların oğulları Hasan ve Hüseyin'den devam etmiştir.

Hız. Ebu Bekir ve Hz. Ömer Hz. Ali'yi hep takdir etmişlerdir. Hz. Ömer'in söylediğı *"En büyük kadımız Ali'dir."*, *"Ali olmasaydı Ömer helak olurdu."* sözleri asırlardır İslam toplumunda Hz. Ali'nin şanını yüceltmektedir.

3- Hz. Zeyd b. Harise

Zeyd, Suriye tarafından getirilen bir köle olup muhterem eşi Hz. Hatice'nin eşi olan Peygamber'imize (sav) hediyesidir. Peygamber'imiz (sav) onu aldıktan sonra azat ederek kendisine evlatlık edinmiştir. Daha sonra oğlunu arayan babası onu Hz. Peygamber'in yanında bulmuştur. Peygamber'imiz (sav) Zeyd'e *"İstersen babanla birlikte gidebilirsin, istersen benimle kalabilirsin."* demiş, bunun üzerine Zeyd: *"Hayır ben seninle kalacağım."* diyerek Peygamber'imizden (sav) ayrılmamıştır. *"Evlatlıklarınızı babalarının soyadlarıyla anın. Bu Allah katında adalete daha uygun bir davranıştır. Eğer onların babalarını bilmiyorsanız o zaman kendileri sizin din kardeşiniz ve dostlarınızdır..."* (Ahzâb, 33/5) ayeti inince evlatlık uygulaması sona ermiş ve Zeyd, babasının adıyla anılmaya başlanmıştır.

Zeyd b. Harise, Hz. Ali'den sonra Müslüman olan ve ondan sonra ilk namaz kılan erkektir.

4- Hz. Ebu Bekir

Hz. Ebu Bekir'in asıl adı Abdullah olup yüzünün güzelliği dolayısıyla kendisine "Atiyk" lakabı verilmiştir. Babası Ebu Kuhafe olarak tanınan Amir oğlu Osman'dır.

Hz. Ebu Bekir, Müslüman olmadan önce de ahlakının yüksekliği ve temizliği, cömertliği ve doğru sözlülüğü ile tanınmıştır. Mekke'de kan davaları ve diyet ödemeleri onun tarafından görülmüştür. Kavmi arasında yumuşak huylu ve güvenilir bir kimse olarak bilinen Hz. Ebu Bekir, Peygamber'imiz (sav) kendisini İslam'a girmeye davet ettiğinde hiç tereddüt etmeden kabul etmiştir.

Bütün malını İslam uğruna harcayan Hz. Ebu Bekir, zulme uğrayan pek çok kadın-erkek kölenin sahiplerinden satın alınarak özgürlüğüne kavuşmasına da imkân sağlamıştır. Hz. Peygamber onun hakkında: *"İnsanlardan malında, canında, arkadaşlığında bana karşı Ebu Bekir b. Ebu Kuhâfe'den daha fedakâr, daha cömert davranan bir kimse yoktur. Eğer (Rabbinden başka) insanlardan dost edinmiş olsaydım, muhakkak ki Ebu Bekir'i dost edinirdim..."* buyurmuştur (Buhârî, Ashâbü'n-Nebî, 3; Müslim, Fezâilü's-Sahâbe, 2).

O, Kureyş kabilesi arasında Arap tarihini, *"ilm-i ensab"* ı (soy bilgisi) en iyi bilen bir kişi idi. Cömert bir tüccar olan Hz. Ebu Bekir, Müslüman olduktan sonra bu kimliğini hiç kimseden saklamadı ve çevresindekileri Müslüman olmaya davet etti. Onun bu davetine uyarak Kureyş'in ileri gelenlerinden Affan oğlu Osman, Avvam oğlu Zübeyir, Avf oğlu Abdurrahman, Ebu Vakkas oğlu Sa'd, Ubeydullah oğlu Talha Müslüman oldular.

Açıktan İslam'a Davet

Hız. Peygamber'in İslam'ı tebliğ etmeye başladığı dönemlerde toplumun büyük çoğunluğu kabile ekseninde yaşayan Araplardan oluşuyordu. Ancak sayıları çok az olsa da bunlar arasında farklı etnik unsurlara ve sosyal statüde insanlara da rastlanıyordu. Kölelik sistemi de başlı başına sosyal bir realite idi.

Din değiştirmek çeşitli yönlerden çok zor bir olaydır. İşin psikolojik, sosyolojik, dünya ve ahiret boyutları bulunmaktadır. Bu bakımdan Hız. Muhammed'in ilk muhatapları onu yakından tanıdılar ve getirdiklerinin aklen doğru ve mümkün olabileceğini düşünseler de Müslüman olmakta çok zorluklar yaşadılar. Hız. Peygamber ile görüşmek için Medine'den Mekke'ye gelen ve Akabe'de onunla buluşanlardan Es'ad b. Zürâre'nin yaptığı konuşma, onların hangi zorluklara katlanarak Müslüman olduklarını gösterme bakımından oldukça önemlidir:

"Ya Rasûlallah! Her davetin, yumuşak veya sert bir yolu ve usulü vardır. Bugün senin yaptığın davet, insanların yüzünü ekşitecek kendilerine ağır gelecek bir davettir.

Sen bizi öteden beri üzerinde bulunduğumuz dinimizi bırakmaya ve kendi dinine tabi olmaya davet ettin ki, bu çok zor ve ağır bir şey olduğu halde, biz senin bu teklifini kabul ettik!

Sen bizi insanlarla aramızdaki yakın, uzak bütün akrabalık ve komşuluk ilişkilerini kesmeye davet ettin! Bu da çok zor ve ağır bir şey olduğu halde, biz senin bu teklifini de kabul ettik!

Bizler yurdumuzda izzetli ve her tecavüzden korunmuş vaziyette yaşamaktayız. Kendimizden başka hiç kimsenin başımıza geçmeye göz dikemeyeceği bir topluluk olmamıza ve bunun bizim için kabulü çok zor bulunmasına rağmen, kendi kavminin yalnız bırakmış olduğu, hatta amcalarının bile öldürülmek üzere düşmanlarına teslim etmek istedikleri bir zatın, senin bu

husustaki teklifini de kabul ittik! Bütün bunlar Allah'ın doğru yolu bulma azmini ve hayırlı sonuçlara ulaşma umudunu ih-san ettiği kimseler hariç, insanlar arasında hiç de hoş gidecek şeyler olmadığı halde, biz senin bu husustaki teklifini de dille-rimizle ikrar, kalplerimizle tasdik etmek suretiyle kabul ettik!..” (M. Asım Köksal, İslam Tarihi, İst. 1999, II, 268-269).

Hız. Muhammed'in peygamber olarak görevlendirildiği ilk yıllar Kureyş kabilesi arasında Müslümanlık üzerinde fazla durulmamış, Hız. Muhammed'in peygamberliği konusu pek ciddiye alınmamıştır. Üç senelik bir süre içerisinde Mekke'de gizli gizli İslamlaşma çalışmaları olmuş, Müslümanların sayısı çoğalınca açıktan ilan dönemi başlamıştır.

Hız. Peygamber ilk yıllarda kabilelerin tamamına yönelik top-tancı bir yaklaşım yerine bireylere yönelik davetlerde bulun-muştur. Kabile baskılarının ve feodal yapının etkili olduğu bir dönemde insanlar İslam'a girme konusunda oldukça zorlan-mıştır. Ancak o, sabır ve gayretle davetini kabul eden bireyler arasında yeni bir dayanışma bağı kurmuş, Allah'a iman ve Re-sul'üne bağlılık konusunda ölümüne bir araya gelen yeni bir topluluk meydana getirmiştir.

Hız. Peygamber'in İslam dinini insanlara tebliğle görevli ol-duğu yavaş yavaş toplumda duyulmuş ve Mekke'de insanlar-dan Müslüman olanların sayısı her geçen gün artmaya başla-mıştır. *“Sen, sana buyurulanı açıkça duyur, müşriklere aldırış etme!”* (Hicr, 15/94) ve *“Yakın akrabaları da uyar. Sana uyan müminlere kol kanat ger. Şayet sana karşı gelirlerse de ki, ben sizin yaptıklarınızdan sorumlu değilim.”* (Şuarâ, 26/214-216) ayetleri geldikten sonra bu davetin açıktan yapılmasının is-tendiği anlaşılmıştır. Hız. Peygamber insanları Safa Tepesi'ne toplayarak onların putlardan yüz çevirerek Allah'a iman et-melerini istemiş ve İslam dinini tebliğ etmiştir.

Mekke'nin ileri gelenleri, Hız. Muhammed'in bu hareketini kendilerine açıktan bir savaş ilanı olarak kabul etmiş, kendi

konumlarını ve otoritelerini tehdit olarak algılamış, karşı bazı tedbirler alma arayışına girmiş, toplumdaki sahipsiz, zayıf ve fakirlere yönelik baskı ve şiddeti artırmışlardır. Fakat onların zulümleri Müslümanların imanının daha da artmasına sebep olmuştur.

Müşrikler Müslümanlara uyguladıkları işkence ve baskıların etkisini görememeleri üzerine, Peygamber'imizi (sav) amcası Ebu Talip'e şikâyet mecbur kalmışlardır. Ona Hz. Muhammed'in başlattığı bu hareketi durdurması karşılığında kendisine makam, kadın, para gibi o dönemin geçerli olan değerlerinden verebileceklerini söylemişlerdir. Ebu Talip müşriklerin tekliflerini Hz. Peygamber'e getirdiğinde o amcasına: *"Amca! Allah'a yemin ederim ki, bu işi terk etmem için güneşi sağ elime, ayı sol elime koysalar, Allah bu dini üstün getirinceye veya ben ölünceye kadar bu davamdan vazgeçmeyeceğim."* demiştir. Onun bu samimi duruşu karşısında amcası *"Ey kardeşimin oğlu! Git istediğini söyle. Allah'a ant olsun ki seni asla onlara teslim etmem."* sözleriyle ona verdiği desteği sürdürmüştür (İbn Hişâm, Sîret, II, 101).

Bundan sonra Kureys'in ileri gelenleri yeni bir yöntem geliştirerek, herkesi kendi yakınlarından Müslüman olanlara eziyet ederek Müslüman olmaktan vazgeçirmeye çağırdılar. Böylece Müslümanlara karşı zulüm ve işkenceyi bütün şiddetiyle uygulamaya başladılar. Başta Hz. Muhammed olmak üzere bütün Müslümanlar görüldükleri yerde hakarete ve zulme uğradılar. Özellikle zayıf ve kimsesizlere, kölelere akıl almaz işkenceler yaptılar.

Bir gün Hz. Peygamber Kâbe'de ibadet ederken Ebu Cehil ona çok hakaret etmişti. Bu durumu yakından gören Mekkeli bir kadın onun hakaretini Hz. Peygamber'in amcası Hamza'ya bildirmiş, bu duruma çok kızan Hamza, Kâbe yakınlarında diğer müşrikler arasında oturan Ebu Cehil'i dövmüş ve orada Müslüman olduğunu ilan ederek yeğenine sahip çıkmıştı.

Müşriklerin ileri gelenlerinden Umeyye b. Halef öğle vakti kızgın güneş altında Hz. Bilal'i Mekke Vadisi'ne götürür, sırtüstü yatırdıktan sonra üzerine büyük bir kaya parçası konmasını emrederdi. Böylece ona Allah'ı inkâr edip Lat ve Uzza putlarına tapmasını söylerdi. Buna rağmen Hz. Bilal Allah'tan başkasına tapmayı reddeder, Allah'ın varlığını ve birliğini ıkrar ederdi. Hz. Ammar'ın babası Yasir ve annesi Sümeyye bu kızgın kum zulmüne maruz kalan ve sonradan büyük acılarla şehit edilen sahabelerden olmuştı.

Bütün bu olup bitenlere rağmen Mekke müşrikleri Kur'an-ı Kerim'e karşı kayıtsız kalmadılar. Bunun belli başlı gerekçeleri vardı. Bunlardan birincisi, rekabetlerinde ve ona karşı saldırılarında kendilerini takviye edecek zayıf noktaları yakalamak, ikincisi onları derinden etkileyen Kur'an-ı Kerim'in çekiciliğini ortadan kaldırmak. Bu iki gerekçe ile onlar vahyi yakından takip etmiş, inen Kur'an-ı Kerim ayetlerini dinlemeye özen göstermiştir. Mekkeli müşrikler İslam'a inanmalarına ve Müslümanlara büyük işkenceler uygulamalarına karşılık Kur'an'ın çekiciliği karşısında büyük bir şaşkınlığa uğramıştır.

Mekke'nin ileri gelenleri Müslümanların açıktan Kur'an okumalarını engellemek için her yola başvurmıştır. Bir keresinde Hz. Abdullah b. Mesud, Kâbe'de toplu hâlde bulunan müşriklere açıktan Kur'an okuduğu için çok kötü bir şekilde dövülmüş, Hz. Ebu Bekir, evinde Kur'an okuduğu zaman onu dinlemeye gelenler olduğu gerekçesiyle, buna engel olma adını uyarılmıştır.

Bütün bunlara rağmen müşriklerin ileri gelenleri kendilerini Kur'an dinlemekten alıkoyamamıştır. Nitekim rivayetlere göre Ebu Süfyan, Ebu Cehil, Ahnes Sakafi gibi Mekke'nin ileri gelenleri birbirlerinden habersiz olarak gece Hz. Peygamber'in evinin dibine gelerek Kur'an dinlemişler, sonra da orada veya oradan dönerken yolda karşılaştıkları zaman,

yaptıkları bu eylemin başkaları tarafından duyulmasını istememişler, bir daha gelmemek için karar almışlardır. Ertesi gece ötekiler gelmeyecek diye düşünenler tekrar Hz. Peygamber'in evine gelip Kur'an-ı Kerim dinlemiştir. Bu olay birkaç gece böyle tekrar edince, adı geçen kişiler başkalarının bunu duyacağı ve Mekke'deki otoritelerinin sarsılacağı endişesiyle, kendi aralarında bir daha gece gelip Hz. Peygamber'den Kur'an dinlememeye yemin etmişlerdir.

Mekke'nin ileri gelenleri Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara baskı, hakaret ve işkencenin ölçüsünü kaçırmış, bu durum artık katlanılamaz hâle gelmiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber, *"Habeşistan'da, ülkesinde hiç kimseye zulmedilmeyen bir kral vardır. Allah sizin için bu durumdan bir çıkış ve kurtuluş yolu gösterinceye kadar orada kalın."* (Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübrâ, IX, 17; İbn İshâk, Sîret, I, 247) buyurarak Müslümanların mal ve can emniyeti bakımından en uygun yer olarak kabul edilen Habeşistan'a hicretine izin vermiştir. Aralarında Hz. Peygamber'in kızı Hz. Rukiye ve damadı Hz. Osman'ın da aralarında olduğu on iki kişi ilk kafilâ Habeşistan'a gitmiştir. İkinci kafilâde gidenlerle birlikte Habeşistan'a hicret edenlerin toplam sayısı seksen üç olmuştur.

Müşrikler, Müslümanları takip altına alıp oradan geri getirmek için Habeşistan'a Amr b. As ile Abdullah b. Ebu Rebia'yı elçi göndermiştir. Habeş Kralı Necaşi, kendisine sığınan Müslümanlarla onları almaya gelen iki kişiyi dinlemiş ve Cafer b. Ebu Talib'in sorulan sorulara cevap niteliğinde okuduğu Kur'an'ı Kerim'i dinledikten sonra ağlayarak şu tarihî cevabı vermiştir: *"Bu işittiğim Kur'an'la İsa'nın getirdiği şey aynı yerden geliyor. Haydi çekilin. Allah'a yemin ederim ki onları size teslim etmeyeceğim, onlara dokunulmayacaktır."* demiştir. Necaşi müşriklerin tam aksine Müslümanlara sahip çıkmış, onlara izzet ve ikramda bulunmuş, Mekkelilerin adamlarını hediyelerini kabul etmeden geri göndermiştir.

Hız. Hamza ve Hız. Ömer'in Müslüman Olması

İlk dönem İslam tarihinin en önemli olaylarından birisi Hız. Hamza ile Hız. Ömer'in Müslüman olmalarıdır. Bunların her ikisi de Mekke eşrafından ve sözleri dinlenir kahramanlarındandı. Onların koruduğu insanlara başkası dokunamazdı. Farklı tarihlerde de olsa Hız. Hamza ve Hız. Ömer'in Müslüman olmaları Hız. Peygamber'in elini çok güçlendirmişti.

Hız. Hamza, Hız. Peygamber'in hem amcası hem de Süveybe Hatun tarafından emzirildikleri için sütkardeşidir. Hız. Hamza Mekke çevresinde yiğitliği ile tanınan bir kimsedir. Özellikle Ebu Cehil onun Müslüman olmasından sonra Hız. Peygamber'le ilişkilerini yeniden değerlendirmek zorunda kalmıştır.

Hamza henüz Müslüman olmadığı halde, Mekkeli bir kadının Ebu Cehil'in Hız. Peygamber'e ağır hakaret ettiğini haber vermesi üzerine Kâbe'ye giderek onu diğer müşrikler arasında iken dövmüş ve itibarını sarsmıştır. Buna rağmen Ebu Cehil, Hız. Hamza'nın Müslüman olabileceği ve Hız. Muhammed'i verdiği mücadelede güçlendireceği endişesiyle hiç sesini çıkarmamış, hatta kendisini uyaranlara ilgi göstermemiştir.

Hız. Ömer, çok sert ve katı görünüşlü olduğu için Müslümanların en çok korktuğu insanlardan biriydi. Halk arasında herkes Müslüman olur, Ömer yine de olmaz denilirdi. Ancak Peygamber'imiz (sav) Mekkeliler arasındaki güç ve saygınlığından dolayı Ebü'l-Hakem b. Hişam (Ebu Cehil) veya Ömer b. Hattab'ın İslam'ı kabul ederek kendilerinin güçlenmesini istiyordu.

Ömer, Hız. Peygamber'in arkadaşlarıyla toplantı yaptığını duyunca onu öldürmek kastıyla kılıcını kuşanmış hâlde evinden çıkar. Yolda birisiyle karşılaşır. Ömer'in durumundan kuşkulanan kişi nereye gittiğini sorar. O da "Muhammed'i öldürmeye." diye cevap verir. Bunun üzerine o adam "Sen önce kendi aileni yola getirsen daha iyi olmaz mı?" diye sorar. Ömer onların kim olduğunu sorunca eniştesi ve amcasının oğlu Hız.

Said b. Zeyd ve kız kardeşi Hz. Fatıma'nın Müslüman olduklarını haber verir. Bunun üzerine Ömer yolunu değiştirerek onların yanına gider. O sırada ilk Müslümanlardan Habbab b. Eret onlara Taha suresini öğretiyordu. Ömer aniden içeri girerek onların neler mırıldandığını öğrenmek ister. Onların böyle bir şey olmadığını söylemesine rağmen Müslüman olduklarını duyduğunu belirterek önce eniştesini sonra da onu korumaya çalışan kız kardeşi Fatıma'yı döver. Bunun üzerine her ikisi Müslüman olduklarını ve Ömer'in kendilerine yapacakları aşırılıktan korkmadıklarını ifade ederler.

Karşılaştığı samimi tutum karşısında yaptıklarından pişmanlık duyan Ömer, onların ne okuduklarını sorar ve alıp kendisi de okumak ister. Fakat onlar Ömer'in putlara taptığı için temiz olmadığını ve temizlenmeden Kur'an-ı Kerim ayetlerini okuyamayacağını anlatırlar. Bunun üzerine Ömer yıkanır ve kardeşiyle eniştesinin okudukları kâğıdı alıp okuduktan sonra Hz. Peygamber'in yanına gitmeyi arzu eder. Ömer'in şiddetinden korkup saklanan Habbab b. Eret onun sakinleştiğini görünce saklandığı yerden çıkarak yanına gelir ve onu Peygamber'imizin (sav) yanına götürür. Ömer'in gelmesi Hz. Peygamber'in yanındakileri telaşlandırmakla beraber daha önce Müslüman olan Hz. Hamza, içeriye alınmasına izin verilmesini kötü bir niyetle gelmesi durumunda onu öldüreceğini söyler. Peygamber'imiz (sav) Ömer'in gelmesine izin verir. Ömer Hz. Peygamber'in yanına gelerek şehadet getirir ve Hz. Hamza'nın Müslüman oluşundan üç gün sonra Müslüman olur.

Hız. Ömer, Müslümanların Habeşistan'a hicret etmesinden sonra Hız. Muhammed'in peygamberliğinin altıncı yılında Müslüman olmuştur. Onunla ilgili olarak; *"Ömer'in Müslüman oluşu bir fetihtir, onun Medine'ye göç edişi bir zaferdir ve onun halifeliği (Allah'ın) bir rahmeti idi."* denilmiştir. Müslümanlar Hız. Ömer'in Müslüman olmasından sonra Kâbe'de rahat namaz kılabilmiştir.

Ebû Talib ve Hz. Hatice'nin Vefatı

Mekkeli müşrikler, kendi çevrelerinden Müslüman olanlara engel olamayınca yeni birtakım çareler aradılar, tedbir aldılar. Peygamber'imiz (sav) ve yakın çevresini toplumdan dışlayarak onlardan kız almamaya ve onlara kız vermemeye başladılar, her türlü alışverişi kestiler ve bunu da yazılı bir belge hâline getirip Kâbe'nin duvarına astılar. Bu yasakları sadece Hz. Peygamber'in Müslüman olmayan amcası Ebu Lehep'e uygulamadılar. Peygamber'imizin (sav) yakın akrabaları Haşim oğulları ve Muttalip oğulları yaklaşık üç yıl yoklukla, kıtlıkla ve açlıkla savaştılar.

Bütün bu sıkıntılı süreç devam ederken Peygamber'imizin (sav) peygamberliğinin onuncu yılında kendisine en büyük desteği veren amcası Ebu Talib ve muhterem eşi Hz. Hatice validemiz vefat etti. Hz. Peygamber bu ölüm olayları ile çok sarsıldı ve bu yıla, onların üzüntüsünün anısına *"senetü'l-hüzün"* (üzüntü yılı) adı verildi. Bundan sonra Mekkeli müşriklerin Hz. Peygamber ve ashabına olan baskı ve şiddet uygulamaları daha da ağırlaşarak arttı.

Hz. Muhammed'in İsra ve Miraç Mucizesi

Hz. Peygamber'in yaşadığı acılara bir teselli olarak Cenâb-ı Allah ona *"miraç"* mucizesini ihsan buyurdu. Bu mucizeye *"İsra"* da denilmektedir. Miraç yükseğe çıkmak, yücelmek anlamlarına gelmektedir. İsra ise geceleyin yürümek, gece yolculuğu olarak tarif edilmektedir.

İsra olayı Kur'an-ı Kerim'de: *"Bir gece, kendisine bazı ayetlerimizi gösterelim diye kulunu Mescid-i Haram'dan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksa'ya götüren Allah eksikliklerden münezzehtir. O, gerçekten her şeyi işitmekte ve görmektedir."* (İsrâ, 17/1) ayetiyle haber verilmektedir. Hz. Peygamber bu yolculuğuna gecenin bir kısmında, ruh ve bedeniyle çıkmış, bu gece kendisine pek çok manevi nimetler sunulmuş, müj-

deler verilmiş, hiçbir varlığa nasip olmayan lütuflarda bulunulmuştur. *“Ant olsun ki onu (meleği) iniş esnasında en son-daki sidre ağacının yanında bir daha gördü. Ki onun yanında huzur içinde kalınacak cennet vardır. O an sidreyi bürüyen bürümüstü. Göz ne kaydı ne hedefinden şaştı. Hiç kuşkusuz o, Rabbinin ayetlerinden en büyüğünü görmüştü.”* (Necm, 53/13-18) ayetleri, bazı İslam âlimleri tarafından Hz. Peygamber’in miraç mucizesine işaret olarak kabul edilmiştir.

Miraç, bizim insani akıl ve algımızın ötesinde ve üzerinde bir olaydır. Bunda zaman ve mekân kaydı ortadan kalkmış, yer ile gök birleşmiştir. Miraçta maddi kanunlar, unsurlar ve kuralların üstünde Allah’ın mutlak iradesi söz konusu olmuştur. Hz. Peygamber önce bu yolculuğa manevi olarak hazırlanmış, *“Burak”* (Arapça şimşek kelimesinden türemiş) denilen mahiyetini bilmediğimiz manevi bir araca bindirilmiş ve Mescid-i Aksa’ya getirilmiştir. Buradan da gökyüzündeki manevi katmanları geçerek Allah’ın katına yüceltilmiştir. Peygamber’imiz (sav) burada aklın kavrayamayacağı sadece kendisine mahsus pek çok manevi nimetlerle karşılaşmış ve yaşamıştır.

Miraç anında Hz. Peygamber’e Allah tarafından üç hediye verilmiştir:

1. Beş vakit namaz; hadisi şerifte müminin miracı olarak tarif edilir.
2. Bakara suresinin son iki ayeti (285. ve 286. ayetler) halk arasında *“amenerrasülü”* olarak bilinir:

“Peygamber, Rabbi tarafından kendisine indirilene iman etti, müminler de (iman ettiler). Her biri Allah’a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine iman ettiler. ‘Allah’ın peygamberlerinden hiçbirisi arasında ayırım yapmayız. İştittik, itaat ettik. Ey Rabbimiz, affına sığındık! Dönüş sanadır’ dediler.

Allah her şahsı, ancak gücünün yettiği ölçüde mükellef kılar. Herkesin kazandığı (hayır) kendine, yapacağı (şer) de kendine-

dir. Ey Rabbimiz! Unutursak veya hataya düşersek bizi sorumlu tutma. Ey Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır bir yük yükleme. Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği işler de yükleme. Bizi affet! Bizi bağışla! Bize acı! Sen bizim Mevla'mızısın. Kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et!"

3. Hz. Peygamber'in ümmetinden Allah'a şirk koşmayanların günahlarının bağışlanacağı ve cennete gireceği müjdesi verilir.

Mekke'de yaşayanlar miraç olayındaki yüksek hakikati anlayacak kapasite ve düzeyde olmadıkları için bu durum kendilerine anlatıldığında inanmadılar. Hatta alay etmeye başladılar. Oysa mucize peygamberlik işareti olup sıradan insanların yapamadığı, aklın üzerinde ve olağanüstü bir karaktere sahiptir. Zaten öyle olmasa mucize olmazdı.

Mekkeli müşrikler miraç olayını Hz. Ebu Bekir'e anlattıklarında *"Eğer bunu o söylüyorsa doğrudur. Ben onu bundan daha mühim konularda bile tasdik ediyorum. Zira o sabah akşam Allah'tan kendisine vahiy geldiğini haber veriyor ben de inanıyorum. Bunu da tasdik ederim."* demiş ve kalkıp doğru Mesicid-i Haram'a gitmiştir. Orada Hz. Peygamber'i dinledikten sonra onu tasdik etmiştir. Bundan dolayı Hz. Ebu Bekir'e, kuşkusuz doğrulayan anlamında, *"Sıddîk"* unvanı verilmiştir.

Hz. Musa Tur Dağı'na çıktığında kendisine *"on emir"* verilmiştir. Miraç mucizesini bununla karşılaştıranlar; Hz. Peygamber'in bildiğimiz âlemin dışına çıkarılarak ona, İsra suresinin 23-38. ayetlerinde belirtilen bazı emir ve yasakları, ahlak ve fazilet kurallarını içeren on iki hüküm verildiğini belirtirler. Bu hükümler şunlardır:

1. Allah'a hiçbir surette şirk koşmamak (İslam tevhit dini-dir. Sadece bir ve tek olan Allah'a ibadet ve kulluk edilir.)
2. Ebeveyne itaat ve hürmet etmek (Yaşlandıklarında onlara bakmak, onları üzmemek. Bizim çocukluğumuzda

onların bize gösterdiği sevgi, şefkat ve merhametin yaşlandıklarında onlara gösterilmesi istenir.)

3. Hısım ve akrabaya, fakir ve yoksullara, yolculara, gurbette kalmış kimselere haklarını vermek, maddi yarıdında bulunmak
4. İsrâf etmemek (Malını gereksiz harcamalardan kaçınmak. İsrâf haram olduğu gibi, cimrilik yaparak başkalarına hiçbir şey vermemek de haramdır.)
5. Çocukları herhangi bir gerekçe ile öldürmemek (Çocukları yetiştirip büyütmek anne ve babanın asli görevlerindendir.)
6. Zinaya yaklaşmamak (Zina toplumun en temel kurumu olan aileyi doğrudan tehdit eder.)
7. Haksız yere kimseyi öldürmemek
8. Toplumun emaneti olan yetimlere iyi bakmak, onların haklarını yememek, anne ve baba eksikliğinin acısını hissettirmemek
9. Verilen sözü yerine getirmek, vefasızlık etmemek
10. Ölçü ve tartıda doğru olmak
11. Gerçekliği bilinmeyen bir şeyin arkasına körü körüne gitmemek
12. Yeryüzünde gurur ve kibirle gezmek

Hız. Muhammed'in Medine'ye Hicreti

Hız. Peygamber Mekkelilerin zulüm ve baskılarının artmasından sonra yanına evlatlığı Zeyd'i alarak Taif şehrine gitti. Onları İslam'a davet etti. Taifliler Hız. Peygamber'in kendilerini İslam'a davetinden çok rahatsız oldular. Taifliler Mekkelilerin benzeri bir şekilde onu alaya aldılar ve şiddet uyguladılar. Ta-

if'te dinlenmesine bile izin vermediler, şehrin ayak takımını kıskırtarak onu Taif'ten uzaklaştırdılar.

Bu olay karşısında çok üzülen Hz. Peygamber, Cebrail, Allah'ın onun duasını işittiğini, zalimler hakkında ne dilerse yapması için dağlar meleğini kendisiyle birlikte gönderdiğini söyledi. Fakat Allah Resûlü onların soyundan hidayete eren kişiler olması için dua etti (Buhârî, Bed'ü'l-halk, 7) ve üzüntülü bir şekilde Mekke'ye geri döndü.

Peygamber'imiz (sav) Allah'ın dinini insanlara tebliğ için her çareye başvuruyor, her yolu denemekten çekinmiyor, her insana ulaşmaya çalışıyordu. Mekkelilerin acımasız tavırları, Taiflilerin onlardan geri kalmayan olumsuz tutumları Hz. Peygamber'i huzur içinde yaşamak ve İslam'ı insanlığa tebliğ etmek için yeni arayışlara yönlendiriyordu. İşte bu noktada yakından tanıdığı ve Mekke ile çeşitli temasları olan Yesrib'e de ulaşmanın yollarını arıyordu.

Bir hac mevsiminde Peygamber'imiz (sav) Medine'den gelen altı kişi ile buluştu. Onlara İslam'ı anlattı ve bu dine davet etti. Onlar da bu daveti kabul ettiler. Sonra Medine'ye döndüler, orada İslam'ın temellerini attılar ve ilk temsilcileri oldular.

Hz. Muhammed'in peygamberliğinin 12. yılında Medine'de Müslüman olanlardan 12 kişi, Mekke yakınlarındaki Akabe denilen yerde Hz. Peygamber'le gizli bir görüşme yaptı. Müslüman olarak *"Allah'a şirk koşturmak, hırsızlık yapmamak, zina yapmamak, çocukları öldürmemek, böhlan ve iftirada bulunmamak, doğru bir işte Peygamber'e karşı gelmemek"* üzere Hz. Muhammed'e biat ettiler.

Hz. Peygamber en sıkıntılı günlerinde bile insanların Müslüman olması uğruna yukarıda sıraladığımız İslam'ın temel değerlerinden asla taviz vermedi, Allah'tan aldığı görevleri insanlara eksiksiz tebliğ etti. Bunun üzerine Medine'den gelen heyet kendilerine dinî meseleleri ve Kur'an'ı öğretecek birini istedi. Hz. Peygamber onlara İslam'ı öğretmek üzere ilk Müs-

lûmanlardan ve genç sahabelerden Mus'ab b. Umeyr'i (r.a.) gönderdi.

Mus'ab (r.a.) Mekke'nin ileri gelen ve zengin ailelerinden birinin tek oğlu idi. Herkes ile hoş geçinen çok nazik birisiydi. Gayet temiz ve şık giyinirdi. Müslüman olduktan sonra çok mütevazı bir hayat sürmeye başladı. Bedir Savaşı'nda Müslümanların bayraktarı olan Mus'ab (r.a.), Uhud Savaşı'nda şehit oldu.

Medine'de İslam, Mus'ab b. Umeyr (r.a.) ile hızlı bir şekilde yayıldı. Evs kabilesinin reisi Sa'd b. Muaz dâhil, Evs ve Hazrec kabilesinden hemen hemen her aileden insanlar Müslüman olmaya başladılar. Bu durumdan çok mutlu olan Mus'ab (r.a.), Peygamber'imize (sav) haber göndererek gelişmeleri bildirdi ve Medine'den Müslüman olan büyük bir kitlenin Mekke'ye gelerek kendisiyle görüşmek istediklerini haber verdi.

Hz. Peygamber'in peygamberliğinin 13. yılında 2'si kadın 75 kişilik bir kabile, yanlarında Mus'ab b. Umeyr (r.a.) ile birlikte Medine'den Mekke'ye geldi. Hz. Peygamber onları karşıladı ve onlarla çok samimi görüşmeler yaptı. Bu görüşmelerde; Medine'de yaşayanların İslam'a daveti, İslam'ın temel esaslarının onlara anlatılması gibi konulara ilave olarak, Müslümanlar arasındaki kardeşlik duygularının sağlamlaştırılması, İslam'a ve Müslümanlara yönelik her türlü saldırının önlenmesi gibi geleceğe dönük bazı konular da değerlendirildi. Hac mevsiminde Medineli heyetin ileri gelenleri ile bireysel görüşmeler de yapıldı ve sonunda Akabe denilen yerde gizli bir toplantı kararı alındı.

Belirlenen gün ve saatte gizlice herkes Akabe'ye geldi. Bu toplantıya Hz. Peygamber henüz Müslüman olmayan amcası Abbas ile birlikte katıldı. Abbas toplantıda yaptığı konuşmada Hz. Peygamber'in Medine'ye gitmek istediğini, ancak orada korunması ile ilgili bazı kaygıları bulunduğunu ifade ederek: *"Ey Hazrecliler! Muhammed'in aramızdaki konumu bildiğiniz*

gibidir. Biz onu düşmanlarından koruduk. Kendisi burada ailemiz katında izzet ve ikram içindedir. Fakat sizinle bir antlaşma yapmak, size katılmak istiyor. Ona verdiğiniz sözü tutmak, kendisine muhalefet edenlere karşı gelmek konusunda samimi iseniz buna bir diyecek yoktur. Fakat onu ele verecek, yanınıza geldikten sonra yalnız başına bırakacaksanız, bunu daha şimdiden söyleyiniz ve onu kendi başına bırakınız.” Bunun üzerine Medine’den gelenler “Dediklerinizi dinledik. Ya Resûlallah! Siz söyleyin. Kendiniz adına, Allah adına istediğiniz andı alın, biz hazırız.” dediler.

Hiz. Peygamber bir miktar Kur’an okuduktan sonra, “Kadınlarınızı ve çocuklarınızı nasıl koruyorsanız beni de öyle korumak üzere sizden biat istiyorum.” dedi (İbn Hişâm, Sîret, II, 290-292).

Hiz. Peygamber’in bu sözünden sonra Medineli Müslümanlar ona, bu hususta sözümüzü yerine getirmemiz karşılığında bize ne söz veriyorsun, dediler. Hiz. Peygamber de samimi bir güven duygusuyla “cennet var!” buyurdu. Bunun üzerine “Kazançlı bir alışveriş bu. Biz bundan ne cayarız, ne de caymak isteriz.” (M. Asım Köksal. İslam Tarihi. II, 274) diyerek hepsi biat etti.

Medinelilerin biatından sonra Hiz. Peygamber ashabına Medine’ye hicret etmelerini söyledi ve gruplar hâlinde gidenler oldu. Hiz. Osman ve Hiz. Ömer de hicret edenler arasında idi. Hatta Hiz. Ebu Bekir de hicret etmek için Hiz. Peygamber’den izin istemiş o da: “Acele etme bakalım. Belki Allah sana bir arkadaş verir.” demişti (İbn Hişâm, Sîret, III, 10). Hemen hemen sahabeden Hiz. Ebu Bekir ve Hiz. Ali dışında herkes hicret etmişti.

Bunları duyan Mekkeli müşrikler çok rahatsız oldular. “Dârün-nedve” denilen yerde toplandılar. Bu işin büyüyerek yayılmasından ve kendi ticaret yolları üzerinde bulunan Medine’de Müslümanların güçlenmelerinden korktular. Peygamber’imi-

zi (sav) Medine'deki Müslümanların başına geçirmemek için onu Mekke'de tutmak istediler. Medinelilerin onu kurtarmak isteyebileceğini ve bunun da çok kötü sonuçlar doğuracağını düşünerek Hz. Muhammed'i öldürmek için karar aldılar. Öldürme işleminin nasıl olacağı yönünde tartıştılar ve sonunda, kan bedeli ve kısas uygulanmaması için bütün kabilelerden silahlandırılmış adamların hepsinin birden bir vuruşta onu öldürmesini istediler.

Müşriklerin aldığı bu acımasız karar, Allah tarafından vahiy yoluyla Hz. Peygamber'e bildirildi ve kendisinin de Medine'ye hicretine izin verildi.

Hız. Muhammed hicretten iki gün önce Hız. Ebu Bekir'i evinde ziyaret ederek kendisine hicret izni verildiğini ve birlikte gideceklerini söyleyerek hazırlık yapmasını istedi.

Hız. Peygamber, hicret gecesini kendisindeki emanetlerin sahibine verilmesi için Hız. Ali'yi kendi yatağına yatırdı. Yâsîn suresinin ilk ayetlerini okuyarak müşriklerin arasından geçip yol arkadaşı Hız. Ebu Bekir'in evine gitti ve geceleyin birlikte Mekke'yi terk ettiler. Müşrikler onun evinden ve Mekke'den ayrılışını fark etmediler.

Hız. Peygamber ve arkadaşı Hız. Ebu Bekir, Medine'ye gidişin tersi yönde Yemen tarafına gider gibi Mekke'den ayrıldı ve bir süre Sevr Mağarası'nda konakladılar. Hız. Ebu Bekir'in oğlu Abdullah Mekke'de olup bitenleri gizlice onlara haber verirken, kölesi koyun sürülerini o tarafa götürerek onlara süt ikram etti. Onlar Sevr Mağarası'nda üç gün kaldılar. Müşriklerin vereceği yüz deve ödülü almak isteyenler onu yakalamak için çok uğraştılar, aramadık yer sormadık kimse bırakmadılar. Bir ara tam mağaraya girmek üzereyken Hız. Ebu Bekir yakalanacakları endişesiyle çok korktu. Hız. Peygamber ona: *"Üzölme Allah bizimle beraberdir."* (Tövbe, 9/40) diyerek onu teselli etti. Bu arada mağaranın girişine örümcek ağını ördü, güvercin yuvasını yaparak yumurtladı. Mağarayı bu vaziyet-

te gören müşrikler kötü emellerini gerçekleştiremeden geri döndüler. Hz. Peygamber ve arkadaşı Hz. Ebu Bekir Mekkelilerin arama işleri biraz azalınca, dördüncü gün Sevr Mağarası'ndan ayrıldılar.

Hz. Peygamber Mekke'den ayrılırken geri dönerek şöyle dedi: *"Ey Mekke! Vallahi benim için yeryüzünde en sevimli yer sensin. Allah katında da yeryüzünün en mukaddes olanı sensin. Eğer senin çocukların beni çıkarmamış olsaydı senin sinenden ayrıl-mazdım."* (M. Asım Köksal, II, 350).

İki kader ve mağara arkadaşı sahil yoluyla Medine'ye yöne-lerek çöllerde yollarına devam ettiler. Bu arada Hz. Peygam-ber'in üzüntüsünü gidermek için Allah yolda bir vahiy ile şöy-le buyurdu: *"Sana Kur'an'ın tebliğini ve onunla amel etmeyi farz kılan Allah, muhakkak ki seni Mekke'ye geri döndürecek-tir."* (Kasas, 28/85).

Medine'nin asıl ismi *"Yesrib"*dir. Hz. Peygamber oraya hicret ettikten sonra *"Medinetü'n-Nebi"* adını almış ve o tarihten sonra Medine olarak anılmıştır. Hz. Peygamber'in akrabaları dolayısıyla kısmen tanıdığı Medine'de Araplar ve Yahudiler birlikte yaşamıştır.

c- Hz. Muhammed'in Medine Hayatı

Medineliler, müşriklerin Hz. Peygamber'e bir kötülük yapacağını düşünerek onu Kuba yakınlarında heyecanla beklemeye başladılar.

Miladi 20 Eylül 622 Pazartesi günü Hz. Peygamber Kuba'ya ulaştı. Onun geldiği an Medineliler için gerçek bir bayram oldu. Mekke'den gelen mümtaz misafirlerini tekbirlerle karşıladılar. Hz. Peygamber'den üç gün sonra Mekke'den ayrılan ve hicret yolculuğunu yalnız tamamlayan Hz. Ali de burada onlara kavuştu. Hz. Peygamber Kuba'da bizzat kendisi de çalışarak bir mescit yaptı ve yolda Beni Salim yurdunda ilk cuma namazını kıldırdıktan sonra oradan ayrıldı.

Medine'ye girdiğinde herkes yolun iki tarafına dizilmiş büyük bir sevgi gösterisi ile Hz. Peygamber'i selamlıyordu. Medineliler çok samimi duygularla onu kendi evlerinde misafir etmek istiyorlardı. O, bu konuda hiç kimseyi ayırmadı ve devesini serbest bıraktı. Deve Beni Neccar kabilesinden iki yetime ait olan bir arsaya çöktü ve sonra kalktı. Deve ikinci defa Halid b. Zeyd Ebu Eyyüb el-Ensari'nin evinin önünde durdu ve Hz. Peygamber, devesinden inerek onun misafiri oldu.

Hz. Peygamber Ebu Eyyüb el- Ensari'nin evinde yedi ay kaldı. Bu süre içerisinde devenin ilk çöktüğü yer Hz. Peygamber tarafından sahiplerinden satın alınarak buraya Mescid-i Nebevi ve Hane-i Saadet yapıldı ve Hz. Peygamber yapım işleriyle doğrudan meşgul oldu. Hicretin ilk senesinde Hz. Aişe ile de evlendi.

Hız. Peygamber ve Hız. Ebu Bekir daha sonra ailelerini de Medine'ye getirttiler. Medineliler Akabe biatinde verdikleri söz e sadık kalarak hicret eden bütün Müslümanları bağırına bastı ve misafir ettiler. Bundan dolayı onlara “*Ensar*”, dinleri uğru-na vatanlarını terk edenlere de “*Muhacir*” denildi.

Hız. Peygamber Medine'de önce Muhacirlerle Ensar arasındaki ilişkileri sağlamlaştırmak istemiş ve onları birbirleriyle kaynaştırmak için kardeş yapmıştır. Bu sayede Muhacirlerin iskân ve iâşe işleri bir çözüme kavuşmuş oldu. Medineliler sadece misafirlerini bağırına basmakla kalmamış, aynı zamanda İslam'a da yürekten sahip çıkmıştır. Medine'de özgürlüğe kavuşmanın bir sembolü olarak ezan açıktan okunmaya başlanmıştır.

Hicret esnasında Medine'de Müslüman Arapların dışında Müslüman olmayan Araplar ve üç tane Yahudi kabilesi yaşıyordu. Ayrıca Hayber'de de Yahudiler bulunuyordu. İlerleyen sürede birlikte barış içinde yaşanması için Hız. Peygamber, Müslüman-Müslüman olmayanların, Arap-Arap olmayanların haklarını koruyan “*Medine Vesîkası*” nı hazırladı ve taraflara imzalattı. Böylece Medine'yi dış tehdit ve tehlikelere karşı emniyete almış, bir bakıma Müslüman olmayanların da desteğini sağlamış oldu.

Hicretin dördüncü yılına kadar Ensar Muhacirleri, herhangi bir sıkılmışlık belirtisi göstermeden misafir etti. Medine'deki Yahudi kabilelerinden Beni Nadir sürgün edilince Hız. Peygamber onların arazilerini Ensar'ın bilgisi ve rızası dâhilinde, fakirlikleri dolayısıyla Muhacirlere dağıtmak istedi. Ensar ile Muhacirler arasındaki kardeşlik duygusu o kadar ileri bir aşamaya ulaşmıştı ki, Ensar, Yahudi arazilerini Muhacirlere verilmesini uygun bulurken önceden onlara verdikleri kendi arazilerini de geri almaya gönlü razı olmadı.

Müslümanlar, Medine'de namazlarını peygamberler makamı olarak bilinen Kudüs'e yani Beytül-Makdis'e (Mescid-i Aksa)

doğru kılıyorlardı. Yahudiler bunu dedikodu vesilesi yapmaktan geri durmuyor, Hz. Peygamber de Hz. Âdem tarafından yapılan, Hz. İbrahim'in emaneti olarak bilinen ve Araplarca kutsal kabul edilen Kâbe'nin kible olmasını arzu ediyordu. Özellikle Muhacirler başta olmak üzere bütün Müslümanlar da Kâbe'nin kible olmasını istiyorlardı.

Hicretin ikinci senesinde, Hz. Peygamber'in Medine'de ikametinin 17. ayında kıblenin Mescid-i Aksa'dan Mescid-i Haram'a çevrildiğini beyan eden ayet nazil oldu: *"Biz senin yüzünün, vahiy gözetleyerek sık sık gökyüzüne döndüğünü görüyoruz. Seni hoşnut olacağın bir kibleye muhakkak çevireceğiz. Haydi! Yüzünü Mescid-i Haram'a doğru çevir ve siz de ey müminler nerede olursanız olun, yüzlerinizi o tarafa doğru çevirin."* (Bakara, 2/144).

Müslümanlar, Mekke'dekinden farklı olarak Medine'de de pek çok zorluklarla karşılaştılar, fakat onlar bunların tamamına katlandılar. Kendilerini, inançlarını korumak, din ve vicdan özgürlüğüne sahip olmak onların da hakkı idi. Müslümanlara bu imkânı vermek istemeyen Mekke müşrikleri, Medine'deki dostları ve aynı zamanda sonradan münafıkların reisi olarak tanınan Abdullah b. Übeyy b. Selül'e şöyle bir mektup yazdı: *"Siz bizimkileri barındırdınız. Ant olsun ki, ya siz onu (Muhammed'i) öldürür veya yurdunuzdan çıkarırsınız yahut biz hepimiz size karşı yürür, sizin bütün cenk erlerinizi öldürür ve karılarınızın namusuna geçeriz"* (Ebu Davud, Sünen, Haraç, 22) dediler.

Hz. Muhammed insanlığa yeni ve doğru bir din getirmişti. Tarihin gidişatını değiştirerek insanlığı içinde bulunduğu çukur ve bataklıktan kurtararak yeni bir medeniyetin temellerini atıyordu. Mekke müşrikleri buna engel olmak istediler. Onlar Hz. Muhammed'i kendi öz vatanından çıkardıkları gibi Medine'de de rahat bırakmadılar.

Âlemlere ve insanlığa rahmet olarak gönderilen Hz. Peygamber insanların dünya ve ahiret mutluluğu için yerine getirmek

durumunda olduğu bu kutlu görevin ifasında pek çok zorluk ve engellerle karşılaştı. O, herkesin gönlünü kazanmak, herkesin kardeş olduğunu hatırlatmak ve ebedi âlem olan ahireti kazanmalarını temin için uğraşırken, İslam dininin güzelliklerinden nasibini alamayan akrabaları ve komşuları onun yaşamasına bile izin vermedi. Onun doğup büyüdüğü, acı tatlı pek çok hatıralarının olduğu vatanında yaşaması çok görüldü ve yüzlerce kilometre uzakta başka bir şehre hicrete mecbur bırakıldı. Bir bakıma yaşamak için, barışı ve mutluluğu temin için savaşmaktan başka çaresi kalmadı.

İslam adı üzerinde barış dini, Hz. Muhammed’de bu dinin ilkelerini bir hayat tarzına dönüştürmekle görevlendirilmiş bir peygamberdi. En zor şartlarda bile insanlığın ebedi kurtuluşu için dua ederken sadece muhatabı olan insanları değil dünyanın sonuna kadar devam edecek olan onların nesillerini, evlatlarını düşündü ve kendisine zulmedenlere bile beddua yerine dua etti. Buna rağmen o, on yıllık Medine döneminde kendisine yaşama hakkını çok görenlerle mücadele etmek ve çok sayıda savaşa katılmak zorunda kaldı.

Bedir Savaşı

Hz. Peygamber’i ellerinden kaçıran Mekkeli müşrikler çok bozuldular. Onu ve getirdiği dini ortadan kaldırmak için her yolu denediler. Bunlardan en etkili olanlarından ilki hicretin ikinci yılında gerçekleşen, Medine’ye 80 mil uzaklıkta bulunan, Mekkelilerin ticaret yolu üzerindeki Bedir’de yapılan savaş idi.

Hz. Peygamber, Mekkeli müşriklerin ansızın bir baskınına uğramak ihtimalini göz önünde bulundurarak geceleri devriye gezdi ve gezdirdi. Ayrıca bazı tedbirleri almaktan da geri kalmadı. Bu cümleden olmak üzere, müşrikleri barışa zorlamak amacıyla Suriye’ye giden ticaret kervan yollarını tıkadı. Medine çevresindeki küçük topluluklarla Mekkelilerin yanında yer almamaları için antlaşmalar yaptı.

Hız. Peygamber Mekkelî müşriklerin hareketlerini gözetlemek üzere Hız. Abdullah b. Cahş komutasında Mekke'ye on iki kişilik bir keşif kolu yolladı. Bunlar Suriye'den dönen iki kişiyi öldürdüler; birkaçını da yakalayıp Medine'ye getirdiler. Hız. Peygamber *"Bunu size kim emretti?"* diyerek kan dökülmesi işine çok üzüldü ve tim komutanı Hız. Abdullah b. Cahş'ı sorguladı.

Müşrikler kan dökülmesi meselesini fırsat bilerek bütün kabileleri Müslümanlar aleyhine ayaklandırdılar. Utbe b. Rebîa komutasında büyük çoğunluğu zırhlı, yüzü atlı, yedi yüzü develi ve gerisi yaya bin kişilik bir orduyla acele yola çıktılar.

Hız. Peygamber ashabıyla görüşüp konuştuktan sonra hicretin ikinci yılında ramazan ayında üç yüz on dört kişilik bir ordu ile Bedir'e doğru hareket etti.

Bedir'e gelen Müslümanlar kumluk bir araziye karargâh kurdular. Ashaptan Hubâb b. Münzir burayı beğenmedi ve Hız. Peygamber'e *"Ya Resûlallah, burası sana Allah'ın emrettiği, dolayısıyla ileri gitmenin veya geri çekilmenin câiz olmadığı bir yer midir? Yoksa şahsi bir görüş neticesi, bir harp tedbiri olarak mı seçildi?"* diye sordu. Peygamber'imiz *"Şahsi bir görüş olarak, bir harp tedbiri olarak seçildi."* deyince Hubâb, Bedir köyünün en sonundaki kuyunun önüne ordugâh kurulmasını teklif etti. Hız. Peygamber ve bütün Müslümanlar bunu münasip buldular (Vâkîdî, Megâzî, I, 53-54).

Peygamber'imiz (sav) *"Ya Rabbi! Bana vadettiğin yardımı bugün lütfet!"* diyerek bütün kalbiyle Allah'a yöneldi ve secdeye kapanarak: *"Ya Rabbi! Bu bir avuç ehl-i tevhid bugün telef olursa yeryüzünde sana ibadet edecek kimse kalmayacak."* diye Allah'a yalvardı (Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân, 8). Bu savaşta baba ile oğul, kardeş ile kardeş karşı karşıya gelerek savaştı.

Mekkelî müşriklerle yapılan savaşta, başta Ebu Cehil olmak üzere Mekke'nin ileri gelenlerinden yetmiş kişi ölmüş, yetmiş

kişi de esir alınmıştır. Müslümanlar ise on dört şehit vermişlerdir. Allah'ın yardımıyla zafer kazanan Müslümanlar 19 gün sonra Medine'ye geri dönmüşlerdir. Bu arada Peygamber'imin (sav) kızı ve Hz. Osman'ın eşi Hz. Rukiyye vefat etmiştir.

Medine'ye döndükten sonra Hz. Peygamber savaş esirlerine iyi muamele edilmesi talimatını verir. Onlara nasıl davranılması gerektiğini ashabı ile istişare ettikten sonra esirlerin kurtuluş ücreti vermek suretiyle kurtulmaları kararlaştırılır. Kurtuluş fidyesi veremeyecek olanlardan okuma yazma bilenler on Müslüman çocuğuna okuma yazma öğretmesi karşılığında serbest bırakılır.

Bedir zaferinden sonra Müslümanların güçlendiğini gören Medineli müşrikler, Hz. Peygamber ile doğrudan ve açıktan mücadele yerine münafıklık yapmaya başlamışlardır. Onlar her fırsatta Müslümanların zarar görmesini istemiş, bu konuda hem yerli komşuları Yahudilerle hem de Mekke'li müşriklerle ilişkilerini sürdürmüşlerdir.

Beni Kaynuka Yahudileri

Medine'de Müslümanların güçlenmesini istemeyenlerden birileri de Yahudilerdi. Bedir Savaşı'ndan sonra iyice tedirgin oldular. Hatta Beni Kaynuka kabilesi daha önce yapılan antlaşmayı bozarak Müslümanlar aleyhine faaliyetlere başladı. Kaynuka Çarşısı'nda Yahudi kuyumcudan bir şeyler almak isteyen bir Müslüman kadının yüzünü açmasını isteyen Yahudiler onunla alay ettiler. Sonra da arkasından haberi olmadan eteğini bir diken ile beline iliştiirdiler. Ayağa kalkan Müslüman kadının edep yerleri açıldı. Kadının feryadına koşan bir Müslüman Yahudilerden birini öldürdü. Olay yerine toplanan Yahudiler de o Müslüman'ı öldürdüler.

Bu olay üzerine Müslümanlar, antlaşmayı bozdukları gerekçeyle Yahudilerden Kaynuka kabilesini kuşattı. Yapılan an-

laşma gereğince 700 Yahudi Medine'den sürgün edildi. Böylece hem kan dökülmemiş hem de Medine'de Yahudiler çok ciddi bir güç kaybına uğramış oldular.

Uhud Savaşı

Bedir'de aldıkları büyük yenilgiden sonra Mekkeli müşriklerin ileri gelenleri, başkanları Ebu Süfyan'a gelerek: *"Muhammed bizim ulularımızı öldürerek bizi mahvetti. Artık intikam almak zamanı geldi. Suriye'den gelen kervanın sermayesini sahiplerine verelim, kalan kârı ile Müslümanlara karşı bir harp açalım."* dediler.

Müşriklerin bu teklifi kabul edildi. Önceki tecrübelerden yararlanarak işi tesadüfe bırakmamak için kervanın kârının yarısı olan 25.000 dinar ile çevreden asker topladılar. Toplam 3.000 kişilik bir ordu hazırladılar. Bu savaşa Ebu Süfyan'ın karısı Hint ile birlikte 15 kadın katıldı.

Peygamber'imizin (sav) henüz Müslüman olmamış olan amcası Abbas, Medine'ye bir adam göndermek suretiyle, Mekkelilerin hazırlıklarından Peygamber'imizi (sav) haberdar etti. Olayı tetkik ettiren Hz. Peygamber hemen bir harp meclisi oluşturdu ve nasıl bir savaş düzeni kurulması gerektiğini istişare etti. İlk fikir şehrin içeriden savunulması yönünde oldu. Fakat Bedir Harbi'ne katılmayan gençlerin başını çektiği bir grup ise meydan savaşı yapılmasını istedi. Sonunda ikinci fikir kabul edildi. Hz. Peygamber şehir dışına çıkmak istemediği hâlde bu karara saygı duydu ve hazırlıklarına başladı. Medine'nin ileri gelenleri Hz. Peygamber'e rağmen böyle bir karar alınmasından duydukları rahatsızlığı oradakilere anlattılar ve yapılan işin yanlış olduğunu ve bu kararlarından vazgeçmeleri gerektiğini söylediler. Bu haberi duyan Hz. Peygamber *"peygamber zırhını giydikten sonra Allah onunla düşmanları arasında hüküm verinceye kadar çıkarmaz. Ben ne*

emredersem ona uyun. Sabreder ve görevinizi yaparsanız Allah zaferi size ihsan edecektir” buyurdu (Vâkıdî, Megâzî, I, 214).

Müşrikler, Bedir Savaşı’nın intikamını almak heyecanıyla çarşamba günü Medine yakınlarındaki Uhud Dağı eteğine geldiler ve karargâhlarını kurdular. Medineli Müslümanlar ise cuma günü cuma namazından sonra Medine’den çıktılar. Münafıkların reisi, *“Medine’de kalarak savaşalım.”* yönündeki fikrinin kabul edilmediği gerekçesiyle, üç yüz kişiyle birlikte ordudan ayrıldı. Münafıkların ayrılması ile Müslümanların sayısı yaklaşık yedi yüz kişi kaldı. Peygamber’imiz Medine’nin yakınındaki Şeyheyn denilen yerde geceledi ve ordusunu gözden geçirdi. Cumartesi günü Uhud Dağı’na sırtını yaslayarak savaş vaziyeti aldı.

İki taraf arasında şiddetli çatışmalar oldu, Müslümanlar büyük bir üstünlük kazanarak müşrikleri bozguna uğrattılar. Müslümanlardan bazıları düşmanı takip yerine ganimet toplamaya başladı. Peygamber’imizin (sav) *“Bizi kuşların kap-tığını görseniz bile ben size haber gönderinceye kadar sakın şu yerinizden ayrılmayın! Bizim onları hezimete uğrattığımızı görseniz bile ben size haber gönderinceye kadar asla (yeriniz-den) ayrılmayın!”* (Buhârî, Cihâd, 164) diye emrettiği vadiye yerleştirilen okçuların büyük çoğunluğu da ganimet elde etmek için yerlerini terk etti. Bunu gören müşriklerin atlı birliklerinin komutanı Halit b. Velid, geçitte kalan on kadar Müslüman’ı şehit ederek savaşın kaderini değiştirdi. İki düşman birliği arasında kalan Müslümanlar çok büyük acılar yaşadılar. Bir ara Hz. Peygamber’in öldüğü haberi Müslümanları iyice zor bir duruma soktu. Savaş esnasında Hz. Peygamber’in miğferi parçalandı, halkaları mübarek yanağına battı, eli yüzü kan içinde kaldı.

Uhud Savaşı’nda Hz. Hamza ve Hz. Mus’ab b. Umeyr başta olmak üzere yetmiş Müslüman şehit oldu. Müşrikler kendi ölümlerini toplayıp gömdükten sonra savaş alanından çekildi-

ler. Bu çetin savaşta müşrikler bütün üstünlüklerine karşılık istedikleri sonucu alamadan Mekke'ye döndüler.

Uhud savaşından sonra Müslümanlar birbirine benzer iki büyük felaket daha yaşadılar. Medine'nin çevresinde yaşayan kabileler Müslüman olmak istediklerini belirterek Hz. Peygamber'den kendilerine İslam'ı öğretecek eğitimciler talep ettiler. Adl ve Karre kabilelerine İslam'ı öğretmek için gönderilen altı kişi yolda Raci' denilen yerde pusuya düşürüldü ve üçü aynı yerde, diğer üçü de esir alınarak Mekke'ye götürüldü ve orada şehit edildi. Bunlardan Zeyd şehit edilmeden önce Ebu Süfyan kendisine: *"Allah aşkına doğru söyle, şimdi senin yerine Muhammed (sav) olsa ve senin yerine o öldürülse daha mutlu olmaz mıydın?"* Bunun üzerine idam sehpasındaki Zeyd: *"Ben öleyim, fakat bulunduğu yerde Peygamber'imın vücuduna ona acı veren bir diken bile batmasın."* demiş ve arkasından idam edilmiştir.

Raci olayından kısa bir süre sonra da Amir b. Sa'saa oğullarından Ebu Bera' Amir b. Malik, Necid halkını İslam'a davet ve dini onlara öğretecek eğitimciler istedi. Daha önce yaşananların acısıyla Hz. Peygamber ondan güvence alarak Ashab-ı Suffa'dan dördü Muhacirlerden diğerleri Ensar'dan, yaklaşık 40 ile 70 arasında genç sahabeyi gönderdi. Bunlar da Bi'r-i Maüne (Maüne Kuyusu) denen yerde pusuya düşürülerek biri hariç hepsi şehit edildiler.

Beni Nadir Yahudileri

Uhud Savaşı ve bu yaşanan acı olaylardan sonra Medine'deki münafıklar ve Yahudiler yeniden cesaretlenmeye ve kötü niyetlerini açığa çıkartmaya başladılar. Başlangıçta Müslümanlarla yapılan antlaşmalara uymalarına rağmen sonradan değişimler yaşandı. Hz. Peygamber onların antlaşmaya sadakatini öğrenmek için bazı arkadaşlarıyla Kuba yakınlarındaki Beni Nadir Yahudilerinin yanına gitti. Yahudiler orada Hz.

Peygamber'i öldürmek için bir suikast girişiminde bulundular. Bu durum Hz. Peygamber'e bildirildi ve oradan ayrılarak Medine'ye geri döndü.

Yahudiler, Kureyşlilerle anlaşarak Müslümanlara karşı savaş hazırlıklarına girdiler. Bütün bunları dikkate alan Hz. Peygamber bir elçi göndererek, Yahudilerin on gün içerisinde yaşadıkları yeri terk etmelerini istedi. Başlangıçta Yahudiler bu teklifi kabul ettiler. Fakat münafıkların başkanı Abdullah b. Übey kendilerine yardım edeceklerini söyleyince onlar bu kararlarından vazgeçtiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber onları kendi kalelerinde kuşattı. Bu kuşatma yirmi gün sürdü. Sonunda Yahudiler silahları hariç alabildikleri eşyalarını develerine yükleyerek yaşadıkları yerden ayrıldılar. Hz. Peygamber Yahudilerden kalan araziye Muhacirlere taksim etti. Böylece Medine'de Müslümanlar için Yahudi tehdidi büyük oranda azalmış oldu.

Hendek Savaşı

Yahudi Beni Nadir kabilesinin şehirden uzaklaşmasından sonra Medine kısmen güvenli hâle geldi. Ancak onların özellikle Hayber'e yerleşenleri fitne çıkartarak müşrikleri Müslümanlar aleyhine kışkırtmaya başladılar. Zaten müşrikler Müslümanların sayısının her geçen gün artmasından endişe içindeydiler.

Yahudiler, yapılacak savaşın tamamına yakın maliyetini üstlenerek çevredeki bütün müşrik Arapları ittifak kurarak ayaklandırıdılar. Mekke'den yola çıkan Ebu Sufyan komutasındaki müşrik ordusu yolda katılanlarla birlikte on-on iki bin kişilik bir kuvvet halinde Medine'ye yürüdü.

Hicretin beşinci yılında müşriklerin savaş hazırlığı haberini alan Peygamber'imiz (sav) sahabenin ileri gelenlerini toplayarak müşavere etti. Uhud Savaşı tecrübesinden sonra Medine'nin içinde kalıp savunma savaşı yapılması kararlaştırıldı.

Selman-ı Farisi, savunmanın nasıl yapılacağı ile ilgili söz alarak İran'daki bir uygulamayı anlattı: *"Savunma savaşlarında en güvenli yol, şehrin çevresine hendek kazmak ve düşmanın şehre girmesine engel olmaktır. Bu suretle kuvvetler harp meydanına dağıtılmadan bir yerde toplanır, içeriden savunma kolaylaşır."* dedi. Bu teklif kabul edildi ve hemen hazırlıklara başlandı. Hendek kazmak için başta Hz. Peygamber olmak üzere herkes canla başla çalıştı. Altı gün içinde gerekli yerlere hendek kazma işi tamamlandı. Kale duvarı görevi yapan evlerin çevresinde güvenlik önlemleri alındı.

Çevredeki Müslüman olmayan kabilelerin de desteklediği Kureyş ordusu bütün ihtişamı ile Medine'ye geldiğinde önceden hiç bilmediği hendeklerle karşılaşınca şaşırdı. Hz. Peygamber üç bin kişilik ordusuyla düşmanlarını karşıladı. Fakat müşrikler hendeği geçemedikleri için karşıdan taciz atışlarıyla yetinmek zorunda kaldılar.

Bazı hakların kısıtlanması dolayısıyla kuşatmanın uzaması Müslümanlar arasında sıkıntılar yaşanmasına sebep oldu. Hz. Peygamber düşman ordusunun zayıflayarak dağılması için sonradan katılan kabilelerle Kureyşlilerin arasını açmak istedi. Bunun için Gatafanlıların kumandanı Uyeyne b. Hıns ile Haris b. Avf'a; Medine'yi muhasaradan vazgeçmeleri halinde Medine'de üretilen hurmaların üçte birinin verilmesini teklif etti. Gatafanlılar baştan kabul etmeye yanaşmadıkları bu teklifi sonradan kabul ettiler. Hz. Peygamber bu durumu arkadaşlarıyla istişare ettiğinde Ensar'ın ileri gelenlerinden Sa'd b. Muaz ile Sa'd b. Ubâde:

"Ya Rasûlallah! Bu, yapmamızı senin istediğin bir şey midir? Yoksa Allah'ın sana emrettiği ve bizim de mutlaka yerine getirmemiz gereken bir şey midir? Yahut yapılmasını bize bıraktığın bir şey midir?"

Eğer bu sana semadan verilmiş bir emir ise, hemen onu yerine getir! Bu iş sana Allah tarafından buyrulmayan ve fakat senin

bir görüşünden ibaret bir şey ise, yine de onu yerine getir, biz emrini dinler ve buyruğuna boyun eğeriz.

Bu kendin için yapmak istediğin bir şey midir? Yoksa bununla bizim hayatımızı korumak, esirgemek mi istiyorsun?” dediler.

Hz. Peygamber: *“Eğer bunu yapmaya Allah tarafından emrolunsaydım, size danışmaz, gereğini hemen yerine getirirdim. Bu sizin kabul edip etmemekte serbest bulunduğunuz bir görüşten ibarettir. Evet, bu sırf sizin için yapmak istediğim bir şeydir.”* dedi. Bunun üzerine onlar Hz. Peygamber’in bu teklifine katılmadılar ve Gatafanlılarla herhangi bir antlaşma yapılmadı. (M. Asım Köksal, İslam Tarihi, V, 85-87)

Olumsuz hava şartları yağmur ve şiddetli soğuk müşrikler için şartları dayanılmaz bir hâle getirdi. Bu durum müşrik Araplar arasında ki birlik ve dayanışmanın bozulmasına sebep oldu. Medine’deki Yahudi kabilesi Beni Kurayza bu muhasarada müşriklerle iş ve güç birliği yaptı.

Kuşatmanın uzamasından rahatsız olan müşrikler, toplu hâlde hendeği atlayarak Medine’ye girmek istedi fakat başarılı olamadılar. İlerleyen süreçte Yahudilerle Arapların arasında güven problemi yaşanmaya başladı. Müşrik ordusu bu kargaşayı yaşarken hava birdenbire bozdu. Her taraf karardı. Müthiş bir fırtına ve yağmur müşrik ordusunu dağıttı. Bunun üzerine savaşta başarılı olamayacağını anlayan Ebu Süfyan geri çekilme kararı aldı ve müşrik ordusu Medine’den ayrıldı. Bu durumdan oldukça memnun ve mutlu olan Müslümanlar Allah’a hamt ettiler. Hz. Peygamber ashabına şöyle seslendi: *“Artık nöbet bize geldi. Bundan sonra onlar, sizin üzerinize gelecek değildir.”* (Buhârî, Megâzî, 30).

Bu savaşta müşriklerden dört kişi ölürlen Müslümanlardan beş kişi şehit oldu.

Beni Kurayza Yahudileri

Hendek Savaşı'nda aradığını bulamayan müşrikler Medine'den ayrıldılar. Ancak onlarla iş birliği yaparak Müslümanlara ihanet eden Yahudiler zaten Medine'de yaşıyordu. Müslümanların en dar zamanlarında onları arkadan vurmak isteyenler, başka fırsatlar ellerine geçtiğinde benzeri bir ihanetin içinde bulunabilirlerdi. Medine'nin güvenliği için onların oluşturduğu tehdit ve gizli tehlikenin yok edilmesi gerekiyordu. Peygamber'imiz (sav) olay henüz sıcakken ve ordu dağılmadan *"Hiç kimse Kurayza yurduna varmadan ikindi namazını kılmamasın!"* (Buhârî, Megâzî, 31) talimatını verdi ve Beni Kureyza üzerine yürüdüler. Beni Kureyza'lılar Müslümanlarla bozulan antlaşmalarını yeniden düzenlemek yerine düşmanca bir tavır ortaya koydular. İçinde bulundukları kale kuşatıldı ve yirmi beş gün direndiler. Beni Kurayza Yahudileri teslim olmak zorunda kalınca Evs kabilesinden kendilerinin bağışlanması için yardım istediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber onlar hakkında hüküm vermek üzere Evs kabilesinden Sa'd b. Muaz'ı hakem gösterdi. Sa'd; *"Yahudiler içinde düşmanlık yapanlar idam edilsin, kadınlar ve çocuklar esir alınsın ve malları ganimet sayılsın."* şeklinde hüküm verdi ve bu hüküm uygulandı.

Bu savaştan sonra Beni Kurayza'dan dört Yahudi Müslüman oldu ve dört yüz kadar Yahudi öldürüldü. Arazileri Muhacir Müslümanlar arasında dağıtıldı.

Hendek Savaşı'ndan sonra Medineli Müslümanlar güçlendiler ve yaklaşık altı aylık bir süre huzur içinde yaşadılar. Bu arada bazı sosyal düzenlemeler yapıldı.

Hudeybiye Antlaşması

Hz. Peygamber hicret edeli altı yıl olmasına ve bütün olumsuz şartlara ve savaşlara rağmen Mekke'yi unutamıyordu. Onunla birlikte bütün Müslümanlarda Kâbe'yi ziyaret arzusu gün

geçtikçe artıyordu. Fakat Kureyşli müşrikler Müslümanların Mekke'ye gelmelerine izin vermiyorlardı.

Hız. Peygamber bir gün arkadaşlarına Kâbe'yi ziyaret için Mekke'ye gideceklerini ve umre yapacaklarını bildirdi. Bu haber üzerine Aşhab-ı Kiram çok sevindi. Ancak müşriklerin onların Mekke'ye girmelerine izin vereceğinden emin değildiler. Bu davete yaklaşık bin dört yüz kişi katıldı. Müslümanlar Mekkelileri endişelendirmemek için ihrama girdiler, yetmiş tane kurbanlık deveyi yanlarında götürdüler ve savaş silahlarını üzerlerine almadılar. Sadece kınından çıkarmamak şartıyla yolcu kılıçlarını yanlarında taşımalarına izin verildi.

Kureyşliler, Hız. Muhammed ve yanındaki Müslümanların Mekke'ye umre ve ziyaret için geldiklerini duyunca çok telaşlandılar ve uzun tartışmalardan sonra, onların Mekke'ye alınmamasına ve gerekirse savaşmaya karar verdiler. Bunun için asker topladılar ve hazırlık yaptılar.

Peygamber'imiz (sav) Mekke'ye on yedi kilometre yakınlıkta-ki Hudeybiye denilen yere geldiğinde devesi çöktü ve Müslümanlar orada kaldılar. Müşrikler Medine'den gelen Hız. Peygamber ve arkadaşlarının yollarını kestiler ve onların umre ve ziyaret yapmak üzere Mekke'ye girmelerine izin vermediler. Peygamber'imizin (sav) barışçıl gayretlerini de kabul etmediler. Karşılıklı gönderilen elçiler de sorunu çözemedi.

Hız. Peygamber karşılaştıkları sorunun çözümü için Hız. Osman'ı Mekke'ye elçi olarak gönderdi. Fakat Hız. Osman'ın geri dönmesi gecikince onun başına bazı olumsuzlukların gelebileceği şayiası Müslümanlar arasında yayılmaya başladı. Bunun üzerine Hız. Peygamber, Kureyş'in bu yaptığını cezasız bırakmamak için yanındaki bütün aşhabından canlarını feda edeceklerine dair biat/söz aldı.

İman ve fedakârlığın yüksek duygularını içeren ve bir ağacın altında yapılan bu biate "*Bey'at-ı Rıdvân*" denildi. Hız. Osman

biraz gecikmeli de olsa geldi. Onun gayretleri de sonuçsuz kaldı ve müşrikler Müslümanların Mekke'ye girmelerine izin vermediler.

Sosyal ve siyasal şartlar her iki tarafı da barış yapmaya zorladığı için, savaş son çare ve seçenek olarak düşünüldü. Gerek müşrikler gerekse Müslümanlar yapılan savaşlardan çok yorulmuş, sıkılmış ve bunalmışlardı. Her iki tarafın da karşılıklı bir antlaşmaya ihtiyaçları vardı.

Mekkeliler antlaşma yapmak üzere Süheyl b. Amr'ı yanında iki kişi ile birlikte elçi olarak Müslümanların yanına gönderdiler. Müslümanları doğrudan Hz. Peygamber'in temsil ettiği taraflar arasındaki uzun tartışmalardan sonra antlaşma maddelerinin yazılmasına geçildi.

Hz. Peygamber antlaşmayı Hz. Ali'ye yazması için talimat verdi. Hz. Ali normal şekilde *"Bismillahirrahmanirrahim"* diye yazdı. Müşriklerin temsilcisi Süheyl b. Amr biz *"bismike Allahümme"* deriz dedi ve öyle yazılmasını istedi. Onun dediği gibi yazıldı.

Peygamber'imiz (sav) bu *"Allah'ın Resul'ü Muhammed'in yaptığı barış..."* şeklinde yazılmasını isteyince Süheyl buna da karşı çıkarak *"Biz senin Allah'ın elçisi olduğunu kabul etsek bu antlaşmaya gerek kalmazdı."* diyerek itiraz etti. Hz. Ali yazdığı bu ibareyi silmek istemeyince Hz. Peygamber Süheyl'in istediği gibi yazılması için müdahale etti ve üzerini çizdi. Üzerinde anlaşma sağlanan maddeler kayıtlara geçirildi.

Hudeybiye Antlaşması'nın şartları:

1. Müslümanlar bu sene Mekke'yi ziyaret etmeden Medine'ye geri dönecek. Gelecek sene ziyaret edecek ve Mekke'de üç günden fazla kalmayacak.
2. Müslümanlar sadece kınlarına sokulmuş vaziyette yolcu kılıçlarıyla gelecek.

3. Müslümanlar Mekkelilerden hiç kimseyi yanlarına alıp Medine'ye götürmeyecek. Medine'ye gidenlerden Mekke'de kalmak isteyenlere kalmaları için izin verilecek.
4. Mekkeli Müslüman veya müşriklerden biri Medine'ye gidip sığırsa iade edilecek ve Kureyş'e teslim edilecek. Fakat Müslümanlardan biri Mekke'ye gelirse Kureyş onu teslim etmeyecek.
5. Çevrede bulunan Arap kabileleri istedikleri taraf ile birleşmekte serbest olacak.
6. Bu antlaşmanın süresi on yıl olacak.

Burada baştan sona Müslümanların aleyhine gibi görünen meşhur Hudeybiye Antlaşması karşılıklı olarak taraflarca imzalandı. Hz. Ömer buna karşı çıktı ve ağır denebilecek sözlerle eleştirdi. Müslümanlar üzgün bir vaziyette Hz. Peygamber'in talimatı doğrultusunda kurbanlarını burada kestiler ve Hudeybiye'de on gün kaldıktan sonra Medine'ye geri dönmek için yola çıktılar.

Yolda *"Biz sana büyük bir fetih ve zafer verdik."* ayetiyle başlayan *"Fetih"* suresi nazil oldu. Bu sure Müslümanları rahatlatmıştı.

Bu antlaşma ile müşrikler Medine Devleti'ni ve Müslümanları resmen tanımıştır. Böylece Mekke tehdidi en azından on yıl için ortadan kalkmıştır. Mekke ile Medine arasındaki gerginliğin ortadan kalkması iki taraf arasında karşılıklı ziyaretlere imkân sağlamıştır. Bu durum zamanla Müslümanların lehine bazı gelişmelere vesile olmuştur.

Hudeybiye Antlaşması'ndan sonra Hz. Peygamber, çevredeki diğer insanlarla ve diğer din mensubu toplumlarla ilgilenmeye başladı. Hz. Peygamber, hicretin altıncı yılında evrensel mesajın çevre ile ilişkilerini tesis için, komşu toplum ve milletlerin liderlerini İslam'a davet amacıyla elçilerle mektuplar gönderdi. Bu çerçevede Bizans İmparatoru Heraklius'a Dihyetü'l-Kelbi, İran Kısrası Hüsrev Perviz'e Abdullah b. Huzafe,

Habeş Necaşisi'ne Amr b. Ümeyye, Mısır Mukavkıs'ına Hatıb b. Ebi Beltea, Umman emirlerine Amr b. As, Yemame emirlerine Süleyt b. Amr, Gassanlılara Şuca' b. Vehb, Bahreyn Emiri-ne Âlâ b. Hardami, Yemen emirlerine Muhacir b. Ümeyye elçi olarak görevlendirildi.

Mektupların ulaştığı kimselerin bir kısmı Müslüman oldu. Bazıları elçilere çok iyi muamelede bulundu. Bazıları ise inkârlarını devam ettirerek kendi dünyalarının bataklıklarında yaşamaya devam etti.

Hayber'in Fethi

Hayber, Suriye tarafında Medine'den yaklaşık 150 km uzaklıkta hurmaları ile meşhur verimli bir yerdir. Yedi kalesi bulunan Hayber'de hemen hemen bütünüyle Yahudiler yaşamaktaydı. Medine'den kovulan ve kaçan Yahudiler de buraya sığınmışlardı. Hayber bir anlamda Medine muhaliflerinin sığınağı veya Medine'ye karşı içinde düşmanlık besleyenlerin merkezi durumuna gelmişti. Peygamber'imiz (sav) Hayber'de olup bitenleri öğrenmek, Yahudilerle barış antlaşması yapmak için Abdullah b. Revâha'yı oraya göndermiş fakat Yahudiler yanaşmamışlardı.

Hz. Peygamber, ileride Müslümanların başına büyük problemler çıkaracağı düşüncesiyle savaş hazırlıklarını tamamlamadan Yahudilerin işini bitirmek istiyordu. Hudeybiye'den bir ay sonra ilk defa böyle bir şey yaparak *"Bizimle beraber yalnızca cihada gitmek isteyenler gelsin."* diye açık bir davette bulundu (Vâkıdî, Megâzî, II, 634). Bu savaş aynı zamanda diğerlerinden farklı olarak savunma değil saldırı niteliği taşıyordu.

Peygamber'imiz (sav) 1.600 kişilik bir ordu ile Medine'den hareket etti. Üç gün içerisinde Hayber'e varıldı. Müslüman ordusunu karşılarında gören ve hazırlıksız yakalanan Yahudiler kalelerine kapandılar. Hz. Peygamber'in barış teklifini

reddederek savaşı başlattılar. Zira onlar zengin oldukları için önceden çok iyi hazırlanmış ve bol silah depolamışlardı. Yapılan çetin savaşlardan sonra Yahudilerin kaleleri birer birer fethedildi. Yahudiler sonunda barış istemek zorunda kaldılar. Hz. Peygamber, onların sadece çiftçilik yapmalarına izin verdi ve ürünlerinin yarısını Müslümanlara vermelerini istedi. Fetih hakkı olarak da arazileri Müslümanların eline geçmiş olmasına rağmen Yahudilere iade etti. Abdullah b. Revaha'yı oraya vali olarak görevlendirdi.

Hayber'in fethinden sonra Hz. Peygamber Fedek Yahudilerine Müslüman olmalarını veya cizye vermelerini teklif etti. Onlar cizye vermeyi kabul ettiler. Oraya asker gönderilmediği için Fedek Yahudilerinin verdikleri cizye başkalarına pay edilmeden doğrudan Hz. Peygamber'e ait oldu. Yolda başka Yahudi kabileleriyle de antlaşmalar yapıldı ve bütünüyle onlardan gelecek tehlikeler önlenmiş oldu.

Hz. Peygamber, Hayber'den dönerken kocası harpte öldürülen ve kendisi esir düşen Yahudi liderlerinden Hüey b. Ahtab'ın kızı Safiye'yi azat ederek evlendi. Hz. Safiye validemiz ölünceye kadar çok samimi bir Müslüman olarak yaşadı.

Mu'te Savaşı

Hristiyan Rumlarla (Bizans) ilk savaş Suriye sınırları içerisindeki Mu'te'de oldu. Aslen Gassani Hristiyan Araplarından olan Emir Şurahbil b. Amr, Hz. Peygamber'in İslam'a davet mektubuna çok kızmış ve elçisi Haris b. Umeyr'i öldürmüştü.

Hz. Peygamber, hem kuzey bölgelerine İslam'ı yaymak hem de öldürülen elçinin intikamını almak için azatlı kölesi Hz. Zeyd b. Harise'nin komutasında üç bin kişilik bir ordu gönderdi. Onlara çocukları, kadınları, yaşlıları, manastırlarda yaşayan insanları öldürmemelerini, hurmalara zarar vermemelerini, ağaçları kesmemelerini, binaları yıkmamalarını tembih etti.

Hız. Peygamber, Zeyd'in şehit olması durumunda ordu komutanlığının Cafer b. Ebi Talip'e, şayet o da şehit olursa Abdullah b. Revaha'ya geçmesini emir buyurdu. Bölgede yaşayan Hristiyanlar, Bizans İmparatoru Kayser'in desteği ve bölge valisi Şurahbil'in organizasyonu ile 100 bin veya 200 bin kişiden oluştuğu ifade edilen büyük bir ordu hazırladılar.

Yapılan savaşta Müslüman komutanların üçü de şehit oldu. Ordunun komutasını yeni Müslüman olan ve harp sanatını çok iyi bilen Halid b. Velid üstlendi. Halid'in üstün gayreti ve Müslümanların kahramanlıkları sayesinde, düşman ordusu geri çekildi ve Müslümanlar büyük bir zafer kazanmış olarak Medine'ye geri döndü.

Mekke'nin Fethi

Mekkeli müşrikler, Medine'deki Müslümanların her geçen gün güçlenmesinden rahatsız olmaya başladılar. Çevredeki kabilelerden Huzaalılar Medine'deki Müslümanlarla, Beni Bekir kabilesi de Mekke'deki müşriklerle anlaşmalıydılar. Bu iki kabile arasında eskiden beri devam eden çatışmalar da Mekkeli müşrikler Beni Bekir kabilesine destek vererek, Hız. Peygamber'in barışçıl tekliflerini reddedip Hudeybiye'de yaptıkları barış antlaşmasını bozdular.

Sonradan yaptıklarına pişman olan Mekkeliler antlaşmanın yenilenmesi için Ebu Süfyan'ı Medine'ye gönderdi. Ebu Süfyan Medine'ye geldiğinde başta kendi kızı ve Hız. Peygamber'in zevcesi Hız. Ümmü Habibe dâhil olmak üzere Medine'nin ileri gelen kimselerinden gerekli ilgi ve desteği göremeyerek eli boş olarak Mekke'ye geri döndü.

Hız. Peygamber kendileriyle antlaşmalı olan Huzaa kabilesine verdiği sözü yerine getirmek için savaş hazırlıklarına başladı. Mekke'de kan dökülmemesi, bir taşkınlığa fırsat verilmemesi için çok sıkı tedbirler aldı ve bu hazırlıklardan kimsenin haberdar olmasını istemedi.

Hız. Peygamber'in Mısır'a elçi olarak gönderdiği Hâtıb b. Ebî Beltea bir kadın aracılığıyla Mekkelilere, Müslümanların savaş hazırlığını bildiren bir mektup gönderdi. Bu durumdan haberdar edilen Hız. Peygamber kadını yolda yakalattı ve Medine'ye geri getirtti.

Hız. Peygamber'in sorgulaması esnasında kadın mektubu Hâtıb b. Ebî Beltea'nın gönderdiğini itiraf etti. Bunun üzerine Hız. Peygamber, Bedir Savaşı'na Müslümanların yanında katılan Hâtıb'a bunu niçin yaptığını sordu. O da ailesinin Mekke'de yaşadığını, Mekkelilerin onlara zarar vermesinden korktuğu için böyle bir yola başvurduğunu, iman ve İslam anlayışında bir eksilme veya değişim olmadığını söyledi. Ashabın ileri gelenlerinin onun hakkında kötü düşünmelerine rağmen Hız. Peygamber, Bedir Savaşı'na katılmış olmasından dolayı Allah tarafından günahlarının bağışlanacağını umduğunu söyleyerek onu affetti (Buhârî, İsti'zân, 23).

Hız. Peygamber hicretin sekizinci yılı ramazan ayında 10 bin kişilik bir ordu hazırladı ve Medine'den yola çıktı. Yol boyunca katılanlarla çoğalarak Mekkelilerin o güne kadar görmedikleri bir ordu hâline geldi. Hız. Peygamber yolda amcası Abbas ile karşılaştı ve o Muhacirlerin sonuncusu unvanını aldı. Mekke'ye yakın bir yerde geceleyen orduya Hız. Peygamber çok sayıda ateş yakmalarını ve ordunun gücünü göstermelerini istedi.

Hız. Abbas geceleyin çevrede dolaşırken, gördüğü manzardan etkilenen Ebu Süfyan ile karşılaştı. Ona durumun nezaaketini anlattı ve Hız. Peygamber'in yanına götürerek orada Müslüman olmasını sağladı. Hız. Ebu Süfyan Müslümanların gücünü görünce doğrudan Mekke'ye gitti ve kendisinin de Müslüman olduğunu söyleyerek müşriklerin karşı koymalarını, teslim olmalarını istedi.

Hız. Peygamber dört taraftan Mekke'yi kuşattı ve askerlerine mecbur kalmadıkça çatışmaya girmemelerini ve silah kullan-

mamalarını emretti. Sadece Hz. Halid b. Velid'in komutasındaki askerlerin girdiği bölgede bir çatışma çıktı ve iki Müslüman şehit olurken 13 müşrik öldürüldü.

Hız. Peygamber, Muhacirlerin başında Mekke'ye girdi ve Hız. Hatice ile Ebu Talip'in mezarlarına yakın bir yere çadırını kurdu. Sonra yaptığı bir konuşmada: *"Ey Kureys! Benden ne yapacağımı umarsınız?"* Diye sordu. Onlar *" Biz senin hayır ve iyilik yapacağını umarak, 'Hayır yapacaksın!' deriz. Sen kerim ve cıvanmert bir kardeşsin. Kerim ve alicenap bir kardeş oğlusun."* dediler. Peygamber'imiz (sav) tarihin şahit olduğu en büyük devlet adamı sıfatıyla: *"Ben de 'Hz. Yusuf'un kardeşlerine dediği gibi; size bugün başa kakma ve ayıplama yok! Allah sizi affetsin. O merhametlilerin en merhametlisidir.' diyorum. Gidiniz, artık hepiniz serbestsiniz."* dedi (Yûsuf, 12/92; Vâkıdî, Megâzî, I, 835; İbn Hişâm, Sîret, V, 74).

Hız. Peygamber doğrudan Kâbe'ye gitti. Kapıyı açtı ve içeri-sine girdi. Kâbe'nin içindeki resimleri temizletti, Hübel dâhil bütün putları kırdırıp dışarı attırdı. Kâbe'nin etrafındaki 360 putu kırdırdı. Hız. Peygamber bu kutsal görevi yerine getirdikten sonra şu ayeti kerimeyi okudu: *"Hak geldi, batıl perişan oldu. Batıl zaten perişan olmaya mahkûmdur."* (İsrâ, 17/81). Hız. Bilal Kâbe'nin üzerine çıkarak ezan okudu.

Yeni Müslüman olanların orada kendisine biat etmesi için Hız. Peygamber Safa Tepesi'nin yüksekçe bir yerine çıktı. Erkeklerden sonra da kadınlar gelip ona biat etti.

Müslümanlar arasında Hız. Peygamber'in Mekke'de kalacağı yönünde bir endişenin ortaya çıkması üzerine o *"Ben sizin diyarınıza hicret ettim. Hayatım da ölümüm de sizin aranızda olacaktır."* diyerek Ensar'ı rahatlattı (Müslim, Cihâd, 86).

Hız. Peygamber Mekke'yi 630 yılında fethederek, hem kendisine ve hem de arkadaşlarına en büyük acıları yaşatanları terbiye etmiş, hem Müslümanlar için oluşturulan tehdit ve

tehlikeleri ortadan kaldırmış hem de Hz. Âdem'den itibaren bütün insanlığın kutsal yeri olarak bilinen Kâbe'yi putlardan temizlemiştir.

Böylece hicret esnasında Hz. Peygamber'i teselli için *"Kur'an'ı sana indiren Allah, elbette seni döndürülecek yere de döndürecektir..."* (Kasas, 28/85) şeklinde inen Allah'ın vaadi gerçekleşmiştir.

Huneyn Savaşı

Mekke'nin fethi onun yakınlarındaki Hevazin ve Sakif kabilelerini rahatsız etti. Fetih sonrasında Müslümanlar neşe ve mutluluk içinde iken Hevazin kabilesinin Müslümanlara karşı savaş hazırlığı içerisinde olduğu haberi duyuldu. Her iki kabile birleşerek kendilerine gelecek tehlikeyi yok etmek için 20 bin kişilik bir ordu hazırladılar ve kadınlarıyla mallarını da yanlarına alarak Mekke ile Taif arasındaki Huneyn Vadisi'ndeki harp sahasına getirdiler. Buna karşılık 12 bin kişilik güçlü bir Müslüman ordusu Mekke'nin fethinden 17 gün sonra onların üzerine yürüdü. Kendi gücüne güvenen Müslüman ordusunun öncü birlikleri Huneyn Vadisi'nde pusuya düştü ve bozguna uğrayıp dağılmaya başladı.

Hiz. Peygamber savaş alanının ortasında çok az kişiyle kaldı ve olduğu yerden ayrılmadı. Kaçışan müslüman askerler Hiz. Abbas'ın gür sesiyle tekrar Hiz. Peygamber'in etrafında toplandılar. Müslümanların geri dönüp saldırmaları, siperlerinden çıkan düşman birliklerini darmadağın etti ve getirdikleri neleri varsa geride bırakarak kaçışmaya başladılar. Müslümanlar 200 civarında şehit verirken düşman tarafının 300 ölüsü vardı.

Müslümanlar bu savaş sonrasında bugüne kadarki en fazla ganimeti kazandılar. Düşman ordusunun komutanı Malik b. Avf Taif'e kaçarak canını kurtardı.

Taif'in Fethi

Taif, ünlü kalesi ile son derece korunaklı bir yerdi. İçinde yaşayan Sakif kabilesi sakinleri cesurdu. Buradaki tehlikeyi yok etmek ve bölgede Müslümanlar aleyhine olan bütün tehditleri ortadan kaldırmak için Müslümanlar Taif Kalesi'ni kuşattılar. Kaleyi almanın zor olacağı düşüncesiyle kuşatmayı uzatıp içeridekiler antlaşmaya mecbur bırakılmak istendi. Ramazan ayının da gelmesi dolayısıyla sonra kuşatmadan da vazgeçildi. Müslümanlar ilk kuşatma esnasında 18 şehit verdi.

Mekke'nin fethi ve Huneyn Savaşı'ndan sonra her taraftan heyetler hâlinde gelenlerle İslam, Arap Yarımadası'nda hızla yayılmaya başladı. Taif kuşatmasında buranın ulularından olan Urve b. Mesut Yemen taraflarında idi. Döndükten sonra olanları duydu ve gördü. Doğrudan Medine'ye gelerek Müslüman oldu. Taife gittiğinde Müslüman olduğunu açıkladı.

Urve b. Mesut toplumunun en ileri gelenlerinden olmasına rağmen Taifliler onu öldürdüler. Fakat sonra da yaptıklarına pişman olarak Medine'ye gelerek bazı şartlar ileri sürüp Müslüman olmak istediler. Hz. Peygamber zekât ve cihat dışında onların ileri sürdüğü şartları kabul etmedi. Bunun dışında onlar, tapındıkları putları olan "Lat" ın bir zararının dokunacağı endişesiyle kendileri kırmak istemediler. Hz. Peygamber Mekke'nin fethinde Müslüman olan Ebu Süfyan ile Mugîre b. Şube'yi görevlendirerek Lat putunu kırdırdı. Putların kırılması karşısında hiçbir şey olmadığını gören insanlar yavaş yavaş putperestlikten uzaklaşmaya ve Müslüman olmaya başladılar.

Tebük Seferi

Tebük, Şam ile Medine arasında Suriye toprakları içerisinde bir yerdir. İran'a karşı büyük bir zafer kazanan Bizanslılar, İslam'ın Arap Yarımadası'nda yayılmasından rahatsız olma-

ya başladılar. Bizanslıların Müslümanlara bir darbe hazırlığı içinde oldukları şayiisi Medine’de yayılmaya başladı.

Tebük seferi öncesinde yapılan askerî faaliyetlerde maksat gizli tutulurken, yolun uzaklığı ve düşmanın büyüklüğü dikkate alınarak orduya katılacakların hazırlıklarını tam yapmaları için gidilecek yer açıkça haber verildi. Fakat Müslümanların yoğunlukla yaşadığı Hicaz ve Necid bölgelerinde iklim ve hayat şartları aşırı sıcak ve kıtlık sebebiyle çok ağırdı. İnsanların orduya katılmamaları için yeterli sebep olmasına rağmen münafıklar ve çok zor şartlar yaşayan bazı Müslümanlar dışında herkes imkânı ölçüsünde orduya katılmaya ve katkı sağlamaya çalıştı. Hz. Ebu Bekir malının hepsini bağışlarken ashabın zenginlerinden Hz. Osman gönüllülerden oluşan çok büyük bir kitlenin bütün yol ve savaş araç gereçleri ihtiyacını karşıladı.

Hz. Peygamber vali olarak Medine’de yerine Hz. Ali’yi bıraktı. Müslümanlar büyük bir ordu ile iklim ve yol şartlarındaki olumsuzluklara rağmen Tebük’e ulaştılar. Bizanslılar bu durumu haber alınca Müslümanların karşılarına çıkmak yerine içeri kesimlerdeki kalelere kapandılar. Karşılarında düşman bulamayan Müslümanlar herhangi bir çatışma ve olumsuzluk yaşamadan geri dönmek zorunda kaldılar. Cizye vermeyi kabul eden bazı sınır bölgelerinde yaşayanlarla antlaşmalar yapıldı ve onlara bazı özel imkânlar sağlandı.

Medine’de münafıklar İslam’ın yayılmaması ve Müslümanların güçlenmemesi için her yola başvurdular. Hatta yaşlılık, hastalık gibi gerekçelerin arkasına sığınarak, onlar arasında huzur bozmak ve ayrımcılık yapmak için Kuba yakınlarında bir mescit bile yaptılar. Tebük seferi öncesinde bu mescidin açılışını Hz. Peygamber’in yapmasını ve namaz kıldırmasını istediler. Fakat Hz. Peygamber işlerinin yoğunluğunu gerekçe göstererek münafıkların isteklerini kabul etmedi.

İslam’a ve Müslümanlara hizmet dışında her türlü kirli işe merkez olabilecek olan ve “*Mescid-i Dırar*” olarak isimlendi-

rilen bu yapı, Tebük seferinden sonra Hz. Peygamber tarafından yıktırıldı ve yakıldı. Bu olaydan bir ay geçtikten sonra da münafıkların reisi Abdullah b. Übey b. Selül öldü ve münafıklık hemen hemen bitme noktasına geldi.

Hız. Peygamber'in Mısırlı hanımı Hız. Mariye'den (Meryem) doğan oğlu İbrahim yaklaşık bir buçuk yaşındayken vefat etti. İslam'ın tam da çevrede yayılmaya başladığı, Hız. Peygamber'in Medine dışından gelenlerle yoğun temas kurduğu bir dönemde oğlu İbrahim'in ölümü onu çok üzdü.

Tebük seferinden sonra Hız. Peygamber hayatta iken başka bir savaş olmamıştır. İslam Arap Yarımadası'nda hızla yayılmış, Müslümanların ekonomik ve sosyal şartları oldukça düzelmiş ve insanlar huzur içerisinde yaşamaya başlamışlardır. Cizye gelirleri, toplanan zekâtlar ve güven ortamından yararlanan ticari faaliyetler toplumun refah seviyesini oldukça yükseltmiştir.

Bu huzur ortamından yararlanarak Hız. Peygamber çevre yerleşim merkezlerine iyi yetişmiş devlet adamı niteliği taşıyan yöneticiler göndermiş ve onlara karşılaştıkları sorunların çözümünde kolaylaştırmalarını, zorlaştırmamalarını, müjdelemelerini, nefret ettirmemelerini, insani ilişkilerde yumuşak davranmalarını ve dini emirleri güzel bir şekilde açıklamalarını tavsiye etmiştir. Nitekim Hız. Muâz b. Cebel'i Yemen'e gönderirken ona şöyle demiştir: *"Sen Kitap ehli bir topluluğa (Hıristiyanlara) gideceksin. Oraya vardığında onları önce, 'Allah'tan başka ilâh olmadığı, Muhammed'in de Allah'ın Resûlü olduğuna' şehâdet etmeye çağır. Eğer onlar senin bu davetine uyarlarsa onlara Allah'ın kendilerine her gün ve gece içinde beş vakit namazı farz kıldığını bildir. Eğer onlar buna da uyarlarsa bu defa da kendilerine, Allah'ın onlara zenginlerinden alınıp fakirlerine verilecek olan zekâtı farz kıldığını bildir..."* (Buhârî, Megâzî, 61).

Veda Haccı

İslam, Arap Yarımadası içindeki bütün putları kırdırmış, put-perestliği yasaklamış ve şirk olayının kökünü kazımıştır. Arap kabileleri bütünüyle Müslüman olmuş, İslam'ın nuru her tarafı aydınlatmaya başlamıştır. Allah katında tek din olan İslam tamamlanmıştır. Ancak İslam'ın bütün esas ve emirlerinin, ahlaki ilkelerinin, genel hâlinde insanlığa tebliği için büyük bir organizasyona ihtiyaç duyulmuştur. İşte hicretin onuncu yılında gerçekleştirilen “*Veda Haccı*” bu yüce amaç ve hedefin gerçekleşmesinde çok önemli bir görevi yerine getirmiştir.

Fetihten sonra Mekke ve ona giden bütün yollar güvenli bir hâle gelmiştir. Hz. Peygamber zilkade ayında hacca gideceğini açıklamış, bu haber hızlı bir şekilde her tarafa duyurulmuştur. Kısa sürede yüz binleri bulan büyük bir insan kitlesi onunla birlikte haccetmenin heyecanı ile Mekke’de toplanmıştır. Hz. Peygamber bu kutsal yolculuğu esnasında bütün eşlerini de yanına almıştır.

Hz. Peygamber, hicretin onuncu yılında yüz bini aşkın bir toplulukla Veda Haccı’nı gerçekleştirmiştir. Bu sırada Mâide suresinin üçüncü ayeti “... *Bugün sizin dininizi kemale erdirdim, size nimetimi tamamladım ve sizin için İslam’ı din olarak seçtim...*” nazil olmuştur. Müslümanlardan bazıları bu ayetle, Hz. Peygamber’in vefat edeceğini, ilahî vahyin kesileceğini düşünerek çok üzülmüştür.

Hac ibadeti Cahiliye Dönemi Araplarının yaptıklarından farklı olarak gerçekleştirilmiştir. Hz. Peygamber Arafat’taki meşhur hutbesini “*Kasva*” isimli devesinin üzerinde yapmıştır. Burada Cahiliye Dönemi’nin bütün hurafelerini, boş ve uydurma inançlarını ayaklarının altına alıp çiğnediğini bütün dünya insanlarına ilan etmiştir.

Hz. Peygamber, “*İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi*” nin ilk ve en mükemmel şeklini oluşturan “*Veda Hutbesi*” inde genel

olarak; eşitlik, kölelik, kan davaları, faiz, kadın hakları, vasiyet, nesep, zina, borç, kefalet, haram aylar, (recep, zilkade, zilhicce, muharrem) can ve mal emniyeti gibi konularda İslam'ın temel prensiplerini açıklamıştır. Bu hutbenin özelliklerinden birisi de mesajının sadece Müslümanlara değil bütün insanlığa yönelik olmasıdır.

Veda Hutbesi

Ey İnsanlar!

Sözümü iyi dinleyiniz! Bilmiyorum, bu seneden sonra sizinle burada belki de bir daha hiç buluşamayacağım.

İnsanlar!

Bugünleriniz nasıl mukaddes bir gün ise, bu aylarınız nasıl mukaddes bir ay ise, bu şehriniz (Mekke) nasıl mukaddes bir şehir ise, canlarınız, mallarınız, namuslarınız da öyle mukaddestir, her türlü tecavüzden korunmuştur.

Ashabım!

Yarın Rabbinize kavuşacaksınız ve bugünkü her hal ve hareketinizden muhakkak sorulacaksınız. Sakın benden sonra eski sapıklıklara dönüp de birbirinizin boynunu vurmayasınız.

Bu vasiyetimi burada bulunanlar, bulunmayanlara bildirsin! Olabilir ki bildirilen kimse, burada bulunup doğrudan işiten-den daha iyi anlayarak korumuş olur.

Ashabım!

Kimin yanında bir emanet varsa onu sahibine versin! Faizin her çeşidi kaldırılmıştır, ayağımın altındadır. Lakin borcunuzun aslını vermeniz gerekir. Ne zulmediniz, ne de zulme uğrayınız. Allah'ın emriyle artık faizcilik yasaktır. Cahiliye döneminden kalma bu çirkin âdetin her türlüşü ayağımın al-

tındadır. İlk kaldırdığım faiz de Abdulmuttalib'in oğlu amcam Abbas'ın faizidir.

Ashabım!

Cahiliye döneminde güdülen kan davaları da tamamen kaldırılmıştır. Kaldırdığım ilk kan davası Abdulmuttalib'in torunu amcamın oğlu Rebia'nın kan davasıdır.

İnsanlar!

Bugün şeytan, sizin şu topraklarınızda yeniden etki ve hâkimiyetini kurmak gücünü ebedi olarak kaybetmiştir. Fakat siz, bu kaldırdığım şeyler dışında, küçük gördüğünüz işlerde ona uyarsanız bu da onu memnun edecektir. Dininizi korumak için bunlardan da sakınız.

İnsanlar!

Kadınların haklarını gözetmenizi ve bu hususta Allah'tan korkmanızı tavsiye ederim. Siz kadınları Tanrı emaneti olarak aldınız; onların namuslarını ve iffetlerini Allah adına söz vererek helal edindiniz. Sizin kadınlar üzerinde hakkınız, onların da sizin üzerinizde hakları vardır. Sizin kadınlar üzerindeki hakkınız, onların aile yuvasını sizin hoşlanmadığınız hiçbir kimseye çiğnetmemeleridir. Eğer razı olmadığınız herhangi bir kimseyi aile yuvanıza alırlarsa, onları terbiye edebilirsiniz. Kadınların da sizin üzerinizdeki hakları, meşru bir şekilde, her türlü geçim ve giyimlerini temin etmenizdir.

Müminler!

Size bir şey emanet bırakıyorum ki ona sımsıkı sarıldıkça yolunuzu asla şaşırmasınız. O emanet Allah'ın kitabıdır, Resûlullah'ın sünnetidir.

Müminler!

Sözümü iyi dinleyiniz ve iyi belleyiniz! Müslüman Müslümanın kardeşidir, böylece bütün Müslümanlar kardestir. Din

kardeşinize ait olan herhangi bir hakka tecavüz helal değildir. Meğerki gönül hoşluğu ile kendisi vermiş olsun.

Ashabım!

Kendinize de zulmetmeyiniz. Kendinizin de üzerinizde hakkı vardır.

İnsanlar!

Cenâb-ı Hak Kur'an-ı Kerimde her hak sahibine hakkını vermiştir. Varise vasiyet etmeye gerek yoktur. Çocuk kimin döşesinde doğmuşsa ona aittir. Zina eden için mahrumiyet vardır. Babasından başkasına ait soy iddia eden soysuz yahut efendisinden başkasına intisaba kalkan nankör, Allah'ın gazabına, meleklerin lanetine ve bütün Müslümanların ilencine uğrasın! Cenâb-ı Hak, bu gibi insanların ne tövbelerini kabul eder, ne de adalet ve şehadetlerini kabul eder.

İnsanlar!

Yarın beni sizden soracaklar, ne diyeceksiniz?

“Allah'ın elçiliğini yaptın, vazifeni yerine getirdin, bize vasiyet ve öğütte bulundun, diye şehadet ederiz” cevabını verdiler.

Bunun üzerine Hz. Muhammed:

Şahit ol ya Rab! Şahit ol ya Rab! Şahit ol ya Rab! dedi.

Veda Haccı hem Hz. Peygamber'imizin ilk ve son haccı hem de Mekke'ye son kez gelişi olmuştur.

Hz. Muhammed'in Vefatı

Hz. Peygamber, Suriye taraflarına gönderilmek üzere azatlı kölesi Hz. Zeyd'in oğlu Hz.Üsame komutasında bir ordu hazırladı. Fakat ordu sefere çıkmadan Hz. Peygamber hastalandı. Buna rağmen devlet işleriyle uğraşmaktan, Hz. Üsame'nin ordu komutasına getirilmesinden rahatsızlık duyanlara ce-

vap vermekten, peygamberlik iddiasında bulunan yalancı peygamberler olayını takip etmekten ve mescitte namaz kıldırıktan geri durmadı. En son akşam namazını kıldırarak ve sonrasında Hz. Ebu Bekir'i yerine namaz kıldırarak görevlendirdi.

Hz. Peygamber, hastalığı esnasında Hz. Aişe'nin evinde kalıyordu. Kalan mal varlıklarının sadaka olarak fakirlere verilmesini emretti. Hastalığı esnasında hayatta kalan tek çocuğu Hz. Fatıma gündüzleri sık sık gelip babasını ziyaret etti. Bu esnada babasının hasta hâline üzüldüğü ağılayan Fatıma'ya Hz. Peygamber: *"Yavrum niçin ağlıyorsun? Yerde ve gökteki kadınların içinde en hayırlısı olmak sana yetmez mi?"* dedi. Arkasından da *"Ey Peygamber'in kızı Fatıma! Sen, ahiret gününün sorumluluğundan kurtulacak hayırlı işler yapmaya bak, Peygamber kızı olmak sana bir şey kazandırmaz, ben seni o günün dehşetinden kurtaramam!"* (Buhari, Vesâyâ, 11; Müslim, İman, 348-352) diye ekledi.

Hz. Peygamber hastalığı esnasında bile dinî telkinlerden geri durmadı. Dinî ve sosyal konularda pek çok emir ve tavsiyeleri oldu. Bir ara iyileşir gibi oldu, mescitte Hz. Ebu Bekir'in arkasında sabah namazını bile kıldı. Odasına döndükten sonra öğleye doğru nefesi ağırlaştı: *"Ya Rab, ölüm şiddetine karşı bana kolaylık ver, canımı tatlılıkla al."* diye dua etti. *"Namazınız ve elinizde bulunan köleler hakkında dikkatli olun."* uyarısını yaptı. Elini kaldırdı ve parmağıyla semaya işaret ederek *"Refik-i a'lâ'ya/Yüce dosta..."* dedi ve eli yanına düştü (Buhârî, Rikâk, 42). Gözleri semaya dikili kaldı.

Hz. Peygamber hicretin on birinci yılında hastalanmış, üç gün insanların arasına çıkamamış ve doğum günü olan Rebi'ü'l-Evvel ayının 12. günü dünyadaki görevini tamamlayarak ahirete geçmiştir.

Hz. Peygamber'in vefatı haberi Müslümanlar arasında duyulduğu zaman büyük bir üzüntüye sebep olmuş, bazıları bu acı

haberi kabul etmek bile istememişlerdir. Hz. Ömer de bunlardan birisidir. *“Kim Muhammed öldü derse, onun boynunu vururum.”* demiştir. Fakat Hz. Ebu Bekir bu konuda Müslümanlar arasında bir fitne çıkmaması için; *“Ey insanlar! Kim Hz. Muhammed’e tapıyorsa bilsin ki o vefat etmiştir. Kim Allah’a ibadet ediyorsa muhakkak ki Allah diridir. Allah için ölmek yoktur.”* diyerek Âl-i İmrân suresinin 3/144. ayetini okumuştur: *“Muhammed bir Peygamber’den başka (bir şey) değildir. Ondan evvel daha nice peygamberler gelip geçmiştir. Eğer o ölür yahut öldürülürse geriye mi döneceksiniz? Kim böyle geri dönerse elbette Allah’a hiçbir şeyle zarar yapmış olmaz. Allah şükür ve sebat edenlere mükâfat verecektir.”*

Hz. Peygamber’in cenazesinin hazırlanması ve kefenlenmesi salı günü yapıldı. Cenazenin yıkanması, teçhiz ve tekfin işleri ile bizzat Hz. Ali meşgul oldu. Hz. Ebu Bekir’in *“Peygamberler öldükleri yere defnolunurlar.”* demesi üzerine Hz. Aişe’nin odasına mezar kazıldı. Mezar kazılan oda küçük olduğu ve mezar kazma işlemi geç saatlere kaldığı için Hz. Peygamber’in cenaze namazı akşam karanlığı çöktükten sonra küçük gruplar hâlinde önce erkekler, sonra kadınlar, daha sonra da çocuklar şeklinde kılındı. Namazda imam yoktu. Herkes namazını kıldı. Namaz kılma işlemi uzun sürdüğü için Hz. Peygamber’in cenazesi geceleyin kabre indirilebildi.

Hz. Peygamber, kurulmuş olan İslam devletinin yegâne hâkimi olmasına rağmen bu dünyanın malına mülküne yönelmedi. Gerek kendisine gerekse hanımlarına her türlü lüksü yasakladı, hiç miras bırakmadı. Hz. Fatıma Hayber ve Fedek arazisinden miras hissesi isteyince Hz. Ebu Bekir. *“Biz peygamberlere kimse vâris olamaz.”* (Buhârî, Ferâf, 3) hadisini okuyarak onun bu isteğini kabul etmedi ve kalan malını fakirlere dağıttı.

Hz. Peygamber 63 yaşında iken arkasında şerefli bir toplum ve insanlığa dünya ve ahiret saadeti temin eden bir din bira-

karak vefat etmiştir. Kabri “*Ravza-yı Mütahhara*” olarak anılmakta ve Medine-i Münevvere’de bulunmaktadır.

Hiz. Peygamber’in vefatı üzerine kimin halife olacağı konusunda Ensar ile Muhacirler arasında görüş ayrılığı çıktı. Fakat Hiz. Ömer, Hiz. Peygamber’in hastalığı hâlinde Hiz. Ebu Bekir’i imamlıkla görevlendirmesini onun halifeliliğinin bir işareti olarak algıladı ve ona biat ederek olası büyük bir fitnenin önüne geçmiş oldu. Oradaki Ensar ve Muhacirler hemen, kalkanları da ertesi gün mescitte Hiz. Ebu Bekir’e biat ettiler. Böylece o ilk halife olarak seçilmiş oldu. Hiz. Ebu Bekir burada şu meşhur konuşmasını yaptı:

“Ey insanlar, ben sizin üzerinize vali ve emir oldum. Hâlbuki sizin en hayırlınız değilim. Eğer iyilik edersem bu hususta yardım yapınız, eğer kötü işler yaparsam bana doğru yolu gösteriniz. Doğruluk emanettir. Yalancılık hıyanettir. Sizin zayıf olanınız benim yanımda güçlüdür ki onun hakkını savunurum. Güçlünüz benim yanımda zayıftır, ondan başkasının hakkını alırım. Cihadı terk etmeyin, cihadı terk eden toplum zelil olur. Bir millet arasında fuhuş yapılırsa onlar türlü felaketlere uğrar. Ben Allah’a ve Resul’üne itaat ettikçe siz de bana itaat edin. Eğer ben Allah’a ve Resulü’ne asi olursam, sizin de bana itaatınız lazım gelmez. Kalkın namaza.”

Kur’an-ı Kerim’de Hiz. Muhammed

Kur’an-ı Kerim Hiz. Peygamber’in hayatı hakkında çok sınırlı bilgi vermektedir. Orada yer alan bilgiler daha çok onun peygamberlik görevi ile yakından ilgilidir. Özel hayatı ile ilgili olarak Duhâ, (93) ve İnşirâh (94) surelerinde çocukluk dönemi ile ve Ahzâb suresinde de (33/37-40) Hiz. Zeynep b. Cahş ile evliliği hakkında kısa bir bilgi bulunmaktadır. Dolayısıyla Kur’an-ı Kerim’i Hiz. Peygamber’in hayatı bakımından bir tarih kitabı gibi düşünmek çok yanlışır.

Burada Hz. Peygamber'in peygamberliği, insanlar arasındaki yeri, sorumluluğu, ahlaki özellikleri ve örnek olma konumu öne çıkarılmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'in beyanına göre (Kasas, 28/86) Hz. Peygamber, önceden kendisine vahiy geleceği ile alakalı herhangi bir bilgiye sahip değildi. O, bu konuda kendi iradesiyle herhangi bir ön hazırlık da yapmamıştı. Hz. Peygamber, okuryazarlığı olmadığı için ümmi olarak tanınmıştı (A'râf, 7/157-158).

"... Sen kitap nedir, iman nedir bilmiyordun..." (Şûrâ, 42/52) ayeti onun yaşadığı bölgede etkili olan inanış ve kültürlerden uzak olduğunu, *"Sen bundan önce ne bir kitap okuyabiliyor ne de onu kendi elinle yazabiliyordun..."* (Ankebût, 29/48) ayeti Hz. Peygamber'in diğer dinlere ait kutsal metinleri okumadığını ve bu konuda yeterli donanıma sahip olmadığını haber vermektedir.

Hz. Muhammed'in peygamberliği ile alakalı olarak Cenâb-ı Hak şöyle buyurmaktadır: *"Ey Resul'üm! Biz seni, rahmetimizin müjdecisi, azabımızın habercisi ve bütün insanların Peygamber'i olmaktan başka bir sıfatla göndermedik. Fakat insanların çoğu bunu bilmezler."* (Sebe', 34/28) *"De ki: Ey insanlar! Hiç şüphesiz ben, göklerin ve yerin sahibi olan, kendisinden başka ilah bulunmayan, diriltlen ve öldüren Allah'ın hepinize gönderdiği Peygamber'im. O hâlde Allah'a iman ediniz. Allah'a ve Allah'ın kelimelerine iman eden o ümmi Peygamber'e de iman ediniz ve tabi olunuz ki, doğru yolu bulasınız."* (A'râf, 7/158).

Hz. Muhammed, Allah tarafından *"şahit, müjdeci ve uyarıcı"* (Fetih, 48/8) olarak gönderilmiştir. O bu görevini yaparken kendisinde insanüstü bir vasıf olduğunu iddia etmemiştir. *"De ki: Ben size Allah'ın hazineleri benim yanımdadır demiyorum. Ben size meleşim de demiyorum. Ben sadece bana vahyolunana uyarım. De ki: Hiç kör ile gören bir olur mu? Siz hiç düşünmez misiniz?"* (En'âm, 5/50).

Kur'an-ı Kerim Hz. Muhammed'in insan ve Müslümanlara olan sevgisini ve kişiliğini şöyle tarif etmektedir: *"Ant olsun içinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona ağır gelir, size çok düşkündür, müminlere karşı şefkat ve merhamet doludur. Buna rağmen yüz çevirirlerse de ki: Allah bana yeter, ondan başka Tanrı yoktur, ben yalnız ona dayanıp güvenirim. O, büyük arşın sahibidir."* (Tövbe, 9/128-129).

Hz. Muhammed bireysel hayattan toplum hayatını, dünya hayatından ebedî âlem olan ahiret hayatını etkileyecek her şeyin bütün usul ve hükümlerini tebliğ etmiş ve bizzat uygulamalarıyla da öğretmiştir. Hatta ondan önce hiçbir peygamber görevlendirildikleri toplumlara bu kadar geniş ve açık bilgiler vermemiştir. Hicretten önce, henüz vahiy kesilip din bütünüyle tamamlanmadığı bir dönemde olmasına rağmen Hz. Cafer'in Habeşistan Kralı Necaşi'nin huzurunda yaptığı konuşma, içinde yaşadığı toplumu ve Hz. Peygamber'in getirdiği dini bütün güzellikleriyle anlatmaktadır:

"Ey Hükümdar! Biz cahil bir millet idik. Putlara tapardık. Ölmüş hayvanların etlerini yer, her kötülüğü işlerdik. Akrabalarımızla ilişkilerimizi keser, komşularımıza kötülük yapardık. Kuvvetli olanlarımız zayıf olanlarımızı yok ederdi.

Yüce Allah bize kendimizden soy sopunu, doğruluğunu, eminliğini, iffet ve nezahetini bilip durduğumuz bir peygamber gönderinceye kadar biz bu durumda ve tutumda idik. O Peygamber bizi Yüce Allah'tan başka tapınageldiğimiz taşları ve putları bırakmaya davet etti. Doğru sözlü olmayı, emanetleri yerine getirmeyi, komşularla güzel geçinmeyi, günahlardan ve kan dökmekten sakınmayı bize emretti. Her türlü ahlaksızlıklardan, yalan söylemekten, yetimlerin malını yemekten, namuslu kadınlara dil uzatmak ve iftira etmekten menetti. Hiçbir şeyi eş, ortak koşmaksızın bir olan Allah'a ibadet etmeyi, namaz kılmayı, zekât vermeyi, oruç tutmayı bize emretti.

Biz de onu tasdik ettik ve ona iman ettik. Onun Allah'tan getirip tebliğ ettiği şeylere tabi olduk. Hiçbir şeyi eş, ortak koşmaksızın bir olan Allah'a ibadet ettik. Onun bize haram kıldığını haram, helal kıldığını da helal olarak kabul ettik. ... (İbn Hanbel, I, 202; İbn İshâk, Sîret, I, 248-249).

Kur'an-ı Kerim bir peygamber olarak Hz. Muhammed'e itaat etmeyi ilahî bir emir olarak bütün insanlara duyurmaktadır. Büyük çoğunluğu Allah'a itaat ile birlikte gelen bu ayetlerin bir kısmı doğrudan Hz. Peygamber'in kendisine itaat edilmesini istemektedir. Hatta ona itaatsizlik küfür ile eş değerde tutulmaktadır. *"De ki: Allah'a ve Resul'e itaat edin. Eğer yüz çevirirlerse bilsinler ki Allah kâfirleri sevmez."* (Âl-i İmrân, 3/32). Bazen Allah'ın rahmetine erişebilmek için Hz. Peygamber'e itaat edilmesi istenmektedir. *"Allah'a ve Peygamber'e itaat edin ki rahmete erdirilesiniz."* (Âl-i İmrân, 3/132). Bazen Allah'a ve Hz. Muhammed'e itaat cennet karşılığı olarak da gösterilmektedir. *"... Kim Allah'a ve Peygamber'ine itaat ederse Allah onu, altından ırmaklar akan cennetlere koyacaktır. Orada temelli kalacaklardır. İşte büyük kazanç budur."* (Nisâ, 4/13). Bazen de Allah'ın insanları sevmesinin ve günahlarını bağışlamasının yolunun Peygamber'e itaatten geçtiği hatırlatılmaktadır: *"De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir."* (Âl-i İmrân, 3/31).

Cenâb-ı Allah kendisine saygının bir sonucu olarak Hz. Peygamber'in, peygamberlik görevi ile alakalı olarak şöyle buyurmaktadır: *"... Peygamber size ne vermişse alın ve size neyi yasaklamışsa ondan kaçının. Allah'a karşı saygısızlık etmekten sakının. Şüphesiz Allah cezalandırmada çok çetindir."* (Haşr, 59/7).

Her Müslüman Kur'an-ı Kerim'in emirlerine uyduğu sürece Hz. Muhammed'i sevmekle yükümlüdür. Kur'an-ı Kerim'de *"De ki: Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz,*

hısım akrabanız, kazandığınız mallar, durgunluğa uğramasından endişe ettiğiniz ticaretiniz ve hoşlandığınız meskenler size Allah'tan, Peygamber'inden ve onun yolunda cihattan daha sevimli ise, artık Allah buyruğunu (kıyemeti) gerçekleştirmeye kadar bekleyin. Allah günaha saplanmış kimseleri hidayete erdirmez.” (Tövbe, 9/24). Bu husus Peygamber'imizin (sav) dilinden şöyle ifade edilmiştir: *“Sizden biriniz beni annesinden babasından, çoluk çocuğundan ve bütün insanlardan daha çok sevmedikçe (tam anlamıyla) iman etmiş olamaz.”* (Buhârî, İmân, 7).

Müslümanların Hz. Peygamber'e olan sevgilerinin ölçüsü, onu kendi hayatında örnek almaları, bıraktığı emanete sahip çıkmaları, emir, tavsiye ve uyarılarına dikkat etmeleriyle doğru orantılıdır. Bu alanda en sağlıklı değerlendirme, Müslümanların onun sünnetini yaşama ve yaşatma konusunda gösterdikleri gayret veya duyarsızlıkta kendini göstermektedir.

Hz. Muhammed elbette bir insandır. Fakat onu diğer insanlar arasında ayıran bazı özellikler vardır. O sıradan bir insan değildir. Cenab-ı Allah onu övmüş, bütün insanlara ve âlemlere rahmet olarak göndermiş ve insanların onu sevmesini ve ona itaat etmelerini emretmiştir. Bütün bunların yanında Hz. Muhammed'in vahye muhatap olması, onu ilk okuyan, anlayan, tebliğ eden, uygulayan ve insanlara açıklayan olması onu diğer insanlardan farklı bir konuma getirmektedir. Bundan dolayı onunla ilgili olarak sevenleri:

“Muhammedün beşerün la kel beşer.

Bel hüve kel yakûti beynel hacer”

(Hz. Muhammed bir beşerdir. Fakat diğer insanlar gibi değildir. Onun insanlar arasındaki konumu, taşların arasında yakut ne ise öyledir.) şeklinde nitelemişlerdir. Ayrıca Fuzulî'nin (ölm. 483-1556) meşhur *“Su Kasidesi”* ona olan sevginin su ile ifadesidir. Meşhur Nabî'nin (ölm. 1712):

“Sakın terk-i edepten kûy-i mahbub-i Huda’dır bu.

Nazargâh-ı ilâhî’dir, Makam-ı Mustafa’dır bu.”

(Allah’ın sevgilisinin köyünde saygısızlık etmeyiniz. Burası Allah’ın baktığı/ilâhi hikmetlerin tecelli ettiği, Hz. Muhammed Mustafa’nın makamıdır.) Nabi’nin Medine yolunda yol arkadaşını uyarmaya yönelik bu sözleri, asırlardır Müslümanların dilinden düşmemektedir. Onun vefatından sonra Müslümanlar ona temas edebilmek, kokusunu hissedebilmek ve sevgilerini en iyi şekilde ifade edebilmek için “gül” ile onun arasında sembolik bir benzerlik oluşturmaktadır.

Hz. Muhammed demek bir anlamda sünnet demektir. Sünnetin yerine getirilmesi Müslümanların Hz. Peygamber’e bağlılıkları açısından çok önemli olduğu kadar, Allah’ın emirlerinin/farzların uygulanması bakımından da bir ön hazırlık niteliği taşımaktadır. Müslümanlar sünnet sayesinde nefsi zaafalarını kontrol altında tutarken, doğrudan Allah’ın huzurunda bulunduklarını hatırlamakta ve dünyanın çekici etkilerinden kurtularak ihlaslı bir şekilde kulluk görevlerini yerine getirmektedir. Bu haliyle sünnet farzların içerisine karışan zihni ve kalbi meşgul eden düşüncelerden insanı kurtarmakta ve onu manevi iklimin enginliğinde Rabbi ile baş başa bırakmaktadır.

Kur’an-ı Kerim’de her Peygamber’in sadece kendi toplumlarına gönderildiği beyan edilirken, Hz. Muhammed ile alakalı olarak onun bütün insanlığa (Sebe’, 34/28) ve âlemlere yönelik (Enbiyâ, 21/107) büyük bir görev ve sorumluluğu olduğu haber verilmektedir.

Kur’an-ı Kerim bir bütün olarak incelendiğinde; Hz. Muhammed’in Allah’ın kulu olduğu gerçeği gözden kaçmamaktadır. Her insanın yapması gereken dinî sorumlulukları onun da mutlaka ve öncelikle yerine getirmesi gereken görevler olarak belirtilmektedir. Hatta bu konuda bazı ilave sorumluluklar da eklenmektedir. *“Gecenin bir vaktinde kalkıp kendi-*

ne mahsus nafile bir ibadet olarak namaz kıl ki, Rabbin seni övülmüş bir makama (Makam-ı Mahmud) yükseltsin." (İsrâ, 17/79) ayetinde görüldüğü gibi Hz. Peygamber bireysel sorumluluklar yüklenmekte, onları yerine getirirken de Allah tarafından ayrıca ödüllendirilmektedir. Ayeti kerimede geçen "*Makâm-ı Mahmûd*" ifadesi, İslam âlimleri tarafından Hz. Peygamber'e kıyamet gününde verilecek olan "*Livâü'l-Hamd*" sancağı altında "*Şefaât-ı Kübra/Uzma*" şeklinde, diğer insan ve peygamberlere verilmeyen bir özellik ve makam olarak yorumlanmaktadır (Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, V, 3194). Bir anlamda bu durum Hz. Muhammed'in peygamberliğinin ilk yıllarında Duhâ suresinde belirtilen "*Rabbin sana mutlaka lütuflarda bulunacak, sen de memnun olacaksın.*" (Duhâ, 93/5) sözünün ve müjdesinin Allah tarafından yerine getirilmesi şeklinde de yorumlanabilmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber'in kıyamet günü yapacağı şefaât ile de ilişkilendirilmektedir.

Hz. Muhammed'e diğer peygamberlerden farklı olarak ganimetlerden yararlanma hakkı verilmiş olmasına karşılık o vefatından sonra geride kalan vârislerine hiçbir miras da bırakmamıştır (Enfâl, 8/1).

Câbir b. Abdullah'ın Hz. Peygamber'den naklettiği bir hadisi şerifte bütün bu bilgiler özetlenmiş olarak şöyle buyrulmaktadır:

"Benden evvel hiç kimseye verilmeyen beş şey bana ihsan edildi:

1. *Bir aylık yola kadar düşmanların kalbine korku salmakla yardım edildim.*
2. *Yeryüzü bana namazgâh ve temizlik vasıtası kılındı. Onun için ümmetimden birine namaz vakti nerede gelirse hemen oracıkta namazını kılıversin.*
3. *Ganimetler bana helal kılındı. Hâlbuki benden önce kimseye helal edilmemişti.*

4. *Bana şefa'at yetkisi verildi.*
5. *Benden önce her nebi, hususi olarak kendi kavmine gönderilirken ben umumi olarak bütün insanlığa gönderildim.”* (Buhârî, Teyemmüm, 1).

Bütün bu anlatılanlar çerçevesinde insanların Hz. Peygamber'e bakışlarında bazı farklılıkların oluşması kaçınılmazdır. Zira onu yakından tanıyanlar ve Kur'an-ı Kerim'in onun konumunu ve şerefini yükselten beyanını duyanlar, ona nasıl muamele edecekleri konusunda belirsizlik yaşamışlardır. İnsani zaafların etkili olduğu kimseler, onun mütevazı hayatına bakmadan onda bazı insanüstü meziyetler aramış veya öyle olması gerektiğini düşünmüş olabilirler. Nitekim geçmişte pek çok toplumlar da bunun örnekleri görülmüş olup, günümüzde de aşırı sevginin insanları bazı farklı noktalara taşıdığına şahit olunmaktadır.

Geçmişte Hz. İsa'nın babasız olarak dünyaya gelmesini yaratan kanununa, “*Sünnetullah*” a uymadığı gerekçesiyle eleştiren Yahudilere karşılık, buradaki ilahî hikmeti kavramakta güçlük çeken Hristiyanlar, onu (Matta, 26/63; 27/54) kutsallaştırarak tanrılaştırmışlardır (Luka, 2/11). Bu konuda Kur'an-ı Kerim onlara şu cevabı vermektedir: “*Ey Ehl-i Kitap! Dininizde aşırı gitmeyin ve Allah hakkında, gerçek olandan başkasını söylemeyin. Meryem oğlu İsa Mesih ancak Allah'ın elçisidir, Allah'ın Meryem'e ulaştırdığı kelimesidir ve ondan bir ruhtur. Şu hâlde Allah'a ve peygamberlerine iman edin, 'üçtür' demeyin, bundan vazgeçin, hakkınızda hayırlı olan budur. Ancak Allah bir tek ilah'tır. O, çocuğu olmaktan münezzehtir, göklerde ve yerde ne varsa hepsi onundur. Güvenmek ve dayanmak için Allah yeter.*” (Nisâ, 4/171).

Kur'an-ı Kerim Hz. İsa'nın hayatta iken, ısrarla Allah'ın kulu olduğunu kendi çevresindeki insanlara hatırlattığı hâlde onların sonradan onu ilahlaştırdıklarını şöyle hatırlatmaktadır:

“Cevabı çocuk verdi. Ben Allah’ın kuluyum, o bana kitap verdi ve peygamber olarak görevlendirdi.” (Meryem, 19/30). Kendisinin Allah değil O’nun elçisi olduğunu ifade ile şöyle belirtmektedir: *“Ben benden önce gelen Tevrat’ı doğrulayıcı olarak ve size haram kılınmış olanların bir kısmının sizin için helal olduğunu bildireyim diye gönderildim ve size Rabbinizden bir mucize getirdim. Artık Allah’a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin. Kuşkusuz Allah benim de Rabbidir, sizin de Rabbinizdir. Öyleyse ona kulluk edin, işte doğru olan yol budur.”* (Âl-i İmrân, 3/50-51). *“Ben onlara ancak senin bana emrettiklerini söyledim. Benim de Rabbiniz, sizin de Rabbiniz olan Allah’a kulluk ediniz dedim...”* (Mâide, 5/117; Meryem, 19/36; Zuhruf, 43/64).

Yüce Allah, Hristiyanların Hz. İsa’ya gerek Allah’ın oğlu gerekse tanrılık vasfı vermelerine bir cevap teşkil etmek, onu düzeltmek ve insanların bir daha böylesi yanlışlara düşmelerini önlemek için çok sayıda uyarıda bulunmuştur.

İnsanlardaki bu yanlışların önüne geçmek, Hz. Peygamber’e insanüstü bir vasıf vermemek ve geçmişte yanlışlığa düşen toplumları uyarmak adına İslam, dinin temelini oluşturan *“kelime-i şehâdet”* te onun kimliğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. *“Ben şehadet ederim ki, Allah’tan başka Tanrı yoktur. Ben şehadet ederim ki, Hz. Muhammed onun kulu ve Resul’üdür.”* cümlesinde Hz. Muhammed’in her şeyden önce Allah’ın kulu olduğu ve o kulun Allah tarafından peygamberlikle görevlendirildiği, Müslümanların bunu böyle kabul etmeleri gerektiği vurgulanmaktadır.

Yüce Allah, Hz. Muhammed’in konumunu belirlerken Müslümanların, diğer din mensuplarının geçmişte yaşadığı aşırılıklara düşmelerinin önünü kesmek için şöyle buyurmuştur: *“De ki: Ben yalnızca sizin gibi bir insanım. Şu var ki bana, ilahınızın, sadece bir ilah olduğu vahyolunuyor. Artık her kim Rabbinizle kavuşmayı bekliyorsa dünya ve ahirete yararlı iş yapsın ve*

Rabbine ibadette hiçbir şeyi ortak koşmayın.” (Kehf, 18/110; Ayrıca bk. Fussilet, 41/6).

Hız. Muhammed’in Yüksek Ahlakı

Kur’an-ı Kerim; küfrü, şirki, isyanı, yeryüzünde fesat çıkarmayı, çekişmeyi, kıskançlığı, adam öldürmeyi, zınayı, kibir ve gururu, tecessüsü, gıybeti, laf getirip götürmeyi, yalanı, yalancılığı, suizannı kesin olarak yasaklamıştır. Bunun karşılığında adaleti, ihsanı, anne ve babaya iyiliği, akraba, yetimler, öksüzler ve bütün insanlarla iyi ilişkiler kurmayı, yardımlaşmayı, emaneti ehline vermeyi, bağışlamayı ve hoşgörüyü emir ve tavsiye etmiştir.

Hız. Peygamber, bütününü Kur’an-ı Kerim’i ve onda yer alan dinî hüküm, ahlaki emir ve yasakları, tebliğ eden, tefsir eden ve *“yaşayan Kur’an”* şeklinde nitelenen bir kimse olarak, eksiksiz uygulamış ve bu hâliyle genelde bütün insanlara özelde ise bütün Müslümanlara örnek olmuştur.

İslam’ın en hızlı ve en geniş bir coğrafyada yayılmasının sebebi, Hız. Peygamber’in güzel ve örnek ahlaki gösterilmiştir. Onun mübarek hayatı, güzel ahlaki insanları kendisine çekmiştir. Onun insanlığına hayran kalanlar, bir kelebek gibi İslam nurunun cazibesine kapılmıştır.

Hız. Peygamber çocukluğundan itibaren ahlaki kötülüklerden uzak, ahlaki güzelliklerle donanmış vaziyette yetişmiştir. Bir anlamda bütün kötülüklerden, diğer insanların bulaştıkları ahlaki kirlerden uzak kalıp korunmuştur. Bundan dolayı o, kendisinin asıl eğitimcisinin Allah olduğunu söyleyerek *“Beni Rabbim terbiye etti ve ne güzel yetiştirdi.”* (Süyûtî, el-Camiü’s-sağîr, I, 12) buyurarak bu gerçekliğe işaret etmiştir. Kur’an-ı Kerim, Hız. Peygamber’i *“Muhakkak ki sen en yüksek bir ahlak üzeresin.”* (Kalem, 68/4) şeklinde tanıtmaktadır. O ise kendisini *“Ben ahlaki güzellikleri tamamlamak üzere gön-*

derildim.” şeklinde ifade etmektedir (Muvatta’, Hüsnu’l-hulk, 1).

Hz. Peygamber, Allah’ın lütfettiği yaratılış güzelliği/fiziki güzellik ile ahlaki güzelliğin kendisinde birleştiği bir kişidir. Bundan dolayı o insanlığa örnek olarak gösterilmektedir: “... *Allah’ın Resul’ünde sizin için uyulması gereken en güzel örnekler vardır.*” (Ahzâb, 33/21).

İnsan örnek almak gibi yaratılıştan gelen bir özelliğe sahip olduğu için, duyularının tesiriyle yanılabilmekte ve bundan dolayı örnek alma konusunda yanlış kararlar alabilmekte, yanlış bir yöne gidebilmektedir. Bu ayeti kerime, böylesi bir durumda olan insanın doğruyu bulmak, doğru ve huzur içinde yaşamak için adalet, kardeşlik, iyilik, merhamet, sevgi, şefkat, sabır, kanaat, tevekkül, tevazu, gibi ahlaki özelliklerin en güzel örneklerinin Hz. Muhammed’de olduğunu ve insanın onu örnek alması hâlinde kurtuluşa ereceğini hatırlatmaktadır.

Hz. Peygamber’in aile içi ilişkileri, eşleriyle olan münasebetleri, çocuklar ve komşulara karşı davranışları, ticari, sosyal, askerî ve dinî uygulamaları gibi çok çeşitli yönleri, çevresindeki insanları etkilemiş ve cahiliye toplumundan medeniyet toplumuna geçişin en güzel ve kalıcı örneğini meydana getirmiştir.

Hz. Peygamber aile hayatına çok önem verir, uyumlu olmaya özen gösterirdi. Elinden geldiği kadar eşlerine yardımcı olmaya çalışırdı. Ev işleriyle kendisinin yorulmamasını isteyen muhterem eşi Hz. Hatice’ye: “*Ey Hatice, bu dünyada dört şeyden hiç mi ama hiç hoşlanmam, onlardan Allah’a sığınırım: korkaklık, cimrilik, tembellik, bir de pislik.*” demiştir.

Hz. Muhammed ashabıyla oturur, konuşur, sohbet eder, onlarla şakalaşır, çocukları sever, onları okşar, kucağına alır, her birine özel değer verirdi. Hür, köle, zengin, fakir, çocuk, yaşlı ayrımı yapmaz bütün insanlara eşit davranırdı. Hastaları,

fakir ve muhtaç insanları ziyaret eder elinden geldiği kadar onların ihtiyaçlarını karşılamaya gayret ederdi. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamber'in insanlarla ilişkilerine dikkat çekilerek şöyle buyrulmaktadır: *"Sen onlara sırf Allah'ın lütfu sayesinde yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi..."* (Âl-i İmrân, 3/159).

Bütün peygamberlerin ve veli kulların ortak özelliklerinden olan tevazunun en güzel örnekleri Hz. Peygamber'de vardı. Bir anlamda o, *"Sana tabi olan müminlere kanadını indir, tevazu göster."* (Şuarâ, 26/215) ayetini bütün hayatı boyunca hiç ödün vermeden uyguladı. Konuştuğu şahıs kim olursa olsun, kendisiyle tatlı dille konuşur, konuşmasına son vermek için asla acele davranmazdı.

Evinin ihtiyaçları başta olmak üzere bir insanın yapması gereken her şeyi bizzat kendisi yapmıştır. Fakirlere, muhtaçlara yardım etmiş; onlarla aynı sofrayı paylaşmıştır. Ashaptan Hz. Ebu Mes'ud el-Ensari'nin anlattığına göre: Peygamber'imiz yanına gelen bir adamla konuşmaya başlamış, adamın heyecandan titrediğini görünce ona: *"Sakin ol! Ben bir hükümdar değilim. Güneşte kurutulmuş et yiyen bir kadının oğluyum."* buyurmuştur (İbn Mâce, Et'ime, 30).

Hz. Peygamber arkadaşlarıyla birlikte olduğu zaman onların yaptıkları işlere katılmaktan asla geri kalmamış, onlardan ayrıcalıklı bir konumda bulunmaktan hoşlanmamıştır. Kuba Mescidi ve Mescid-i Nebevi yapılırken, Medine savunması esnasında hendekler kazılırken diğer insanlarla birlikte çalışmış, bir sefer esnasında yakacak toplama görevini üstlenmiştir. Arkadaşları *"Hayır Ya Resûlallah! Biz yaparız. Sen zahmet çekme!"* dediklerinde; o, *"Evet sizin her işi yapacağınızı biliyorum. Fakat siz çalışırken oturmayı ve aranızda ayrıcalıklı bir konumda olmayı hoş görmem. Çünkü Yüce Allah, böyle şeylerden hoşnut olmaz."* buyurmuştur.

Hız. Muhammed insanlarla ilişkilerini sosyal sınıflara, kast sistemine veya insanların doğuştan gelen meziyetlerine göre değil, çalışmakla kazanılan ve ehliyete dayanan özelliklerine göre belirlerdi. Herhangi bir görev vereceği kişide ehliyet esasını arar ve bu konuda herkese eşit davranırdı. Azatlı kölesi Hız. Zeyd b. Harise'yi Mute Savaşı'na komutan tayin etmesi, Hız. Amr İbn As'ı yeni Müslüman olmasına rağmen Hız. Ebu Bekir ve Hız. Ömer'in de içinde bulunduğu bir askerî birliğin başında görevlendirmesi, vefatından önce büyük bir ordunun komutasını Hız. Üsame b. Zeyd gibi çocuk denilebilecek yaşta genç bir sahabeye vermesi, emanetleri ehline verme konusundaki hassasiyetinin en güzel örneklerindendir.

Hayâsızlık hem birey hem de toplumların hayatı açısından çok önemlidir. Hayâ duygusundan uzak kalanlar her türlü kötülüğü yapmakta sakınca görmezler ki bu da insanlık için felakettir. Hız. Peygamber, Allah'ın her insanda yarattığı utanma duygusu olarak tarif edilen hayânın en yüksek derecesine sahiptir. Peygamber'imiz (sav) şaka yaparken de konuşurken de utanılacak bir tek kelime söylememiştir. Hız. Ebû Saîd el-Hudrî: *"Peygamber (sav), perdesi içindeki bakireden daha utangaçtı. Bir şeyden hoşlanmadığı zaman onu yüzünden anlardık."* demiştir (Müslim, Fezâil, 67). O, hayâ konusunda pek çok emir ve tavsiyelerde bulunmuştur: *"İlk peygamberlerden itibaren halkın duyup idrak ettikleri bir söz vardır: Utanmaktan sonra dilediğini yap!"* buyurmuştur (Buhârî, Edeb, 78).

Hız. Ali, Hız. Hüseyin'e Peygamber'imizin ahlaki özellikleri ile ilgili olarak şunları anlatmıştır: *"Hız. Peygamber güler yüzlü, güzel huylu, nazik kalpli idi. Kendisinin ağzından kötü bir söz çıkmazdı. Sevmediği bir hareketi, hoşlanmadığı bir şeyi ihtiyatla karşılardı. Şayet böyle bir harekette bulunan adam, hareketini kabul ettirmeye çalışacak olsa onu ayıplamadan, kalbini kırmadan ya bundan vazgeçirir ya da susarak hoşnutsuzluğunu hissettirirdi. O, kişisel münakaşa ve mücadelede, gere-*

ğinden fazla konuşmaktan, kendisini ilgilendirmeyen şeylerle uğraşmaktan çekinirdi. Hiç kimseyi eleştirmez, aşağılamaz ve utandırmazdı ve kimsenin sırlarına vâkıf olmak (özelini öğrenmek) istemezdi.”

Uzun yıllar Peygamber’imizin (sav) yanında bulunan Enes b. Malik: *“Ben on yıl Hz. Peygamber’in hizmetinde bulundum. Bir defa bile bana “Öf!” dediğini hatırlamıyorum. Ne yaptığım uygunsuz işlerden dolayı beni ayıplar ne de yapılması gereken işlerden dolayı ‘Niçin bunları yapmadın?’ derdi. O herkese de böyle davranırdı.”* demiştir.

Hz. Peygamber kendi görev ve sorumluluğunu şu örnekle anlatmıştır: *“Benimle sizin örnekliğiniz: Ateş yakan, ateşine düşmeye başlayan kelebek ve böcekleri ondan uzaklaştırmaya çalışan adama benzemektedir. Ben sizi ateşe düşmekten korumak için kuşaklarınızdan tutuyorum, siz ise hep elimden kurtulmak ve cehenneme girmek için uğraşıp duruyorsunuz.”* (Müslim, Fezâil, 17).

Hz. Peygamber Taiflileri İslam’a davete gittiği zaman onlar Peygamber’imize (sav) çok ağır hakaretler ve işkenceler yaptı. Buna karşılık o, *“Ya Rab! Onları bana bırak! Kendileri iman etmezlerse, belki çocukları sana iman ederler.”* diyerek yine de gelecek nesillerin kurtuluşu için Allah’a yalvarmıştı.

Uhud Savaşı esnasında düşmanlar Peygamber’imizin (sav) üzerine taş ve ok yağdırmışlar, dişini kırmışlar, kılıç darbeleriyle başındaki miğferini parçalamışlar, yanağını kan içerisinde bırakmışlardı. Peygamber’imiz (sav) yüzünün kanını elleriyle silerken *“Ey Allah’ım! Kavmime hidayet ver, doğru yolu göster! Çünkü onlar, ne yaptıklarını bilmiyorlar.”* diye dua etmişti.

Hz. Muhammed âlemlere rahmet olarak gönderilmiştir. Bu münasebetle onun sevgi, şefkat ve merhameti bütün canlıları kuşatmıştır. İnsan hakları, kadın hakları, yetim ve çocuk hakları, fakir ve yoksullarla ilişkiler, hayvan hakları ile ilgili ilk ve

en güzel örnekler Hz. Muhammed tarafından uygulanmıştır. O, misafirine hizmet etmiş, evindeki hizmetli ile aynı sofrada yemek yemiştir. Ayrıca susuz bir köpeği kendi ayakkabısı ile sulayan kimseyi cennetle müjdelemiş, susuz kalmış bir ağacı sulayana Allah'ın mutlaka karşılığını vereceğini haber vermiştir.

Hz. Muhammed'in Allah'ın elçisi olma özelliği, ona insanlar arasında olağanüstü bir saygınlık kazandırmıştır. Bundan dolayı bütün Müslümanlar sadece onun sözlerini değil davranışlarını bile bir kanun gibi kabul etmiştir. Onun sözleri, davranışları ve müminlerin uygulama ve âdetlerini sessizce onaylaması sünnet olarak bütün Müslümanlara referans kaynağı olmuştur.

Hz. Peygamber yaşadığı zaman ve coğrafyada insanlara dinî, ahlaki, sosyal her alanda örneklik teşkil etmiştir. Bu alanda doğruluk, güvenilirlik, adalet, ahde vefa, söyledikleri ile uyguladıkları arasındaki tutarlılık gibi temel ilkelere bütünüyle uymuş ve dinin bu konudaki emirlerini aynen uygulamıştır.

İnsanın üretime katkısını, çoluk çocuğunu başkasına muhtaç etmeden ailesini geçindirmesini ve fakir fukaraya yardım için çalışmasını tavsiye etmiş, Allah yolunda cihadı geceleri namaz ve gündüzleri oruç tutmakla bir tutmuştur. Bu konuda Hz. Peygamber'den rivayet edilen hadislerden bazıları şunlardır:

"Hiçbir kimse kendi elinin emeği ile kazandığından daha hayırlı bir lokma asla yiyemez..." (Buhârî, Büyû', 15).

"Allah'ım! Kederden, üzüntüden, tembellikten, cimrilikten, korkaklıktan, borç yükünden ve güç sahibi olan kimselerin haksızlığına uğramaktan sana sığınırım." (Nesâî, İstiâze, 25).

"Doğru sözlü ve her konuda güvenilen bir ticaret adamı kıyamet günü peygamberler, sıddıklar ve şehitlerle beraber olacaktır." (Tirmizî, Büyû', 4).

“İnsanın yiyip içtiklerinin en helal ve bereketli olanı, çalışıp kazanarak elde ettiğiidir.” (İbn Mace, Ticâret, 1).

“Yemin ederim ki sizden herhangi birinizin arkasına bir bağ odun yüklenmesi, verip vermeyeceği belli olmayan herhangi bir kişiden istemesinden çok daha hayırlıdır.” (Buhârî, Büyû’, 15).

M. Akif Ersoy bu konuda şöyle demektedir:

*“Kim kazanmazsa bu dünyada bir ekmek parası:
Dostunun yüz karası, düşmanının maskarası!”*

Hız. Muhammed’in Aile Hayatı

Hız. Peygamber’in çok sade bir aile hayatı olmuştur. Dünya-ya gözlerini açtığı andan itibaren hayatın bütün zorluklarını yaşamıştır. Öksüzlük, yetimlik, yalnızlık, kimsesizlik, fakirlik onun hayatının vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Çobanlık yapmış, başkalarının yanında çalışmış, ticaretle uğraşmış, çok üzüntülü günler geçirmiş, acılar yaşamıştır. Yedi çocuğundan altısını, eşlerinden üç tanesini hayatta iken kaybetmiş, insan olarak çok acılara katlanmıştır. Fakat o, hiç bir zaman umutsuz olmamış, karamsarlığa kapılmamıştır.

Hız. Peygamber, inanç ve ahlaki değerler konusunda cahiliye dönemi Arap toplumunun içine düştüğü bataklığa hiçbir zaman bulaşmamıştır. Daima doğrunun, hak ve hakikatin yanında yer almış, haksızlık ve adaletsizliğin karşısında dimdik durmuştur. İnsani ilişkilerinde maddi ve fiziki değerleri değil ahlaki ve insani ilkeleri esas almıştır. Bunlardan dolayı yaşadığı toplumda iyi bir insan, eş, baba, dede, komşu, tüccar, devlet adamı olarak saygı görmüş, düşmanları bile onun bu özelliklerini teslim etmek zorunda kalmıştır.

Hız. Peygamber evlenmeden ve peygamber olarak görevlendirilmeden önce ne ise sonrasında da aynı ahlaki ve insani özelliklerle tanınmıştır. Onu en çok takdir edenler, en yakın-

dan tanıyan eşleri olmuştur. Nitekim Hz. Hatice'nin ilk vahiy geldiği zaman onun hakkında söyledikleri, ona olan sevgi ve güven duygusunun açık işaretleridir.

Hz. Peygamber eşlerine duyduğu sevgiyi ve sadakati adalet ilkesi çerçevesinde ömrünün sonuna kadar hiçbir ayırım yapmadan sürdürmüş, çocuklarını Allah'ın bir emaneti olarak bağrına basmıştır. O torunlarını tepesinde taşımış, her çocuğun başını okşamış, her yetimin elinden tutmuş, gözyaşını silmiş, onları kendi çocuğu yerine koymuştur.

Hz. Peygamber herkese karşı güler yüzlü idi. Daima sevecen ve sempatikti. Kahkaha atmaz, onun gülmesi tebessüm şeklinde olurdu. Kimseyle çekişmez, bağırıp çağırmaz, kötü söz söylemez, başına kakmaz, ayıplamaz, gönlünü kırmaz, hor görmez, hoşlanmadığı şey olursa sesini çıkarmazdı.

Hz. Peygamber yanında birisi konuşurken ona yönelir ve dindirlerdi. Yanlış içermedikçe hiç kimsenin sözünü kesmezdi. O, kendisinden bir şey istendiğinde hayır demez, eğer hoşlanmadığı bir şey olursa susar, onu yapmak istemediği halinden anlaşıldı.

Hz. Peygamber sadece eşlerine değil, hiç kimseye el kaldırmamış, dövmemiştir. O evinin işlerini kendisi görmüş, ev işlerine yardımcı olmuş, yapabileceği işleri başkasından beklememiştir. Gerektiğinde elbisesinin yırtıklarını dikmiş, ayakkabısını yamamıştır.

Hz. Peygamber herkes ile eşit ilişkiler içinde bulunurdu. Onun yanında insan olarak köle ile efendisinin farkı olmazdı. Sofrasında hizmetçilerin de bulunmasına dikkat eder, ya da yenilen yemekten onların da tatmasını isterdi.

Hz. Peygamber insanların kendisine karşı aşırı saygı ve sevgisine rağmen bunları hiçbir zaman istismar etmemiş, sahip olduğu imkânları asla nefsi çıkarları doğrultusunda kullanmamıştır. O malını Müslümanların ihtiyaçlarına harcamış,

kendisi her zaman sade ve son derece mütevazı yaşamıştır. Hz. Peygamber rızkının ailesine yetecek kadar olmasını istemiş, Hz. Aişe'nin bildirdiğine göre çoğu zaman yedikleri arpa ekmeği ve hurma olmuş, ev halkı üç gece buğday ekmeği ile karnını doyurmamıştır.

Hız. Peygamber dünyanın insana çekici gelen güzelliklerine değır vermemiş budan dolayı sade bir hayat yaşamıştır. Çoğunlukla hasır üzerinde yatmış, yüzü tabaklanmış deriden oluşan yatağının içini hurma lifi ile doldurmuştur.

Hız. Peygamber, sırf bir anlaşmazlığa meydan vermemek için helal şeyleri bile kendisine yasaklayabilecek kadar nefsine hâkim birisidir. Nitekim Hız. Aişe validemiz, hiç kimsenin Hız. Peygamber kadar nefsine hâkim olamayacağını belirtmiştir. Bunun yanında o, şahsi görüş ve temayüllerini aşan ilahî emirlere mutlak surette boyun eğmiştir.

Hız. Peygamber'in ilk evliliğini Hız. Hatice validemiz ile yaptığını Müslüman-Müslüman olmayan bütün tarihçiler kabul etmektedir. Onun evlendiğı zaman 25 yaşında bekâr bir genç ve Hız. Hatice'nin ise 40 yaşında, iki evlilik yapmış dul bir kadın olduğu herkes tarafından bilinmektedir. Buna ilave olarak inkârı mümkün olmayan bir gerçek de şudur: Hız. Peygamber hayatının en genç ve dinç zamanında, Hız. Hatice validemiz ile 25 yıl evli kalmış, muhterem eşi vefat edinceye kadar başka hiçbir kadınla evlenmemiş ve onunla mutlu bir hayat yaşamıştır. Hız. İbrahim dışındaki bütün çocuklarının annesi Hız. Hatice'dir.

Hız. Peygamber, Allah'tan aldığı vahyi ilk defa Hız. Hatice ile paylaşmış, en büyük maddi manevi desteğı ondan görmüş ve vefat ettiği yıla "*senetü'l-hüzün*" adı verilmiştir. Hız. Peygamber, Hız. Hatice'nin vefatından sonra bir süre yalnız ve bekâr olarak yaşamış, arkasından beş çocuklu ve elli yaşını geçmiş Sevde binti Zem'a ile evlenmiş üç yıl boyunca sadece onunla birlikte olmuştur.

Hız. Peygamber'in bakire olarak aldığı tek eşi hicretin 2. yılında evlendiği Hız. Aişe'dir. O, Hız. Ebu Bekir gibi pek çok konuda bilgin birisinin kızı olarak iyi yetişmiş, Hız. Peygamber'in özel hayatı hakkında pek çok hadis rivayet etmiştir.

Hız. Peygamber'in yaptığı bu evlilikler Arap Yarımadası'nda geçerli olan sosyal hayat şartlarına ve örfüne uygun olarak gerçekleşmiş, İslam'da çok evliliği sınırlandıran Nisa suresi 3. ayeti Medine döneminin sonlarına doğru, Hız. Peygamber'in vefatından iki yıl önce nazil olmuştur.

Hız. Peygamber'in Mısırlı Hız. Mariye ve Hız. Reyhane ile birlikte toplam on iki hanımı olmuş, bunlardan on bir hanımını bir arada nikâh altında bulundurmuş, dokuz hanımı onun vefatı esnasında nikâhı altında hayatta kalmıştır. Hız. Hatice, Hız. Zeynep ve Hız. Reyhane kendisinden önce vefat etmiştir.

Müslüman kadınlar kendileri, aileleri, toplumları ve genel olarak dinleri ile ilgili pek çok özel konuyu doğrudan Hız. Peygamber'e sormadıkları için, onun eşleri aracılığı ile öğrenme imkânı bulmuşlardır. Bundan dolayı Hız. Peygamber'in muhterem eşleri, dinî emir ve yasakların tebliğinde onunla Müslüman kadınlar arasında araç olmuşlardır.

Hız. Peygamber Hız. Hatice dışında çeşitli dini, siyasi, sosyal ve ekonomik sebeplerle bazı evlilikler yapmıştır. Bu evlilikleri başlıca dört grupta toplamak mümkündür.

- 1- Dine son derece bağlı bazı Müslüman hanımları kocaları ölüp dul kalmaları üzerine himaye etmek,
- 2- Araplar arasında evlilik konusunda yerleşmiş yanlış bazı adetleri değiştirmek,
- 3- Bir kabilede veya aileden kız alarak bu yolla İslam toplumunun yayılıp, kaynaşıp bütünleşmesini sağlamak,
- 4- Kadınları ilgilendiren bazı özel bilgileri hanımları aracılığıyla diğer Müslüman hanımlara öğretmek.

Hız. Peygamber, kendi toplumunun ileri gelenleriyle ilişkileri sağlam bir zemine oturtmak için ya onlardan bazılarının kızlarını almış veya kendi kızlarıyla onları evlendirmiştir. O, Hız. Ebu Bekir'in kızı Hız. Aişe ve kocası Bedir Savaşı'nda şehit düşen Hız. Ömer'in kızı Hız. Hafsa ile evlenmiş, kızları Hız. Fatıma'yı Hız. Ali ile Hız. Rukiye'yi ve onun vefatından sonra da Hız. Ümmü Gülsüm'ü Hız. Osman ile evlendirmiştir.

Hız. Peygamber kalbini İslam'a ısındırmak ve zararını en alt düzeye indirmek amacıyla müşriklerin önde gelenlerinden Ebu Süfyan'ın kızı Hız. Ümmü Habibe ile evlenmiştir. Ümmü Habibe daha önce Habeşistan'a hicret eden kadınlar arasında iken kocası dinden döndüğü hâlde o Müslüman olarak kalmış ve samimi bir duruş ortaya koymuştur. Peygamberimiz (sav) aynı şekilde İslam'a en katı düşmanlık yapan Beni Müstalık kabilesi reisi Haris'in kızı Hız. Cüveyriye ile de evlenmiştir.

Hız. Cüveyriye bir savaşta esir düşmüş ve bir Müslüman'a ganimet olarak verilmişti. O özgürlüğe kavuşmak için kendisinden istenen parayı ödemek hususunda yanına geldiğinde Hız. Peygamber ona evlenme teklifinde bulunmuştur. O da bunu severek kabul etmiştir. Bunun sonrasında Beni Mustalık kabilesinden Müslümanların ellerinde tutsak olan diğer esirler serbest bırakılmıştır. Sonradan bu kabile bütünüyle Müslüman olmuştur.

Yahudilerle Hayber Kalesi'nin fethi sırasında yapılan savaşta Yahudi önderlerinden Hüeyy b. Ahtab'ın kızı Hız. Safiye'nin kocası öldürülmüş ve babasının siyasi konumundan dolayı, savaş ganimeti olarak o Hız. Peygamber'e verilmiştir. Hız. Peygamber Hız. Safiye'yi kendi kabilesine geri dönmek veya kendisiyle evlenmek konusunda serbest bırakmış, o da evliliği tercih etmiştir.

Habeşistan Muhacirlerinden, kocası öldüğü için dul kalan yaşlıca bir hanım olan Hız. Ümmü Seleme ile nikâhlanmıştır. Hız. Ümmü Seleme Hız. Peygamber'in hanımlarından en son

vefat eden ve Hz. Aişe'den sonra en çok hadis rivayet edenlerindendir.

Peygamber'imizin (sav) Hz. Zeynep binti Cahş ile evlenmesi Kur'an-ı Kerimde sözü edilen tek evliliktir. Hz. Zeynep, Hz. Hatice'nin evlilik esnasında kendisine köle olarak hediye ettiği fakat Hz. Peygamber tarafından evlatlık olarak kabul edilip özgürlüğüne kavuşturulan Hz. Zeyd b. Harise ile evlendirilmişti. Şiddetli geçimsizlik sebebiyle bu evlilik kısa sürmüştü ve Hz. Zeyd ile Hz. Zeynep boşanmıştı. Ancak cahiliye dönemine ait *"evlatlıkların eşleriyle evlenilmez"* dini anlayış ve uygulamasını yıkmak, evlatlıkların öz çocuklarla aynı olmadığını göstermek amacıyla yönelik olarak Hz. Peygamber *"Onu sana nikâhladık"* (Ahzâb, 33/37) ayetinin işaretiyle Hz. Zeynep ile evlenmeye mecbur kalmıştır.

Genâb-ı Allah az önce işaret ettiğimiz gerekçelerle çok kadını evlenmeyi sadece Peygamber'imize (sav) mubah kılmıştır. Beklentilerin karşılık bulmasından sonra, onun bu hanımlardan başkasıyla veya bunları boşayıp başkalarıyla evlenmesi haram kılınmıştır: *"Bundan sonra artık başka kadınlarla evlenmen, elinin altında bulunan cariyeler hariç, güzellikleri hoşuna gitse bile, bunların yerine başka hanımlar alman, sana helal değildir. Allah her şeyi gözetendir."* (Ahzâb, 33/52).

H. Peygamber yaşadığı çağın şartları ve geçerli örfe göre evlenmiş, İslam esasları çerçevesinde aile hayatını sürdürmüş, toplumun temelini oluşturan sağlam, mutlu ve huzurlu bir aile kurmanın ve yaşatmanın yollarını bütün Müslümanlara göstermiştir.

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamber'in hanımları ve aile hayatı hakkında özet olarak bilgi verilmektedir. Eşleri ile aralarında geçen tartışmalarda hem Hz. Peygamber'e hem de eşlerine öğütlerde bulunulmakta ve yol gösterilmektedir (Ahzâb, 33/28-29; Tahrîm, 66/1-5). Hz. Peygamber'in hanımları müminlerin anneleri olarak nitelendirilmekte ve onun vefa-

tından sonra başkalarıyla evlenmeleri haram kılınmaktadır (Ahzâb, 33/6).

Hız. Peygamber, evine girdiği andan itibaren, Allah'a kulluk görevini yerine getirmek, ev halkının işleriyle meşgul olmak ve kendine zaman ayırmak şeklinde vaktini üç kısma ayırmıştır. Ayrıca kendine ayırdığı vakti, insanlara ulaştırılması gereken mesajları iletme üzere, sahabe'nin önde gelen kişilerinden yanına gelen insanlarla paylaşmıştır.

İslam dininin yeryüzünde hızlı bir şekilde çok geniş çevrede yayılması diğer din mensuplarını rahatsız etmiştir. İslam düşmanları, İslam'ı karalamak ve onu insanların gözünde değersiz hâle getirmek, ona olan aşırı ilgiyi azaltmak için her olayı çarpıtmak istemişlerdir. Oryantalistler ellerindeki geniş imkânları bilim adına İslam'ı karalamaya, onun kaynakları üzerinde bazı tahrifler yapmaya özen göstermişlerdir. Kur'an-ı Kerim üzerinden arzuladıkları hedeflere ulaşamayanlar, Hız. Peygamber'i, onun sünnetini ve yazılı hadis kaynaklarını eleştirerek en azından kendi din mensuplarının İslam'a girmesine engel olmaya ve bu arada da Müslümanların kendi dinlerinden soğumalarına uygun ortam hazırlamaya çalışmışlardır.

Hız. Peygamber'in aile hayatı ve çok kadınla evlenmesi Müslüman olmayanlar tarafından sıklıkla eleştirilen konuların başında yer almıştır.

Bilimsel verileri ve tarihî rivayetleri esas alan sağduyulu bilim insanları, iyi niyet ve bilimsel zihniyetle yaptıkları çalışmalarda bahse konu hususun hiç de oryantalistlerin anlattıkları gibi olmadığını, onun evliliklerinin son derece insani mülâhazalarla gerçekleştiğini görmüşlerdir.

Peygamber'im Uludur

*Peygamber'im uludur.
Abdullah'ın oğludur.
Güzel adı Muhammed,
Yolu, Allah yoludur.*

*Annesidir Âmine,
Nur yağdı can evine,
Gördü tatlı rüyalar,
İmrendi gök, zemine,*

*Doğdu Hakk'ın güneşi,
Doğmadı hiçbir eşi.
Beş yüz yetmiş bir yıl,
Söndü şirkin ateşi.*

*Bastı altı yaşına,
Kaldı tek bir başına,
İnci gibi annesiz.
Üzüntüler boşuna.*

*Hak, dindirir her yası,
Dedesiyile amcası,
Hemen kanat gerdiler,
Büyüdü gül goncası.*

*Kırk yaşına değince,
Peygamberlik verildi,
Allah, birdir! Deyince,
Putlar, yere serildi.*

*Herkes, kördü, sağırdı.
Gelin! Diye bağırdı.
Hakk'ın doğru yoluna,
İnsanları çağırırdı.*

*Sürü sürü gümraha,
Karşı duran o oldu.
İnsanları felaha,
Kavuşturan o oldu.*

*Yirmi üç yıl didindi,
Taşı, yastık edindi.
Aydınlattı cihanı,
Getirdiği hak dindi.*

*Altmış üç yıl yaşadı,
Alnı açık, yüzü ak;
Anıldıkça pak adı,
Selamlanıp duracak!*

Mustafa Asım KÖKSAL

Ya Resûlallah (Naat)

*Gönlüm amak-ı hubbin ile dolsun ya Resûlallah,
Tecellin ile ruhum sana kansın ya Resûlallah.*

*Her türlü ateş durmadan yakar da yakar gönlümü,
Sadece ateş-i aşkınla yansın ya Resûlallah,*

*Hiç görmedim seni hem madde hem mana âleminde,
Görün ki, gönlüm cemaline doysun ya Resûlallah.*

*Masiva âleminde malayaniden muzdarip dil,
Gece gündüz senin adını ansın ya Resûlallah.*

*Hem ruhum, hem vicdanım muazzeb işlenen günahdan,
Şefaatinle onlar bağışlansın ya Resûlallah.*

*Zikr-i cemilin viridiyle meşgulken seherde kalbim,
Ruhum senin meclisinde dolaşsın ya Resûlallah.*

*Asırlardır minareden okunan mübarek adın,
Kiyamet gününe kadar anılsın ya Resûlallah.*

*Hem mahbub-i Huda'sın hem de âlemlere rahmetsin,
Hem merhamet hem de şefaet kânısın ya Resûlallah.*

*Hakirin günah ummanında boğulan biçaredir,
Tut elimden, bu mücrim oddan çıksın ya Resûlallah.*

*Kaç keredir hep tövbeyi bozmaktan yüzüm kalmadı.
Ellerin hicap nikabımı açsın ya Resûlallah.*

*Kovsan da gidemem başka yere karanlıkta kaldım,
Senin nurun yolunu aydınlatsın ya Resûlallah.*

*Günahlarıma bakıp bu mücrimi kovma kapından,
Rahmeyle sonuna kadar açılsın ya Resûlallah.*

*Ne olur? Gönlümden nihan olup, koyma beni nalan,
Bir umut ver, varsın gözyaşım aksın ya Resûlallah.*

*Yıllardır eşiğinden adım atamadan beklerim,
Fuzuli kapında kul olup kalsın ya Resûlallah.*

Mustafa ERDEM

G- TASAVVUF VE TARİKATLAR

a- Tasavvuf

Tasavvuf hal ilmi olduğu için tarifini yapmak oldukça zordur. Bundan dolayı hemen hemen bütün mutasavvıflar, birbirine benzer fakat bulundukları konuma göre kendine özgü tasavvuf tarifleri yapmışlardır. Bunları üç ana noktada toplamak mümkündür:

1. İlahi emir ve yasaklara teslimiyet,
2. Allah ve Resûlü'nün ahlakıyla süslenmek,
3. Allah'tan başka her şeyden (masivallah) kalben uzaklaşmaktır.

Tasavvuf, Allah'ın rızasını kazanmayı ve ebedi saadete ermek için nefisleri terbiye etmeyi, ahlakı güzelleştirmeyi, iç ve dış temizliğini hedefler. Dünyanın süsünden, insanların yönedikleri geçici lezzet ve zevklerden (zühd) korunmayı, halk ile beraber, Hakk'a yönelmeyi öğütler.

Tasavvuf ehline sufi denmektedir. Sufi, kaba yünden üretilen kumaş giyen insanlara isim olarak verilmektedir. “Suf” dünya hayatına değer vermeyen kimselerin sembolüdür. Hz. Peygamber zamanında Medine Mesci'inde (Mescid-i Nebevi) barınan, eğitim gören sahabeler “Ashab-ı Suffa” adıyla anılmaktadır. Büyük çoğunluğu Mekke Muhacir, fakir ve kimsesizlerden oluşan bu gurubun sayılarının 400'e yaklaştığı rivayet edilmektedir.

Her dinin bir mistik boyutu vardır. Tasavvuf, İslam mistisizminin adıdır. Tasavvuf, dinin şekilsel boyutunun dışına çıkarak onun deruni manasına nüfuz etmek, manevi yönünü maddi hayatına tercih etmek, Allah ile kul arasındaki ilişkileri O'nun istediği düzeye getirmek şeklinde değerlendirildiğinde, İslam ile tasavvuf özdeşleşmektedir. Nitekim Âl-i İmrân suresi 102. ayeti kerimesi, insanların normal şartlarda kendilerini Müslüman saymalarının yanıltıcı olabileceğini, gerçek Müslüman'ın Allah'ın istediği şekilde dinî gerekleri yerine getirenler olduğunu vurgulamaktadır.

Tasavvuf ehli, dinin zahirine ilişkin (fıkıh) kuralları belirleyen mekteplere mezhep dendiğini ve bunların dinî hayatın bir gereği olduğunu söylerken; dinin batınına (iç yüzüne), ruh eğitimine ilişkin taraflarına yorum getiren, insanın gönül dünyasına canlılık kazandıran usullere de tasavvuf demektedir. Onlar her iki tarafın özünün ve kaynağının Kur'an-ı Kerim ve Sünnet olduğunu, insanı Allah'ın rızasını kazanmaya götürdüğünü savunur. Dolayısıyla tasavvuf ehli tasavvufun şeriatin dışında olmadığına, şeriati bilmeden tasavvufun, tasavvuf anlaşılmadan da marifet ve hakikatin anlaşılmasının mümkün olmayacağına inanır. Onlara göre şariat temel, tasavvuf binadır, şariat beden, tasavvuf ruhtur, şariat ağaç, tasavvuf meyvedir. Bundan dolayı tasavvufsuz şariat düşünülse bile, şeriatsız tasavvufu düşünmek mümkün değildir.

Tasavvufçular bu yolun şariat, tarikat, marifet ve hakikat mertebeleri olduğunu söylerler. Onlara göre şariat avam tabakasının, tarikat havasın (seçkinlerin), marifetin havasın haslarının (seçkinlerin seçkinlerinin) olup, hakikat ise tasavvufta en yüksek makamdır. Şeriatin emir ve yasaklarını yerine getiren kimse tasavvuf yoluna girdikten sonra dünya ile ilişki ve meşguliyetlerini en aza indirmeye çalışır.

Tasavvuf/mistisizm içerikleri, karakterleri, kaynak ve hedefleri bakımından farklı olmakla birlikte bütün dinlerin ortak

özelliklerindendir. Fakat İslam tasavvufu Kur'an-ı Kerim ve sünnete dayanması bakımından kendine özgü bazı özellikleri ile diğerlerinden ayrılmaktadır. İslam tasavvufunda, sonradan bulaşan eski Yunan, Hristiyanlık ve Uzak Doğu dinlerine ait kültür ve inanışlardan unsurlar bulunmakla birlikte, bunlar onun kendi kaynakları içerisinde erimiştir. Ayrıca "Dinler Tarihi" terminolojisi arasında yer alan "*paralelizm*" kavramı gereği bizzat Müslümanlar tarafından kendi kaynaklarından üretilen tasavvufi uygulamaların diğer dinî inanış ve uygulamalarda da bulunması kuvvetle muhtemeldir.

Din olgusunun fitri, evrensel, ilahî kaynaklı ve hepsinin aslının İslam olduğu gerçeğinden hareket edilirse, diğer dinlerdeki İslam'a benzer veya İslam ile çelişmeyen bazı tasavvufi uygulamaların ilahî kökenli olmasını da yadırgamamak uygun olabilir. İslam, Hz. Muhammed'in şahsında yeni bir inanış, yeni bir dünya görüşü ve yeni bir sosyal nizam önermesine karşılık, toplumdaki örf, âdet ve geleneklerin bazılarına dokunmamıştır. Nitekim daha sonra İslam hukukunun gelişme seyri içerisinde, İslam ile çelişmedikleri sürece, başka toplum ve sistemlerden birtakım unsurların, örf, âdet ve geleneklerin İslam toplumu bünyesinde yer alması, sosyal bir zorunluluk ve dinen uygulanabilir değerler olarak kabul görmüştür.

b- Tasavvufun Gayesi

Tasavvufun esası, insanın Allah'ın rızasını kazanması ve dolayısıyla ebedî âlem olarak bilinen ahirette mutluluğa ermesidir. Bunun için dünyanın süsünden yüz çevirmek, insanların yöneldikleri fâni (geçici) lezzetlerden korunmak, halkla beraber Hakk'a yakınlaşarak ibadet ve itaate devam etmek gerekmektedir. Bu hedefe ulaşmanın yolu olarak mutasavvıflar; az yemeyi, az uyumayı, az konuşmayı ve az görüşmeyi (uzlet) tavsiye ederler. Bundan kasıt gerektiği kadar yemeli, uyumalı, konuşmalı, görüşmelidir. Bir anlamda yaşamak için yemeli, yemek için yaşamamalıdır. Ancak insanın kulluk görevlerini yerine getirmesine engel olacak kadar az yemek ve zayıflamak günahtır. Az uyumak da böyledir. Dolayısıyla insanın dünyevi görevlerinin yanında Allah'a kulluk görevlerinde de bir denge kurması gerekir.

Tasavvuf; İslam inancının en yalın ve samimi hâlini, dinî ibadetlerin en güzel ve en coşkulu bir biçimde yapılmasını, hayatın bütün alanlarında örnek alınacak model olarak Hz. Peygamber'in hayatının seçilmesini, nefsin terbiye edilmesini ve kişisel davranışların iyileştirilmesini, bütünüyle dinî emir ve yasakların yerine getirilmesini ifade eder. Bir anlamda tasavvuf bireyin en iyi davranış biçiminin yöntemi olarak tarif edilir.

Ehl-i tasavvuf girdiği bu yolda benliğini ezmeli ve alçak gönüllü olmalıdır. Büyüklenme, Allah'a karşı işlenen günahların

en büyüklerindendir. Gazali'ye göre böbürlenme insanın kendisine tapmasıdır ve bu sebeple bir tür putçuluktur.

Tasavvufun gayesi, dünya ve ahiret saadetine ulaşmak için nefisleri temizlemek, güzel ahlak sahibi olmaya çalışmak yani Hz. Peygamber'in ahlakıyla ahlaklanmaktan ibarettir. Bu alanda yol almak isteyen insan Allah'a yaklaşmalı, onun rızasını kazanabilmek için emredilenlere ilave olarak bütününü sünnete sarılmalı ve nafil ibadetlere yönelmelidir.

Bunun dışında tasavvufun yaratılanı Yaratan'dan ötürü sevmek, sevgi ve kardeşlik duygusuyla İslam'ın yayılmasına katkı sağlamak, insanların iç ve gönül dünyalarını, ahlaki yapılarını düzene koymak, yeryüzünde kâmil insan sayısını artırmak ve dünyayı barış ve huzur içerisinde yaşanabilir bir hâle getirmek gibi faaliyet alanları vardır.

c- İslam Tasavvuf Tarihi

Tasavvufun kaynağı Kitap ve Sünnettir. Hz. Muhammed'in yaşadığı züht hayatı bir anlamda dünyanın nimetlerinden el etek çekme hali olarak algılanmış ve ashabın bazıları tarafından öyle uygulanmak istenmiştir. İslami fetihlerin çoğalmasından sonra ganimetler sayesinde zenginleşen Müslümanlardaki refah seviyesinin yükselmesi tasavvufun tepkisel bir tavır olarak bilinen şekliyle ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

İslam tasavvufu başlangıçta, hayata karşı belli bir tavır ve davranış olarak kendini göstermiş, daha sonra bir düşünce tarzı ve yaşam biçimi şeklinde sistemleşmeye başlamıştır. Bu gelişmede şüphesiz Kur'an-ı Kerim'deki bazı ayetler ve Hz. Peygamber'in sünneti etkili olmuştur.

İlk dönem Müslümanlar, gerek Kur'an-ı Kerim ayetleri gerekse Hz. Peygamber'in uygulamalarına bakarak, dünyadaki çeşitli nimet ve zevklerin ahirette Yüce Allah'ın inananlara ikram edeceği nimetlere engel olacağını düşünerek pek çok meşru haklarını kullanmaktan vazgeçmişlerdir. Onların bu yaşam biçimi, Kur'an'ın takva kavramının karşılığı olarak algılanmış, bu yüce hedefe ulaşabilmek için dünya yerine ahirete yatırım yapmanın doğru olacağına inanılmıştır. İlk dönem Müslümanlar, Allah'ın dünyayı isteyene vereceği, ahireti de isteyene vereceği (Âli-i İmrân, 3/145) beyanını esas alarak ahiretin daha hayırlı ve ebedî olduğu hususunu içeren ayetler

(En'âm, 6/32; A'râf, 7/145, 169; Yûsuf, 12/109) çerçevesinde ahiret hayatını kazanmayı tercih etmişlerdir. Bu inanca destek olarak da, kendisi masum/günahsız (Fetih, 48/2) olmakla birlikte Allah'a kulluk ve dinî pratikleri yerine getirme konusunda diğer Müslümanlardan daha hassas davranan Hz Muhammed'i kendilerine örnek almışlardır.

Hız. Peygamber'in uygulama ve uyarılarına rağmen sahabeler arasında ruhsat ile amel etmek yerine azimeti tercih edenler olmuştur. Nitekim ilk sufiler olarak bilinen Ebu Zer el-Gıfarî, Huzeýfetü'l-Yemanî, İmran İbn Hasan el-Huzaî gibi önemli şahsiyetler, Allah'ın rızasını ve ahiretin ebedî mutluluğunu kazanabilmek ve Hız. Peygamber'i gerçek anlamda örnek alabilmek, İslam'ı doğru yaşayabilmek için züht ve takva hayatını tercih etmişlerdir. Onlar Allah tarafından, *"kral bir peygamber veya kul bir peygamber olma"* konusunda Cebraîl ve Mikail aracılığıyla kendisine sunulan tercih hakkını, Hız. Peygamber'in kul bir peygamber olma şeklinde değerlendirmesini, lüks ve israftan kaçınarak mütevazı yaşamak ve dünyayı ahirete giden yolda bir gölgelik olarak görmek şeklinde yorumlamışlardır. Bunun için Allah'ın gösterdiği ve Hız. Peygamber'in örnek olduğu yolda nefislerini tezkiye ve terbiye etmekle yetinmiş, yani yaşamak için yemişler, bundan fazlasını istememişlerdir. Onlar, bütün dünyevi etkenlerden kurtuldukları takdirde Allah'a yakın olacaklarını düşünerek, Allah yolunda maddi hayatlarını ve varlıklarını hiçe saymışlardır. Aynı şekilde onlar uzlet hayatı yaşayarak sonradan İslam tasavvufunun vazgeçilmezlerinden olan keşif/keramet gibi mistik beklentiler yerine Kur'an-ı Kerim'in öğretilerini daha iyi yaşamaya çalışmışlardır. Gece sabahlara kadar Allah'a kulluk görevini yerine getirmek isteyen Hız. Peygamber'i her alanda kendilerine örnek edinmişlerdir.

İslam ile tasavvuf arasında bir ayrıma gitmek oldukça zordur. Hız. Ebu Bekir, Hız. Ali gibi hem dini yönden en ileri seviyede takva, hem de devlet adamı olarak çok önemli hizmetlerde

bulunanlar aynı zamanda İslam tasavvufunun öncüleri olarak kabul edilmektedir. Benzer şekilde yaşadığı dönemin en önemli mutasavvıflarından olan Hasan Basri (ölm. 110/728) aynı zamanda bilim adamı, fakih ve müfessirdir. Onu diğer bilim adamlarından ayıran özellik, kalbe önem vermesi, nefis muhasebesi yoluyla gûnahtan korunmaya çalışması ve dünya sevgisi dolayısıyla ahiret konusunda gaflete düşenleri uyarmasıdır. Onun din anlayışı, dinî uygulamaları ve hayat tarzı, Batılıların mistisizm dediği ve ileriki dönemlerde Müslüman sufilerde sıklıkla sözü edilen herhangi bir keşif/keramet beklentisi olmaksızın, Allah'ın rızasını kazanmak için bir Müslüman'ın yapması gereken şeylerdir.

Sahabenin dinî uygulamaları, ileriki yıllarda Hz. Peygamber'e en yakın bir kuşak ve dini en iyi yaşayan insanlar olarak değerlendirildikleri için örnek alınmıştır. Bu anlayış dolayısıyla Ehl-i Sünnet İslam tasavvufunun günümüzdeki en önemli temsilcilerinden olan Nakşibendilik Hz. Ebu Bekir, Kadirilik ise Hz. Ali yoluyla Hz. Peygamber'e ulaştıklarını ileri sürmüşlerdir. İslam tarihinin ilk üç asrında züht ehli ile Ehl-i Sünnet itikat ve uygulamalar arasında herhangi bir çatışma yaşanmamıştır.

Bugün anladığımız anlamda tasavvuf ilk olarak Basra'da ortaya çıkmıştır. İlk sufi ismini alan kişi de Ebu Haşim'dir. (ölm, 150/767) İlk tekke de Suriye'nin Reaml şehrinde bulunan Ebu Haşim tekkesidir. Tasavvufu bir hayat tarzı olarak ilk sistemleştiren ise Süfyan es-Sevrî'dir. (ölm, 161/778) Bu mesleğin yayılmasına ilk hizmet edenler Zünnûn Mısırî, (ölm. 245/859) ve Ebu Yezid Bistamî'dir. (ölm. 261/875)

Dokuzuncu yüzyıldan sonra İslam'ın ilk yıllarındaki züht ve takva hareketi, Batılı anlamdaki mistisizm şeklinde bir karakter kazanmaya başlamıştır. İlk yıllarda tasavvuf ehli daha çok Allah korkusu ve kısmen Allah sevgisinden bahsederken bu yeni dönemlerde Allah tarafından bir lütuf olarak verilen

aşktan söz edilmeye başlanmıştır. Tasavvuf ehlinin aşktan kaynaklanan aşırılıklarını, Kur'an ve Sünnet ekseninde çözümlmeye çalışan Müslüman bilim adamları, onları anlamakta güçlük çekmişlerdir. Bazı araştırmacılar bu tarihten sonra tasavvuf ile Ehl-i Sünnet akide arasında ayrışmaların başladığını iddia etmiştir. Aşkın cezbesine kapılan tasavvuf ehlinden, *"fena"* (Allah'da yokluk) anlayışının gereği olarak, kendilerinin beşerî sıfatlardan sıyrılarak Allah'ın sıfatlarını kazandıklarını iddia edenler olmuştur. Bu dönemin önemli şahsiyetlerinden Cüneyd-i Bağdadi (ölm. 297/909) tasavvufu; *"Allah'ın seni, senliğinden öldürmesi ve kendisinde yaşatması"* olarak tarif etmiştir. Bu dönemde tasavvuf, züht ile birlikte mistik veya tamamen züht alanından mistik hayata doğru bir evrim yaşamış, Hz. Peygamber'in gerçek takipçilerinin sufiler olduğu iddia edilmeye başlanmıştır.

Hoca Ahmet Yesevi (ölm.562/1166) Türk-İslam tarihinde, en önemli mutasavvıflardan biri olarak bilinmektedir. Orta Asya'da Ehl-i Sünnet İslam'ın ve tasavvuf geleneğinin yaygın ve etkin hâle gelmesinde onun rolü olduğu kabul edilir. Hatta tasavvufun Türkler arasında bir hayat tarzına dönüşmesinde, İslam'ın Orta Asya, Anadolu ve Balkanlar'da yayılmasında onun yetiştirdiği insanların, gönül erlerinin payı olduğu, Hacı Bektaş Veli, (ölm. 669/1271) Sarı Saltuk (ölm. 697/1297), Yunus Emre, (ölm. 720/1321), Hacı Bayram Veli (ölm. 883/1430) gibi önemli şahsiyetlerin o ocakta yetiştiği veya feyiz aldığı söylenir.

İslam tasavvufunun en önemli şahsiyetlerinden birisi İmam Gazali'dir (ölm. 505/1111). Onunla tasavvuf tarihinde belli bir kırılma yaşanmış, o bir taraftan Ehl-i Sünnet Müslümanlığın bütün esaslarını kabul ederken diğer taraftan dinin kuru bir iman ikrarından ve ibadetleri yerine getirmekten ibaret olmadığını düşünmüştür. Ona göre tasavvuf, dinin hakikatlerine nüfuz edebilmek için tutulacak en iyi yoldur. Ancak tasavvufun kendine mahsus ayrı bir hakikatler âlemi mevcut

değildir. Esas olan Hz. Peygamber'in tebliğidir, yani Kur'an-ı Kerim ve Sünnettir.

Zaman içerisinde içerikleri, şekilleri, kuralları ve kurumları değişen bu dinî ve sosyal olgu, tarihte İslam dünyasında bilim ve medeniyete, sosyal barış ve dayanışma ruhunun gelişmesine büyük katkılar sağlamıştır. Her insan veya medeniyet gibi onun da zafiyet geçirdiği, başkalaşıma tabi tutulduğu, ana kaynağından uzaklaştığı, hurafe ve batıla bulaştığı dönemler olmuştur. Bütün bunlara rağmen tasavvuf günümüze ulaşmış, İslam dünyasının vazgeçilmez bir olgusu hâline gelmiş ve çeşitli isimler altında varlığını sürdürmüştür.

Mutasavvıflar dini yaşam biçimi olarak kabul etmişler, hiçbir zaman bizim anladığımız anlamda ilim konusu olarak görmemişlerdir. Onlar dinin objektif haricî kaideler sistemi olmadığını, bu tür inanış ve uygulamaların hakiki imanla ilişkisinin bulunmadığını ifade etmişler ve başkalarına önerilen dinî hususların, bizzat önerenler tarafından uygulanmamasının dinî samimiyetsizlik olduğunu belirtmişlerdir.

d- Dinde İlahî Olan ile İnsanî Olan

Dünden bugüne tasavvuf ve tarikatlar sosyal hayatın bir parçası hâline gelmiştir. Dinî teorilerle dinî pratiklerin bir arada ehl-i tasavvuf tarafından yaşanıyor şeklinde algılanması, içerik ve uygulamalarda dinin onaylamadığı bazı hususları içerse bile, toplumdaki bazı insanların dikkatini ve ilgisini çekmeye devam etmektedir. Sadece söylemden ibaret kalan bir dinî hayatın insan üzerindeki olumsuz etkileri veya etkisinin olmaması, aynı zamanda din kurumuna ve o kurumun temsil niteliklerine de zarar vermekte, güven duygusunu zayıfletmektedir. Buna mukabil, dinî kurumların insan ve toplum üzerindeki olumsuz etkileri, din adamlarının söylem ve eylem farklılıkları, insanların tarikatlara ve tasavvufi hayat tarzına ilgi duymasına sebep olmaktadır. Mutasavvıfların veya mürşit konumundaki kişilerin, kendilerinde olduğu varsayılan gizemli otoritenin gücüyle, dinî kurumların içinde bulunduğu hali eleştiri konusu yapması, kendilerinin etkinliğini daha da artırmakta, insanların bu alana yönelmelerini kolaylaştırmaktadır.

Ehl-i tasavvufun bazı sıra dışı hareketleri (keramet, cezbe), normal yaşayan insanlar için farklı bir görünüm taşır. Aslında mutasavvıf böyle bir gösterinin arayışı içinde değildir, hatta bu tür görünümleri hor görür ve elinden geldiği kadar gizlemeye çalışır. Bilinmedik ve görünmedik şeyleri bilip görmek, birtakım ruhi çabalar sonucu, bazıları için mümkün ve arzu edilen olsa bile, gerçek sufi için bunlar arzulanan hususular değildir.

Dinde “*ilahî olan*” ile (din) “*insani olan*” (kültür), iç içe girmiş olmaları dolayısıyla, tam olarak ikisini birbirinden ayırmak mümkün olamaz. İlahi, Allah’a ait olanın kaynağı vahiydir ve bundan asla şüphe olunmaz. Bu hakikatlerin doğruluğu üzerinde herhangi bir şüphe imanı zedeler.

Yüce dinimiz İslam’ın merkezinde Allah inancı vardır ve onun kutsal kitabının adı da Kur’an-ı Kerim’dir. Kur’an-ı Kerim’in muhatabı insandır ve içeriğinin büyük bir kısmı insan ve insani ilişkilerle ilgilidir. Bundan dolayı ilahî bir kitap olarak Kur’an-ı Kerim insanlar tarafından okunmak, anlaşılacak ve uygulanmak üzere gönderilmiştir. Nitekim asırlarca çeşitli konularda uzman bilim insanları onu anlamak ve insanlığın hizmetine sunmak için çalışmışlardır. Onların Kur’an-ı Kerim’den yararlanarak insanlığın hizmetine sundukları bilgilerin tamamı, kendilerinin ondan anlayabildikleri ve ifade edebildikleri hususlar olup Kur’an-ı Kerim’in aynısı değildir. Dolayısıyla doğrudan vahiy ürünü olmayan bilgiler insani olup hatadan münezzehtir ve her dönemde sorgulanmaya açıktır.

İlahi olan ile insani olan birbirinden ayırt edilemediği zaman, Kur’an-ı Kerim ile insanlar tarafından din adına üretilen bilgiler birbirine karıştırılmakta ve ikisi aynı statüde kabul görebilmektedir. Bu da insanın belli bir zaman ve mekânda ürettiği bilginin/kültürün, Kur’an-ı Kerim’de belirtilmiş, dinen bağlayıcı olan, dinî bir hüküm veya ilke olarak anlaşılmasına yol açmaktadır. Bu metinler ve eserler, geçmişte dini insanlığa daha iyi tanıtmak ve uygulanmasını temin etmek için âlimler/din adamları tarafından yazılmış ve o dönemde bu alana çok önemli katkılar sağlamıştır. Fakat bu durum tarihî süreçte insanlar tarafından üretilen bilgilerden bir kısmına “*kutsal dinî metin*” nazarıyla bakılmasına ve onların yazarlarına da “*insanüstü varlık*” statüsü verilmesine sebep olabilmektedir. Zamanla bu metinler o dinin mensupları tarafından iman esasları gibi algılanır hale gelmiştir. Nitekim Yahudilikte

Tevrat kadar etkili olan Talmut ve Hristiyanlıkta Yeni Ahit'in büyük bir kısmını oluşturan ve insanlar tarafından yazıldığı kesin olarak bilinmesine rağmen günümüzde kutsal kabul edilen bu metinler bunun en canlı örneklerindendir. Zira çok azı hariç bütün Yahudi mezhepleri Talmut'u, bütün Hristiyan mezhepleri de elimizdeki mevcut Kitabı Mukaddes'i kutsal saymaktadır. Böylece zaman içerisinde kültürel/insani olan ilahî/dinî olanın yerini almakta, bazen ondan daha önemli bir konuma gelebilmektedir. Hatta bu insan ürünü metinler, pek çok eleştiriye rağmen Yahudi ve Hristiyanların hayatında vahiy ürünü olduğu kabul edilen kutsal metinlerden daha etkili olabilmekte, dinlerinin inanç ve ibadet esaslarını belirleyebilmektedir.

Dinî açıdan bir başka sorun da peygamberlerin dışında, değişik gerekçelerle bazı insanlara insanüstü statüsü verilebilmesidir. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Musa'nın yanında bulunan ve Allah tarafından bir rahmet ürünü olarak kendisine ilim öğretilen kişi şeklinde tarif edilen ve İslam literatüründe "*Hızır*" olarak tanınan kimse, (Kehf, 18/65...) Hz. Süleyman'ın yanında Sebe' melikesinin tahtını göz açıp kapayıncaya kadar getiren bilge kişi (Neml, 27/20...) gibi peygamberlerin dışında bazı insanlara özel bilgiler verildiğinden söz edilmektedir. Allah her insana ayrı türden bilgi, yetenek, görev ve sorumluluklar verebilir. Ancak insanlar, din adına peygamberlere verilmiş olana tabi olmakla mükellef ve sorumludurlar. Hz. Muhammed peygamberlerin sonuncusu olduğuna göre; "*ilham*" ve "*keramet*" türünden bilgi, anlatım ve olaylar sadece muhatabı olan kişiler için geçerli olup, diğer insanlar için dinî bir mükellefiyet, sorumluluk veya mecburiyete kaynaklık oluşturmazlar. Bu sebeple Hz. Peygamber'den sonra hiçbir fâninin kendisini, insanüstü güçlerle donatılmış biri konumunda, insanlar üzerinde dinî bir otorite olarak göstermesi İslam açısından doğru değildir.

e- Tasavvuf İbadet İlişkisi

İslam inanç, ibadet ve ahlaktan oluşmaktadır diye kısa bir tarif yapmak mümkündür. İman doğrudan Allah ile kul arasında olur. Kulun Allah'ı kendisine Tanrı/Rab olarak kabul ve itiraf etmesi, O'nun inanılmasını emrettiklerine inanmasıdır. İbadet ise kulun inandığı varlığa yani Allah'a kulluk görevidir. Kul bu aşamada iman ettiği Allah'a kulluk itirafında bulunur ve O'nun emirlerini yerine getirmeye hazır olduğunu belirtir ve Allah'ın peygamberleri aracılığıyla bildirdiği şeylerden inanılması gerekenlere inanmaya ve kendisine kulluk görevi olarak yapması gereken emirlerini yerine getirmeye çalışır.

İbadetler doğrudan Allah için ve Allah emrettiği için yapılır. Ancak bu durumda ibadetlerin onu yerine getiren kullara ve o insanın içinde bulunduğu topluma katkıları olur. Zira Allah bütün beşerî sıfatlardan münezzehe olduğu için kulun ibadetine ihtiyacı yoktur. Bu anlamda kul için bir tür imtihan gibi görünen ibadetler, dolaylı olarak ona ve çevresindekilere yarar sağlar. İman ve ibadet ilişkisinin sonucunda ahlak ortaya çıkar ki bu, insanın gerek Allah gerekse kulları ile arasındaki ilişkilerin hangi düzeyde olduğunu gösterir.

İman olmadan ibadet ve ahlakın Allah katında hiçbir anlamı yoktur. Bu konuda Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır: *“De ki amel bakımından en çok ziyana uğrayan; iyi iş yaptıklarını sandıkları hâlde dünya hayatındaki çabaları kaybolup giden kimseleri size haber verelim mi? Onlar Rablerinin*

ayetlerini ve O'na kavuşacaklarını inkâr eden, böylece amelleri boşa çıkan, o yüzden de kıyamet gününde amelleri için bir terazî kurmayacağımız kimselerdir.” (Kehf, 18/103-105). Dolaşısıyla Allah-insan arası ilişkilerde esas olan inanmaktır. Bu imanın sağlıklı bir zemine oturabilmesi için onun ibadetlerle takviye edilmesi doğru olur. İbadet ise, kulun kendini bilmesi, nefis ve şeytanla olan mücadelesinde onu desteklemesi bakımından çok önemli katkılar sağlamaktadır.

Bütün bunların yanında ibadetlerin, kişinin inancını açığa çıkartması, ona bir kimlik kazandırması bakımından da ayrı bir önemi vardır. İmanın deruni/içsel bir alan olmasına karşılık ibadetler onun dışı yansıyan şekliyle, kişinin iç dünyasının tanınmasına katkı sağlamaktadır. Ayrıca ibadet yapan kişi başkalarına örnek teşkil ederek dini pratiklerin yaygınlık kazanmasına vesile olmaktadır.

İbadetler başka bir açıdan değerlendirildiğinde, Allah tarafından verilen sonsuz/sınırsız nimetlere karşı kulun şükrünün ifadesi olması bakımından da oldukça önemlidir. İbadetler, bu sayısız nimetlere karşı inandığı varlığa nasıl şükredeceğini bilemeyen kulun, şükrünün belli bir şekil ve program dâhilinde yapılmasının adıdır.

Allah'ı en yakından tanıyan bir insan/kul olarak Hz. Peygamber, O'nun kendisine ihsan ettiği nimetlere şükrünü ifade edebilmek için çok ibadet ve dua etmiştir. Üstelik bir insan olarak geçmiş ve gelecek günahlarının bağışlandığı garantisi (Fetih, 48/2) Allah tarafından kendisine verilmiş olmasına ve bütün peygamberlerin *“ismet/günahsızlık”* sıfatı bulunmasına rağmen o bunu yapmıştır.

Hız. Peygamber'i kendisine dinen ve ahlaken örnek almak zorunda (Ahzâb, 333/21) olan insanlara böyle bir bağışlanma garantisi ve masumiyet zırhı verilmemiştir. Müslümanlar, bunu bildikleri ve bir insan olarak nefsin, şeytanın şerrinden emin olamadıkları için kendilerine farz olarak emredilen iba-

detlerine destek aramak ve bu hususta Hz. Peygamber'i kendilerine örnek alarak en azından onun kadar nafileleri yerine getirmek istemişlerdir.

İbadetlerin kulun Allah'ın rızasının kazanılması, emirlerinin yerine getirilmesi, günahların affına vesile olması yanında ayrıca sosyal paylaşım ve kazanımlarını da göz ardı etmemek gerekir. Birlik ve dayanışma ruhunun gelişmesine, sevgi ve muhabbetin artmasına vesile olması bakımından ibadetlerin toplumsal hayatta çok önemli bir yeri vardır.

f- Tasavvuf Ruh İlişkisi

Tasavvuf/mistisizm, görünen-görünmeyen, zahirî-bâtınî veya kabuk ve öz olmak üzere iki türlü realitenin varlığını kabul eder. Bu ayrım ruh-beden ayrımı kadar gerilere gider. İnsanların bedende yeri olmayan, beden fonksiyonlarıyla izah edilemeyen bazı faaliyetleri ondaki ruha atfetmeleri, muhtemelen iki türlü gerçek arasındaki farkın temelini teşkil eder. Mistik düşüncenin bilinen en eski örneklerinde ruhun ayrı bir dünyadan geldiği, diğer bütün yaratılmışlardan farklı olduğu, bizim dünyamızda bir bedene bürünerek ortaya çıktığı fikrine rastlanmaktadır. Bu durumda beden ruh için geçici bir kalıp oluşturmaktadır. Sufiler de ruhun Allah ile aynı olmasa bile ondan bir şey olduğunu kabul ederler.

Kur'an-ı Kerim'de *"Sana ruh hakkında sorarlar. De ki: 'Ruhun ne olduğunu ancak Rabbim bilir, size ise pek az bilgi verilmiştir.'"* (İsrâ, 17/85) denilerek verilen bilgiler detaylandırılmamıştır. Bu belirsizliği giderme konusundaki gayretleriyle İslam âlimleri ve mutasavvıflar ruhun mahiyeti hakkında farklı görüşler ileri sürmüşler, fakat ayetin içeriğinden de anlaşılacağı üzere, onun mahiyeti hakkında kesin ve somut bir şey söyleyememişlerdir.

İnsan-ruh ilişkileri konusunda Kur'an-ı Kerim'de Hz. Âdem'in yaratılışından söz edilirken bazı açıklamalarda bulunmuş, ruhun Hz. Âdem'in fiziki/anatomik yapısından farklı bir karakter taşıdığı hissettirilmiştir. İnsanı yaratan Allah'a ait

olduğu belirtilen ruhun, insanın yaratma işlemi tamamlandıktan sonra dışarıdan ona üfürüldüğü açıkça ifade edilmiştir (Hicr, 15/29; Enbiyâ, 21/91; Secde, 32/9; Sa'd, 38/72).

Ruha ait bilgiler duyu organlarıyla kavranabilecek şeyler değildir. Akıl, ilmî bilginin kaynağı olmakla birlikte duyu organlarının toplayabildiği bilgileri kullanmaktadır. Eşyanın sadece görüntüsünü vermekte, görüntünün arkasındaki gerçeği yakalayamamaktadır. Eşyanın özüne (maddi görünüşten soyutlanmış yani zaman ve mekân kayıtlarından sıyrılmış hâli) nüfuz edebilmenin akıldan başka bir yolu olması gerekir ki bu da sezgidir. İlahiyat alanında varlıkların mistik bir vahdete kavuşmaları söz konusudur ki, burada sezgi bizim normal hayatta akıl yoluyla elde ettiğimiz bilgiden farklı olabilir.

Mistik bilgi bir tür ruh hâli olarak, duyu organlarıyla ve onların verilerini kullanan akılla elde edilemeyen, sufinin yaşadıkları ve gördükleri deruni/içsel tecrübesine ait şeylerdir. Bu yüzden mistik tecrübenin olduğu gibi anlatılması teorik bakımdan imkânsızdır. Fakat sufi sezgiyi/yaşadığı hâli ve gördüklerini diğer insanlarla ortak bir dil kullanarak anlatmak durumundadır.

Tasavvufi hayatta sezgi ile bazen zevk de denilen ve hemen hemen bütün mistiklerde görülen vecd arasında çok yakın bir ilişki bulunmaktadır. "*Vecd*", kişinin kendisini kaybettiği bir çeşit sarhoşluk hâlidir. Başka bir ifade ile kişinin kendinden geçmesi, arkasından ayılmasıdır ki bu bizim bildiğimiz dünyaya dönmekten başka bir şeydir.

Sufilere göre, insan bu vecd hâlinde kendi vasıflarından tamamen sıyrıldığı için Allah'ın vasıflarını müşahade eder ve gözünde sadece o vasıflar vardır. Onun bu seviyeye ulaşması Allah'ın kendisine bir lütfu olduğu için bu durum kalıcıdır. Vecd gerek İslam tasavvufunda gerekse diğer mistisizmde gaye olmaktan ziyade araç değeri taşımaktadır. Yani mistik hayatın gayesi vecd değil, vecdin götürdüğü yerdir. Bu bağlamda

tarikat rehberliğinin en önemli fonksiyonlarından biri müridi, kalbine doğan ilhamların veya yaşadığı vecd hâlinin ne türden olduğu konusunda devamlı uyarmak, onu yolda tutmaktır. Bu konuda onlara Kur'an-ı Kerim ve Sünnet-i nebevî rehberlik etmek durumundadır. Aksi hâlde Kitap ve Sünnetin rehberlik etmediği her türlü vecd batıldır. Bu yüzden sufiler; marifeti/gerçek bilgiyi vecde tercih eder ve vecd hâlinde iyiyi kötüden ayırt edemeyen insanın marifet sayesinde güvende olduğunu söyler.

İslam'ın ilk üç asrındaki uygulamalara bakıldığında, bu dönemde sufiler iç dünyalarına ve ahirete verdikleri önem dolaşısıyla sosyal, siyasal ve ekonomik hayattan mümkün olduğu kadarıyla uzaklaşmıştır. Fakat özellikle Türk tasavvufu siyasi konularda mümkün olduğu kadar taraf olmamakla birlikte, sosyal ve ticari hayattan kendini soyutlamamış, dinî ve millî kimliğin oluşumuna katkı sağlamıştır.

g- Tarikatlar

Tarikat lügatte Allah'a ulaşan yol anlamına gelmektedir. Şeriat genel, tarikat ise ona göre özeldir. Tasavvuf alanında yol almak isteyen bir müridin belli bir disiplin çerçevesinde hareket ederek dinin özüne varmak suretiyle Allah'ın rızasını, dolayısıyla dünya ve ahiret saadetini kazanmasını hedefler.

Sufi doktrinindeki inanışların maddi bir teşkilat varlığına bürünmesi tarikatları doğurmuştur. Tarikat kurucularının çoğu hayatta iken teşkilatlı birliktelik meydana getirmiş değildir. Bu teşkilatlar çoğunlukla şeyhin ölümü üzerine, taraftarlarının bir arada kalabilme istek ve ihtiyacından doğmuştur. Tarikatlar, tarikatın piri sayılan şahsiyetin ölümünden sonra müritleri veya kendi yerine geçen kimseler tarafından kurulmuş, zamanla gelenekleri teşekkül etmiştir.

İslam tasavvufunda tarikata girmek/yola girmek, sufi metotlarıyla Allah'a yaklaşmayı seçmek anlamına gelir. Tarikat, kâmil insanı yetiştirmek ve İslam'ı yaymak hususunda izlenen tarz ve usullerin sistemleşmiş hâli olarak da tarif edilir. Kurum olarak tarikat bir gönüllüler hareketi olup, Allah'ın rızasını kazanmak maksadıyla insanların, kendi istekleriyle/ arzularıyla bir rehber öncülüğünde eğitime tabi tutuldukları yer şeklinde kabul edilir. Bundan dolayı bütün sufi teorisyenler, mürşitsiz hakikate ulaşmanın imkânsız olduğu kanaatinde birleşirler.

Tasavvuf her şeyden önce bir nefis ve ruh terbiyesi işi olduğu için kendini eğitilmeye muhtaç hisseden insan, eğitecek birini,

bir rehberi aramak ve bulmak durumundadır. Bu da halk arasında “*şeyh*” olarak tanınan “*mürşid-i kâmil*” dir.

Diğer eğitim kurumlarından farklı olarak tarikatta eğitilenin yaşı önemli değildir. Bu kurumda mürşide/şeyhe kayıtsız şartsız teslimiyet, itaat ve hürmet esastır. Müridi olgunlaştıran, ona gerçek kimliğini kazandıran ve onu ilim/irfan ile besleyen mürşittir. Tarikata her yaştan insan katılabilir, eğitim veren ile eğitim alan arasında sürekli bir ilişki vardır ve eğitimin sonuçları şeyh/mürşit tarafından kontrol edilir.

Sufinin gayesi genel hatlarıyla, ilahî tarafı gerçekleştirmek, onu ortaya çıkarmak, yani görünür âlemi bırakıp görünmeyen, Allah’ı bulmaktır. Sufiler belli birtakım yollar ve metotlarla bu gayelerine ulaşmaya çalışır. Böylece tarikatın gayesi, sufinin/müridin hedefini gerçekleştirmektir. İnsandaki nefsi öldürüp insandaki ruhun saltanatını kurmak ve hakikati bulmaktır.

Şeyhlerin en önemli özelliği çevrelerinde yaşanan dinî hayata itiraz etmeleri ve ona bir alternatif göstermeleridir. Burada şeyhin itirazı doğrudan dine değil, fakat onun belli yorumlarına karşıdır. Zira onların gayesi, dinin esas ve özünün yaşanır hâle gelmesidir. Şeyhler genellikle dinî hayat ile ilişkisi olan, dinî eğitim almış kişilerden oluşmaktadırlar. Ancak bütün şeyhler daima kendi çevrelerinde gördükleri kimselerden daha yoğun daha heyecan verici bir dinî hayatı yaşayan kimseler olarak bilinirler. Belki de onu diğer insanlardan ayıran ve şeyh konumuna getiren bu özelliklerdir. Bunun yanında bir şeyhin dinî bir otorite olarak çevresinde insan toplayabilmesi için, o günkü dinî hayatın insanlara eskisi gibi heyecan vermeyecek kadar gevşemiş ve şekilci bir hâl almış olması gerekir.

Şeyhin bu işi hakkıyla yapabileceğini anlamanın yolu, ilim, diyyet ve tecrübenin yanında onun Hz. Peygamber’e ulaşan bir silsileye sahip ve bir önceki şeyhinden de icazetli olmasıdır.

Tasavvufta silsile bir tür diploma niteliği taşımaktadır ve bu, müritlerin ve halkın gözünde şeyhin otoritesini güçlendiren en önemli unsurların başında gelmektedir. Şeyh de yaptığı işte şeyhi tarafından görevlendirilmiş olmak durumundadır. Kendi şeyhi de daha önceki şeyhinden icazet almış olmalıdır. Bu işin en tepesinde de dünyanın mihveri kabul edilen en yüksek makamı işgal eden “*kutup*” denilen, şeyhler arasında mertebesi en yüksek olan veli vardır.

Tarikatların ilk öncülleri/pirleri tarafından tertip edilen evrat ve ezkârı vardır. İçeriği belli sayılarda Allah’ın isim ve sıfatlarıyla birlikte, Hz. Peygamber’e salâvattan oluşan bu dua ve ibadet şeklinin, belirlenen vakitlerde müritler tarafından bireysel veya toplu olarak yapılması gerekir.

h- Veli Kavramı

Tasavvuf alanında kullanılan terimlerden biri de “veli” dir. Veli kavram olarak dost, arkadaş, sevgili, sahip, malik, koruyan anlamlarına gelmektedir. Tasavvufta ise, Allah’ın dostluğunu kazanmış, söz ve hareketleriyle insanların gönlüne girmiş saygın/muhterem kişilerin sıfatı olmuştur. Veli varlığını Allah’a vakfeden, her şeyi ile ona yönelen, onun sevgisini kazanan bir kul ve kendisini sözleri, hareketleri ve düşünceleriyle Peygamber’imize (sav) benzeten kişi olarak tarif edilir. Kişinin düşüncesinin, niyetinin Allah ve meşguliyetinin Allah ile olması, her hususta O’na yönelmesi veliliğin alameti olarak bilinir. Veliler bulundukları yöre halkı için birer rahmet vesilesi olarak saygı görür. Velayet makamı, ölümlerinden sonra da kabirleri ziyaret edilen, onların yüzü hürmetine Allah’tan bazı taleplerde bulunulan ve ahirette şefaet yetkisi olacağı zannedilen kimselerin Allah katındaki manevi yeri olarak kabul edilir.

Türk-İslam tarihinde Abdulkadir Geylani (ölm. 561/1116), Hoca Ahmet Yesevi (ölm. 1166), Bahauddin Nakşibendi (ölm 791/1389) gibi büyük tasavvuf önderleri olmasına rağmen onlara veli sıfatı kullanılmaz. Buna mukabil Hacıbektaş Veli (ölm. 1271), Hacı Bayram Veli (ölm. 1430), Şeyh Şaban Veli (ölm. 976/1569) gibi “veli” sıfatıyla anılan tasavvuf ehli bulunmaktadır.

Ehl-i tasavvuf, Kur'an-ı Kerim'deki bazı ayetleri zahiri anlamından hareketle velilerin Allah katındaki makamı olarak yorumlar: *"Haberiniz olsun ki, Allah dostlarına asla korku yoktur; onlar üzüntü de çekmeyecekler. Onlar ki iman etmişler ve takvaya ermişler, işte onlara hem bu dünya hayatında hem de ahirette müjdeler olsun! Allah'ın sözlerinde değişme olmaz. İşte bu büyük bir kurtuluştur."* (Yûnus, 10/62-64).

Ehl-i Sünnet inanışa göre velinin makamı ne kadar yüksek olursa olsun, hiçbir veli Hz. Peygamber'den daha yüksek bir makamda değildir. Velilerin peygamberlerin mucizelerine benzer fakat onlardan gaye ve içerik bakımından farklı kerametleri vardır. *"Keramet"*, Allah'ın veli kullarının gösterdikleri olağanüstü hâllerdir. Velilerin kerametleri tabiat kanunlarına aykırı değildir, fakat bunların oluşumunda birtakım olağanüstülükler vardır.

Peygamberlerin mucizesi yoktan bir şey meydana getirme veya bir şeyin asli tabiatını değiştirmek gibidir. Mucize peygamberliğin delillerinden biridir. Peygamberler din tebliğcileri oldukları için mucizeleri açıkça gösterirler. Her ne kadar peygamberler istedikleri zaman mucize gösteremeseler bile, mucize onların peygamberliklerinin ispatı için zaruri olan hâllerden birisidir. Velilerin böyle bir görevi ve sorumluluğu olmadığı, kendilerini ispat etmek durumunda bulunmadıkları için peygamberlerin aksine onların kerametlerini gizlemeleri daha doğru olur. Çünkü keramet velinin asli özelliği değildir. Tam aksine Allah'a olan yakınlığı dolayısıyla kendisine bağışlanmış bir lütfu ilahîdir. Buna mukabil gerçek hayatta ve algıda keramet, velinin ayırt edici vasfı gibi görülmüş ve veli denince hemen akla keramet gelmiştir. Buna rağmen tasavvuf ehli arasında keramet fazla ilgi gören bir hâl değildir.

Muhammed Hamidullah keramet konusunda şöyle bir değerlendirmeye yapmaktadır: *"Genellikle mutasavvıf, gösterdiği ruhi çabalarla yetenek veya kabiliyetlerinden bazılarını geliştirir."*

Sonuçta onun bazı hareketleri sıradan insanlar için mucizevi bir görünüm taşır. Aslında mutasavvıf böyle bir gösterinin arayışı içinde değildir, hatta bu tür görünümleri hor görür. Bilinmedik ve görünmedik şeyleri görüp bilmek, birtakım ruhi çabalar sonucu, bazıları için mümkün olsa bile, sufi için bunlar arzulanan hususlar değildir.”

Evliya menkıbeleri tasavvufta çok önemli bir yer tutar. Bundan dolayı dinî hayatımızda ve Türk tasavvuf tarihinde evliya menkıbeleri, keramet örnekleriyle doludur. İmam-ı Maturidi (ölm. 333/944) geleneğinin meşhur kelam kitaplarından Nesefi Akaidinde “*Evliyanın kerameti haktır.*” denilerek hem veliler hem de kerametleri İslam itikadının bir parçası hâline getirilmiştir.

İslam âlimleri kerametleri şeytani (*istidrac*) ve rahmani olarak ikiye ayırmış, Allah ve Hz. Peygamber’in yolunu takip edenlerin gösterdikleri harikaları, velilerin kerameti olarak kabul etmişlerdir. Hiçbir evliya menkıbesi bir olayı ifade etmek üzere anlatılmaz. Olay orada belirtilmesi istenen ahlaki muhteva için bir kılıftır ve bu kılıfın yaşayan kültürde geçerli olan şeylerden seçilmesi gayet doğaldır.

i- Günümüzde Tarikatlar

İslam'ın ilk yıllarında sufi tarikatları herhangi bir teşkilat yapısı kazanmamıştır. Tasavvuf yoluna girenler beğendikleri ve örnek aldıkları birini kendilerine şeyh edinmişler, onun yanında ve hizmetinde bulunarak kendisinden bir şeyler öğrenmeye çalışmışlardır. Bu oluşumda şeyhlik, itibar ve liyakatle kazanılan bir makam olup insana tayinle verilen bir makam değildir. On ikinci yüzyıldan sonra müritlerle mürşitler arasında ilişkiler şekli bir kurala bağlanmaya başlanmış ve tarikatlar birer kurum hâline gelmiştir.

Tasavvufun İslam ve Türk tarihinde oynadığı rol ile alakalı bazı tartışmalar olmuştur. Tasavvuf, ilk İslam fetihlerinin belli bir duraklama noktasına gelmesinden sonra büyük kitlelerin İslam'a girişlerinde çok etkili olmuş, hatta başlıca rol oynamıştır. Bu yeni dönemde İslam tasavvufu züht ile birlikte mistik unsurları da içermeye başladığı için İslamlaşma hareketi yeni bir güç kazanmış ve Asya'nın çeşitli yörelerinde büyük bir yayılma heyecanı yaşanmıştır.

İslam inanç ve ilkeleri bakımından bazı hatalar da içeren İslamlaşma hareketi sonraki yıllarda millî bir karakter olarak nitelenme sebebi olmuştur. Daha çok tasavvufun kendi değerleri üzerinden gerçekleşen bu yayılma döneminde, Kur'an ve Sünnet merkezli geleneksel İslam inanç ve ilkeleri ulema ve din adamları aracılığıyla yeni Müslümanlara ulaştırılmıştır. On birinci yüzyıldan sonra ehl-i tasavvuf ile ulema ara-

sında bir yakınlaşma sağlanmış, tasavvuf din adamlarının da desteğini alarak Doğu ve Batı’da milyonlarca insanın kısa zamanda Müslüman olmasında büyük bir rol üstlenmiş ve bir bakıma halk dini olmuştur.

Tasavvuf, İslam dünyasındaki dinî doktrin birliğinin şiddetle sarsıldığı bir zamanda bu birliği sağlamanın gayreti içine girmiştir. İslam dünyasında Moğol istilasının etkin olduğu dönemlerde, bireysel teselli ve kurtuluş arayışları sonucu tasavvuf hareketlerinde önemli bir gelişme ve değişme yaşanmamıştır.

Ehl-i tasavvuf geçmişte, sosyal ve dinî iletişim ve etkileşimin sınırlı kaldığı zamanlarda toplumu aydınlatma, birlik ve beraberlik ruhunu aşılama, insanlar arasında sevgi ve kardeşlik duygularını ekme bakımından önemli fonksiyonlar icra etmiştir. Özellikle halk arasında “*gönül sultanı*” olarak nitelenen kimseler, Allah rızasını kazanma uğruna kendilerini insanlığın huzur ve mutluluğuna adanmıştır. Özellikle Türk toplumunun devlet ve millet kaynaşmasına ve millî ruhun takviyesine katkı sağlamıştır.

Türk-İslam tarihinde “*Horasan Erleri*” veya “*Horasan Erenleri*” diye bilinen, kendi tekke ve dergâhlarında mürşitlerinden bir şeyler öğrenmeye çalışan kimseler, Asya steplerinden kopup gelen kalabalıklar arasında İslam anlayışını yaymışlardır. Çok kalabalık ve dağınık kitleler hâlinde Anadolu’ya gelip yerleşen Türkler arasında birliği, dinî eğitim veren ve dindarlığı bir hayat tarzı hâline getiren dervişler ve tarikat mensupları sağlamıştır. Medresenin istikrarlı bir toplum bünyesinde çalışmasına karşılık tekkeler, heyecan unsuruna verdiği önemle, devamlı savaş hâlinde yaşayan insanları harekete geçiren başlıca kuvvet olmuştur.

Anadolu topraklarında istikrarın sağlanmasından sonra medresenin yerleşmesiyle tasavvuf da Sünni itikat ve geleneklerine iyice yaklaşır hâle gelmiştir. Selçukluların Konya’yı

merkez yapmasından sonra Anadolu'da kurumsal hâle gelen Türk devleti süratle medreselerini açarak kuvvetli bir kültür faaliyeti oluşturmıştır. Sünni Müslümanlık ile tasavvuf arasında kurulan ilişkiler sonucu mutasavvıflar da medrese eğitimi almıştır. İslam tarihinde tasavvufun Sünni Müslümanlıkla uzlaşmasının en önemli siyasi sonuçlarından birisi de Şiiliğin nüfuzunun kırılması olmuştur. Ancak medresenin etkisinden uzak kalan, ulaşımı zor veya yerleşik düzene geçememiş gruplar arasında İslam öncesi ve yerli dinlerle karışmış inanç ve uygulamalar devam imkânı bulmuştur.

Tarikatlar, içinde bulundukları toplumun tipine göre bir sosyal fonksiyon icra etmiştir. Siyasi ve sosyal istikrarsızlık zamanlarında tarikatlar arasında ve tarikatın kendi içinde bazı karışıklıklar yaşanmış, değişimin ve ayrılıkların olduğu gözlenmiştir. Toplumun bir bütün olarak huzur ve sükûna kavuştuğu zamanlarda, gençlerin de onlara bağlılık hissettiği verimli bir kurum hâline gelmişlerdir.

Tarikatlar, on beşinci yüzyıldan sonra kurulu düzenin bir parçası hâline gelmiş veya bu görünümü almış, din adamları gibi iktidar ile ikili ilişkilere girmiş, devletin çeşitli kademelerinde varlıklarını hissettirmiştir. Sosyalleşme yani yeni nesillere toplumun davranış normlarını yerleştirme işi tarikatların âdeta ihtisas alanı hâline gelmiştir. On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından sonra toplumdaki genel bozulmanın yansımaları tasavvuf alanında ve tarikatlarda da kendini doğrudan veya dolaylı olarak göstermiştir.

Günümüzde tarikatların gerek söylem gerekse kurumsal kimlikleri itibarıyla tarihteki görev/amaç ve kimliklerini ne kadar muhafaza edebildikleri tartışılır bir husustur. Kurumsal birer olgu olarak kendilerini dinî alanlarda ve konularda ne kadar etkin ve yetkin hissettikleri bilim insanları ve ehl-i tasavvuf olmayan kişiler tarafından eleştiri konusu yapılmaktadır. Ayrıca onların kendi aralarında bir uyumdan da söz

edilememektedir. Bu konuda tarikatların hepsini aynı kefe-ye koymak doğru olmamakla birlikte, Türk toplumu ve kültüründeki tarihsel birikimi kullanmak isteyen ve tarikatları istismar eden kişi veya kuruluşlar bu alandaki otorite boşluğundan yararlanmaktadır.

Çeşitli sebeplerle yeterli din eğitimi alamayan insanlar, manevi ihtiyaçlarını gidermek ve Allah'a kulluk görevini gereği gibi yapabilmek için bir arayış içinde bulunmaktadırlar. Onlar bu eksiklerini giderebilmek için yakın çevrelerinden işittikleri tarikat liderleri veya kanaat önderi olarak tanınan bazı kimselerin yanına sokulmakta ve bu ihtiyaçlarını orada gidermenin yolunu aramaktadır. Adına hoca, mürşit, şeyh tabir edilen bu kimselerin, dinlerini doğru bir şekilde öğrenmek ve yaşamak isteyen insanlara bu hizmeti ne kadar doğru ve iyi verebildikleri hususunda kuşkuvar bulunmaktadır. Temel din eğitimi almayan, normal bir Müslüman için bile zaruret ifade eden bazı dinî bilgiler konusunda yetersiz, halk arasındaki meşhur bir ifade ile *"kerameti kendinden menkul"* kimseler, dinin şekli unsurlarını öne çıkararak, kulaktan dolma bilgi, kıssa veya hikâyelerle kendinelerine sığınan insanların, müritlerinin/müntesiplerinin dini ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaktadır.

Günümüzde tasavvuf alanında faaliyet gösteren kurumlar ve kimselerin belli bir kısmı, dini altyapısı olmayan, din eğitimi alamamış fakat insan olarak dine muhtaç kimse ve kesimler üzerinde yoğunlaşmaktadırlar. Dini yönden muhtaç olanların elinden tutmak, onlara hakkı ve batılı öğretmek, içine düştükleri bataklıktan, manevi bunalımdan kurtarmak, doğruyu yanlış göstermek, onları Allah'ın emir ve yasaklarını bilen ve uygulayan insanlar haline getirmek elbette çok yararlı ve hayırlı bir iştir. Ancak unutulmaması gereken husus atalarımız tarafından söylenen *"kemâlât, kemâlât ile olmaz"* (mükemmellik, kötü aletlerle mümkün değildir) sözüyle çok güzel izah edilmektedir. Başka bir kelamı kibarda; *"kendisi himmete*

muhtaç dede, nerde kaldı gayriye himmet ede” şeklinde dini yönden donanımsız olanların, başkalarına mürşitlik yapmalarının veballi bir iş olması dolayısıyla uygun görülmemektedir.

Dini eğitim Türkiye’de, dini eğitim veren resmi kurumların ve Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı’nın görev ve sorumluluğunda bulunmaktadır. Şayet bir eksiklik ve yetersizlik var ise bu program ve kurumların ıslah edilmeleri gerekmektedir. Aksi halde ehil olmayan kimselerin yönlendirdiği kitleler arasında din, birleştirici, kaynaştırıcı özelliği yanında göreceli bir duruma düşerek evrensel karakterini de kaybeder.

Tasavvuf ehli olduğunu iddia edenlerin dini eğitim faaliyetlerinde karşılaşılan iki tür uygulama sonuçları itibariyle dini ve milli geleceğimiz açısından bazı sakıncaları beraberinde getirmektedir. Bunlardan birincisi mürşit konumunda olduğunu iddia edenlerin dini bilgi yönünden yetersizliği konusudur. İkincisi ise bu tür mürşitlerden bilim aldığını zanneden dini bilgi ihtiyacı içinde olan kimselerdir. İşin düşündürücü başka bir boyutu ise dini bilgi ihtiyacı içerisinde olanların doğrudan mürşide ulaşamadan mürşit ile arasında vasıta olan kimselerden bu eksikleri gidermesi hususudur. Zira tasavvufi hayata ilk adım atan kişi, kitaba dayalı bilgilendirme yerine sözlü geleneklerin irşat hizmeti olarak sunulması dolayısıyla, kendisine vesile olan kişiyi rehber edinmekte, gerek din, gerek tasavvuf, gerekse mürşidi ve içinde bulunduğu kurum hakkında gerekli ilk ve önemli bilgileri bu kimseden öğrenmektedir. Oysa bu vesile/vasıta olan kişi de çok kısa bir süre önce bir başka yeni müridin elinden tutması sonucu bu dünya ile tanışmıştır. Böylece büyük ölçüde rivayetlerle süslenmiş kulak dolgusu dini bilgilere dayalı, sadece bu kişilerin bildikleri ve anlattıkları ile sınırlı İslam’ın evrensel nitelikli mutlak doğrularının ve geleneksel uygulamalarının dışında yeni bir din anlayışı ve uygulaması ortaya çıkmaktadır.

Mürşit konumunda olan kimselerin tasavvuf kültürü ve tarikat geleneğinin bir sonucu olarak, temsil ettiği kurumun silsilesinde yer almaları, bulundukları konuma gelirken bir önceki mürşitten icazet almaları gerekmektedir. Toplum içinde kimden bilim aldığı, nerede yetiştiği, temsil ettiği makamda yetki sahibi olup olmadığı tartışılan kimselerin dinî bilgi seviyeleri de görecelilikten öte geçememekte ve kendileri eleştirilmekten kurtulamamaktadır.

Tasavvuf ve tarikatların geçmişten günümüze doğru dini öğretme, hayat tarzı hâline getirme ve en azından kendi müntesiplerinin nefsini terbiye etme gibi önemli bir görevi varken, günümüzde bazı kesimlerde bu hususlar üzerinde durulmamaktadır. Hepsi Allah'a giden yolda Allah'ın kullarına hizmet ettiklerini söylerken bu alanda kendi aralarında üzerinde ittifak edilen bir ilke, yöntem ve metot geliştirememektedir. İnsanları motive etme, eğitme ve Allah-kul arasındaki ilişkilere manevi bir seviye kazandırma amacı yerine, sayısal çoğunluk ve güçlülük iddiası ön plana çıkmaktadır.

Bunun yanında tarikatlar günümüzde, geçmiştekinden çok farklı olarak, yakın geçmişte eleştirilen öncüllerine benzer şekilde devlete hükmetmeye, devlet adamlarına emretmeye yönelmekte, asli görevleri yerine devleti yönetmeye talip olmaktadır. Dolayısıyla hangi vasıfları taşıdığı, hangi özel eğitimi aldığı belli olmayan kimseler, salt dinî bilgilerle Kur'an'ın emri olan "*Emanetleri ehline veriniz.*" (Nisâ, 4/58) ayetini ve Hz. Peygamber'in uygulamalarını hiçe sayarak, kendilerinden kabul ettikleri insanları devlette etkin konuma getirmeye çalışmaktadır.

Karşı taraftan bakıldığında tarikatlar dinin emir ve yasaklarına uymayı, onun kurallarını uygulamayı ilke edinmeleri gerekirken günlük siyasetin malzemesi hâline gelmektedir. Bu konuda kendisinin de tasavvuf ehli olduğu söylenen Bağdathî Ruhi'nin asırlar önce yazdığı Terkib-i Bend'inde devlet adam-

larından ihsan alabilmek için camiye gelen insanlardan söz ettiği hatıra gelmektedir. O Allah'ı zikretmesi gerekenlerin, elde edecekleri dünyalık için "*çil ü pencah*" (kırk elli) şeklinde tespih çekmelerine şahit olmuş, çok üzülmüş ve "*Sizden kim uzak olursa Allah'a yakın olur.*" demiştir.

Günümüzde tarikatları ve tasavvuf hayatını olumsuz şekilde etkileyen ve tarikatlar hakkında eleştiri konusu olan bir başka husus da onların sekülerleştiği/dünyevileştiği, ekonomik ilişkileri ve kazanımları ön plana çıkardıkları iddiasıdır. Bu durum, asr-ı saadette ve ona yakın dönemlerdeki züht hayatını tercih eden bu alanın öncülerinin inanç, felsefe ve uygulamalarına tamamen ters bir durum olarak değerlendirilmektedir. Zira ehl-i tasavvuf bu uygulamalarla, ahiret yerine dünya hayatını tercih etmekte, Allah rızasını kazanmanın tasavvufi metodu olarak kabul edilen züht ve riyazet yerine nefsin arzu ve isteklerine uygun hareket ettikleri şeklinde sorgulanmaktadır.

Tarikatların geçmişte toplumsal birliğe sağladığı katkılar, devletin çözülme sürecine girdiği dönemlerde milli dayanışma ruhunu nasıl ayağa kaldırdığı bilinen bir husustur. Onlar hangi tarikatın mensubu olursa olsun aynı yüce hedefe yürüyen insanlar olarak kendi aralarında birlik ve dayanışma içinde hareket ederek insanlığın kurtuluşuna katkı sağlamışlardır. Günümüzde tarikatların aynı dinin ve geleneğin mensubu olmalarına, aynı ismi taşımalarına rağmen birlik ve dayanışma ruhunu oluşturmamalarının sebebi kaybedecekleri siyasi otorite veya ekonomik çıkarlar olsa gerektir.

Din, insanlık tarihinin başlangıcından itibaren var olmuştur ve dünyanın sonuna kadar da bu varlığı devam edecektir. Geçmişte din konusundaki eksikleri tamamlamak ve yanlışları düzeltmek için Allah'ın insanlara bir yardımı olarak peygamberler gönderilmişti. Ancak Hz. Muhammed'den sonra peygamberlik halkası kapanmıştır. Kur'an-ı Kerim'in beyanı-

na göre o insanlığın son peygamberidir. Onun insanlığa getirdiği dinî mesaj kıyamet kopuncaya kadar bütün insanlığın ortak değeri olarak varlığını koruyacaktır (Tövbe, 9/32-33; Fetih, 48/28; Saf, 61/8). Bu koruma işlemi Hz. Peygamber'in Veda Haccında beyan ettiği gibi Kur'an ve Sünnet ekseninde devam edecektir. Gerek dinî hayatın gerekse insanı takvaya yaklaştırdığı iddia edilen tasavvufi hayatın sağlıklı bir zeminde devamı için bu iki değerın meşru yollardan bilimsel metotlarla insanlığın ortak idrakine ve hayatına sunulması gerekir.

Tasavvufi hayatın bazı eksiklerine veya tarikatların bazı yanlış uygulamalarına karşılık bu dinin, seküler zihniyetin tesiriyle, sadece inanç eksenine indirgenerek uygulamalardan/dinî pratiklerden soyutlanması da doğru değildir. Zira Hz. Peygamber vahyin kendisine geldiği kişi olarak Kur'an-ı Kerim'i en iyi anlayan ve uygulayandır. Doğrudan Kur'an-ı Kerim bize yeter diyerek Hz. Muhammed'i devre dışı bırakmak ve onun bizlere emanet ettiği Sünneti bütünüyle Müslüman'ın hayatından çıkarmak, Batılı müsteşriklere yaranmak ve kendi değerlerimize yabancılaşmaktır.

Hz. Peygamber vahiy almak suretiyle doğrudan Allah ile iletişim kuran kimsedir. Onun veya sünnetinin üzerinde bir tereddüt oluşması, onun Allah adına insanlığa emanet ettiği Kur'an hakkında tereddütlerin oluşması anlamına gelmektedir. Şimdilik Kur'an-ı Kerim'in en güvenilir kaynak olduğunu fakat hadisler ile ilgili bazı şüpheleri olduğunu söyleyenler yakın gelecekte bu metotları uygulamak suretiyle Kur'an-ı Kerim'i de sorgulama yoluna gideceklerdir. Nitekim günümüzde eleştiri konusu yapılan bazı dini anlayış ve uygulamaları, Hz. Peygamber mütevatir sünnet seviyesinde, hayatta olduğu sürece yıllarca bütün Müslümanlarla birlikte uygulamıştır. Dolayısıyla bunları görmezden gelerek, onu anlamadan ve örnek almadan doğrudan Kur'an-ı Kerim'i esas alanlar pek çok dinî emir ve uygulamaları yok saymış olmaktadır.

Aynı şekilde, bazı ehl-i tasavvuf olduğunu ileri sürenler cahil, bağınaz ve din dışı tutum, davranış ve uygulamalarıyla sosyal hayatı bütünüyle çekilmez hâle getirdikleri görülmektedir. Onlar dünyevi bir varlık olan insanı, dünyanın dışında kalan bir hissiyata sürükleyen hâle getirmesi, dine ve insanlığa karşı yapılmış en büyük yanlış olacaktır. Nitekim Hz. Peygamber kendisi hayatta iken dünyevi görev ve sorumluluklarını, sırf dinî hassasiyet ve beklentilerle ihmal edenleri eleştirmiş ve onların kendisini örnek almalarını istemiştir.

Hz. Peygamber, amellerini az bularak devamlı oruç tutmak, geceleri uyumadan ibadetle meşgul olmak ve kadınlarıyla temas etmemek gibi zoraki ve aşırı birtakım tedbirlere başvurmaya kararlaştıran ve bu hareketlerine takva duygularını, ibadete düşkünlüklerini veya günahlarının çokluğunu gerekçe yapmak isteyen birkaç sahabeyi haber alır. Onlara; *“Sizin içinizde Allah’tan en çok korkanınız ve en takvalı olanınız benim. Ama ben oruç tutarım, iftar da ederim. (Oruç tutmadığım zamanlar da olur). Geceleri ibadet ederim, uyurum da. Kadınlarım da görüşürüm. Kim benim sünnetimden yüz çevirir, yaşayışımın dışına taşarsa o benden değildir. (Benim yolumu terk etmiştir).”* buyurmuştur (Buhârî, Nikâh, 1; Müslim, Nikâh, 5). Hz. Aişe validemiz Hz. Peygamber’den benzer bir olayı biraz kapalı bir şekilde şöyle aktarmaktadır: *“Bazılarına ne oluyor ki, benim işlediğimi işlemekten çekiniyorlar. Allah’a yemin ederim ki ben Allah’ı onlardan daha iyi bilir ve Allah’tan onlardan daha fazla korkarım.”* (Buhârî, İ’tisâm, 5; Müslim, Fezâil, 128).

Günümüzde Müslümanların karşılaştıkları en önemli problemlerden birisi hiç şüphesiz din ile siyasetin birleştirilmesi/ iç içe girmesi, hatta zaman zaman siyasetin ve siyasilerin dinin ve dinî değerlerin önüne geçmesidir. Bu noktadan hareket edildiğinde dinin evrensel boyutu siyasetin kısır döngüsü ve dar alanına sıkışıp kalmaktadır. Dolayısıyla din siyasilerin elinde sosyal, siyasal, radikal çatışmaların ana unsuru veya terörün tetikleyicisi durumuna düşmektedir. Böyle durum-

larda fetvayı din adamları değil onları da yönlendiren siyasiler vermekte, din evrensel karakterini kaybederek zaman ve şartların getirdiği günlük tartışmaların malzemesi hâline gelmektedir.

Dinin siyasallaşmasının sonucu olarak, zaman zaman hedef olarak belirlenen dava, zaman zaman da lider kutsallaştırılmaktadır. Hedefin kutsallaşması durumunda o hedefe ulaşabilmek veya onu gerçekleştirebilmek için her yol mubah ve meşru kabul edilmektedir. Bu durumda hedefe gitmenin kurallarını, emir ve yasaklarını, haram ve helallerini din değil ideoloji veya siyasi doktrin belirlemektedir.

Liderin kutsallaştırılması durumunda ise, emir ve yasakları, haram ve helalleri Allah değil Allah adına lider belirlemektedir. En yumuşatılmış şekli olarak lider emir ve yasakları zaman ve şartlara göre önceleyebilmekte veya öteleyebilmektedir. Bunun en üzücü tarafı ise şartların oluşmadığı, amacın gerçekleşmesine engel olacağı varsayımıyla bazı emir ve yasaklar yer değiştirebilmekte, bazıları tamamen iptal edilebilmektedir. Bunun yanında liderin yaptıklarının arkasında mutlaka bir hikmet olduğuna inanılmaktadır. Bu durumda söylenenler ve yapılanlar dine, örfe, kültüre, teamüllere ve akla aykırı ise, *“onun yaptıklarında mutlaka bir hikmet vardır”, “o bunları boş yere söylememiştir, boş yere yapmamıştır”* denilerek makul karşılanmakta ve yerine getirilmektedir.

Bütün bunlar genelde dinin evrensel niteliğine gölge düşürmekte, özelde ise tasavvuf ve tarikatların insanı eğiterek insan-ı kâmil konumuna gelmesine engel teşkil etmektedir. Din bütünüyle insanlığın dünya ve ahiret saadetini kazanmasının teminatı iddiasını yitirmektedir. Din dünya barışına katkı sağlayan yegâne unsur olma özelliğini kaybetmekte, tam aksine kötü niyetli kimseler tarafından kullanılan, istismar edilen, sömürülen, ancak şekil planında uygulanan ve uygulamalarından da hikmeti tecelli etmeyen sanal bir değerler bütünü hâline gelmektedir.

SONUÇ

Din (İslam), akıl gibi insanların ortak paydasıdır. İlk insan Hz. Âdem ile başlayan bu değer kıyamete kadar devam edecektir. İnsanın ebedî âlem olan ahiret hayatı, dinin ilkelerine uyum ve gereklerini yerine getirebilme konusundaki samimiyeti nispetinde şekillenecektir.

Allah katında bir tek din vardır ve onun adı İslam'dır. Zaman zaman Yahudilik, Hıristiyanlık gibi insanlığın gündeminde farklı isimler olsa da bunların hepsi Allah'ın insanlığa gönderdiği ilahî mesajın zaman içerisinde başkalaşıma uğramış hâlleridir ki hepsinin orijinal ortak adı İslam'dır. Hz. Muhammed zamanında inen, tamamlanan ve kemale eren İslam, hepsinin yanlışlarını düzeltmiş, eksiklerini tamamlamış ve hükümlerini ortadan kaldırmıştır.

Allah mesajını insanlığa iletmek için zaman zaman insanlardan peygamberler görevlendirmiştir. Bunların ilki Hz. Âdem ve sonuncusu Hz. Muhammed'dir. Bu ikisi arasında çeşitli zamanlarda çeşitli toplumlara çok sayıda peygamber görevlendirilmiş ve bunlar aracılığıyla yerkürenin tamamı ilahî mesajı yakından tanıma imkânı bulmuştur. Önceki peygamberlerin hepsi Hz. Muhammed'in geleceğini, dini tebliğle sorumlu oldukları kendi toplumlarına haber vermişler, kitap ehli insanlar onu kendi çocuklarını tanıdıkları gibi tanıma imkânı bulmuşlardır.

İslam Kur'an-ı Kerim eksenli en mütekâmil bir ilahî dindir. Hz. Muhammed ile birlikte bin beş yüz yıllık bir uygulama, yorum ve kültürel birikime sahiptir. Sadece ilk vahyin geldiği zaman ve coğrafyadaki insanların değil kıyamet kopuncaya kadar bütün insanlığın dini olarak gelmiştir. Onun kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim altı yüz sayfa ve altı binden fazla ayetten oluşmaktadır. Bu kitabın pek çok dünya diline çevirileri yapılmakta, üzerinde asırlardır tefsir çalışmaları yürütülmekte, dünyanın her bir tarafında dinî inanış ve uygulamalarına şahit olunmaktadır.

Hz. Muhammed'in şahsında inen Kur'an-ı Kerim, onun en büyük mucizesi olarak kabul edilmiş ve kıyamete kadar insanlığın dinî ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde Allah tarafından gönderilmiştir. Kur'an-ı Kerim, diğer kutsal kitapların başına gelen tahrif olayının yaşanmaması için ilk indiği günden itibaren ilahî koruma altında alınmıştır.

İslam diğer dinlerin aksine, ilk inmeye başladığı zamandan itibaren bütün inanç değerleri, ibadet esasları ve önerdiği ahlaki ilkeleriyle Hz. Peygamber tarafından uygulanma imkânı bulmuş bir dindir. Yaklaşık yirmi üç yılda tamamlanan vahiyleri en iyi anlayan ve en iyi uygulayan kişi olarak Hz. Muhammed, anlaşılmayan ve uygulama imkânı bulunmayan bir husus bırakmamıştır. Bundan dolayı bu din başta kutsal kitabı olmak üzere inanç, ibadet ve ahlaki değerleriyle dünyanın her tarafında asırlardır birlik ve bütünlük oluşturmaktadır.

İslam, insanı yaratan Allah'ın insanlar içinden seçtiği peygamberleri aracılığıyla gönderdiği, insan fıtratına uygun bir dindir. İlk indiği günden itibaren kayıt altına alınmış ve içerisine insan unsuru karışmadan zamanımıza kadar gelmiştir. Dünyanın her tarafında her zaman yaşayan insanlar için onun temel ilkeleri uygulanabilen ve pratik değeri olan bir dindir.

İslam, insanı Allah'ın yarattığı eşrefi mahlûk olarak niteler. Onun Allah'ın yeryüzündeki halifesi olarak dünyayı idare ve

imar etmek üzere görevlendirdiğini beyan eder. İnsanlar arasındaki kast sistemini, kadın erkek eşitsizliğini, zengin fakir ayrımını reddeder ve bütün insanlığı birer kul olarak Allah huzurunda eşit ve yaptıklarından sorumlu tutar. Dolayısıyla İslam'a göre hiçbir kimse Allah karşısında özel bir imtiyaza sahip değildir. Allah'ın yanında en muteber olanlar, onun emir ve yasaklarına karşı duyarlı olan ve ona kulluk görevlerini eksiksiz yapanlardır.

İslam inanç, ibadet ve ahlaki değerleriyle dinamik bir dindir. İslam insanı daima düşünmeye, araştırmaya ve çalışmaya yönlendirmektedir. Akıl ve bilim ile barışıktır. Onun önermelerinde akıl ve bilim ile çelişen hiçbir şey yoktur. Tam tersine, gün geçtikçe, çalışmalar ilerledikçe akıl ve bilim onun insanlığa sunduğu hakikatleri daha iyi anlamaktadır.

İslam bizatihi bir dindir. Başka hiçbir dinin bozulmuş şekli olmadığı gibi, başka dinlerden alıntılar, eklemeler yapılan eklektik bir din de değildir. Önerdiği ilkeler kendi içinde bütünlük oluşturmaktadır. Onun insanlık için yararlarının anlaşılabilmesi onun bir bütün olarak uygulanmasıyla mümkündür. Onun önerdiği ilkeler, insanı ve bütünüyle insanlığı dünyada barış ve huzur içinde mutlu yaşatmaya ve ebedî âlem olan ahiret saadetini temin etmeye yöneliktir.

İslam'ın bütünlük içerisinde uygulandığı dönemlerde, dünyada barış ve huzur ortamını temin etmiş, bilim ve teknolojiye katkı sağlamıştır. Onun kurduğu medeniyetin büyüklüğü, kendi dönemindeki diğer din ve sosyal oluşumların insanlığı hangi konuma getirdiği düşünüldüğünde daha iyi anlaşılmaktadır.

İslam'ın ilk yıllarında insanlar, dinî konularda bilinmeyenleri veya din adına insanlığa önerilenlerin nasıl uygulanacağını doğrudan Hz. Peygamber'den sorarak öğrenmişlerdir. Bir insan olarak Hz. Peygamber'den sonra gelen Müslümanların veya çeşitli inanç ve kültürlerle mensupken yeni Müslüman

olanların benzer ihtiyaçlarının karşılanması zarureti doğmuştur. Bunun için onlara Hz. Peygamber'in Veda Haccında da işaret ettiği gibi, Allah'ın kelamı Kur'an-ı Kerim ve onun elçisi Hz. Muhammed'in Kur'an-ı Kerim'in anlaşılması ve uygulanmasından ibaret olan Sünneti emanet edilmiştir. Bu iki temel değer, bilim ve teknolojinin de katkılarıyla insanlar tarafından iyi anlaşılabilmesi ve uygulanabilmesi durumunda kıyamete kadar insanlığa dünya ve ahiret mutluluğu garantisi vermiştir.

İslam'ın en son ve en mütekâmil bir din olarak gelmesi o dönemde var olan ve pek çok sapık düşünce ve hurafelerle itibar kaybına uğramış diğer din mensuplarını rahatsız etmiştir. Bu insanlar dinî taassup ve beşerî zaafalarının ürünü olarak kabule yanaşmadıkları İslam'ı itibarsızlaştırabilmek için çeşitli yollara başvurmuşlardır. Doğumundan itibaren içinde yaşadığı toplumun bireyleri tarafından yakinen tanınan, yeryüzünde hakkında en çok malumat bulunan ve henüz peygamber olmadığı hâlde kendi toplumunun bütün bireyleri tarafından "*el-Emin*" olarak kabul edilen Hz. Muhammed'e iftiralar atılmıştır. O önce bir insan olarak çeşitli akli, fiziki ve ruhi eksikliklerle itham edilmiş, fakat bunların hiçbirisi o dönemde ve sonrasında kesinlikle itibar görmemiştir. Arkasından farklı bir şekilde onun çok zeki olduğu, diğer dinlerin kutsal kitaplarından da yararlanarak yeni bir din oluşturduğu iddia edilmiş, bu da tutmamıştır. Daha sonra onun insanlığa tebliğ ile yükümlü olduğu Kur'an-ı Kerim ile ilgili eleştirilerden yararlanılmak istenmiş, fakat bizzat Kur'an-ı Kerim'in kendisi tarafından açık bir meydan okuma ile bu iddialar reddedilmiştir. Hatta Kur'an-ı Kerim, Hz. Peygamber'in en büyük mucizesi olarak vefatından sonra da bu tür eleştirilere karşılık verecek şekilde evrensel ilahî bir kutsal kitap olma konumunu ispat etmiştir.

İslam'ı itibarsızlaştırma gayretleri özellikle Batılı oryantalistler tarafından asırlardır çeşitli kılıf ve taktiklerle sürdü-

rülmüştür. Bunlar Kur'an-ı Kerim merkezli eleştirilerden ve Hz. Peygamber'in şahsı ile ilgili iddialarından sonuç alamayacaklarını görünce, Kur'an-ı Kerim'in yorumlanması ve bizzat asr-ı saadet döneminde şekillenen Sünnetin oluşumu ve uygulanmasına yönelik eleştiriler üzerinde yoğunlaşmaya başlamışlardır.

Özellikle hadisleri ve bu bağlamda onları rivayet edenleri, onları ihtiva eden eserleri hedef alan çalışmalar, Müslüman-Müslüman olmayan bazı kimselerin kafasını karıştırmıştır. Hz. Peygamber'in yaşadığı zaman ve şartları tam olarak idrak etmeden, kaynaklardaki çeşitli bilgiler zaman zaman bağlamından uzaklaştırılarak, zaman zaman da birbirleriyle karıştırılıp çatıştırılarak hazırlanan eserler, İslam dünyasında fitnenin zuhuruna ve Müslümanlar arasında bir çatışma zemininin oluşmasına sebep olmuştur.

İslam âlimlerinin Allah’a iman ve Hz. Peygamber’e duydukları saygının bir ürünü olarak, Kur’an-ı Kerim ve Sünnetin tespit ve kayda geçirilmesi konusundaki gayreti, dünya tarihinde ve yerkürede hiçbir dine ve kutsal metne sahip olamayacak kadar titizlik ve hassasiyet arz etmiştir. Bu oluşumda elbette birtakım beşerî zaaf lar ve hatalar olmuştur. Ancak bunlar bir başka din âliminin titiz çalışma ve gayretleriyle sonuçsuz bırakılmıştır.

İslam dünyasında diğer dinlerde olduğu gibi bazı mezhepler olmuştur. Bu gelenekte ana akım mezhepler bütünüyle Ehl-i Sünnet olarak nitelenmiş, bazı ayetlerin ve hadislerin yorumundan kaynaklanan farklı düşünceler olmakla birlikte İslam dininin temel hükümleri konusunda aralarında bir ayrılık ve aykırılık olmamıştır. Çeşitli dinî inanışlar, kültürel etkenler, siyasal ve sosyal olayların etkisiyle zaman içinde Ehl-i Sünnet dışında dinî akım ve mezheplerin ortaya çıktığı görülmüştür. Fakat bu göreceli hareketler İslam'ın evrensel niteliğine gölge düşürememiş, Ehl-i Sünnet yapısı içerisinde

bir bölünmeye sebebiyet verememiştir.

İslam'ın bin beş yüz yıllık tarihî geçmişinde sosyal ve siyasal olaylarda çeşitli zikzaklar ve kırılma noktaları olmuştur. Bunlar Müslümanların dini algılama ve uygulama konusundaki zaafları olarak görülmüş, hiçbir dönemde İslam'ın kendisinin bir eksikliği olarak yorumlanmamıştır. Son dönemlerde Müslümanların bilim, teknoloji ve çalışma konusundaki yetersizlikleri, geçmişin intikamının alınması gayretleriyle Müslümanlara değil, bizatihi İslam'a yüklenmek için bir fırsat olarak değerlendirilmiştir. Elbette Müslümanların son asırlarda bilim ve teknoloji adına yeni bir şey üretememeleri, İslam'ı günün ihtiyaçları yönünde yorumlayamamaları, tam aksine geçmişle övünmeleri ve yetinmeleri böyle bir algıya sebebiyet vermiştir.

Bunun yanında çeşitli sebeplerle oluşan sosyal ve siyasal olayların, Müslümanlar arasındaki fitne sonucu meydana gelen çatışmaların büyük oranda İslam dünyasında olması, İslam'ın şiddet, radikalizm, terörizm gibi son dönem insanlığı tehdit eden unsurlarla anılmasına sebep olmaktadır. Ayrıca Müslümanlar arasındaki ataletin, cehaletin, sefaletin, ilkeliliğin ve fakirliğin sebebi olarak da yine İslam gösterilmektedir. Bu görüntünün temel sebebi her ne kadar bazı haricî unsurlar olsa da Müslümanların, gerçek anlamda İslam'ı yaşanır hâle getirerek ve nefsi zaaflardan uzaklaşarak, hem kendilerini hem de dinlerini bu tür ithamlardan kurtarma sorumlulukları vardır.

Günümüz Müslümanlarının dinî eylem ve söylemlerini yeniden gözden geçirmeleri gerekmektedir. Zira İslam, Müslümanlar tarafından tamamen şekle dayalı bir uygulamaya, ritüele dönüştürülmüş, onun ilahî boyutu ve hikmet-i teşrii göz ardı edilmiştir. Müslümanlar ya İslam'ı siyasallaştırarak radikalleştirmiş veya yeni birtakım uygulamalarla şekli özün yerine geçirerek tamamen hayatlarından çıkarmıştır. Herkes dini eksiklerini ve bireysel sorumluluklarını bir kenara ite-

rek karşısındakinden yanlışlarını düzeltmelerini bekler hâle gelmiştir. Başka bir ifade ile Müslümanlar İslam'ın emir ve yasaklarına uymaları gerektiği halde İslam'ı kendilerine uydurmuşlardır. Bu durumda dinin hikmet-i teşrii tecelli etmediği gibi birlik ve bütünlük oluşturma fonksiyonu da kendiliğinden ortadan kalkmıştır. Çünkü her Müslüman kendinin uyguladığı dinin en doğru olduğunu söylerken başkalarını dolaylı olarak yanlış veya eksiklikle itham etmiştir. Bu tür dinî uygulamalara bakıldığında İslam inanç esaslarının özünü teşkil eden Allah ve ahiret inancı neredeyse bütünüyle Müslüman'ın hayatından çıkmıştır.

Müslümanların, Allah'ı zat ve sıfatları ile kendilerine özgü bir varlık ve kudret olarak kabul etmeleri gerekirken, O'nun her yerde hazır ve nazır olduğunu itiraf eder gizli ve açıkta olanı bildiğine ve gördüğüne inanırken, günlük yaşantıda bunlar sanki bütünüyle devre dışı kalmaktadır. Aynı şekilde İslam inancına göre dünya hayatında yapılan ve yaşananlar, ahiret hayatında insanlara takdir edilecek muameleyi belirlerken, Müslümanlar nefsi zaafıların etkisiyle sanki bütünüyle dünyaya yönelmekte ahireti hatırlarına bile getirmemektedir. Bu durum Müslümanların ahlakını göreceli bir hâle, beraberinde de Kur'an-ı Kerim'i onun hayatında etkisiz hâle getirmekte, Hz. Peygamber'in tamamlamak için gönderildiği ahlaki güzelliklerin Müslümanlar üzerindeki yansımaları yok etmektedir. Bu tür görüntüler, oryantalistlerin Kur'an-ı Kerim ve Sünnet üzerinde yapamadıkları tahribi, kapitalist sistemin Müslümanları dünyevileştirerek intikam aldıkları hissiyatını vermektedir.

İslam, aileyi bütünüyle dinî hayatın inanç, ibadet ve ahlak hâline dönüştüğü bir kurum olarak görmektedir. Hem neslin devamı hem de dinî ve kültürel devamlılığın sağlanması bakımından Müslüman'ın hayatında aile çok özel bir yere sahiptir. Bu hâliyle aile hem dinî hem de millî kimlik ve beka için olmazsa olmaz kurumların başında yer almaktadır.

Günümüzde gerek evlilik şekilleri ve onun oluşumuna zemin hazırlayan faktörler, gerekse boşanma ve buna zemin hazırlayan etkenler, Müslüman'ın hayatında aile kurumunun eski konumunu koruyamadığını ve bozulma sürecine girdiğini göstermektedir. Görüntüden hareket edildiğinde aile sadece günübürlük nefsi zevklerin yaşandığı şekilden ibaret bir birlik-teliğe dönüşmüş vaziyettedir. Karşılıklı sevgi, saygı, samimi-yet, sadakat gibi kutsal değerler, aile mahremiyeti, neslin ko-runması, eğitimi ve devamlılığı gibi dinî ve millî sorumluluk-lar sanki yeni evlenenlerin gündeminde yer almamaktadır.

Tasavvuf başlangıçtan itibaren dinin takva derecesinde uygu-lama biçimi olarak yorumlanmıştır. Her ne kadar Hz. Peygam-ber bu kavramı kullanmamış, sahabeler onun kurumsallaş-masını tamamlamamış olsalar bile, günümüz tasavvufunun teorik olarak esas aldığı bazı ilke ve prensipler o dönemde uygulama imkânı bulmuştur. Hz. Peygamber'in geçmiş ve ge-lecek günahlarının bağışlanmış olmasına karşılık onun bir Müslüman olarak yapması gerekenlerin dışında bazı nafile ibadetleri hayatının bir parçası hâline getirmiş olması, Müs-lümanların onu örnek almasına sebep olmuştur. Bu örneklik aşamalı olarak ilerleyen dönemlerde, Müslümanlar arasında hem uygulama hem de kurumsallaşma imkânı bulmuş ve İsl-am'ın farklı din ve kültür mensupları arasında yayılmasına katkı sağlamıştır.

Başlangıçta insanın takva derecesinde bir Müslüman olma-sına vesile olduğu söylenen tasavvuf, buna engel olduğu farz edilen nefis terbiyesini esas almış, farz ve vacip olan ibadet-lerin yanında nafilelere özen gösterilmesi şeklinde geliştiri-lmiştir. Dolayısıyla ehl-i tasavvuf Allah rızasını kazanarak ebedî ahiret hayatını öncelerken, dünya işleriyle uğraşmayı bu hayat tarzına bir engel olarak algılamıştır. Ancak bu yola girenler, bir insan olarak gerekli olan dinî, millî ve ahlaki zo-runlulukları yerine getirme konusunda en ufak bir ihmâl gös-termemiştir. Nitekim Anadolu'nun Türkleşmesinde ve İslam-

laşmasında büyük katkıları olan, birlik ve dayanışma ruhunu pekiştiren, toprağı vatan hâline getiren, insanları birleştiren, kaynaştıran Horasan Erenleri olarak bilinen ve onların sembol isimlerinden olan Hacı Bektaş Veliler, Tapduk Emreler, Yunus Emreler, Şeyh Edebaliler Türk tasavvuf geleneğinin gönül erleridir. Devletin Moğol istilasından korunmasında ve kurtarılmasında, millî ruhun pekiştirilmesinde büyük görevler üstlenen Ahilik geleneğı ve o dönemin sivil toplum teşkilatları tasavvuftan beslenmiştir.

Günümüzde aynen Müslüman algısında olduğu gibi tasavvuf alanında da benzeri bozulmalara şahit olunmaktadır. Geçmişteki uygulamaların aksine tasavvufi grupların kendi aralarındaki nefsi terbiye yarışı ve Allah rızası kavramları zafiyet geçirmektedir. Bu minvalde ortak hedefe yürüme yerine aralarında rekabet ve mücadeleler olmakta, birbirlerinin yanına gelemedikleri gibi, herkes yeni müntesip kapma yarışına girmektedir. Geçmişte tasavvuf ehlinin dünyayı ihmal uygulamaları yerine günümüzde daha çok dünyevileşme, taraftar sayısını artırma, siyasallaşma ve ekonomik güç oluşturma gayretleri dikkat çekmektedir.

İşin en önemli taraflarından birisi de; *“Geçmişte şeriat sonrası bir dinî arayış olarak kabul edilen tasavvufi hayat, günümüzde şeriat aşamasının ihmale uğradığı, nefsi terbiye ve riyazet aşamalarıyla tanışmadan her seviyeden insanın daha üst manevi makamlara çıkmak için gayret ettiği kurumlara dönüşmektedir.”* Tasavvuf yöneticilerinin eskiden dinî ilimleri aldıktan, mürit aşamasını geçtikten ve bir önceki mürşidinden icazet/yetki aldıktan sonra mürşit konumuna geldikleri bilinmektedir. Günümüzde tasavvuf, herhangi bir altyapı oluşmadan sadece metafizik alanla kurulduğu iddia edilen iletişim kanallarıyla (kerameti kendinden menkul) beslenen şekle dönüşmektedir. İslam kültüründe Hz. Peygamber’in ve onun sahabelerinin seviyesine çıkamayacağı ifade edilen evliyanın, günümüzde onlardan çok daha üstün meziyetler-

le donanımlı oldukları yönündeki iddialar, tasavvuf alanının içine düştüğü durumun bir başka veçhesini oluşturmaktadır. Ayrıca tasavvuf alanında keramet, velilere mahsus fakat gizli tutulması esas olan bir olgu olarak kabul edilmesine rağmen, günümüzde yeni eleman temininde bir araç olarak kullanılmaktadır. Benzer şekilde birilerinin gördüğü rüyaların sadece o kişiyi ilgilendirdiği ve başkalarının onunla amel etmesinin dine uygun olmadığı hâlde; *“Rüyaların bir tür gece okuluna dönüştürülmesi.”* tasavvuf konusunun sadece günümüzdeki şekli değil, geçmişle ilişkilerinin de sorgulanmasına sebep olmaktadır.

Müslümanlar arasında dini anlama, algılama ve uygulama konusunun eskiye göre bir bozulma sürecine girdiği gözlenmektedir. Burada dış etkenler kadar Müslümanların kendi üzerlerine düşenleri yapmaktan kaynaklanan sorumlulukları da vardır. Nitekim dünden bugüne Müslümanlar yeni bir medeniyet inşasını bir kenara bırakın, eski medeniyetlerini bile korumaktan âciz duruma düşmüşlerdir.

Sonuç olarak İslam kıyamete kadar bütün insanlığın dinî sorunlarına çözüm üretmek amacıyla gönderilmiş ilahî bir dindir. Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de her türlü tahrif ve tahrir şekillerine karşı bu dini koruyacağını ve kendisine yönelik saldırılar karşısında mutlaka galip geleceğini haber vermektedir. Bu dinin temel unsuru sayılan Kitap ve onun uygulama biçimini temsil eden Sünnet bütün canlılığıyla ortada durmaktadır. Bunu ortaya çıkarmak için Müslümanların arkeolojik çalışma yapmasına gerek yoktur. Allah'ın bu vaa-dinin gerçekleşebilmesi için Müslümanların sadece sorumluluklarının gereğini yapması yeterlidir. Geçmişin olumsuz şartlarına rağmen dünyanın en büyük medeniyetini inşa eden Müslümanların, bugün de benzerini hatta daha mükemmel bir medeniyeti inşa etmesi mümkündür. Bunun için günümüz Müslümanlarının en azından geçmiştekiler kadar samimi bir iman, yoğun bir çalışma ve nefsi zafiyetlerden uzak bir dinî

hayata sahip olmaları yeterlidir. Allah'ın vaadinin gerçekleşebilmesi için insani unsurlara mutlak ihtiyaç duyulacak ise bu da er geç olacaktır. Bu mutlak olgunun gecikmemesi tek temennimiz, o medeniyeti gerçekleştirecek temel değerlere ve insani meziyetlere sahip olmamız tek tesellimizdir.

Yaptığımız bu çalışma şüphesiz bu engin kültür mirasının tamamını kuşatamayacak kadar sınırlı bir araştırmanın ürünüdür. Yüce dinimiz İslam'a hizmet etmiş insanların eserlerinden alınarak, günümüz insanına İslam'ı anlatma ve sevdirmeye gayretinin bir sonucu olarak kaleme alınmıştır. Okuyanları kendi değerleri üzerinde biraz düşünmeye, yüce dinimiz İslam'ı inanç, ibadet ve ahlaki kurallarıyla daha yakından tanımaya ve uygulama heyecanına vesile olabildikse kendimizi bahtiyar sayacağız.

YARARLANDIĞIMIZ KAYNAKLARDAN

BAZILARI

Akseki, Ahmet Hamdi, *İslam Fitri, Tabii ve Umumi Bir Dindir*, İstanbul, 1943.

Berki, Ali Himmet, Osman Kesioğlu, *Hatemü'l-Enbiya Hazreti Muhammed ve Hayatı*, 1972.

Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *Sahîh-i Buhârî* s. 1-631; el-Kütübü's-Sitte, (Mevsûatü'l-Hadîs eş-Şerîf içinde, Haz. Sâlih b. Abdülazîz) Dâru's-Selâm, Arabistan, 2000.

Draz, Abdullah, *Kur'an'ın Anlaşılmasına Doğru*, Çev. Salih Akdemir, Ankara, 1983.

Ebû Dâvûd es-Sicistânî, Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdî, *Sünen-i Ebû Dâvûd* s. 1223-1608; el-Kütübü's-Sitte, (Mevsûatü'l-Hadîs eş-Şerîf içinde, Haz. Sâlih b. Abdülazîz) Dâru's-Selâm, Arabistan, 2000.

Eraydın, Selçuk, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul, 2008.

Güngör, Erol, *İslam Tasavvufunun Meseleleri*, İstanbul, 1993.

Hamidullah, Muhammed, Çev. Cemal Aydın, *İslam'a Giriş*, Ankara, 2003.

Heyet, *Hadislerle İslam (I-VII)*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2013.

Heyet, *İlmihal*, TDV Yayınları, Ankara, 2006.

İbn Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî, *el-Müsned*, -Birleşik Baskı- Beytü'l-Efkârî'd-Düveliyye, Ürdün, 2005.

İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd er-Rebeî el-Kazvinî, *Sü-*

nen-i İbn Mâce s. 2477-2741; el-Kütübü's-Sitte, (Mevsûatü'l-Hadîs eş-Şerîf içinde, Haz. Sâlih b. Abdülazîz) Dâru's-Selâm, Arabistan, 2000.

İbni Hişam, *H. Muhammed'in Hayatı*, çev. Prof. Dr. İzzet Hasan, Prof. Dr. Neşet Çağatay, Ankara, 1971.

TDV İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. İstanbul.

Kılıç, Recep, *Ayet ve Hadislerin Işığında İnsan ve Ahlak*, Ankara-1995.

Köksal, Mustafa Asım, *İslam Tarihi (I-VIII)*, İstanbul, 1999.

_____, *Dini ve Ahlaki Sohbetler*, Ankara, 1994.

_____, *İslam İlmihali*. İstanbul, 1993.

_____, *İslam'da İki Ana Kaynak Kitap ve Sünnet*, Ankara, 1994.

Mevlana Muhammed Ali, Çev. Naci Akseki, *İslam Dini*, İstanbul, 1942.

Müslim, Ebu'l-Hüseyin el-Kuşeyri en-Nisâbü'rî Müslim b. el-Haccâc, *Sahîh-i Müslim* s. 673-1202; el-Kütübü's-Sitte, (Mevsûatü'l-Hadîs eş-Şerîf içinde, Haz. Sâlih b. Abdülazîz) Dâru's-Selâm, Arabistan, 2000.

Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb, *Sünen-i Nesâî* s. 2087-2453; el-Kütübü's-Sitte, (Mevsûatü'l-Hadîs eş-Şerîf içinde, Haz. Sâlih b. Abdülazîz) Dâru's-Selâm, Arabistan, 2000.

Sarıçam, İbrahim, *H. Peygamber'in Çağımıza Mesajları*, Ankara, 2000.

Şentürk, Lütfi, Seyfettin Yazıcı, *Diyanet İslam İlmihali*, Ankara, 1997.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemî, *Sünen-i Tirmizî*, s. 1629-2061, el-Kütübü's-Sitte, (Mevsûatü'l-Hadîs eş-Şerîf içinde, Haz. Sâlih b. Abdülazîz) Dâru's-Selâm, Arabistan, 2000.

Tümer, Günay, Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, Ankara- 2002.

Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul, 1971.

İNDEKS

A

Abbas 137, 154, 303, 313, 326, 328, 334

Abdulkadir Geylani 385

Abdullah 89, 93, 114, 137, 154, 170, 234, 263, 269, 270, 277, 290, 294, 295, 305, 309, 311, 316, 322, 323, 324, 325, 331, 344, 360, 411

Abdullah b. Cahş 311

Abdullah b. Huzafe 322

Abdullah b. Mesud 114, 294

Abdullah b. Revaha 324, 325

Abdullah b. Übey 316, 331

Abdurrahman b. Avf 257

Abdurrahman b. Haris 94

Abdülmenaf 272

Âdem II, XVI, XVII, 1, 4, 6, 16, 22, 28, 29, 35, 36, 69, 71, 98, 109, 121, 134, 161, 168, 250, 251, 252, 270, 309, 328, 379, 399

Adl ve Karre 315

Ahilik 407

Ahnes Sakafi 294

Aişe 125, 175, 181, 227, 256, 264, 280, 307, 336, 337, 355, 356, 357, 358, 396

Akabe 291, 302, 303, 308

Ali 88, 103, 205, 241, 277, 288, 289, 290, 304, 305, 307, 321, 330, 337, 350, 357, 369, 370, 411, 412

Amentü 51

Âmine 270, 272, 360

Amr b. As 88, 295, 323

Arafat 149, 162, 163, 164, 165, 167, 332

Arasat 112

Arife 170

Ashab-ı Suffa 264, 315, 363

Asya 371, 388, 389

Atiyk 290

ay takvimi 128

B

Basra 94, 370

Beni Kaynuka X, 312

Beni Kurayza X, 318, 319

Beni Müstalık 357

Beni Nadir X, 308, 315, 316

Beni Neccar 307

Beni Sa'd 271

Berat 169

Beytü'l- Makdis 24

Busra 274

C

Cafer b. Ebi Talip 325

Cüneyd-i Bağdadi 371

Cüveyriye 357

Çalap 52

D

Dabbetü'l-arz 111

Davud 24, 62, 72, 74, 100, 273, 309

Deccal 111

Din II, XIII, XV, XVII, XVIII,
XXII, 1, 2, 5, 11, 12, 13, 19,
64, 106, 202, 204, 291, 334,
365, 394, 397, 399

Din duygusu 11

Dinler Tarihi II, 365, 412

E

Ebrehe 270

Ebu Basir 191

Ebu Bekir 44, 88, 90, 91, 92, 93,
103, 220, 248, 289, 290, 294,
300, 304, 305, 308, 330, 336,
337, 338, 350, 356, 357, 369,
370

Ebu Bera' Amir b. Malik 315

Ebu Cehil 293, 294, 296, 311

Ebu Eyyüb el-Ensari 307

Ebu Haşim 370

Ebu Hureyre 186, 264

Ebu Kuhafe 248, 290

Ebu Leheb 271

Ebu Süfyan 191, 278, 294, 313, 315,
318, 325, 326, 329, 357

Ebu Talip 272, 273, 274, 275, 276,
288, 293, 327

Ebu Vakkas oğlu Sa'd 290

Ebu Yezid Bistamî 370

Ehl-i Kitap 17, 20, 40, 71, 74, 137,
345

Elohist 72

Ensar 94, 308, 315, 327, 338

Ernest Renan 3

Eski Ahit 39, 72, 76

F

Fahreddin Razi 55

Fatiha 12

Fedek 324, 337

Ferit Kam 8

Fetret Dönemi 116, 285

Fıtrat 235

fidye 155

Filistin 22, 24, 274

Firavun 23, 100, 103, 168

Fuzuli 342, 362

G

Gatafanlılar 317

güneş takvimi 128

H

Habbab b. Eret 297

Habil 109

Hacer 22, 161, 162, 164, 165, 268

Hacı Bayram Veli 371, 385

Hacı Bektaş Veli 371

Hafsa 93, 94, 357

Hak Dini 344, 412

Halid b. Velid 325, 327

Halime 271

Harun 23, 24, 28, 101

Haşim oğulları 270, 298

Hatıb b. Ebi Beltea 323

Hatice 103

Havva 161, 250, 251, 252, 253

Hendek 149

Heraklius 191, 278, 322

Hevazin 328

Hıristiyanlar 21

Hızır 375

Hicaz 258, 270, 330

hicret 31

Hira Mağarası 280, 281
 Hristiyan 21
 Hristiyanlık 16
 Hoca Ahmet Yesevi 371, 385
 Horasan Erenleri 389, 407
 Horasan Erleri 389
 Huda 52, 343, 361
 Hudeybiye X, 191, 319, 320, 321,
 322, 323, 325
 Huneyn XI, 328, 329
 Huzaa 325
 Huzaalılar 325
 Huzeyfe 257

I

İbn İshak 270, 286
 İbrahim 22, 25, 49, 54, 66, 71, 100,
 103, 161, 162, 163, 165, 166,
 217, 242, 268, 272, 309, 331,
 355, 412
 İdris 30, 71
 İhsan 125
 İlham 84
 İmam Gazali 206, 371
 İmam-ı Azam 7
 İmam-ı Maturidi 6
 İranlı Bazan 44
 İsa 18, 20, 21, 27, 28, 29, 30, 31,
 32, 33, 38, 39, 40, 71, 75, 76,
 100, 101, 102, 103, 116, 182,
 250, 272, 295, 345, 346, 412
 İsmail 22, 161, 162, 165, 268, 269,
 411
 İsrail 22, 27, 100
 İsrailoğulları 20, 22, 38

K

Kadirilik 370
 Kasım 277
 Kasva 332

Keramet 386
 Kevser Havuzu VIII, 115
 Kızıldeniz 23, 168
 Kitabı Mukaddes 76, 282, 375
 Kuba 307, 315, 330, 349
 Kutsal Ruh 18

L

Lat 275, 294, 329
 Lokman 99, 206
 Lut 66, 100

M

Mahşer 112
 Makam-ı Mahmud 344
 M. Akif Ersoy 5, 210, 218, 353
 Malik b. Avf 328
 Mariye 242, 331, 356
 Mecusilik 16
 Medenî 87
 Medeniyet 13
 Mekki 87
 Merve 164
 Meryem 28, 29, 30, 31, 32, 33, 38,
 66, 134, 237, 331, 345, 346
 Mesahif-i Ensar 94
 Mescid-i Aksa 24, 166, 298, 299,
 308, 309
 Mescid-i Dırar 330
 Mescid-i Haram 104, 161, 166,
 298, 309
 Mescid-i Nebevi 167, 307, 349, 363
 Mesih 21, 31, 101, 345
 Mezmurlar 74
 Mina 165, 167
 Miraç 104
 Mısır II
 Mithat Cemal Kuntay 218
 Mizan VIII, 114
 Muaviye 88

Muaz b. Cebel 157
 Mucize VIII, 101, 386
 Muhacir 44, 212, 308, 319, 323,
 363
 Muhacir b. Ümeyye 323
 Muhammed Hamidullah 386
 Musa 20, 23, 24, 39, 56, 71, 72, 73,
 74, 76, 101, 102, 103, 168,
 273, 285, 300, 375

Mushaf 93, 94
 Mu'te XI, 324
 Müşrik 51, 318
 Müzdelife 149, 167

N

Nabi 342, 343
 Nakşibendilik 370
 Nasara 21
 Nebi 72
 Necaşi 295, 340
 Necid 315, 330
 Neseî 387
 Nikâh X, 230, 232, 234, 235, 267,
 396

Nil Nehri 23
 Nuh 99, 103, 168
 Nur Dağı 280

O

Osman 88, 92, 93, 210, 256, 277,
 290, 295, 304, 312, 320, 330,
 357, 411
 Ömer X, 44, 49, 88, 90, 91, 93, 108,
 165, 170, 182, 185, 194, 234,
 237, 255, 289, 296, 297, 304,
 322, 337, 338, 350, 357

P

Pavlus 27, 29, 75, 76

R

Rabbînik 72

Raci' 315
 Rahip Bahira 274, 275, 276
 Ramazan 77
 Ravza-yı Mutahhara 166
 Rebia 295, 334
 Regaip 169
 Resûl 170
 Reyhane 356
 Rukiye 277, 295, 357
 rüya 85

S

Sabır 194, 195
 Sadaka 145
 Sa'd b. Muaz 303, 319
 Sa'd b. Ubâde 317
 Safa 164, 292, 327
 Safa Tepesi 292, 327
 Sa'id b. As 88, 93
 Sakif 328, 329
 Salih 103, 167
 Samiri 24
 Sara 22, 268
 Sarı Saltuk 371
 Seferilik 146
 Siddik 300
 Sırat VIII, 115
 Sifr 72
 Sovyetler Birliği 15
 Sufi 363, 382
 Suhuf 72
 Süfyan es-Sevrî 370
 Süheyl b. Amr 321
 Süleyt b. Amr 323
 Sümeyye 255, 294
 Sünnetullah 345
 Süveybe Hatun 296
 Şam 94, 274, 329
 Şefaât VIII, 115, 344
 şeriat 364
 Şeyh Şaban Veli 385

Şit 71

Şuayb 23, 412

Şurahbil b. Amr 324

T

Takva 61, 189, 190, 196, 211

Talmut 72, 375

Tanrı 1, 2, 18, 24, 28, 29, 33, 52, 54,
72, 75, 100, 101, 275, 334,
340, 346, 376

Tebük XI, 329, 330, 331

Tekvini irade 58

Terkib-i Bend 393

Terviye gecesi 170

Teşrii irade 58

Tevekkül VIII, 122

Tevrat VIII, 1, 22, 23, 24, 38, 71,
72, 73, 74, 100, 250, 261,
281, 346, 375

Tora 72

U

Uhud Savaşı X, 264, 303, 313, 314,
315, 316, 351

Umeyye b. Halef 294

Utbe b. Rebia 311

Uyeyne b. Hıns 317

Uzza 275, 294

Ümmi 281

Ümmü Eymen 272

Ümmü Gülsüm 277, 357

Ümmü Habibe 325, 357

Üsame 44, 244, 335, 350

Üzeyir 99, 101

V

vahiy 72

Varaka b. Nevfel 285

Vecd 380

Veda Haccı XI, 149, 162, 332, 335

Veda Hutbesi XI, 162, 226, 332,
333

Vedûd 60

Y

Yahuda 31

Yahudi 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26,
27, 39, 40, 71, 72, 73, 74, 75,
93, 99, 100, 145, 228, 250,
270, 308, 312, 313, 316, 318,
319, 324, 357, 375

Yahudiler 18, 21, 22, 23, 24, 26, 28,
29, 31, 38, 39, 40, 72, 74, 75,
100, 101, 168, 250, 270, 275,
306, 308, 309, 312, 313, 315,
316, 319, 323

Yahvist 72

Yasir 255, 294

Yehova 18

Yemame 90, 323

Yemen 44, 94, 137, 158, 270, 305,
323, 329, 331

Yeni Ahit VIII, 75, 76, 375

Yesrib 302, 306

yetim 178

Yezdan 52

Yunus Emre 371

Yusuf 23, 102, 103, 327

Z

Zebur VIII, 71, 72, 74

Zeyd 44, 88, 91, 93, 244, 289, 290,
297, 301, 307, 315, 324, 325,
335, 350, 358

Zeyd b. Sabit 91

Zeynep 277, 338, 356, 358

Zeynep b. Cahş 338

Zinnureyn 277

Ziya Paşa 7, 14

Zülkarneyn 99

Allah Katındaki Din

İSLAM

Prof. Dr. Mustafa ERDEM

Prof. Dr.
Mustafa
ERDEM

Allah Katındaki Din

İSLAM

Allah Katındaki Din İSLAM

Prof. Dr. Mustafa ERDEM

Her insan ister hak isterse batıl olsun, kendi dinini en doğru kabul eder. İnandığı dinî değerlerle dünyada ve ölüm ötesinde mutlu olacağına inanır. Bu bağlamda İslam, insanlığın dünya ve ahiret mutluluğunu temin için Allah tarafından peygamber aracılığıyla gönderilen yegâne dindir. Bunun yanında o, diğer dinleri de bir olgu olarak kabul eder, fakat onların insanlar tarafından üretildiğini ve batıl olduğunu hatırlatır. İslam, Yahudilik, Hristiyanlık gibi gerek Allah tarafından gönderilen ilahi dinin bozulan şekillerinin, gerekse insanlar tarafından üretilen dinlerin inananlarını ve uygulayanlarını, dünya ve ahirette kurtuluşa erdirmeyeceği uyarısını yapar.

İslam, dinin özünü "Allah inancı" oluşturması sebebiyle, Allah'a inanmayanların veya O'na eş koşanların, din ve insanlık adına yaptıkları güzel, yararlı ve hayırlı işlerin Allah katında bir değeri olmadığını ve bu insanların ahirette kurtuluşa eremeyeceklerini haber verir.

İslam dini, Allah tarafından gönderilen Kur'an-ı Kerim esas olmak üzere, onun hayata geçiriliş ve uygulanış biçimi olan Hz. Peygamber'in sünneti ile birlikte bir bütün oluşturur ve kurumsal bir özellik ve kimlik kazanır. Bundan dolayıdır ki Hz. Peygamber, Veda Haccında insanlığın dünya ve ahiret mutluluğu için Kur'an-ı Kerim ve Sünnete birlikte sahip çıkmalarını ve onların hükümlerini birlikte uygulamalarını tavsiye eder.

ISBN: 978-605-71290-0-0

9 786057 129000

ANILGRUP
MATBAACILIK • YAYINCILIK